

ΕΡΑΥΝΟ
ΜΟΝΟΤΟΜΟ

ΑΡΧΑΙΑ

ΠΑΙΔΕΥΣΙΑ

ΑΙ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΚΔΕΤΙΚΗΣ ΚΟΛΛΟΤΗΣ

ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ 11

1948

Αριθ. { Πρωτ. 27738
Διεκκ. 24893

Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Νοεμβρίου 1913

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ι. Α. Κολλάρου

Γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδακτικῶν βιβλίων ἐποπικῆς ἐπιτροπείας, ἡ τιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας διὰ τὴν Α' τάξιν τοῦ γυμνασίου, ἐκ φύλλων τυπογραφικῶν 10, ὠρίσθη εἰς δραχμὴν μίαν καὶ λεπτὰ πενήκοντα (1.50), τὸ δὲ ἐπιθετικὸν βιβλίσημον, χρώματος ῥοδίνου, ἔσται ἀξίας δραχμῆς καὶ λεπτῶν ὀκτώ (1.08).

Ἐπιτελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτης, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παροῦσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περικαλύμματος τοῦ βιβλίου, κάτωθι τῆς θέσεως εἰς ἣν κα νόμον ἐπικολῶνται τὸ βιβλίσημον.

Ὁ Ὑπουργὸς
Ι. Δ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

Κ. Φρειδερίκος

Μεσομάρης

ΣΤ
ΣΜ

ΣΜ

1813

Μουσική

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΨΩΙ ΜΑΧΗΣ

ΔΙΑ
ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΥΠΟ
Ν. Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις γυμνασίῳ

1913
BPA
127

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"
44—ΕΝ ΟΔΩ ΣΤΑΔΙΟΥ—44

1913

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Α. Ἑλλάς μέχρι τῆς καθόδου τῶν Δωριέων.

- § 1. Ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος σ. 4
- § 2. Καταγωγή τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης σ. 4
- § 3. Περὶ τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτὸν τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπιακοῦ πολιτισμοῦ σ. 6
- § 4. Οἱ περὶ ἡρώων καὶ ἡρωϊκῶν πολέμων μῦθοι . . . σ. 8
- § 5. Ἀρχαιότατος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς σ. 10

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Β. Ἑλλάς μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

- § 6. Αἱ μεταναστεύσεις.—Κάθοδος τῶν Δωριέων . . . σ. 11
- § 7. Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων ὡς νέα ἱστορικὴ περίοδος, ἢ κυρίως ἑλληνικὴ.— Ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἑλλην καὶ ἐπικράτησις αὐτοῦ σ. 13
- § 8. Ἑλληνικαὶ φυλαί.— Ἱστορικὴ ἐρμηνεῖα τῶν περὶ Ἑλληνος καὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων αὐτοῦ μύθων.— Διάλεκτοι σ. 14
- § 9. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ . σ. 16
- § 10. Θρησκεία τῶν Ἑλλήνων σ. 18
- § 11. Πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν σ. 21
- § 12. Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδρυθεῖσαι δωρικαὶ πολιτεῖαι καὶ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς καταπολεμηθέντας ἀρχαίκοις λαοὺς σ. 23
- § 13. Ἱστορία τῆς Σπάρτης σ. 23

14.	Νομοθεσία τοῦ Λυκούργου. σ.	25
§ 15.	Ἡ Μεσσηνία ὑπὸ τοὺς Αἰπυτίδας. σ.	30
§ 16.	Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. σ.	31
§ 17.	Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος. σ.	32
§ 18.	Πόλεμος τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς Ἀρκάδας — Ἐπέκτασις τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης. σ.	33
§ 19.	Ἱστορία τοῦ Ἄργου. σ.	34
§ 20.	Ἱστορία τῆς Κορίνθου. σ.	35
§ 21.	Ἱστορία τῆς Σικυῶνος. σ.	36
§ 22.	Ἡ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις πολιτεία. σ.	37
§ 23.	Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος. σ.	38
§ 24.	Κύλων σ.	40
§ 25.	Σόλων σ.	41
§ 26.	Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος. σ.	42
§ 27.	Παράλιοι, Πεδιακοί, Διάκριοι σ.	45
§ 28.	Πεισίστρατος σ.	45
§ 29.	Πεισιστρατίδαι σ.	47
§ 30.	Μεταρρυθμίσις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ Κλεισθέ- νου. σ.	48
§ 31.	Δεύτερος ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων. σ.	49
§ 32.	Ἐμπόριον, ναυτιλία, νομίματα, γραφή. σ.	51
§ 33.	Πολιτειακαὶ μεταβολαὶ ἐν Ἑλλάδι. — Ὀλιγαρχία, τυραννίς, δημοκρατία. σ.	54
§ 34.	Διαιρέσις καὶ ἐνότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. σ.	56
§ 34.	Μαντεῖα σ.	56
§ 35.	Ἀμφικτυοναί σ.	58
§ 36.	Πανελλήνιοι ἀγῶνες. σ.	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἱστορία τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων.

§ 37.	Αἰγύπτιοι. σ.	61
§ 38.	Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι. σ.	63
§ 39.	Φοίνικες. σ.	64
§ 40.	Μῆδοι, Λυδοί, Πέρσαι. σ.	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἄκμῃ καὶ μεγαλείῳ τῆς Ἑλλάδος.

- § 41. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τῶν Περσικῶν πολέμων. Ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν.— Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων..... σ. 67
- § 42. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.— Νέαι παρασκευαὶ τοῦ Δαρείου..... σ. 0
- § 43. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.— Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη..... σ. 70
- § 44. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς..... σ. 74
- § 45. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.— Γνώμαι καὶ βουλευόμενα τῶν Ἑλλήνων..... σ. 76
- § 46. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη..... σ. 78
- § 47. Ναυτικαὶ συγκρούσεις παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον.— Πυρπόλησις τῶν Ἀθηναίων..... σ. 81
- § 48. Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι σ. 82
- § 49. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία..... σ. 84
- § 50. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος.— Ἀπονομὴ τῶν ἀριστείων.— Τιμαὶ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα..... σ. 85
- § 51. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους..... σ. 86
- § 52. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ μάχη..... σ. 87
- § 53. Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη..... σ. 90
- § 54. Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηναίων.— Τείχιαις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς..... σ. 90
- § 55. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.— Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πανσοαίου καὶ θάνατος αὐτοῦ..... σ. 91
- § 56. Ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων.— Ὁ φόρος τῶν συμμάχων..... σ. 93
- § 57. Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους.— Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου..... σ. 93

- § 58. Ὁ Κίμων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ. σ. 96
- § 59. Ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. σ. 98
- § 60. Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.—Ἐξορία τοῦ Κίμωνος. σ. 100
- § 61. Ἔριδες τῶν Ἑλλήνων καὶ μάχαι πρὸς ἀλλήλους.—Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ θάνατος αὐτοῦ. σ. 102

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἄκμῃ τῶν Ἀθηνῶν.—Αἰὼν τοῦ Περικλέους.

- § 62. Περικλῆς ὁ Σανθίππου καὶ κυβέρνησις αὐτοῦ σ. 104
- § 63. Καλλιτεχνικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περικλέους σ. 107
- § 64. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους.—Προοίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. σ. 108

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Παρακμῇ τῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

- § 65. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου σ. 111
- § 66. Πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου — Δοιμοὺς ἐν Ἀθήναις.—Θάνατος τοῦ Περικλέους σ. 113
- § 67. Ἄλωσις τῶν Πλαταιῶν.—Ἀποστασία τῆς Δέσφου σ. 114
- § 68. Κατάληψις τῆς Πύλου. σ. 115
- § 69. Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος -Νικίειοςεὐρέτη σ. 116
- § 70. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν σ. 117
- § 71. Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων σ. 119
- § 72. Δεκελεικὸς πόλεμος.—Ἀποστασία τῶν συμμάχων σ. 121
- § 73. Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις.—Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τετρακοσίων.—Ἀνάκλησις τοῦ
- Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

	Ἄλκιβιάδου.....σ.	12.
§ 74.	Νῆκαι καὶ κήθοδος τοῦ Ἄλκιβιάδου.—Καθαίρει- σις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στρατηγίας.....σ.	123
§ 75.	Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας ναυμαχία.....σ.	125
§ 76.	Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφή τῶν Ἀθη- ναίωνσ.	126
§ 77.	Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων.—Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.....σ.	127
§ 78.	Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῶν ὑπὸ Θρασυβούλου.....σ.	129
§ 79.	Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.....σ.	130
§ 80.	Ὁ Σωκράτης.....σ.	130
§ 81.	Κύρου ἀνάβασις καὶ κήθοδος τῶν μυρῶν.....σ.	131
§ 82.	Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν.—Στρα- τεία τοῦ Ἀγησιλάου κατὰ τῆς Ἀσίας.....σ.	133
§ 83.	Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος—Ἀνταλκί- δειος εἰρήνη.....σ.	135
§ 84.	Τὰ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην.—Ἡ ἐν Ἐλ- λάδι δεσποτεία τῆς Σπάρτης.....σ.	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν.

§ 85.	Κατάληψις τῆς Καδμείας.....σ.	137
§ 86.	Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν.....σ.	138
§ 87.	Ἀνταγωνισμὸς Σπάρτης καὶ Θηβῶν.— Δευ- τέρα ἡγεμονία τῶν Ἀθηναίων. — Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.....σ.	139
§ 88.	Ἡ ἐν Δεύκτροις μάχη.....σ.	140
§ 89.	Πρώτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πε- λοπόννησονσ.	141
§ 90.	Οἱ Θηβαῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.— Δευτέ- ρα καὶ τρίτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Θάνατος τοῦ Πελοπίδου σ.	142
§ 91.	Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μίχη.....σ.	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Κυριαρχία τῶν Μακεδόνων ἐν Ἑλλάδι.

- § 92. Ἡ Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'. σ. 146
- § 93. Φίλιππος Β'. σ. 148
- § 94. Ἀνάμιξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. — Πολιτεία τοῦ Δημοσθένους. σ. 150
- § 95. Φωκικὸς πόλεμος. — Ἄλωσις Μεθώνης καὶ Ὀλύνθου καὶ ἄλλαι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου. σ. 151
- § 96. Ὁ πρὸς τοὺς Ἀμφισεῖς πόλεμος τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἐν Χαίρωνεία μάχη. σ. 154

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἀλεξάνδρος ὁ Μέγας.

- § 97. Παιδικὴ ἡλικία καὶ ἀγωγή τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Καταστροφή τῶν Θηβῶν. σ. 156
- § 98. Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας. — Ἡ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ μάχη. σ. 158
- § 99. Καθυπόταξις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. — Γόρδιος δεσμός σ. 159
- § 100. Ἡ ἐν Ἴσοῦ μάχη. σ. 160
- § 101. Καθυπόταξις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου. σ. 161
- § 102. Ἡ παρὰ τὰ Γανγάμηλα μάχη. — Κατάληψις Βαβυλῶνος, Σούσων καὶ Παρσепόλεως. σ. 163
- § 103. Θάνατος τοῦ Δαρείου — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους. σ. 163
- § 104. Θάνατος Φιλώτα, Παρμενίωνος καὶ Κλείτου . σ. 165
- § 105. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς . σ. 165
- § 106. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Περσίαν — Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτοῦ. σ. 166
- § 107. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ. σ. 167
- § 108. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. σ. 168
- § 109. Ἐξέγερσις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. — Λαμιακὸς πόλεμος. — Θάνατος τοῦ Δημοσθένους σ. 170
- § 110. Πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων. — Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη. σ. 174

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
120067
ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΗΣΩ ΜΑΧΗΣ
ΕΛΛΗΝ ΣΦΡΑΓΙΣΤΟΥ ΧΑΡΤΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος.

Ἑλλάς κατὰ πρῶτον ὀνομάζετο μικρά τις **Μάθημα 1ον.** χώρα ἐν Φθίᾳ τῆς νοτίου Θεσσαλίας· ἐκεῖθεν δὲ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ὄνομα τοῦτο ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς νοτίους χώρας τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ θηλάσῃ ἀνατολικῆς χερσονήσου τῆς Εὐρώπης. Ὄθεν καὶ Ἑλληνικὴ χερσονήσος ὀνομάζεται αὕτη. Εἶνε δὲ ἡ Ἑλληνικὴ χερσονήσος πρὸς βορρᾶν μὲν εὐρεῖα καὶ συνεχῆς, πρὸς νότον δὲ στενὴ, ἀκανόνιστος καὶ πλήρης κόλπων, ἀκρωτηρίων καὶ λιμένων. Αἱ βορειότεραι ἑλληνικαὶ χώραι τῆς χερσονήσου ταύτης ἦσαν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἥπειρος.

ὑπὸ ἱστορικὴν δ' ὅμως ἔποψιν ἡ Ἑλλάς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν χερσονήσον ταύτην, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ πανταχοῦ, ὅπου κατόκησαν Ἕλληνες, πανταχοῦ ὅπου διεδόθη ὁ ἑλληνισμός. Ἀλλ' ἡ χώρα, ἣτις ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν ἡ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶνε ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀπλοῦται πρὸς νότον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐκ δυσμῶν, καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ, πρὸς ἀνατολάς, μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων τῆς Πελοποννήσου Μαλέας καὶ Ταινάρου. Ἡ χώρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἐστία, ἐξ ἧς διεδόθη ὁ πολιτισμός ὁ ἐξημερώσας καὶ

αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους. Τὴν χώραν ταύτην ἀρχαῖοι γεωγράφοι ὠνόμασαν συνεχῆ Ἑλλάδα.

Ἡ συνεχῆς Ἑλλάς διὰ φυσικῶν ὁρίων διαιρεῖται εἰς τρία μέρη α') εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, β') εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ γ') εἰς τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῷ Ἴονίῳ πελάγει νήσους. Ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς διὰ δύο κόλπων, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλικκοῦ, χωρίζεται τρόπον τινὰ εἰς δύο τμήματα, τὴν βόρειον Ἑλλάδα, ἣτις περιλαμβάνει τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἠπειρον, καὶ τὴν μέσην Ἑλλάδα, ἣτις ὑπὸ τῶν νεωτέρων καλεῖται Στερεὰ Ἑλλάς. Ἡ μέση Ἑλλάς περιελάμβανε πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὰς ἐξῆς χώρας, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Μεγαρίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Λοκρίδα, πρὸς δυσμὰς δὲ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ Πελοπόννησος εἶνε χερσόνησος, ἣτις συνεδέετο ἄλλοτε μετὰ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, τῶρα δὲ χωρίζεται διὰ διώρυχος, διορυχθέντος τοῦ Ἰσθμοῦ. Εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσχωροῦσι τέσσαρες βαθεῖς κόλποι, ὁ Ἀργολικός, ὁ Λακωνικός, ὁ Μεσσηνιακός καὶ ὁ Κυπαρισσιακός, οἵτινες παρέχουσιν εἰς αὐτὴν τὸ σχῆμα φύλλου πλατάνου. Ἡ Πελοπόννησος ἀποτελεῖτο ἐξ ἑννέα χωρῶν, αἵτινες ἦσαν αἱ ἐξῆς: 1) ἡ Κορινθία· 2) ἡ Σικυωνία πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κορινθίας· 3) ἡ Φλιασία πρὸς νότον τῆς Σικυωνίας· 4) ἡ Ἀχαΐα· 5) ἡ Ἀργολίς· 6) ἡ Λακωνικὴ· 7) ἡ Μεσσηνία· 8) ἡ Ἥλις καὶ 9) ἡ Ἀραδία, κατέχουσα τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου.

Αἱ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νῆσοι ἀποτελοῦσι τρόπον τινὰ πολυτόξον γέφυραν, ἡ ὁποία συνδέει τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁμοίως καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Ἴονίου πελάγους ἀποτελοῦσι γέφυραν, ἣτις μετὰγει ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὑποδιαιρεῖται α') εἰς τὸ Μυρτῶν πέλαγος, περιλαμβάνον τὰς βορείους Σποράδας, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰς Κυκλάδας· β') εἰς τὸ Θρακικὸν πέλαγος, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσιν αἱ νῆσοι Λέσβος, Τένεδος, Λήμνος, Ἰμβρος, Σαμο-

Φορξή και Θάσος· γ') Εἰς τὸ Ἰκάριον πέλαγος, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσιν αἱ νῆσοι Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, Πάτμος, Ἄερος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἀστυπάλαια, Σύμη, Ῥόδος. Νοτιανατολικῶς τοῦ Ἰκαρίου πελάγους ἐκτείνεται τὸ Καρπάθιον πέλαγος, περιλαμβάνον τὰς νῆτους Κάρπαθον καὶ Κάσον· ἀνατολικῶς δὲ τοῦ Καρπαθίου πελάγους ἐκτείνεται τὸ Λύκιον ἢ Παμφύλιον πέλαγος καὶ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ κεῖται ἡ νῆσος Κύπρος. Ἐν δὲ τῷ Κρητικῷ πελάγει πρὸς νότον τοῦ Μυρτώου κεῖται ἡ μεγαλόνησος Κρήτη.

Ἡ συνεχὴς Ἑλλάς εἶνε χώρα κατ' ἐξοχὴν ὄρεινή. Τὰ ἐννέα δέκατα τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατέχονται ὑπὸ ὄρεων, τὰ ὁποῖα σχεδὸν κανονικῶς διασταυροῦνται εἰς τρόπον ὥστε σχηματίζονται μεταξὺ αὐτῶν τερπναὶ καὶ εὐφοροὶ κοιλάδες καὶ πεδιάδες. Μεγάλαι πεδιάδες σχηματίζονται τρεῖς μόνον, ἡ θεσσαλική, ἡ βοιωτικὴ καὶ ἡ μεσσηνιακὴ. Ὁ φυσικὸς οὗτος σχηματισμὸς τῆς χώρας ὑπεβοήθησεν ὄχι ὀλίγον τὴν ἀνάπτυξιν τοπικῶν πολιτειῶν καὶ τὴν διάπλασιν πολυτρόπου ἔθνικοῦ βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ Ἑλλάς μέχρι τῆς καθόδου τῶν Δωριέων.

§ 1. Οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος.

Τίνες ἦσαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος
Μάθημα 2ον. καὶ πόθεν ἀτήγοντο δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς
να γνωρίζωμεν, διότι αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρ-
χαιῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶνε συγκεχυμέναι καὶ
ἀσαφεῖς. Ὡς ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἀναφέ-
ρονται οἱ *Πελαγοί*. Οἱ Πελαγοὶ ἦσαν λαὸς γεωργικὸς καὶ
ποιμενικὸς· εἶχον στοιχεῖά τινα πολιτισμοῦ καὶ μονίμους κα-
τοικίας· πρὸς κητοικίαν των δ' ἐξέλεγον εὐφόρους πεδιάδας,
καλουμένας *ἄργη*. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἦσαν εἰρηνικοὶ καὶ φιλό-
πονοι, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγωσιν ὀλοτελῶς τὰ δεινὰ τοῦ
πολέμου. Ἐριδες βεβαίως ἀνεφύοντο κατὰ καιροὺς μεταξὺ τῶν

διαφόρων κοινοτήτων, εἰς ἃς ἦσαν διηρημένοι. Ὡς ἐκ τούτου, ἵνα προφυλάσσωνται ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἐχθρῶν ἢ καὶ τῶν ληστῶν, ἔκτισον τείχη καὶ ἀκροπόλεις, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον λαορίας. Τὰ τείχη ἔκτισον διὰ πελωρίων λίθων, τοὺς ὁποίους προσήρμοζον πρὸς ἀλλήλους ἄνευ οὐδεμιᾶς συνδετικῆς ὕλης, τῶν μεταξὺ κενῶν συμπληρουμένων διὰ μικροτέρων λίθων. Τὰ πελώρια δὲ ταῦτα τείχη, ὧν λείψανα σφύζονται μέχρι σήμερον ἐν Τίρυνθι, ἐν Μυκῆναις, ἐν Ὀρχομενῷ καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμαζον Κυκλώπεια πιστεύοντες ὅτι τὰ ἔκτισαν οἱ μυθολογούμενοι Κύκλωπες.

Πλὴν τῶν Πελασγῶν λέγεται ὅτι καὶ ἄλλοι λαοὶ κατόκησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους φέροντες ἰδιαιτέρα ὀνόματα· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Δρύοπες, οἱ Κουρήτες, οἱ Κρηναοί, οἱ Μινύαι, οἱ Ἄβαντες, καὶ ἄλλοι. Ἄλλ' οἱ Πελασγοὶ ἦσαν τὸ πολυπληθέστερον καὶ ἐπικρατέστερον φύλον. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐπεκράτησεν ὡς περιληπτικὸν ὅλων τῶν λαῶν, ὅσοι κατόκησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐκείνην ἐποχὴν, καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὠνομάσθη πελασγικὴ ἐποχὴ.

Μεταξὺ τῶν φύλων τῶν ἀποτελούντων τὸν μέγαν πελασγικὸν λαὸν διεκρίνοντο πρὸ πάντων οἱ Μινύαι. Οὗτοι κατόκουν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ κυριωτέρα αὐτῶν ἔδρα ἦτο ἡ Βοιωτία, ἐν ἣ ἤκμασε κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὁ Ὀρχομενός, ἔδρα πλουσίων καὶ ἰσχυρῶν βασιλέων.

Ἄλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων τούτων φύλων συνεχωνεύθησαν ὑπὸ ἐν κοινὸν ὄνομα, τὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς κατόκουν μικρὰν τινα ἐν τῇ νοτιῇ Θεσσαλίᾳ χώραν, Φθίαν καλουμένην. Ἐκ ταύτης δ' ὄρμηθέντες ἐπεκράτησαν ἐφ' ὅλων τῶν πελασγικῶν λαῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκαν καὶ τὸ ὄνομα τῶν

§ 2. Καταγωγὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, τὰ περὶ τῶν πρώτων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἀβέβχια καὶ ἀσαφῆ. Ἄλλ' ἡ νεωτέρα ἐπι-

στήμη, ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία, κατέστησεν ἀναμφίβολον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν κλάδος τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς ἢ Ἀρίας γλωσσικῆς οικογενείας, εἰς ἣν ἀνήκον οἱ Ἴνδοι καὶ οἱ Ἰράνιοι λαοὶ τῆς Ἀσίας, ἦτοι Μῆδοι, Πέρσαι καὶ ἄλλοι, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, Ἴταλοι, Κελτοὶ, Γερμανοὶ, Σλαῦοι. Πάντες οὗτοι οἱ λαοὶ, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν εἰρημένον γλωσσικὴν οικογένειαν, ἐπιστεύετο ὅτι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους εἶχον κοινὴν κατοικίαν ἐν Ἀσίᾳ, ἣτις ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ πρώτη κοιτὶς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐκ τῆς Ἀσίας δ' ἐπιστεύετο ὅτι μεγάλη μοῖρα εἶτ' ἔνεκεν ἐξωθήσεται ὑπ' ἄλλων ἀσιατικῶν λαῶν εἶτ' ἔνεκεν ὑπερβολικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ προухώρησε βορειοδυτικώτερον καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς περὶ τὸν Καύκασον χώρας. Ἐκεῖθεν δὲ ἡ μοῖρα αὕτη διηρέθη εἰς δύο ἴσας μοίρας. Τούτων ἡ μὲν μία διὰ τοῦ Καυκάσου μετὰ βραχείαν ἢ μακρὰν πάροδον χρόνου ἐξετάθη εἰς τὰς βορείους εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ ἀπετέλεσε τὰς τρεῖς μεγάλας ὁμοφυλίαις τῆς βορείου Εὐρώπης, *σλαβικὴν, κελτικὴν καὶ γερμανικὴν*· ἡ δὲ ἄλλη μοῖρα ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας καὶ ἀπετέλεσε τοὺς νοτίους Ἀρίους τῆς δυτικῆς Ἀσίας καὶ τῆς νοτίου Εὐρώπης, ἦτοι τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Φρυγοπελασγοὺς (ἀρχαίους Ἀρίους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἰταλοὺς.

Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη ἐπ' ἐσχάτων ὑπέστη μεγάλην ἀλλοίωσιν. Καὶ πρῶτον οἱ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων δὲν ἦσαν ὅλοι Ἄριοι. Ὑπῆρχον πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων καὶ λαοὶ μὴ Ἄριοι, ἰδίως Τουράνιοι ἢ Τοῦρκοι. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ φιννικοὶ λαοὶ, οἱ κατοικοῦντες ἀρχαίως κατὰ τὰς ἀνατολικὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς, καὶ ἄλλοι τινὲς σκυθικοὶ λαοὶ. Ἐπικρατεῖ νῦν μᾶλλον ἡ ὑπόθεσις ὅτι μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας διασπορὰν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ μετὰ πολυχρόνιον ἐξέλιξιν παρήχθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ἀρία ὁμοφυλία τῶν λαῶν καὶ ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐξετάθη αὕτη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὅπως δὲ ἦτορ δὲν εἶνε γνωστὴ οὔτε ἡ πρώτη κατοικία

τῶν Ἄριων οὔτε ἡ πορεία αὐτῶν ἐν τῇ διασπορᾷ. Μόνος δὲ δεσμὸς τῶν Ἄριων εἶνε ἡ γλωσσικὴ συγγένεια.

§ 3. *Περὶ τῆς ἰδιοφυίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιδράσεως ἐπ' αὐτὸν τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ.*

Οἱ Ἄριοι λαοί, ἐπομένως καὶ οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ὡς εἴπομεν προηγουμένως, εἶχον στοιχεῖά τινα πολιτισμοῦ· ὑπῆρχε παρ' αὐτοῖς οἰκογένεια, πολιτεία πατριαρχικὴ, βίος γεωργικὸς καὶ ποιμενικὸς, ἐν μέρει δὲ καὶ ναυτικὸς. Εἶχον ἰδέαν τινὰ τοῦ θείου καὶ ἀρχαῆς πνευματικῆς βίου. Ὁ στοιχειώδης οὗτος πολιτισμὸς παρεῖχεν ἱκανῶς στερεὰν βάσιν, ἐφ' ἧς ἐρειδόμενος ἕκαστος τῶν Ἄριων λαῶν ἠδύνατο ν' ἀναπτύξῃ καὶ διαμορφώσῃ ἴδιον πολιτισμὸν. Τοῦτο δ' ἐν ταῖς πρώτοις ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες. Ὁρμώμενοι οὗτοι ἐκ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἄριων ἀρχετύπου πολιτισμοῦ, ἀνέπτυξαν μετὰ θαυμαστῆς ἰδιοφυίας τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρήχθη δι' ἐξελίξεως ἐκ τοῦ παναρχαίου κοινοῦ τῶν Ἄριων πολιτισμοῦ ἢ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ καὶ ἄλλα στοιχεῖα.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι ξένοι ἔποικοι ἐλθόντες ἐκ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ σπουδαῖα κέντρα καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Τῶν ἀποίκων τούτων γνωριμώτατοι εἶνε ὁ Κέκροψ, ὁ Δαναός, ὁ Πέλοψ καὶ ὁ Κάδμος. Ὁ Κέκροψ κατὰ τὴν παράδοσιν ἦλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν, συνώκισε τοὺς τέως νομάδας κατοίκους αὐτῆς εἰς δώδεκα πόλεις καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐλαίου, εἰσήγαγε δὲ παρ' αὐτοῖς τὸν γάμον καὶ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν. Ὁ Δαναός ἦλθεν ὡσαύτως ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἄργος, ἐγένετο βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξε τοὺς Ἀργεῖους τὴν ναυτιλίαν. Ὁ Πέλοψ ἦλθεν ἐκ τῆς Λυδίας εἰς τὴν Πῖσαν τῆς Ἡλίδος, ἔλαβε σύζυγον τὴν Ὑγατέρκην

τοῦ βασιλέως Οἰνομάου Ἴπποδαμειαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἔγινε βασιλεὺς διαδεχθεὶς τὸν πενθερόν του, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὠνομάσθη Πελοπόννητος ἅπασα ἡ χερσονήσος, ἣτις πρότερον ἐκαλεῖτο Ἀπία. Οὕτω δ' ἐγένετο γενάρχης ἐπιφανῶν βασιλέων, οἵτινες ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καλοῦνται Πελοπίδαι. Ὁ Κάδμος, υἱὸς τοῦ ἐν Φοινίκη βασιλέως Ἀγήνωρος, ἦλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔκτισε τὰς Θήβας καὶ τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἀκρόπολιν Καδμείαν, εἰσήγαγε δ' εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν τειχοδομίαν καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀλφάβητου.

Ἄλλὰ πάντα τὰ περὶ ἐποικίων λεγόμενα εἶνε μυθώδη, μαρτυροῦσι δὲ μόνον ὅτι μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία καὶ ἐπιμιξία καὶ ὅτι ἡ προηγημένη Ἀνατολή ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ἀληθῶς ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος δεικνύει ἀμέσως ὅτι αὕτη δὲν περιεκυκλοῦτο πανταχόθεν ὑπὸ Ἀρίων λαῶν. Τὰς ἀνατολικὰς καὶ νοτίους ἀκτὰς τῆς Μεσογείου κατέκλυον λαοὶ μὴ Ἄριοι, οἱ Φοίνικες, σημιτικῆς καταγωγῆς, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀμφότεροι οἱ λαοὶ οὗτοι ἀρχαιότατα εἶχον ἀναπτύξει πολιτισμὸν καὶ εἶχον ἔλθει πρωϊμώτατα, ἰδίως οἱ ναυτικοὶ Φοίνικες, εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ πολιτισμὸς αὐτῶν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου. Σημεῖα ἐπιδράσεως τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου ἀναφαίνονται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς λ. χ. εἰς τὸ ἀλφάβητον τὸ ἑλληνικόν, οὗτινος καὶ οἱ χαρακτῆρες εἶνε σημιτικοὶ καὶ τὰ ὀνόματα.

Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς συνδεδυμένη μετὰ ξενικῶν ἐποικήσεων εἰς τὴν Ἑλλάδα οὔτε μετὰ δι-
αρκοῦς κατοχῆς ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων χωρῶν ὑπὸ Φοινίκων ἐν προϊστορικῇ ἐποχῇ. Καὶ ἀναφέρει μὲν ὁ Θουκυδίδης (Α. 8) ὅτι ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις οἱ Φοίνικες ἐπέκτισαν νήσους τινας τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ἀλλ' ἡ ἐποίκησις αὕτη δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑπαινισσομένη ἀπλῶς τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῶν Φοινίκων πρὸς τὰς χώρας ταύτας.

Τὸ μόνον ἀληθὲς καὶ ἀναμφισβήτητον εἶνε ὅτι οἱ Ἕλληνες

παρέλαβον παρά τοῦ σημιτικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖά τινα, ταῦτα δὲ ἀνέμιξαν μετὰ τοῦ πρώτου αὐτῶν Ἀρίου πολιτισμοῦ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνέπτυξαν τὸν ἰδιοφυῆ καὶ πρότυπον ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ὅστις καὶ κατὰ τὸ εἶδος καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα εἶνε ὅλως διάφορος τοῦ ἀσιατικοῦ πολιτισμοῦ.

§ 4. *Οἱ περὶ ἡρώων καὶ ἡρωϊκῶν πολέμων μῦθοι.*

Τὰ συμβάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς τοὺς προῖστορικούς χρόνους τῆς Ἑλλάδος παρεδόθησαν εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεάς διὰ μυθικῶν διηγήσεων, τὰς ὁποίας ἐλάμπρυναν οἱ ποιηταί. Κατὰ τὰς διηγήσεις ταύτας ἡ ἀρχαιότατη ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἡρωϊκὴ. Ἄνδρες, οἵτινες εἶχον ἰδιότητα καὶ ῥώμην ὑπερφυσικὴν, κατεπολέμησαν ληστάς, κατέβαλον θηρία καὶ τέρατα καὶ οὕτω προήγαγον τὸν πολιτισμόν τῆς χώρας. Τοὺς ἄνδρας τούτους ὁ λαὸς ὠνόμαζεν ἥρωας καὶ μετὰ θάνατον ἐλάτρευεν ὡς ἡμιθέους. Πᾶσα πόλις καὶ πᾶσα φυλὴ εἶχεν ἰδίους ἥρωας, οἵτινες ἀνήγον τὸ γένος αὐτῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὸν Δία. Ἄλλ' αἱ ἀποδιδόμεναι εἰς αὐτοὺς πράξεις ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὰς μυθώδεις καὶ πολλακίς ἀλληγορικὰς παραστάσεις, αὐτὰ δὲ τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων ἢ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ ἢ δὲν ἔπραξαν ὅσα ἡ εὐπιστία τοῦ λαοῦ ἀπέδωκεν εἰς αὐτούς.

Ἐπιφανέστατος πάντων τῶν ἡρώων ἦτο ὁ Ἡρακλῆς, ὁ κατ' ἐξοχὴν ἥρωας τῶν Δωριέων, ὅστις ἐλέγετο υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς θνητῆς Ἀλκμήνης. Ὁ Ἡρακλῆς ἐνιαχοῦ ἀνεγνωρίζετο ὡς θεός, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρουσιάζεται ὡς ἥρωας ἔχων στάδιον τῆς ἡρωϊκῆς αὐτοῦ δράσεως ὅχι μόνον ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ὅλον σχεδὸν τὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστὸν κόσμον. Ἐν τοῖς μύθοις παρουσιάζεται ὅτε μὲν φονεύων ἄγρια καὶ κακοποιὰ θηρία καὶ ληστάς, ὅτε δὲ καταδαμάζων τὰς ἀτάκτους φυσικὰς δυνάμεις καὶ παρασκευάζων τὸ ἔδαφος πρὸς

ἔμφρονα βιοτικὴν τάξιν. Ἐκπροσωπεῖ δὲ ὁ Ἡρακλῆς παρὰ τοῖς Ἑλλησι τὸν ἰδανικὸν τύπον τῆς καρτερίας καὶ τῆς ῥώμης.

Παράλληλος τοῦ Ἡρακλέους εἶνε ὁ Θησεύς, ὁ κυρίως ἦρωα τῶν Ἰώνων, ὅστις ὡσαύτως παρίσταται ἐν τοῖς μύθοις ὡς φονεύσας ληστὰς καὶ τέρατα καὶ ἀπαλλάξας τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τοῦ σκληροῦ εἰς τὸν κρητικὸν Μινώταυρον φόρου. Ὁ Θησεύς, κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις.

Πλὴν τῶν μεμονωμένων κατορθωμάτων τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἦρωα ἀναφέρονται κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν καὶ ἔκδημοι ἐκστρατεῖαι, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος πολλοὶ ἦρωες. Τοιαῦται ἦσαν ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, ὁ πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος.

Ἡ Ἀργοναυτικὴ ἐκστρατεία, καθ' ἣν ὁ Ἰάσων μετ' ἄλλων ἠρώων ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Κολχίδα τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἤρπασε τὸ χρυσόμαλλον δέρας, ἀνήκει εἰς τὸ αἰολικὸν φύλον καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Μινύας, τοὺς κατοικοῦντας περὶ τὴν Ἰωλικὸν καὶ ἐν τῷ Ὀρχομενῷ τῆς Βοιωτίας, φαίνεται δὲ ὅτι ἔχει σχέσιν πρὸς παλαιὰν ἐμπορικὴν ἐπιμιξίαν τοῦ θαλασσοπόρου καὶ ἐμπορικοῦ τούτου λαοῦ μετὰ τῶν παραθίων χωρῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Ὁ πόλεμος τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, καθ' ὃν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους Ἄδραστος μετ' ἄλλων ἑξ στρατηγῶν ἐστράτευσε κατὰ τῶν Θηβῶν, ὅπως ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐταῖς βασιλεὺς τὸν γαμβρόν του Πολυδαίη, φαίνεται ὅτι εἶνε ἀπήχησις μεγάλων ἀγώνων ἀχαϊκῶν καὶ αἰολικῶν φύλων ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ἰσχυρᾶς Καδμείας.

Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος ὡς πραγματικὸν γεγονός δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ. Τὰ καθ' ἕκαστα μόνον ἀνήκουσιν εἰς τὴν ποιησιν. Εἰς παλαιότητα ἐποχὴν βεβαίως συνέβη σύγκρουσις τῶν συντεταγμένων δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν κατεχόντων τὴν Μικρὰν Ἀσίαν λαῶν, οἵτινες ἦσαν ἐν μέρει συγγενεῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας.

§ 5. Ὁ ἀρχαιότατος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

Ὁ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μεγάλως ἀναπτυχθεὶς ἐν Ἑλλάδι πολιτισμὸς ἦτο διαδεδομένος ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν παραλίῳν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ ἀπὸ τῆς Ἀργολίδος πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν νήσων Κύπρου καὶ Ρόδου. Ὁ προϊστορικός οὗτος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, ὃν θαυμασίως περιγράφουσι τὰ ὁμηρικὰ ἔπη, ὀνομάζεται *μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς* ἐκ τῶν Μυκηνηῶν, τῆς περιφανεστάτης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πόλεως.

Αἱ μόναι πηγαὶ πρὸς μελέτην τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶνε αὐτὰ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον ταύτην, ἣτις διαιρεῖται εἰς τὴν *προμυκηναϊκὴν* ἢ *τρωϊκὴν* καὶ εἰς τὴν κυρίως *μυκηναϊκὴν*. Τῆς προμυκηναϊκῆς ἢ τρωϊκῆς περιόδου μνημεῖα θεωροῦνται τὰ ἀρχαιότατα τῶν ἐν Τροίᾳ ἀνασκαφέντων, πρὸς τὰ ὁποῖα ὅμοια θεωροῦνται καὶ τὰ ἐν Τίρυνθι, Κύπρῳ καὶ Τυρρηνίᾳ ἀρχαιότατα μνημεῖα.

Κυρίως χαρακτηρ τῶν μνημείων τῆς τρωϊκῆς περιόδου εἶνε ὅτι ἀνήκουσιν εἰς πολιτισμὸν τινα πρωτότυπον καὶ ἐν αὐτοῖς δὲν ὑπάρχουσι σημεῖα συγγενείας πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τέχνην καὶ τὸν πολιτισμὸν πλὴν μόνον τῶν ἐν Κύπρῳ. Τὰ ἐν Κύπρῳ ὑπέκυψαν εἰς ἐπίδρασιν ἀσιατικὴν τῆς βορείου Συρίας καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦνται ὡς μεσαζόντα μεταξὺ τῆς τρωϊκῆς καὶ τῆς κυρίως μυκηναϊκῆς τέχνης, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶνε καταφανὴς ἡ ἀνατολικὴ ἐπίδρασις, καὶ ὡς παριστῶντα μεταβατικὴν τινα περίοδον. Ἡ τρωϊκὴ περίοδος ἀνατρέχει εἰς χρόνους, καθ' οὓς δὲν ὑπῆρχε συγκοινωνία κατὰ θάλασσαν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ τῶν παραλίῳν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τὰς παραλίᾳς τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ὑπῆρχε δ' ὅμως συγκοινωνία καὶ σχέσις μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν (περιλαμβανομένης καὶ τῆς δυτικῆς παραλίᾳς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας) καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ μυκηναϊκὴ περίοδος ἀνατρέχει εἰς χρόνους (1500-1150), καθ' οὓς ὑπῆρχε ζωηρὰ συγκοινωνία μεταξὺ Ἑλλάδος, Αἰγύ-

πτου, συριακῶν παραλίων καὶ νοτίων παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἤκμαζε δὲ ἡ φοινικικὴ θαλασσοπλοία. Ἄπας ὁ χαρακτῆρ τῶν ἔργων τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ, τῇ ταφῇ, τῇ ἐνδυμασίᾳ, τῷ ὄπλισμῷ, τῇ ἀγγείοπλαστικῇ δεικνύει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν, φυλάττει δ' ἕμως ἐν πολλοῖς καὶ τὴν ἰδιορρυθμίαν του.

Τὰ σπουδαιότερα κέντρα τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἡ Τροία, αἱ Μυκῆναι, ἡ Τίρυνς, ὁ βοιωτικὸς Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Κρήτη (Κνωσός, Φαιστός), τὰ δὲ κυριώτερα εἶδη τῶν ἐν αὐτοῖς λειψάνων εἶνε ἀκροπόλεις, ἀνάκτορα, καὶ τάφοι· προσέτι δὲ καὶ ἄλλα ἀντικείμενα τέχνης, ὡς οἱ λέοντες τῶν Μυκηνῶν, ἀγγεῖα ἐξωγραφημένα καὶ χρωματισμένα, πολυτιμώτατα χρυσᾶ καὶ μεταλλίνα ἀφιερώματα, οἶον περικεφαλαῖαι, θώρακες, δόρατα, φύλλα χρυσοῦ καὶ ἄλλα, ὧν τὰ πλεῖστα εὐρέθησαν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς τάφοις τῶν Μυκηνῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ Ἑλλάς μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

§ 6. Αἱ μεταναστεύσεις.—Κάθοδος τῶν Δωριέων.

Μετὰ τὰ τρωϊκὰ συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι μεταβολαὶ ταραχῆ καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἢ μάλλον ἀνατροπὴ καὶ γενικὴ μετανάστευσις τῶν λαῶν. Οὐδεὶς σχεδὸν ἔμεινεν ἐν τῇ ἀρχικῇ του θέσει. Ἡ κίνησις ἤρχισεν ἐκ βορρᾶ. Οἱ Θεσσαλοὶ, οἵτινες πρότερον κατόικουν ἐν Θεσπρωτίᾳ τῆς Ἠπείρου, διαβάντες τὴν Πίνδον κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ διαρροεμένην εὐφορον καὶ πλουσίαν χώραν, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὠνομάσθη Θεσσαλία. Τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς χώρας ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ ἐγένοντο δοῦλοι, πενέσαι καλούμενοι, ἄλλοι δ' ἐγκατέλιπον τὴν πατρίδα. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν Ἄρνην κατοικοῦντες Αἰολεῖς Βοιωτοὶ ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρὰ τὴν Κωπαίδᾳ χώραν, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός

των ὀνομάσθη Βοιωτία· οἱ δὲ Δωριεῖς, οἵτινες κατόκουσιν παρὰ τὸν Ὀλυμπον, μετενάστευσαν εἰς τὴν μεταξὺ Οὔτης καὶ Παρνασσῶς χώραν, τὴν Δρυοπίδα, ἣτις ἀπ' αὐτῶν ἐκλήθη Δωρίς.

Ἄλλὰ τὸν μεγαλύτερον κλονισμόν ἐπήνεγκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ μῦθοι παριστάνουσι τοὺς Δωριεῖς εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν ὡς βοηθήσαντας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἐν Πελοποννήτῳ κυριαρχικῶν αὐτῶν διακωιδμάτων, ὧν εἶχον στερηθῆ διὰ τοῦ παρανόμου ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἡρακλέους ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν Μυκηνῶν καὶ διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν υἱῶν τοῦ ἥρωος τούτου ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθέως. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετανάστευσις αὕτη τῶν Δωριέων καλεῖται συνήθως *Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν*.

Οἱ Δωριεῖς ἔχοντες ἀρχηγοὺς τοὺς Ἡρακλείδας *Τήμενον*, *Κρεσφόντην* καὶ *Ἀριστόδημον*, βοηθούμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Αἰτωλῶν Ὀξύλου, διεπεραιώθησαν ἐκ τῆς Νκυπάρχου εἰς τὴν Πελοπόννησον διὰ πλοίων. Καὶ ὁ μὲν Ὀξύλος μετὰ τῶν Αἰτωλῶν κατέλαβε τὴν Ἡλιδα καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Ἡλείων βασιλεὺς· οἱ δὲ Δωριεῖς ἐγένοντο κύριοι τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου· καταλύσαντες δὲ τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν διεμοίρασαν πρὸς ἀλλήλους τὴν χώραν διὰ κλήρου, καὶ ἔλαβον ὁ μὲν Τήμενος τὴν Ἀργολίδα, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς τὴν Λακωνικὴν καὶ ὁ Κρεσφόντης διὰ δόλου κατὰ τὴν κλήρωσιν τὴν εὐφορον Μεσσηνίαν.

Πολλοὶ τῶν ἡττηθέντων Ἀχαιῶν ὤρμησαν πρὸς τὴν Αἰγιάλειαν καὶ, ἀφοῦ ἐξεδίωξαν τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας Ἴωνας, κατέλαβον τὴν χώραν, ἣτις ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθη Ἀχαΐα. Οἱ δ' ἐκδιωχθέντες Ἴωνες κατέφυγον πρὸς τοὺς ὀμοφύλους των Ἀθηναίους. Καὶ ἐκ Μεσσηνίας ὡσαύτως πολλοὶ εὐγενεῖς, ἐν οἷς καὶ ὁ Νηλεΐδης Μέλανθος, κατέφυγον εἰς Ἀττικὴν. Μόνη δὲ ἡ Ἀρκαδία διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της τὸ μὲν διὰ τὸ ὀρεινὸν τῆς χώρας, τὸ δὲ διότι ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Κύπελος ἔδωκεν εἰς τὸν Κρεσφόντην σύζυγον τὴν θυγατέρα του Μερόπην.

Ὑπὸ τοιαύτην μορφήν μετεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὸ γεγονός τῆς κατακτήσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων, μορφήν οὐχὶ βεβαίως καθ' ἕλα ἱστορικήν. Οἱ Δωριεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἀφοῦ συνεμάχησαν καὶ μετὰ τῶν πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν οἰκούντων Αἰτωλῶν. Διεπεραιώθησαν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν κατὰ τὸ στενώτατον μέρος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ὀπωσδήποτε εὐκόλως ἐγένοντο κύριοι τῆς Ἥλιδος δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ πρὸς τὸν συγγενῆ μὲ αὐτοὺς λαόν, τοὺς Ἐπειούς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Δωριέων δὲν ὑπῆρξεν οὔτ' εὐχερὲς οὔτε βραχυχρόνιον. Τὰ ὄχυρά Κυκλώπεια τείχη τῶν ἀκροπόλεων τῶν Πελοπιδῶν ἀπέβαινον μέγα πρόσκομμα εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Δωριέων. Διὰ τοῦτο κατόπιν μακροχρονίων ἀγῶνων καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπέταξαν οὗτοι τὴν Λακωνικὴν, τὴν Μεσσηνίαν καὶ μετ' αὐτάς τὴν Ἀργολίδα. Διὰ τοῦ συμβάντος τούτου σύμπασα ἡ μορφή τῶν μερῶν τούτων ἠλλοιώθη. Τὸ κράτος τῶν Πελοπιδῶν κατελύθη, ἀντ' αὐτῶν δ' ἔλαβον τὴν κυριαρχίαν οἱ ὀρεσίβιοι καὶ ῥωμαλέοι Δωριεῖς. Κατὰ δὲ τοὺς ὕστερον χρόνους οἱ Δωριεῖς ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς παλαιούς μύθους ἔπλασαν τοὺς ἀρχηγούς των ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους θέλοντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐπιστροφήν εἰς χώρας, αἵτινες ἀνήκον εἰς αὐτοὺς κληρονομικῶ δικαιώματι.

§ 7. *Ἡ ἀνάθοδος τῶν Δωριέων ὡς νέα ἱστορικὴ περιόδος, ἡ κυρίως ἑλληνικὴ.— Ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἑλλην καὶ ἐπικράτησις αὐτοῦ.*

Κατ' οὐσίαν πᾶσα ἡ δωρικὴ αὕτη μετανάστευσις εἰς τὴν Πελοπόννησον φαίνεται ἐπέκτασις τῆς ἰδιαιτέρας φυλῆς τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φυλὴ αὕτη εἶχε τὸ ὄνομα καὶ τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν, ἥτοι Ἑλλήνων, τῆς Ἠπείρου καὶ ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλοπίας, ἥτοι Ἑλλάδος, περὶ τὴν Δωδώνην, ἐξετάθη δ' ἐν προϊστορικοῖς χρόνοις μέχρι τῆς ἐν τῇ νοτίῳ Θεσ-

σαλία Φθίας. Ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ φυλὴ αὕτη φαίνεται ἐπικρατε-
στάτη ἐκτεινομένη μέχρι τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Δωριεῖς,
οἵτινες ἐκ τῆς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας μετενάστευσαν εἰς
τὴν μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασσοῦ ὄρεινὴν χώραν, τὴν καλου-
μένην Δρυοπίδα, ἦσαν Ἕλληνες. Ὅτε δὲ οὗτοι ἐκ Δρυοπίδος
μετενάστευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέκτησαν αὐτὴν,
τότε τὸ πρῶτον ἐν Πελοποννήσῳ ὠνομάσθησαν Δωριεῖς, ὡς
προερχόμενοι ἐκ Δωρίδος, ὅπερ ὄνομα εἶνε ταυτόσημον τῷ
Δρυοπίς καὶ σημαίνει χώραν δασώδη. ὠνομάσθησαν δὲ μὲ
ἰδιαιτέρον διακριτικὸν φυλετικὸν ὄνομα, ληφθὲν ἐκ τοῦ ὀνόμα-
τος τῆς χώρας, τῆς Δωρίδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὤρμησαν πρὸς
κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ ὄνομα Ἕλληνες ἤρ-
χισε τότε νὰ διαδίδηται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τοὺς κατοι-
κούντας τὴν Ἑλλάδα. Κατέστη δὲ τοῦτο γενικὸν εἰς πάντας
κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος.

§ 8. Ἑλληνικαὶ φυλαί. — Ἱστορικὴ ἐρμηνεία τῶν περὶ
Ἑλλήνος καὶ τῶν υἱῶν καὶ ἐγγόνων αὐτοῦ μύθων. — Διάλεκτοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελο-
ποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται διηρημένοι
εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Ἴωνας, τοὺς Ἀχαιοὺς
καὶ τοὺς Αἰολεῖς. Θέλοντες δὲ νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐν
ἔθνος, ἔχον κοινὴν καταγωγὴν, ἐθεώρουν ὡς γενάρχην ἑαυτῶν
τὸν Ἕλληνα, υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Φθίας Δευ-
καλίωνος. Ὁ Ἕλληνας ἐγέννησε τὸν Δῶρον, τὸν Αἴολον καὶ τὸν
Ἐοῦθον, ὁ δὲ Ἐοῦθος τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιόν. Ἐκ τῶν δύο
λοιπῶν υἱῶν τοῦ Ἕλληνος Δῶρου καὶ Αἰόλου, καὶ ἐκ τῶν δύο
ἐγγόνων αὐτοῦ Ἴωνος καὶ Ἀχαιοῦ ὠνομάσθησαν αἱ τέσσαρες
φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ γεναλογία αὕτη ἐπλάσθη ἐν
ἀρχῇ τῶν ἱστορικῶν χρόνων (τῆς ἑλληνικῆς περιόδου), ὅποτε τὸ
ὄνομα Ἕλληνες κατέστη καθολικὸν ἐπὶ πάντων τῶν κατοι-
κούντων τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἀντικαταστήσαν τὰ παρ'
Ὀμήρῳ καθολικὰ ὀνόματα Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι.

Ἕλληνες μόνον ὑπῆρξαν ἔλκοντες τὸ ὄνομα καὶ τὴν κατα-

γωγὴν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἑλλῶν τῆς Ἡπείρου καὶ ἐκ τῆς ἐν-
 ταυθὰ Ἑλλοπίας, ἦτοι Ἑλλάδος, οὐχὶ δὲ καὶ Ἑλλην ὡς γε-
 νάρχης. Ὡσαύτως ὑπῆρξαν Δωριεῖς, Αἰολεῖς, Ἴωνες, Ἀχαιοί,
 οὐχὶ δὲ Δῶρος, Αἴολος, Ἴων καὶ Ἀχαιός, ἐπώνυμοι ἥρωες τῶν
 φυλῶν τούτων. Καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐπώνυμων τούτων ἡρώων
 ἦσαν πλαστά. Οἱ Ἑλληνες, οἱ κατακτῆσαντες τὴν Πελοπόννη-
 σον, ὠνομάσθησαν τὸ πρῶτον Δωριεῖς ἐν Πελοποννήσῳ, δι' οὗς
 λόγους προεῖπομεν. Τότε ὁ Δῶρος ἐπλάσθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἑλλη-
 νος καὶ τὸ ὄνομα Δωριεὺς κατέστη ὄνομα φυλετικὸν τῶν κατα-
 κτησάντων τὴν Πελοπόννησον. Κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸ
 ὄνομα τοῦτο καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ὀμόφυλοί των ὠνομάσθη-
 σαν εἰδικώτερον Ἴωνες καὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον ἥρωα τῆς φυλῆς
 των τὸν Ἴωνα, ὅχι υἱὸν τοῦ Ἑλληνος, ἀλλ' ἔγγονον αὐτοῦ.
 Ἐπίσης καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἔπλασαν ἴδιον ἥρωα τῆς φυλῆς των, τὸν
 Ἀχαιόν, ἔγγονον τοῦ Ἑλληνος. Καὶ αἱ αἰολικαὶ δὲ κλοῦμε-
 ναι φυλαὶ ἔπλασαν ἐπώνυμον ἑαυτῶν ἥρωα τὸν Αἴολον, υἱὸν
 τοῦ Ἑλληνος. Καὶ οὕτως ὁ Ἑλλην κατέστη γενάρχης τοῦ ὅλου
 ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Αἱ τρεῖς φυλαὶ τῶν Ἑλλήνων, ἡ αἰολικὴ, ἡ δωρικὴ καὶ ἡ
 ἰωνικὴ ἀνέπτυξαν ἰδίαν διάλεκτον, πλὴν τῆς ἀχαικῆς, ἥτις
 λίαν ἑνωρὶς κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Δωριέων βραδύτερον δ' ἀνε-
 πτύχθη καὶ τετάρτη διάλεκτος, ἡ ἀττικὴ. Αἱ διάλεκτοι αὗται
 εἶχον πολλὴν συγγένειαν πρὸς ἀλλήλας ὡς ἀποτελοῦσαι μίαν
 καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν
 καθαρώτεραι, ἐνιαχοῦ δὲ ἀνemiγνύοντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ'
 ἐξοχὴν ἐγένετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, εἰς ἃς συνέρρεον διάφορα
 φύλα. Τῶν τεσσάρων τούτων διαλέκτων ἡ αἰολικὴ εἶνε ἡ ἀρ-
 χαιοτέρα, διακρίνεται δὲ διὰ τὸ εὐκαμπτον καὶ τὸ μελωδι-
 κόν. Ἡ δωρικὴ διάλεκτος εἶνε ἔντονος, ἡχηρὰ καὶ μεγαλοπρε-
 πής. Ἡ ἰωνικὴ, ἀναπτυχθεῖσα καὶ μορφωθεῖσα ὑπὸ τὸν αἴθριον
 οὐρανὸν τῆς ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Ἰωνίας, διακρίνεται διὰ τὴν γλυ-
 κύτητα, τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα. Ἡ ἀττικὴ ἢ ἀττικὴ διά-
 λεκτος, προσελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς, διεμορφώθη ἐν τῇ Ἀττικῇ,
 διὰ δὲ τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἔφθασεν εἰς τὴν

ύψιστην τελειότητα, διακρίνει δὲ αὐτὴν χάρις, σεμνότης, ἀκρίβεια καὶ δύναμις.

§ 9. Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ καὶ Κρήτῃ.

Αἱ διάφοροι μεταναστεύσεις, αἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδι καὶ μάλιστα ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων ἐπὶ νηγεγον καθ' ἑλὴν τὴν Ἑλλάδα μεγάλην ἀναστάτωσιν, ἔνεκα δ' αὐτῆς συνέβησαν καὶ ἄλλαι μεταναστεύσεις ἀπώτεραι.

α') Αἰολικαὶ ἀποικίαι.—Καὶ πρῶτον πολλοὶ τῶν Ἀχαιῶν τῆς Πελοποννήσου, ἐνωθέντες μετὰ πολλῶν ἐκ Βοιωτίας Αἰολέων, μετέβησαν διὰ ξηρᾶς εἰς Θράκην καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μικρὴν Ἀσίαν ἐν ἔτει 1044. Μετὰ μακροῦς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγγεγίους κατέλαβον ἅπασαν τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν, ἥτοι τὴν τρωϊκὴν χώραν, καὶ τὰς παρακειμένους νήσους Λέσβου καὶ Τένεδου καὶ ἴδρυσαν ἐπ' αὐτῶν ἀποικίας. Αἱ ἀποικίαι αὗται ὠνομάσθησαν αἰολικαὶ, ἡ δὲ χώρα Αἰολίς. Τῶν αἰολικῶν ἀποικιωῶν σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη, ἥτις βραδύτερον ἐγένετο ἰωνικὴ καὶ ἐπὶ τῆς Λέσβου ἡ Μυτιλήνη.

β') Ἰωνικαὶ ἀποικίαι.—Οἱ Ἴωνες, οἵτινες ἐξεδιόχθησαν ἐκ τῆς Αἰγιαλείας ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν, κατέφυγον, ὡς προείπομεν, εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέκησαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ τινα χρόνον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χώρα αὕτη, οὕσα λεπτόγειος καὶ ἄγονος, δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τοσοῦτον πληθυσμόν, οἱ Ἴωνες οὗτοι μιμούμενοι τοὺς Αἰολεῖς ἐν ἔτει 1054, ἀφοῦ παρέλαβον καὶ ὁμοφύλους τῶν ἐκ Χαλκίδος, Ἐρετρίας καὶ τινῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου, διέπλευσαν τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν κατέλαβον τὰς Κυκλάδας νήσους, πλὴν τῆς Μήλου; Θήρας καὶ Ἀνάφης, καὶ ἴδρυσαν ἐπ' αὐτῶν ἀποικίας, ὧν κέντρον ἀπέβη ἡ μικρὰ, ἄκαρπος καὶ πετρῶδης Δῆλος, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Κατόπιν προχωρήσαντες διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Μικρὴν Ἀσίαν πρὸς νότον τῶν αἰολικῶν ἀποικιωῶν. Μετὰ μακροῦς δὲ ἀγῶνας

πρὸς τοὺς ἐγγωφίους κατέλαβον τὴν ὑπὸ τοῦ Καύστρου καὶ τοῦ Μαιάνδρου διαρρεομένην χώραν, ἣν ἐκάλεσαν Ἰωνίαν καὶ ἥτις ὡς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ κλίμα κατέχει μίαν τῶν ὠραιωτέρων τοποθεσιῶν τοῦ κόσμου. Ἐπὶ τῶν ὠραίων λοιπὸν ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας καὶ ἐπὶ τῶν ἀπέναντι νήσων Σάμου καὶ Χίου ἴδρυσαν δώδεκα ἀποικίας, ὧν ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Χίος ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων, ἡ Φώκαια, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφών, αἱ Ἐρυθραὶ ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Λυδίας καὶ ἡ Μίλητος ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς βορείου Καρίας.

Αἱ δώδεκα αὗται ἰωνικαὶ πόλεις ἀπετέλουν ἀμφικτυονίαν (Ἰωνικὴ δωδεκάπολις), ἥς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ δασώδους ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ δὲ Κολοφώνιοι ἐκβαλόντες τοὺς Αἰολεῖς ἐκ τῆς Σμύρνης κατέστησαν αὐτὴν πόλιν ἰωνικὴν.

γ') Δωρικαὶ ἀποικίαι.— Ἡ πρὸς ἀποικισμόν ὁρμὴ μετεδόθη καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Δωριεῖς. Ὅθεν μετὰ τοὺς Ἴωνας πολλοὶ Δωριεῖς ὁρμώμενοι ἐκ τῆς Μεγαρικῆς καὶ τῆς Ἀργολίδος διέπλευσαν καὶ αὐτοὶ τὴν θάλασσαν. Καὶ πρῶτον μὲν κατέλαβον καὶ ἀπόικισαν τὴν Αἴγιαν, τὰ Κύθηρα, τὴν Μήλον, τὴν Θήραν καὶ τὴν Ἀνάφη· ἔπειτα δὲ προχωρήσαντες κατέλαβον τὰς νήσους Ῥόδον καὶ Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Καρίας καὶ ἔκτισαν ἕξ πόλεις, τρεῖς ἐν τῇ Ῥόδῳ, μίαν ἐν τῇ Κῷ καὶ δύο ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Καρίας, τὴν Κνίδον καὶ τὸν Ἀλικαρνασσόν.

Αἱ ἕξ αὗται ἀποικίαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην Δωρικὴν ἐξάπολιν, ἥς θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου.

Ἐπίσης μία μοῖρα Δωριέων (Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων) διεπεραιώθη εἰς Κρήτην, ὑποτάξασα δὲ τοὺς ἰθαγενεῖς ἴδρυσε τὴν ἐν Κρήτῃ δωρικὴν πολιτείαν, ἥτις εἶχε πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν τῆς Σπάρτης. Ὀνομαστώταται δωρικαὶ πόλεις ἐν Κρήτῃ ὑπῆρξαν ἡ Κνωσός, ἡ Γόρτυς, ἡ Κυδωνία καὶ ἡ Λύκτος.

Ὅτως ἄπασα ἡ δυτικὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπλη-

ρῶθη ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες πᾶσαι προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ λίαν ἐνωρίς προήχθησαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ὑπερβαλοῦσαι καὶ αὐτὰς τὰς μητροπόλεις.

Ἦσαύτως ἀξιολογώταται ἀπέβησαν αἱ ἀποικίαι αὐται ὡς πρὸς τὴν ποίησιν, τὸν πεζὸν λόγον, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς τέχνας. Ὁ Ὅμηρος ἦτο ἐκ Σμύρνης. Οἱ μεγάλοι λυρικοὶ ποιηταὶ Ἀλκαῖος καὶ Σαπφὼ ἦσαν ἐκ Μυτιλήνης· οἱ φιλόσοφοι Θαλῆς καὶ Πυθαγόρας ἦσαν ὁ πρῶτος ἐκ Μιλήτου καὶ ὁ δεύτερος ἐκ Σάμου· ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος ἦτο ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ.

Ὅτε οἱ Ἴωνες μετενάστευσαν ἐκ τῆς μητρικῆς χώρας εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, παρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὸν τρωϊκὸν μῦθον καὶ μεγάλην πληθὺν ᾠσμάτων. Ἐκεῖ δὲ ὑπὸ τὸν ὠραῖον καὶ ἀείποτε περιλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ ἡλίου αἴθριον οὐρανὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐμπορίου εὐδαιμονίαν ὁ φύσει εὐκίνητος καὶ πλήρης φαντασίας οὗτος λαὸς διέπλασε καὶ εἰς ἀνυπέβλητον τελειότητα προήγαγε τὴν ἐπικὴν ποίησιν. Τὸν κολοφῶνα δὲ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως σημαίνει τὸ ὄνομα Ὅμηρος. Γνήσια προϊόντα τῆς ἀθανάτου μούσης τοῦ Ὀμήρου εἶνε δύο μακρὰ ποιήματα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἅτινα εἶνε τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώτσης, ἀπ' αὐτῶν δέ, ὡς ἀπὸ ἀενάων πηγῶν, ἤντηλσαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες τῶν γραμμάτων ὅλων τῶν εἰδῶν.

§ 10. Θρησκεία τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ πρῶται θρησκευτικαὶ δοξασαίαι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν κοινὸν κτῆμα τῶν Ἀρίων. Οἱ Ἄριοι λαοὶ δὲν φαίνονται πιστεύσαντές ποτε ὅτι μετὰ τὴν βραχεῖαν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν τὸ πᾶν ἑτερομπίσθη διὰ τὸν ἄνθρωπον. Αἱ ἀρχαιόταται γενεαὶ ἐπίστευσαν εἰς δευτέραν τινὰ ὑπαρξίν μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴν. Αἱ γενεαὶ αὐταὶ ἐθεώρησαν τὸν θάνατον οὐχὶ ὡς διάλυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἀλλ' ὡς ἀπλῆν ἀλλαγὴν τῆς ζωῆς. Κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας δοξασαίας ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον δὲν μετέβιεν, ἵνα διέλθῃ τὴν δευτέραν ὑπαρξίν εἰς ἄλλον κόσμον ἀλλό-

τριον πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ' ἔμενον ἐγγύτατα τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐξηκολούθει ζῶσα ὑπὸ τὴν γῆν. Ἡ ψυχὴ ὑπὸ τὴν γῆν παρέμενον ἠνωμένη μετὰ τοῦ σώματος, ἐκ δὲ τῆς πίστεως ταύτης παρήχθη ἡ ἀνάγκη τῆς ταφῆς. Καθ' ἣν στιγμήν τὸ σῶμα κατετίθετο ἐν τῷ τάφῳ, ἐπιστεύετο ὅτι ἐν τῷ τάφῳ κατετίθετο ἀνθρωπος ζῶν. Δι' ὃ καὶ ἐθάπτοντο μετ' αὐτοῦ πράγματα, ὧν ὑπετίθετο ὅτι εἶχε χρειάν, οἶον ἐνδύματα, ἀγγεῖα, ὅπλα. Ὁ ὑπὸ τὴν γῆν ζῶν ἀνθρωπος εἶχεν ἀνάγκην τροφῆς. Διὰ τοῦτο καὶ καθ' ὥρισμένους ἡμέρας τοῦ ἔτους ἐφέρετο δεῖπνον εἰς ἕκαστον τάφον.

Οἱ νεκροὶ ἐνομίζοντο ὡς ἱερά ὄντα, ὡς θεοί. Οἱ Ἕλληνες προσηγόρευον αὐτοὺς χθονίους θεοὺς. Οἱ τάφοι ἦσαν ναοὶ τῶν θεοτήτων τούτων. Οἱ ἄνθρωποι ἐλάτρευον τοὺς νεκρούς, ἀπηύθυνον πρὸς αὐτοὺς δεήσεις. Ἐπὶ τῇ θέσσει τοῦ θανάτου ὁ ἀνθρωπος ἴσως τὸ πρῶτον ἔσχε τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ ἐλπίσῃ καὶ ἐπέκεινα τῶν ὅσα ἔβλεπεν.

Ἡ πρώτη λοιπὸν θρησκεία τῶν Ἀρίων λαῶν καὶ δὴ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἦτο καθαρῶς οἰκιακῆ. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τοὺς θεοὺς τῆς, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ οἱ νεκροὶ τῆς. Ἡ θρησκεία αὕτη ἐνεκλείετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας. Ἡ λατρεία τῆς δὲν ἦτο δημοσίαι. Τοῦναντίον πᾶσαι αἱ ἱεροτελεστίαι ἐτελοῦντο ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας μόνης. Ἡ καθ' οἶκον θρησκεία δὲν εἶχε κανόνας ὁμοιομόρφους οὐδὲ τυπικὸν κοινόν. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τὰς ἱεροτελεστίας τῆς, τὰς ἰδιαιτέρας ἐορτάς τῆς, τὸ τυπικὸν τῶν δεήσεών τῆς καὶ τοὺς ὕμνους τῆς. Οἱ χθόνιοι θεοὶ δὲν ἐδέχοντο ἄλλην λατρείαν παρὰ τὴν τῶν ἀπογόνων των. Εἰς τὰς ἐπιταφίους τελετὰς ἀπηγορεύετο ἡ παρουσία ἀνθρώπου, μὴ ἀνήκοντος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος. Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχεν ἴδιον τάφον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας. Ἐν τῷ τάφῳ διέμενον διὰ παντός οἱ πρόγονοι ἀπαρτίζοντες ὑπὸ τὴν γῆν οἰκογένειαν ἀδιάλυτον.

Πλὴν τῆς οἰκιακῆς καὶ οὕτως εἰπεῖν λαϊκῆς ταύτης θρησκείας, ἣτις ἐλάμβανε τοὺς θεοὺς τῆς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, οἱ Ἄριοι εἶχον καὶ δευτέραν θρησκείαν, ἣτις ἔλαβε τοὺς θεοὺς

της ἐκ τῆς ὑλικῆς φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος τῶν πρώτων ἡλικιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀδιακόπως ἴστατο κατέναντι τῆς φύσεως. Ἐν πάσῃ στιγμή ἤσθάνετο τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀσύγκριτον δύναμιν παντὸς τοῦ περιστοιχιζόντος αὐτόν. Διαρκῶς ὑφίστατο τὴν ἐπίδρασιν ἀναμίκτου αἰσθήματος σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ τρόμου πρὸς τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν φύσιν. Ἀνομολογῶν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἐξάρτησιν ἐκ τῶν διαφόρων στοιχείων τῆς φύσεως ἤρχισε νὰ δέηται αὐτῶν καὶ νὰ λατρεύῃ αὐτά. Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων ἐδημιούργησε τοὺς θεοὺς του. Ὁ λάμπων οὐρανὸς (ὁ Ζεὺς) ἦτο ἀρχικῶς ἡ ὑψίστη θεότης, ἣτις ἐλατρεύετο ἀνωνύμως ἄνευ ἀγχιμάτων καὶ ναῶν ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων καὶ ἐντὸς ἱερῶν ἀλσῶν. Ὡσαύτως ὁ ἀήρ, τὸ πῦρ, τὸ φῶς, τὸ σκότος καὶ ἐν γένει πᾶσαι αἱ δυνάμεις καὶ τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως ἐλατρεύοντο ὡς θεότητες.

Τίς τῶν δύο τούτων θρησκειῶν προηγήθη τῆς ἐτέρας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν. Ἄλλ' εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ μὲν θρησκεία τῶν νεκρῶν διέμενε διὰ παντὸς ἀμετάθετος ἐν τοῖς νομίμοις αὐτῆς, ἡ δὲ τῆς ὑλικῆς φύσεως ἀνειλίχθη ἐλευθέρως διὰ μέσου τῶν αἰῶνων. Αἱ ἀφηρημέναι θεότητες βαθμηδὸν ἐπροσωποποιοῦντο, ἐλάμβανον μορφήν ἀνθρωπίνην καὶ ἐγίνοντο θεοί, οἵτινες εἶχον μορφήν, σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη ἀνθρώπων, ἦσαν δ' ὅμως φύσεως καὶ κάλλους ἰδεώδους. Κατὰ τὴν προσωποποίησιν ἐκάστου τῶν θεῶν ἐπλάττετο ὑπὸ τοῦ εὐφραντάστου ἑλληνικοῦ λαοῦ ἱστορία, ἣτις περιελάμβανε τὴν γέννησιν, τὰς ιδιότητας, τὰς πράξεις καὶ τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Οὕτως ἡ ἀρχικῶς ἀπλή καὶ πρωτόγονος φυσικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων σὺν τῷ χρόνῳ ἐμορφώθη ὑπὸ τῆς πλουσίας φαντασίας αὐτῶν, τοῦ ζωηροῦ πνεύματος καὶ τοῦ βαθέος αἰσθήματος εἰς μυθολογίαν, ἣτις παρουσιάζει ἀνυπέρβλητον ποικιλίαν καὶ μεταβλητότητα μορφῶν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ καὶ τὴν περαιτέρω μεταβολὴν τῶν πρώτων θρησκευτικῶν ἰδεῶν τῶν Ἑλλήνων συνετέλεσαν κατὰ πολὺ ἔνθεν μὲν ἡ ἀπόσχισις αὐτῶν εἰς φυλὰς καὶ ἰδίαις χώραις, ἔνθεν δὲ ἡ ἐπικοινωνία αὐτῶν μετὰ ξένων λαῶν καὶ ἰδίᾳ σημιτικῶν.

Δώδεκα τῶν θεῶν ἐθεωροῦντο οἱ μέγιστοι πάντων καὶ ἐκα-
λοῦντο Ὀλύμπιοι ὧς κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς
τοῦ Ὀλύμπου, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα
τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅπου διαρκῆς γαλήνη καὶ αἰθρία ἐβασίλευεν.
Ἦσαν δὲ οἱ δώδεκα Ὀλύμπιοι θεοὶ ὁ Ζεὺς ὁ ὕπατος πάντων
τῶν θεῶν, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ· ἡ Ἥρα, σύζυγος τοῦ Διός· ἡ Ἀ-
θηνᾶ, θεὰ τῆς σοφίας· ὁ Ποσειδῶν, θεὸς τῆς θαλάσσης· ὁ Ἀ-
πόλλων, θεὸς τοῦ φωτός· ἡ Ἄρτεμις, θεὰ τοῦ κυνηγίου· ὁ Ἄ-
ρης, θεὸς τοῦ πολέμου· ὁ Ἥφαιστος, θεὸς τῆς μεταλλουργίας·
ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ τοῦ κάλλους· ἡ Δημήτηρ, θεὰ τῆς γεωργίας·
ἡ Ἐστία, προστάτις τοῦ οἰκογενειακοῦ ἀσύλου· ὁ Ἑρμῆς, ἄγ-
γελος τοῦ Διός, θεὸς τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν γραμμάτων.

Ἡ φυσικὴ αὕτη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων διεμορφώθη καὶ
ἔλαβε τρόπον τινὰ τὸν ὀριστικὸν τύπον διὰ τῶν δύο μεγάλων
ποιητῶν, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου. Σημειωτέον δ' ὅμως
ὅτι αὕτη δὲν ἦτο πανταχοῦ ὁμοιόμορφος.

§ 11. Πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν.

Τὰ ὀμηρικὰ ἔπη εἶνε ἡ πηγὴ τῆς ἀρχαιοτά-
Μάθημα 10ον. τῆς τῶν Ἑλλήνων ἱστορίας. Ταῦτα παρέ-
χουσιν εἰς ἡμᾶς ἀρκούντως πιστὴν εἰκόνα
περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλ-
λήνων κατὰ τοὺς πρὸ Ὀμήρου χρόνους. Τὸ πολίτευμα κατὰ
τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο κληρονομικὴ βασιλεία. Οἱ βασιλεῖς
κατήγοντο ἐξ ἐπιφανεστάτου γένους ἀνάγοντες τὴν ἀρχὴν αὐ-
τῶν εἰς τὸν Δία· ἔθεν καὶ διογενεῖς καὶ διοτρεφεῖς ὠνομάζοντο.
Ὁ βασιλεὺς εἶχε τριπλῆν ἐξουσίαν, ἥτοι εἶχε τὴν ἐν πολέμῳ
ἡγεμονίαν, ἦτο ἀνώτατος δικαστῆς καὶ προῖττατο τῶν δημο-
σίων θυσιῶν.

Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν βασιλέων δὲν ἦτο ἀπόλυτος· περιωρί-
ζετο ὑπὸ συμβουλίου τοῦτο δὲ ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπι-
φανῶν οἴκων. Οἱ σύμβουλοι οὗτοι, οἵτινες παρ' Ὀμήρῳ καλοῦν-
ται βουλευφόροι ἢ καὶ γέροντες, συνήρχοντο συνήθως εἰς τὴν

κατοικίαν τοῦ βασιλέως καὶ μετὰ τὴν συνήθη θυσίαν συνεζή-
τουν μετ' αὐτοῦ ἐν κοινῷ συμποσίῳ τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς
πολιτείας καὶ ἀπεφάσιζον τὰ θέοντα. Προκειμένου δὲ περὶ λίαν
σπουδαίων ζητημάτων, συνεκάλουν τὸν λαὸν εἰς ἀγοράν, ἦτοι
ἐκκλησίαν, ἔν' ἀκούσῃ τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ
ἠγόρευον μόνον οἱ εὐγενεῖς κρατοῦντες σκῆπτρον, ὁ δὲ λαὸς διὰ
βοῆς ἐπεδοκίμαζε τὰς ἀποφάσεις τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ βασιλέως
ἢ ἀπλῶς ἐδείκνυε τὴν δυσαρέσκειάν του.

Ὁ ἰδιωτικὸς βίος ἦτο ἀπλούστατος. Οἱ βασιλεῖς εἶχον τὰ
ἀνάκτορά των ἐν ταῖς ἀκροπόλεσιν, αἵτινες περιεβάλλοντο δι'
ἰσχυρῶν τειχῶν, ὁ δὲ λαὸς κατόκει περὶ τὰς ἀκροπόλεις ἀσχολο-
λούμενος εἰς ποικίλα ἔργα. Ἄλλοι ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγρούς
καὶ ἄλλοι ἐποίμαινον τὰ ποίμνια τῶν πλουσίων. Πολλοὶ δὲ ἠσχολο-
λοῦντο εἰς διαφόρους τέχνας, καλούμενοι δημιουργοί. Κατὰ τοὺς
ἡρωϊκοὺς χρόνους ὑπῆρχον καὶ δούλοι, *δμῶες*, οἵτινες ἦταν κυ-
ρίως αἰχμάλωτοι ἐν πολέμῳ καὶ ἠσχολοῦντο εἰς διαφόρους ἐρ-
γασίας τῶν πλουσίων.

Ἐνεκα τῆς ἀπλότητος τοῦ βίου οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ εὐγε-
νεῖς δὲν εἶχον πάντοτε ἀνάγκην τῆς βοήθειας τῶν θεραπόντων
των οὔτε τῆς τέχνης τῶν δημιουργῶν. Αἱ βασίλισσαι ἔνθηον
καὶ ὕφαινον μὲ τὰς δούλας των. Αἱ θυγατέρες τῶν βασιλέων
μετέβαινον μὲ τὰς θεραπαινίδας εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἔπλυνον
τὰ ἐνδύματα. Οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ φκοδόμουν ἰδίαις χερσὶ τὰ μέ-
γαρά των καὶ ἐπεδίδοντο εἰς γεωργικὰς ἐργασίας ἢ ἐπετήρουν
τὰ ποίμνια των.

Ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἦτο λίαν ἀνεπτυγμένος. Ἡ πατρικὴ
ἐξουσία ἦτο σεβαστὴ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἡλικιωθέντας παῖδας.
Ἡ γυνή, καίτοι ἠγοράζετο ὑπὸ τοῦ ἀνδρός, ἦτο ἐλευθέρα καὶ
ἡ θέσις αὐτῆς ἦτο πολὺ ἀνωτέρα ἢ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρό-
νους. Τὰ τέχνα ἐμερίζοντο ἐξ ἴσου τὴν πατρικὴν περιουσίαν.
Ἡ φιλοξενία ἐτιμᾶτο, ὁ δὲ ξένος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν
τοῦ Διός. Ἡ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀφοσίωσις προέβαιεν εἰς τοι-
οῦτον βαθμὸν, ὥστε ἡ τιμωρία φόνου τινὸς ἦτο προσωπικὴ ὑπο-
χρέωσις τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Ὁ φονεὺς ἠναγκάζετο

νά πληρώσῃ εἰς αὐτοὺς προσωπικὴν ἀποζημίωσιν, ἂν ἔσπεργον, ἄλλως ἠναγκάζετο νά φύγῃ μακρὰν τῆς πατρίδος του.

§ 12. *Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἰδρυθεῖσαι δωρικαὶ πολιτεῖαι καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς καιαπολεμηθέντας ἀχαικοὺς λαοὺς.*

Ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων ἰδρύθησαν τρεῖς δωρικαὶ πολιτεῖαι, ἐν Ἀργολίδι, ἐν Λακωνικῇ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ. Οἱ Δωριεῖς δὲν παρέστησαν ἐν Πελοποννήσῳ ὡς φυλετικοὶ πολέμιοι τῶν Ἀχαιῶν, ἀλλ' ἐτίμησαν καὶ τοὺς ὑπὸ τῆς ποιήσεως δοξασθέντας ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἑαυτοὺς παρέστησαν μέχρι τινὸς ὡς Ἀχαιοὺς. Οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν ἔθνος, ὅπερ εἶχε δοξασθῆ ὑπὸ τῆς ποιήσεως, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νά τὸ περιφρονήσωσιν οἱ Ἕλληνες Δωριεῖς. Καὶ ἡ μεταγενεστέρα παράδοσις, ἣτις παρέστησε τὸν Ἀχαιὸν ὡς ἑγγονον τοῦ Ἕλληνος, ὡς πατρίδα τῶν Ἀχαιῶν κατέστησεν αὐτὴν τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ κοιτίδα τῶν Ἑλλήνων.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ ποίησις καὶ ἡ παράδοσις συνῆψε τόσον στενῶς πρὸς ἀλλήλα δύο ὀνόματα, ὧν τὸ ἐν παρίστα τὴν ποιητικὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τοῦ παρελθόντος, τὸ δ' ἕτερον τὴν ἱστορικὴν Ἑλλάδα, οὐδὴλως εἶνε ἄπορον ὅτι οἱ κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνες Δωριεῖς, οἵτινες διεδέχθησαν τὸ κράτος καὶ τὴν δύναμιν τῶν Ἀχαιῶν, δὲν ἐθεώρουσαν ἀλλότριον ἑαυτῶν τὸ ὄνομα τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν ποιητικὴν αὐτῶν ἱστορίαν. Ἐτίμων δὲ καὶ ἐσέβοντο τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας αὐτῶν ὡς παραδόσεις καὶ μνημεῖα τῆς ἰδίαις αὐτῶν ἱστορίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

§ 13. *Ἱστορία τῆς Σπάρτης.*

Ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτῆσεως οἱ κάτοικοι
Μάθημα 11ον. τῆς Λακωνικῆς διεκρίθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς Περιοίκους καὶ τοὺς Ἐλλώτας. Σπαρτιάται ἐλέγοντο οἱ Δωριεῖς ἐκ τῆς πό-

λεως Σπάρτης, ἐν ἣ κατόκουν. Οὗτοι κατεῖχον πάσας τὰς δημοσίας ἀρχὰς καὶ ἀπετέλουν τὸν διαρκῆ στρατὸν τῆς πολιτείας, ἐκωλύοντο δὲ νὰ μετέρχωνται οἰονδήποτε ἐμπόριον ἢ τέχνην. Περίοικοι, ἦτοι περίξ οἰκοῦντες, ὠνομάζοντο ἐκεῖνοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς, Ἀχαιῶν, οἵτινες οἰκειοθελῶς ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς. Οὗτοι διετήρησαν τὴν προσωπικὴν των ἐλευθερίαν, κατόκουν τὰς περίξ τῆς Σπάρτης κώμας καὶ ἐκαλλιέργουν ἐλευθέρως τὰ κτήματά των, πληρώνοντες φόρον τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων των εἰς τοὺς κατακτητάς. Οἱ Περίοικοι ἤσυχολοῦντο προσέτι καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν. Πολιτικὰ δικαίωματα δὲν εἶχον, ἀλλ' εἰς τὸν πόλεμον ἐλάμβανον μέρος. Οἱ Περίοικοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται δι' ἐνὸς ὀνόματος ὠνομάζοντο Λακεδαιμόνιοι, ὅπως Λακεδαίμων ὠνομάζετο καὶ ἡ Σπάρτη μεθ' ὅλης τῆς περὶ αὐτὴν χώρας. Εἴλωτες δὲ ὠνομάσθησαν ὅσοι τῶν παλαιῶν κατοίκων ἠθέλησαν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς κατακτητάς, ἀλλ' ἠττηθέντες ἐγένοντο δοῦλοι αὐτῶν.

Οἱ Εἴλωτες ἦσαν δοῦλοι τοῦ κοινοῦ. Ὡς τοιοῦτοι δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε νὰ πωληθῶσιν οὔτε νὰ δωρηθῶσιν. Ἐζῶν δὲ καλλιεργοῦντες τὰ κτήματα τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλας οἰκιακὰς αὐτῶν ἐργασίας ἐκτελοῦντες. Ἐν πολέμῳ ἐπολέμουν ὡς ψилоί, ἦτοι ἐλαφρῶς ὠπλισμένοι, ὅσοι δὲ διέπρεπον ἐν αὐτῷ ἐγένοντο ἐλεύθεροι καλούμενοι νεοδαμῶδεις.

Ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία παρουσιάζει ἀπ ἀρχῆς τὸν παράδοξον θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐφημίζοντο ὡς καταγόμενοι ἐκ τοῦ Εὐρυσθένου καὶ τοῦ Προκλέους. Τοῦτο δ' ὅμως εἶνε ἀπλή παράδοσις. Φαίνεται πιθανώτερον ὅτι πρὸς διατήρησιν τῆς χώρας, ἣν μετὰ μακροὺς καὶ αἰμακτηροὺς ἀγῶνας κατέκτησαν, ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀρχὴν δύο ἰσχυρὰ βασιλικὰ γένη οἱ Ἀγιάδαι καὶ οἱ Εὐρυπρωντίδαι. Τὰ δύο ταῦτα βασιλικὰ γένη δὲν ἠδύναντο νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα διὰ κηδεστίας καὶ εἶχον χωριστοὺς οἴκους καὶ χωριστοὺς τάφους. Καὶ εἶχον μὲν ἅπαντες οἱ Δωριεῖς ἴσχα πολιτικὰ δικαίωματα, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν διηρέθησαν εἰς πλουσίους καὶ εἰς

πένητας. Ἡ δὲ ἀνισότης τῶν περιουσιῶν, αἱ ἀμοιβαῖαι ἔριδες τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν καὶ ἡ ἔλλειψις νόμων προυκάλουσιν συχνάς ἐσωτερικάς ταραχάς. Τὰ δεινὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐκορυφώθησαν, ἡ ἀνομία ἐπλεόνασε καὶ ἡ νεοπαγῆς πολιτεία διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἄλλ' ἀνεφάνη ἀνὴρ, ὅστις ἔσωσεν ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὴν σπαρτιατικὴν πολιτείαν, καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ μέγας νομοθέτης τῆς Σπάρτης Λυκούργος.

Περὶ τοῦ βίου τοῦ Λυκούργου οὐδὲν γινώσκομεν βέβαιον καὶ ἀσφαλές. Αἱ εἰδήσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου τούτου νομοθέτου τῆς Σπάρτης εἶνε συγκεχυμέναι καὶ ἐνίοτε φθάνουσι μέχρι τοῦ θαυμαστοῦ. Τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ὑπῆρξέ ποτε νομοθέτης τῆς Σπάρτης ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυκούργος, ἀλλ' ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε ἐπίθετον τοῦ φωτοδόλου δελφικοῦ Ἀπόλλωνος, ὑπὸ δὲ τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἱερατικὸν σῶμα ἐθέσπισε τοὺς νόμους τῆς σπαρτιατικῆς πολιτείας. Ἀλλὰ παρ' ὅλον τὸ σκότος, τὸ ὅποσον περιβάλλει τὸν βίον τοῦ Λυκούργου, δὲν δικαιούμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν προσωπικὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ. Ὁ Λυκούργος ὑπῆρξε καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἐνάτου π. Χ. αἰῶνος. Λέγεται δὲ ὅτι μετέβη εἰς Κρήτην καὶ διέτριψεν ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν μελετῶν τὸ πολίτευμα αὐτῆς. Προσέτι δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐγνώρισε τὰ ἀθάνατα ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, ὧν ἀντίγραφα ἔφερεν εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 14. Νομοθεσία τοῦ Λυκούργου.

Ὁ Λυκούργος διὰ τῆς νομοθεσίας του τρία τινὰ κυρίως ἠθέλησε νὰ ρυθμίσῃ α') τὸ πολίτευμα, β') τὴν περιουσίαν, καὶ γ') τὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ δωρικοῦ φύλου καὶ πρὸς τὴν κατάστασιν, ἣν ἐδημιούργησαν οἱ κατακτηταί. Σημειωτέον δὲ ὅτι πολλαὶ διατάξεις τοῦ Λυκούργου δὲν ἦσαν νέαι ἐφευρέσεις ἢ ἐπινοήσεις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐστηρίζοντο εἰς ἀρχαίας δωρικὰς συνηθείας, ἃς οὗτος ἀνεκάλυψε μόνον, ὥρισεν ἀκριβέστερον ἢ καὶ ἐξέτεινε κατὰ τὰς ἀπαι-

τήσεις τῶν τότε περιστάσεων καὶ ἀναγκῶν· ὠνόμασε δὲ ὁ Λυκοῦργος τὰς διατάξεις του *θήτρας*.

α) *Πολιτικοὶ θεσμοί*.— Ὁ Λυκοῦργος διετήρησε τὸν θεσμόν τῆς διπλῆς βασιλείας, ἀλλὰ περιώρισεν ὅμως κατὰ πολὺ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς. Μόνον ἐν πολέμῳ οἱ βασιλεῖς εἶχον μεγίστην ἰσχύν, ἐπανερχόμενοι δ' ὅμως εἰς τὴν Σπάρτην ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι λόγον τῶν πράξεών των.

Γερουσία.— Οἱ Σπαρτιαῖται ἦσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλὰς καὶ τριάκοντα ὠβάς, ἐκάστης φυλῆς ὑποδιαιρουμένης εἰς δέκα ὠβάς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαίρεσεως ταύτης ὁ Λυκοῦργος συνέστησε τὴν γερουσίαν. Ἡ γερουσία ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ὀκτῶ μελῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς εἴκοσιν ὀκτῶ ὠβάς· οἱ δὲ γέροντες ἦσαν ἰσόβιοι, ἐξελέγοντο δ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ὑπερβάντων τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ ἐχόντων τὸ ἦθος ἀνεπίληπτον. Τῆς γερουσίας προήδρευον οἱ δύο βασιλεῖς, οἵτινες ἦσαν ἐκ κληρονομικοῦ δικαίωματος νόμιμοι ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ὠβῶν, εἰς ἃς ἀνῆκον τὰ γένη αὐτῶν. Ἡ γερουσία μετὰ τῶν βασιλέων προεβουλεύετο περὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, αἵτινες ἔμελλον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ, ἐδίκαζε δὲ ὡς ἀνώτατον ποινικὸν δικαστήριον καὶ ἦτο ἀρχὴ ὅλων ἀνεύθυνος.

Ἐκκλησία.— Ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ὠνομάζετο ἀπέλλα καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ Σπαρτιατῶν, οἵτινες εἶχον συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Συνήρχετο αὕτη κατὰ πᾶσαν πανσέληνον ἐν ὑπαίθρῳ καὶ διὰ βοῆς καὶ ἢ οὐ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέριπτε τὰ ὑπὸ τῆς γερουσίας καὶ τῶν βασιλέων προτεινόμενα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ φέρῃ τροποποιήσιν.

Ἐφοροί.— Ἄλλη τις σπουδαία πολιτικὴ ἀρχή, ἣτις κατὰ τινας ἰδρύθη βραδύτερον ἐπὶ τοῦ βασιλέως Θεοπόμπου, ἦτο ἡ τῶν ἐφόρων. Οἱ ἔφοροι ἦσαν πέντε καὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι ἐξεπλήρουον ἀπλῶς δικαστικὰ καὶ ἀστυνομικὰ καθήκοντα· ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ πιθανώτατα ἐπὶ Θεοπόμπου, ἀπέβησαν παντοδύναμοι συγκεντρώσαντες εἰς χεῖράς των πᾶσαν ἐξουσίαν. Προήδρευον τῆς γερουσίας.

καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξετέλουν τὰς ἀποφάσεις αὐτῶν. Εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων, ἠδύνατο νὰ παύσῃ τοὺς ἄρχοντας, πλὴν τῶν γερόντων, καὶ νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς χρηματικὸν πρόστιμον καὶ φυλάκισιν. Ἐπετῆρουν τὴν ἀγωγὴν πάντων τῶν πολιτῶν. Καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς ἠδύνατο νὰ εἰσάγωσιν εἰς δίκην. Ἄπανα ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων. Αὐτοὶ ἐδέχοντο καὶ ἔπεμπον πρέσβεις, αὐτοὶ διέτασσον τὰς ἐκστρατείας. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν πολέμῳ τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν, παρηκολούθουν δ' ὅμως αὐτὸν ἐκστρατεύοντα δύο τῶν ἐφόρων. Μόνον οἱ ἔφοροι εἶχον τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ παρακάνηται εἰς τὰ συσσίτια.

β') Ἀναδασμὸς τῆς γῆς καὶ διατάξεις περὶ **Μάθημα 12ον.** τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ κοινοτικοῦ βίου.—Οἱ Δωριεῖς γενόμενοι κύριοι τῆς Λακωνικῆς διήρρεσαν αὐτὴν κατὰ παλαιὰν αὐτῶν συνήθειαν εἰς τρία μέρη. Τὸ ἐν μέρος ἀνήκεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν πολιτείαν, τὸ δευτερον μέρος διενεμήθη κατ' ἴσους κλήρους εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, τὸ δὲ τρίτον παρεχωρήθη εἰς τοὺς Περιοίικους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνωσι φόρον εἰς τοὺς κατακτητὰς τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων.

Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ὅμως ἡ ἀρχικὴ αὐτῆ ἰσότης τῆς περιουσίας διαταράχθη καὶ οἱ Σπαρτιάται διηρρεθησαν εἰς πλουσίους καὶ εἰς πένητας. Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ ἄρῃ πᾶσαν ἀφορμὴν διχονοῶν προέβη εἰς τὸ τολμηρὸν μέτρον τοῦ ἀναδασμοῦ τῆς γῆς. Διήρρεσε λοιπὸν ἐκ νέου τὴν γῆν τῆς Λακωνικῆς εἰς τέσσαρας χιλιάδας καὶ πεντακοσίους, κατ' ἄλλους δὲ εἰς ἐννέα χιλιάδας, ἴσους κλήρους διὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ὅσοι ἦσαν τότε οἱ οἴκοι αὐτῶν, καὶ εἰς τριάκοντα χιλιάδας μικροτέρους διὰ τοὺς Περιοίικους, εἰς οὐδένα δὲ Σπαρτιάτην ἢ Περιοίκον ἐπετρέπετο νὰ πωλήσῃ ἢ νὰ διανείμῃ ἢ ν' ἀνταλλάξῃ τὸν κλῆρόν του. Ὁ κλῆρος μετέβαινε κληρονομικῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ διατρέφῃ ἕλην τὴν οἰκογένειαν. Ἄν δὲν ὑπῆρχον ἄρρενες κληρονόμοι, οἱ κλῆροι ἐπεστρέφοντο εἰς τὴν πολιτείαν, ἤτοι διέθετον αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς, οἱ ἀρχῆθεν κύριοι τῆς χώρας.

Ὁ Λυκούργος θέλων νὰ καταπολεμήσῃ τὴν φιλοχρηματίαν, πρὸς δὲ ν' ἀποσκορακίσῃ ἐκ τῆς Σπάρτης τὴν πολυτέλειαν, ἀπηγόρευσε τὰ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματα, ἐπέτρεψε δὲ τὴν χρῆσιν μόνον τῶν σιδηρῶν. Ἴνα δὲ ἀποδιώξῃ τὴν τρυφηλότητα καὶ καταστήτῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἐγκρατεῖς καὶ ὀλιγαρκεῖς, συνέστησεν ἢ μᾶλλον ἀνεπέωσε τὰ συσίτια. Πάντες δὴλα δὴ οἱ Σπαρτιάται, πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων, ὑποχρεωτικῶς συνήρχοντο καὶ συνέτρωνον εἰς κοινὰς τραπέζας εἰσφέροντες ἕκαστος κατὰ μῆνα ὀρισμένην ποσότητα ἀλεύρου, οἴνου, τυροῦ καὶ σύκων. Προσφιλῆς τροφή αὐτῶν ἦτο ὁ μέλας ζωμός, ὅστις συνέκειτο ἐκ χοιρείου κρέατος, ὄξους καὶ ἄλατος, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἔβρινον τὸν κρίθινον ἄρτον.

γ') Ἀγωγή τῶν πολιτῶν. — Ἀπασαί αἱ διατάξεις τῆς λυκούργείου νομοθεσίας ἕνα σκοπὸν εἶχον, πῶς νὰ καταστήσωσι τοὺς Σπαρτιάτας γενναίους ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος· διὰ τοῦτο πᾶς ὁ βίος αὐτῶν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Λυκούργου πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Πᾶς πολίτης ἐγενναῖο στρατιώτης καὶ ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ νεογέννητα παιδιά ἐξητάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ὅσα μὲν αὐτῶν εὐρίσκοντο ἀσθενικὰ ἢ ἀνάπηρα ἐρίπτοντο εἰς τοὺς ἀποθέτας, τόπον βαρβαρῶδη πλησίον τοῦ Ταυγέτου· τὰ δὲ ἀρτιμελῆ καὶ ὑγιᾶ μέχρι μὲν τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων, κατόπιν δὲ παρελάμβανεν αὐτὰ ἡ πολιτεία καὶ αὐτὴ ἐφρόντιζε διὰ τὴν περαιτέρω ἀνατροφήν των.

Οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο ἐν πάσῃ σκληραγωγίᾳ. Συνήθιζον νὰ ὑποφέρωσιν εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα, τὴν ἀγρυπνίαν. Ἐβάδιζον ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι. Ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα θέρος καὶ χειμῶνα. Ἐκοιμῶντο κατ' ἀγέλας ἐπὶ στρωμνῶν ἐκ καλάμων, οὓς αὐτοὶ ἔκοπτον εἰς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα. Ὡσαύτως ἐγυμνάζοντο ἀδιακόπως εἰς τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸν δίσκον καὶ ἐν γένει μετεχειρίζοντο μὲ πολλὴν εὐστροφίαν καὶ τέχνην πᾶν ὄπλον. Εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἐφήβους ἐπετρέπετο νὰ κλέπτωσιν, ἵνα δύνανται ἐν καιρῷ πολέμου νὰ ἐξαπατῶσι τοὺς πολεμίους καὶ

ἐξευρίσκωσι τὴν ἑαυτῶν τροφήν. Ὅστις δ' ἕμως ἐφωράτο κλέπτων ἐκολάζετο διὰ μαστιγώσεως οὐχὶ ὡς κλέπτῃς, ἀλλ' ὡς ἀνεπιτήδειος.

Ἡ καθαρῶς στρατιωτικὴ ἀνατροφή τῶν νέων περιώριζεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειεν αὐτὴν ἐντελῶς. Περιεστρέφετο αὕτη μόνον εἰς ὅσα ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ διεγείρῃσιν εἰς τοὺς νέους φρονήματα ὑψηλὰ καὶ γενναῖα, ν' ἀναπτύξωσι δ' ἐν αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἰδίᾳ ἐμάνθανον οὗτοι μουσικὴν καὶ χορὸν στρατιωτικόν, πυρρίχην, ἀπεστήθιζον τὰς ῥήτρας τοῦ Λυκούργου, τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλα πολεμικὰ ᾄσματα, ἅτινα ἐξύμνουν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας καὶ ἔψεγον τοὺς δειλοὺς καὶ ἀνάδρους.

Ἐδιδάσκοντο προσέτι οἱ νέοι νὰ εἶνε σεμνοὶ τὸ ἦθος, νὰ σέβωνται καὶ τιμῶσι τοὺς γέροντας, νὰ ἴστανται σιωπηλοὶ καὶ ὡς ἀγάλματα ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, ν' ἀπαντῶσιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν γερόντων εὐστόχως, ταχέως καὶ δι' ὀλίγων λέξεων. Τοῦτο δ' ἐκαλεῖτο λακωνισμὸς ἢ λακωνικῶς ὀμιλεῖν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀνατροφή τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ ἕλος βίος αὐτῶν εἶχεν ἀναφορὰν εἰς τὸν πόλεμον. Ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ ἐξηκοστοῦ ἦσαν στρατιῶται. Ἐν τῇ πόλει ἔζων ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ὁ δὲ πόλεμος δι' αὐτοὺς ἦτο πανήγυρις. Ὁ Σπαρτιάτης ἐθεώρει καθῆκόν του νὰ μάχηται καὶ νὰ θνήσκῃ ὑπὲρ πατρίδος. Μένων σταθερὸς ἐν τῇ μάχῃ δὲν ὑπεχώρει οὐδ' ἐσάλειεν, ἀλλ' ἢ ἐνίκα ἢ ἐπιπτεν. Ὁ τρέσας, ἦτοι ὁ φοβηθεὶς καὶ ρίψασπις γενόμενος, ἐθεωρεῖτο αἴτιμος καὶ περιεφρονεῖτο ὑπὸ πάντων, οὐδεὶς δ' ἔδιδεν εἰς αὐτὸν οὔτε ὕδωρ οὔτε πῦρ.

Καὶ τῶν παρθένων ἡ ἀγωγή ἦτο ὁμοία τῇ τῶν νέων. Ἡσχοῦντο καὶ αὐταὶ εἰς τὴν πάλην, τὸν δρόμον καὶ τὸ ἀκόντιον, οὕτω δὲ καθίσταντο ὑγιεῖς καὶ εὐρωστοὶ καὶ ἔτικτον ὑγιᾶ καὶ εὐρωστα τέκνα. Ἡ Σπαρτιάτις τὰ πάντα ἐθυσίαζεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱὸν τῆς μεταβαίνοντα εἰς τὸν πόλεμον, ἔλεγεν εἰς αὐτὸν Ἡ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς, δηλαδὴ

ἢ ταύτην νὰ φέρῃς νικητῆς ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σὲ φέρωσι νεκρόν.

Ἡ Σπάρτη κατὰ ῥητὸν νόμον τοῦ Λυκούργου ἔμενεν ἀτείχιστος, διότι ὡς τείχη αὐτῆς ἀπροσμάχητα ἐχρησίμευον ἡ ἀνδρεία καὶ τὰ στήθη τῶν πολιτῶν.

§ 15. Ἡ Μεσσηνία ὑπὸ τοὺς Αἰπυτιδας.

Ἡ Μεσσηνία εἶχε κατακτηθῆ πρώτη ὑπὸ Μάθημα 13ον. τῶν Δωριέων. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Δωριέων Κρεσφόντης προσεπάθησε κατὰ πρῶτον δι' εἰρηνικοῦ συμβιβασμοῦ νὰ ἐξιώσῃ τὰ δικαιώματα τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Μεσσηνίας μὲ τὰς ἀξιώσεις τῶν κατακτητῶν Δωριέων. Ἀλλὰ τοῦτο δυσηρέστησε τοὺς Δωριεῖς, οἵτινες νομίζοντες ὅτι προὔδθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν ἐπανεστατήσαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Κρεσφόντην νὰ καταλύσῃ τὴν μεταξὺ κατακτητῶν καὶ ὑποταχθέντων ἰσονομίαν. Αἱ ταραχαὶ δ' ἕως ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τοῦτο. Ὁ Κρεσφόντης πίπτει θυμῷ αἰματηρᾷ στάσεως, ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καταλύεται καὶ ἀναβαίνει τὸν θρόνον ὁ Ἄρκας τὸ γένος Αἴπυτος, ὃν οἱ μεταγενέστεροι ἔλασαν ὡς υἱὸν τοῦ Κρεσφόντου θέλοντες νὰ περικαλύψωσι τὴν βιαίαν ἐκείνην ἀνατροπὴν τοῦ μεσσηνιακοῦ θρόνου.

Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Αἰπυτιδῶν συμμεταβάλλεται ὁ ὄλος χαρακτήρ τῆς ἐπιχωρίου ἱστορίας. Οἱ Αἰπυτίδαι δὲν ἦσαν στρατηλάται, ἀλλὰ ῥυθμισταὶ ἐορτῶν. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μεσσηνίας ὡς ἐκ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας τῶν ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν τρυφιλότητα. Νῦν καὶ οἱ κατακτηταί, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξησθένησαν ἐκ τῶν ἐμφυλίων ἀγῶνων, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀβρᾶς μεσσηνιακῆς διαίτης, ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ ν' ἀποβάλλωσι τὸν τραχὺν αὐτῶν χαρακτήρα καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξωμοιώθησαν πρὸς τοὺς πρῶτους κατοίκους οὕτως, ὥστε δὲν ἐφαίνοντο πλέον ὁμογενεῖς πρὸς τοὺς Δωριεῖς τῆς Σπάρτης. Ἡ Μεσσηνία λοιπὸν ὑπὸ τοὺς Αἰπυτιδας ἐγένετο ἀντιδωρικὴ καὶ ἀπόλεμος, ἀπέβη δὲ οἰονεὶ τμήμα τῆς Ἀρκαδίας, μεθ' ἧς εἶχε συναδελφωθῆ διὰ τῆς δυναστείας τῶν Αἰπυτιδῶν.

§ 16. *Πρώτος Μεσσηνιακός πόλεμος (743—724).*

Διὰ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἡ Σπάρτη ἐνισχύθη ἐσωτερικῶς καὶ ἀνυψώθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἐζήτησε δὲ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς καὶ πέραν τῆς Λακωνικῆς. Εἰς τοῦτο ὤθει τοὺς Σπαρτιάτας ὄχι μόνον ἡ ἔμφυτος πρὸς τὸν πόλεμον ῥοπή αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς πολιτείας, καθ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκλήρων ὑπερπελέονασε ταχέως. Ὅθεν ἔρριψαν τὰ πλεονεκτικά των βλέμματα πρὸς τὴν πλουσίαν καὶ εὐφορον γείτονα Μεσσηνίαν, μετὰ δὲ τῶν κατοίκων αὐτῆς τοπικαὶ ἀντιθέσεις καθίστων ἀναπόφευκτον τὴν σύγκρουσιν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 743 οἱ Σπαρτιάται κατέλαβον αἰφνιδίως τὴν ὄχυρὰν πόλιν τῶν Μεσσηνιακῶν Ἀμφειαν καὶ ἐκ ταύτης ὀρμώμενοι ἐλεηλάτησαν τὴν Μεσσηνίαν.

Οἱ Μεσσηνιοὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέκρουσαν γενναίως τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σπαρτιατῶν· ἀλλὰ τέλος ἠττηθέντες καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ πλέον τὴν ὑπαιθρον χώραν ἀπεσύρθησαν καὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τοῦ βασιλέως των Εὐφάου εἰς τὸ ὄχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης, ἐκεῖθεν δ' ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι. Κατὰ τινα ἔφοδον τῶν Σπαρτιατῶν ἐφονεύθη ὁ Εὐφάου, οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ τότε ἐξέλεξαν ὁμοφώνως βασιλέα τὸν ἀνδρείον Ἀριστόδημον (729), ἀπόγονον τοῦ Κρεσφόντου. Ὁ Ἀριστόδημος ἠγωνίσθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἵνα σώσῃ τὴν πατρίδα του. Κατὰ τινα ἀπίθανον παράδοσιν ἐφόνευσεν οὗτος ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θυγατέρα του χάριν τῆς πατρίδος, κατόπιν δὲ ταρσασόμενος καθ' ὕπνον ὑπὸ τοῦ φάσματος τῆς κόρης ἠτόκτονησεν ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοδήμου ἡ Ἰθώμη περιέπεσεν εἰς τοὺς πολεμίους (724), μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλη ἡ χώρα. Τῶν δὲ Μεσσηνίων ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ εἰς τὸ Ἄργος, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ῥήγιον. Ὅσοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν ἐν τῷ πολέμῳ ἢ ἄλλως ἔμειναν ἐν τῇ χώρᾳ ἠναγκάσθησαν νὰ καλλιεργῶσιν ὡς εἴλωτες τὴν γῆν, ἥτις διαιρεθεῖσα εἰς κλήρους διενε-

μήθη εις τούς ἀκλήρους τῶν Σπαρτιατῶν. Ἀλλὰ πόλεις τινές, πιθανῶς μὴ λαβοῦσαι μέρος εις τὸν πόλεμον, ὑπεβλήθησαν εις τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις, εις ἃς καὶ οἱ περίοικοι τῆς Σπάρτης.

§ 17. Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (645 — 628).

Ἐπὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ἐστέναζον οἱ Μεσσηνιακοὶ ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Ἄλλ' ἡ νέα γενεά, ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ δίψῃ τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως, ἔλαβε τὰ ὅπλα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐξ Ἀνδανείας νεαροῦ Ἀριστομένους, ὅστις εἶλκε τὸ γένος ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Αἰπυτιδῶν. Οἱ Μεσσήνιοι εις μόνας τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις στηριζόμενοι ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ Σπαρτιαταὶ ἀπώλεσαν τὸ θάρρος καὶ περιέπεσον εις ἐμφυλίους ἔριδας καὶ στάσεις. Ὅσοι εἶχον λάβει κλήρους ἐν Μεσσηνίᾳ κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον νῦν ἐστερήθησαν παντὸς πόρου πρὸς συντήρησίν των, διότι οἱ ἐν Μεσσηνίᾳ κληροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι. Πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας ταύτης ἀπῆλθον νέον ἀναδασμὸν τῆς σπαρτιατικῆς γῆς, καί, ἐπειδὴ οἱ βασιλεῖς διέθετον τοὺς κλήρους, ἡ δυσἀρέσκεια ἐστράφη κατὰ τῶν βασιλέων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠπειλεῖτο ὁ θρόνος τῶν Ἡρακλειδῶν. Ἡ Σπάρτη λοιπὸν διήνυε σπουδαίαν πολιτικὴν κρίσιν, ἐκ ταύτης δ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς ποιητῆς Τυρταῖος.

Ὁ Τυρταῖος διὰ τῶν φλογερῶν πολεμικῶν ᾄσμάτων του ἀνῶρθωσε τὸ καταπεσόν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, κατέπαυσε τὰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἐξήγειρε τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐπελήφθησαν οὗτοι γενναϊότερον τοῦ κατὰ τῶν Μεσσηνίων πολέμου. Ὀφελούμενοι δὲ καὶ ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους, δεκασθέντος, κατέωρθωσαν νὰ νικήσωσιν ὀλοσχερῶς τοὺς Μεσσηνίους παρὰ τὴν καλουμένην *Μεγάλην τάφρον*. Ἀνακαλυφθείσης τῆς προδοσίας τοῦ Ἀριστοκράτους, οἱ Ἀρκάδες ἐφόνευσαν αὐτὸν διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ κρατήσωσι τὴν

πεδινήν χώραν ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρεινά σύνορα τῆς Ἀρκαδίας, ἣ δὲ ἀπότομος καὶ δυσπρόσιτος Εἶρα κατέστη τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Μεσσηνίων. Ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ὁ ἥρωϊκὸς Ἀριστομένης ὑπερήσπιζε γενναίως τὴν Εἶραν ἀποκρούων πάσας τὰς προσβολὰς αὐτῶν, πολλάκις δ' ἐξερχόμενος μὲ τὸν ἐπίλεκτον στρατὸν του κατέστρεψε τὴν χώραν τῶν πολεμίων.

Ἄλλὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας οἱ Σπαρτιαῖται κατόρθωσαν διὰ προδοσίας νὰ γίνωσι κύριοι τῆς Εἶρας, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πατρίδα· καὶ ἄλλοι μὲν μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄλλοι δὲ ἀπώκησαν εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ Μεσσήνην, ὀλίγοι δὲ ἀπέμειναν ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἔγιναν εἰλωτοὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ δὲ ἥρωϊκὸς Ἀριστομένης μετέβη εἰς Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανε πλησίον τοῦ γαμβροῦ του Διαγόρα, βασιλέως τῆς νήσου. Ἐκτοτε ἡ Μεσσηνία, ἣτις ἄλλοτε ὑμνεῖτο ὡς ὁ ἐπιζηλιότερος κληρὸς τῶν Ἡρακλειδῶν, περιέπεσε εἰς παρακμῆν.

§ 18. Πόλεμος τῆς Σπάρτης πρὸς τοὺς Ἀρκάδας.— Ἐπέκτασις τῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιαῖται ἔστρεψαν τὰ ὄπλα των κατὰ τῶν Ἀρκάδων, οὓς ἐμίσησαν διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν εἰς τοὺς Μεσσηνίους φιλόξενον δεξίωσιν. Εἰσέβαλον λοιπὸν εἰς τὴν ὄρεινὴν καὶ τραχεῖαν Τεγεᾶτιν. Ἄλλ' ἀντὶ ὅμως νὰ ἐξανδραποδίσωσιν, ὡς ἐνόμιζον, τοὺς Τεγεάτας, ὑπέστησαν αὐτοὶ δεινὰς ἤττας. Τέλος δ' ὅμως κατόρθωσαν διὰ τῆς συνδιαλλακτικῆς πολιτικῆς νὰ πείσωσι τοὺς Τεγεάτας νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν πολιτείαν τῆς Σπάρτης, παρεχώρησαν δ' εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποτελῶσι τὸ ἀριστερὸν κέρασ τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ. Ἐπειτα οἱ Σπαρτιαῖται, ἐπολέμησαν καὶ πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Θυρεᾶτιν. Μετὰ δὲ τὴν ταπεινώσιν καὶ τοῦ Ἄργους ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης νῦξήθη. Ἀπασαὶ σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τοῦ Ἄρ-

γους καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἠνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης.

§ 19. Ἱστορία τοῦ Ἄργους.

Τὸ Ἄργος ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις τῶν Δωριέων τῆς Ἀργολίδος καὶ ἡ κληρονόμος τῆς δυνάμεως τῶν Μυκηθῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Οἱ Ἄργεῖοι, ἦτοι οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ μετ' αὐτῶν συγχωνευθέντες Ἀχαιοί, δὲν ἐλησμόνουν τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ Ἀγαμέμνονος, στηριζόμενοι δὲ εἰς τὰ πρωτοτόκια τοῦ Τημένου, τοῦ πρεσβυτέρου τῶν Ἡρακλειδῶν ἀδελφῶν, οἵτινες κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δωριέων κατὰ τὴν ἀθροδον αὐτῶν. ἠξίουσαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἐνάτου πιθανῶς αἰῶνος πολλαὶ πόλεις αὐτόνομοι τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Τροιζήν, ἡ νῆσος Ἀΐγινα, αἱ Κλεωναί, ὁ Φλιοῦς, ἡ Σικυὼν καὶ ἄλλαι, ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν, ἧς πρῶτιστατο τὸ Ἄργος.

Οἱ Ἄργεῖοι ἀπαξ μόνον καὶ παροδικῶς ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τοῦ διασήμεου βασιλείως αὐτῶν Φεΐδωνος. Ὁ Φεΐδων, ὅστις ἤγκασσε κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα, ἀνήγαγε τὸ Ἄργος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ὑπήγαγε τὴν Κόρινθον ὑπὸ τὴν ἀργολικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῶν παρὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀργολίδος τόπων. Εἰσελάσας δ' ἔπειτα μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ἥλιδα ἀπέκλεισε τοὺς Ἡλείους ἀπὸ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καὶ ἀνέθηκε τὴν προεδρίαν αὐτῶν εἰς τοὺς Πισάτας, μεθ' ὧν ἐτέλεσε ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐν λόγῳ ἀγῶνας τῷ 668. Διὰ τῆς ἀναμιξείως του εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἐγένετο ἡ κυριωτάτη αἰτία, ὅπως οἱ τέως τοπικοὶ ἀγῶνες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποβῶσι πανελλήνιοι.

Ὁ Φεΐδων εἰσῆγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὄρισμένα μέτρα καὶ σταθμὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαβυλωνιακοῦ συστήματος, ὅπερ ἦτο ἤδη ἐν χρήσει εἰς τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς ἀποικίας. Πρῶτος ὁ Φεΐδων ἔκοψεν ἐν Ἑλλάδι νομίσματα

ἰδρύσας ἐν Αἰγίνῃ νομισματοκοπεῖον. Ἐν τῷ νομισματικῷ συστήματι τοῦ Φεῖδωνος διατηρήθησαν μὲν τὰ προϋπάρχοντα ὀνόματα, δραχμὴ καὶ ὀβολός, ὠρίσθησαν δὲ καὶ δύο σταθμοί, τὸ *τάλαντον* καὶ ἡ *μνᾶ*. Οἱ Ἕλληνες ἀναγνωρίζοντες τὴν μεγάλην ταύτην εὐεργεσίαν τοῦ Φεῖδωνος ὠνόμασαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθέντα μέτρα καὶ σταθμὰ *φειδώνεια*.

Καὶ αἱ μὲν ἐκπολιτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Φεῖδωνος ἔμειναν διαρκεῖς, ἀλλὰ τὸ Ἄργος μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀπώλεσε διὰ παντός τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Οἱ Σπαρτιαταὶ ἠδυνήθησαν ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τῶν Ἀργείων τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Θυρεάτιν, ὡς προείπομεν, οἱ δὲ Ἥλειοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν ὀλοσχερῶς τοὺς Πισάτας καὶ ἀναλάβωσι τὴν προστασίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων. Ἄλλ' οἱ Ἀργεῖοι καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεώς των δὲν ἀπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ τῆς ἡγεμονίας, ἐξηκολούθησε δὲ ἡ ἀντίθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιατάς. Ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων τὸ Ἄργος ἐξηντλημένον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν δὲν μετέσχε τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμεινεν οὐδέτερον, ἐν ᾧ τὸ ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἡγεῖτο τῆς ἐλληνικῆς συμμάχιας, εἰ καὶ ψιλῶ ὀνόματι, διότι κατ' οὐσίαν ἠγοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι.

§ 20. Ἱστορία τῆς Κορίνθου.

Ἐν Κορίνθῳ ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτῆσεως κατεῖχον τὴν ἀρχὴν βασιλεῖς, Ἡρακλείδαι τὸ γένος, καλούμενοι *Βακχιάδαι* ἀπὸ τοῦ Βάκχιδος. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 747 οἱ Βακχιάδαι, ἦτοι τὸ σύνολον τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐπέτρεπον κατ' ἔτος τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἓνα ἐξ ἑαυτῶν, πρῦτανιν καλούμενον. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ Κόρινθος ἀπέθη πλουσίαν καὶ ἐμπορικὴν καὶ ναυτικωτάτην, ὁ δὲ λαὸς εὐπορήσας ἐξάνεστη κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἐζήτησε συμμετοχὴν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ὠφελούμενος ὁ δημαγωγὸς Κύψελος κατέλυσε τὴν ὀλι-

γαρχίαν τῶν Βακχιαδῶν καὶ ἐγένετο τύραννος τῷ 655. Κατή-
γετο δὲ ὁ Κύψελος ἐξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ μάλιστα ἐκ μητρὸς
ἦτο Βακχιάδης.

Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυψέλου ὑπῆρξεν ὁ Περιάνδρος, εἰς
τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀμφότεροι οἱ τύραν-
νοι οὗτοι ἀνύψωσαν τὴν δύναμιν τῆς Κορίνθου καὶ ἐσωτερικῶς
καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐξωτερικῶς μὲν, διότι ἴδρυσαν ἐμπορικούς
σταθμούς εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας, Ἡπεί-
ρου καὶ Ἰλλυρίας, ἀπέκτισαν τὴν Ποτεΐδαιαν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ
χερσονήσῳ καὶ συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν παραλίων
πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μετὰ τῶν βασιλείων τῆς Λυδίας
καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐσωτερικῶς δέ, διότι προῦγαγον τὴν βιο-
μηχανίαν, τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ναυπηγικὴν. Ἐπὶ Περιάν-
δρου ὑπέκειντο εἰς τὴν Κόρινθον ἡ Κέρκυρα, ἡ Ἀρβρακία, ἡ
Λευκάς, ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Ἐπίδαυρος, τὰ Μέγαρα καὶ ἄλλαι
τινὲς πόλεις. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Ψαμμιτίχου, ἀνεψιοῦ τοῦ Περιάν-
δρου, κατελύθη ἡ ἐν Κορίνθῳ τυραννὶς καὶ ἡ ἀρχὴ παρεδόθη εἰς
τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν. Βραδύτερον δὲ ἡ Κόρινθος
προσῆλθεν εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης πελοπον-
νησιακὴν συμμάχίαν.

§ 21. Ἱστορία τῆς Σικυῶνος.

Περὶ Σικυῶνος οὐδὲν εἶνε γνωστὸν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἐκα-
τονταετηρίδος. Τῷ 673 παρουσιάζεται ὡς τύραννος αὐτῆς ὁ
Ὁρθαγόρας, ἀνὴρ καταγόμενος ἐξ εὐτελοῦς γένους. Τῶν ἀπογόν-
ων αὐτοῦ ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Κλεισθένης, τυραννήσας
μεταξὺ τοῦ 600 καὶ 650. Ἡ δύναμις τῆς Σικυῶνος ἐπὶ Κλει-
σθένους ὑπῆρξε μεγίστη, εἰς αὐτὸν δ' ἀνετέθη καὶ ἡ ἡγεμο-
νία τοῦ πρώτου ἱεροῦ πολέμου, καθ' ὃν κατεστράφη ἡ Κόρσα.
Ἡ προσωπικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Κλεισθένους μαρτυρεῖται καὶ
ἐκ τῶν περιφανῶν νικῶν, ἃς ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια καὶ εἰς τὰ
Ὀλύμπια. Πολυθρόλυτοι δ' ὑπῆρξαν καὶ οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς
αὐτοῦ Ἀγαρίστης μετὰ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμεωνίδου Με-
γακλέους, ἐξ οὗ ἐγεννήθη ὁ ἐξοχος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν

Κλεισθένης. Μετά τὸν θάνατον τοῦ τυράννου Κλεισθένου κατελύθη ἐν Σικυῶνι ἡ τυραννίς καὶ ἐγένετο δημοκρατία. Ἄλλὰ καὶ αὕτη μετ' ὀλίγον κατελύθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀντικατασταθεῖσα δι' ὀλιγαρχίας.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

§ 22. Ἡ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις πολιτεία.

Ἐν ᾧ οἱ Δωριεῖς Σπαρτιᾶται ἔχοντες χα-
Μάθημα 17ον. ρακτῆρα σταθερὸν καὶ ἀμετάβλητον διετήρουν ἑκατονταετηρίδας ὅλας τὸ λυκούργειον πολίτευμα, ἐν Ἀθήναις, τῇ μητροπόλει τῶν Ἰώνων¹, τὸ πολίτευμα ὑπέστη συνεχεῖς μεταβολὰς διὰ τὸ εἰς ταύτας εὐεπίφορον τοῦ ἰωνικοῦ φύλου. Ἐν Ἀθήναις κάλλιον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ πόλει δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς παλαιῶθεν διηροῦντο εἰς τέσσαρας φυλάς καὶ κατόικουν εἰς δώδεκα αὐτονόμους πόλεις. Ὁ Θησεύς, ὃν ἡ παράδοσις παρέστησεν ὡς τὸν πρῶτον ἰδρυτὴν τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐν Ἀθήναις, κατήργησε τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων καὶ ἤνωσεν αὐτὰς πολιτικῶς ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καταστήσας κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τῆς Ἀττικῆς τὰς Ἀθήνας. Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἐβασίλευον ἐν Ἀθήναις οἱ ἀπόγονοι τοῦ Θησεῶς, ἕως ὅτου ἐλθὼν ἐκ Πύλου ὁ υἱὸς τοῦ Νηλέως

1. Τὸ ὄνομα Ἴωνες ἐγένετο γνωστὸν τὸ πρῶτον ἐν ταῖς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποικίαις, ὕστερον δ' ἐπεκράτησεν ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καθ' ὃν χρόνον ἐπεκράτησεν ἐν Πελοποννήσῳ τὸ ὄνομα τῶν Δωριέων. Ἐξ-αφηνισθείσης δ' ἐνωρίς τῆς ἀχαικῆς φυλῆς, οἱ Ἕλληνες ἔμειναν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλάς. Ἄλλ' αἱ φυλαὶ αὗται δὲν ἦσαν φυσικαί· εἶχον χαρακτῆρα μᾶλλον γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικόν. Αἱ διαιρέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ προήρχοντο ἐκ γενικωτέρων διαφορῶν τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ βίου. Τοιαύτη ἰδίως ἦτο ἡ διαιρέσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς Ἴωνας, ὧν κυριώτεροι ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ εἰς Δωριεῖς, ὧν ἡγούντο οἱ Σπαρτιᾶται. Ἡ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Ἀθηνῶν ἀντίθεσις, διήκουσα δι' ὅλης τῆς ἱστορίας, κατέστη μετ' ὀλίγον μεταξὺ τῶν δύο λαῶν τῆς Ἑλλάδος φυλετικῆς.

Μελάνθος ἤρπασε τὴν βασιλείαν. Τοῦ Μελάνθου υἱὸς ἦτο ὁ Κόδρος. Ὅτ' ἐβασίλευεν ἐν Ἀθήναις ὁ Κόδρος, οἱ ἐν Ἀργολίδι ἐγκρατασταθέντες Δωριεῖς διαβάντες τὸν Ἴσθμὸν καὶ κυριεύσαντες τὰ Μέγαρα εἰσέβαλλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἵνα κυριεύσωσι καὶ αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβόντες τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα ἀντέταξαν ἡρωϊκὴν ἄμυναν, οἱ δὲ Δωριεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια ἀρκεσθέντες μόνον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Μεγάρων, ἅτινα οὕτως ἐγένοντο πόλις δωρικῆ. Ἡ παράδοσις συνδέει τὴν ἐκδίωξιν τῶν Δωριέων ἐκ τῆς Ἀττικῆς μὲ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Κόδρου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόδρου ἐγένετο βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μέδων. Βραδύτερον δέ, ἐπειδὴ τινες τῶν βασιλείων ἦσαν μαλθακοὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἐπικατέστη καὶ δευτέρα ἀρχή, ἡ πολεμαρχία. Σὺν τῷ χρόνῳ δ' ἐγένετο καὶ τρίτη ὑπερτάτη ἀρχή, ἡ τοῦ ἀρχοντος καλουμένου. Οὕτω λοιπὸν ἀντὶ ἐνὸς βασιλείως ἦσαν τρεῖς ἀρχοντες ἐλεγόμενοι ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου. Τούτων ὁ μὲν πολέμαρχος ἐπεμελεῖτο τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ὁ ἀρχων, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγίστην δύναμιν, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς διοικήσεως καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐχρονολογοῦντο τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα· ὅθεν καὶ ἐπώνυμος ἀρχων ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκαλεῖτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς περιωρίσθη εἰς τὰ θρησκευτικὰ μόνον.

Μέχρι τοῦ 752 οἱ τρεῖς ἀρχοντες ἦσαν ἰσόβιοι. Ἐπειτα ἡ ἀρχὴ αὐτῶν περιωρίσθη εἰς δέκα ἔτη. Ἀπὸ δὲ τοῦ 683 ἐγίναν ἐνιαύσιοι καὶ ἀντὶ τριῶν ἐξελέγοντο ἐννέα καὶ οὐχὶ πλέον ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κόδρου μόνον, ἀλλ' ἐκ πάντων τῶν εὐπατριδῶν. Τῶν ἐννέα ἀρχόντων οἱ ἐξ τελευταῖοι ἐκαλοῦντο θεσμοθέται, εἶχον δ' ἔργον νὰ φυλάττωσι τοὺς θεσμούς, ὅπως προσάγωσιν αὐτοὺς εἰς τὰς δίκας καὶ κατ' αὐτοὺς κρίνωνται οἱ παρανομῶντες (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 3).

Ἐτέρα μεγίστη ἀρχὴ ἐν Ἀθήναις ἦτο ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή, εἰς ἣν εἰσῆρχοντο κατ' ἔτος οἱ ἐννέα ἀρχοντες μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των. Ἦσαν δὲ οἱ ἀρεσπαγῖται ἰσόβιοι. Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου τὴν ἐφαρμογὴν βουλή ἐπετήρειτῶν νόμων καὶ

μετεῖχε τοῦ πλείστου μέρους τῆς διοικήσεως. Εἶχε δὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ ἐπιβάλλῃ πρόστιμον εἰς πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 3).

§ 23. Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.

Οἱ εὐπατρίδαι, ἀφοῦ κατώρθωσαν νὰ καταλύσῃσι τὴν μοναρχίαν, μετέβηλον τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικόν. Ἀπάσας τὰς ἀρχάς κατεῖχον αὐτοί, ἐπίεζον δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους τὸν λαόν, ὅστις ἔνεκα τούτου ἐστασίαζε συχνάκις. Τὸ κακὸν ἐπετείνετο καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ εὐπατρίδαι κατέχοντες καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐδικάζον κατὰ παλαιούς καὶ ἀγράφους νόμους, πάντοτε δ' ἀπέδιδον τὸ δίκαιον εἰς τοὺς πλουσίους. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἐζήτησε γραπτούς νόμους, οἱ δ' εὐπατρίδαι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσῃσι καὶ ἀνέθηκαν εἰς τὸν Δράκοντα τῷ 621 νὰ συγγράψῃ νόμους, δι' ὧν ἠλπίζετο ν' ἀποκατασταθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία ἐν τῇ πόλει.

Ὁ Δράκων συνέγραψε νόμους ποινικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Διὰ τῶν πρώτων ὥρισε τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὥρισε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Καὶ τὰς μὲν ποινὰς ὥρισεν ὡς ἐξῆς: Ὁ ἐκ προμελέτης ἀνθρωποκτόνος ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου καὶ ἡ περιουσία του ἐδημεύετο· ὁ δ' ἐξ ἀμελείας ἀνθρωποκτόνος κατεδικάζετο εἰς ἀειφυγίαν καὶ ἐπετρέπετο εἰς πάντα πολίτην νὰ φονεύσῃ αὐτόν, ἂν ἐτόλμα νὰ διαμείνῃ ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς. Διὰ θανάτου ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ κλέπται. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο αὐστηρότατα μὲν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ θανάτου. Καθόλου ἡ ποινικὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἦτο αὐστηροτάτη.

Τὰ δὲ δικαιώματα τῶν πολιτῶν ἐκανόνισεν ὁ Δράκων ὡς ἐξῆς: Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἡ βουλή. Τῆς πρώτης μετεῖχον πάντες, ὅσοι ἠδύναντο νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ στρατῷ, ἐξοπλιζόμενοι δι' ἰδίων ἐξόδων. Ἡ δὲ βουλή ἀπετελεῖτο ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐνὸς μελῶν. Καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ ἐξελέγοντο διὰ κλήρου ἐκ τῶν

ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Δις δὲ ὁ αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρξῇ μηδεμίαν ἀρχὴν πρὶν κληρωθῆσιν ἄπαντες. (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. 4).

Τὸν Ἄρειον Πάγον κατέστησεν ὁ Δράκων φύλακα τῶν νόμων καὶ ἐπιτηρητὴν τῶν ἀρχῶν, ὁ δὲ ἀδικούμενος ὑπὸ τινος τῶν ἀρχόντων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγεῖλῃ τοῦτον εἰς τὴν βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, αὕτη δ' ἐτιμῶρει διὰ προστίμου τοὺς παραβάτας. Ἀλλὰ τὰς φονικὰς δίκας, ἃς πρότερον ἐδίκαζεν ὁ Ἄρειος Πάγος, ὑπέγαγεν, ὁ Δράκων εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συσταθὲν δικαστήριον τῶν ἐφρευῶν, ὅπερ ἀπετελεῖτο ἐκ πεντήκοντα καὶ ἐνὸς εὐπατριδῶν, ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν πεντήκοντα ἐτῶν προήδρευε δ' αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς.

§ 24. Κύλων.

Καὶ μετὰ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Δράκοντος οἱ εὐπατρίδαι ἐξηκολούθουν νὰ φέρωνται σκληρότατα πρὸς τὸν λαόν. Πρὸς ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς αὐτοὶ κατεῖχον καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οἱ δὲ πένητες εἰργάζοντο τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν πληρώνοντες εἰς τὸν κύριον τὰ πέντε ἕκτα τῶν προϊόντων καὶ κρατοῦντες δι' ἑαυτοὺς τὸ ἐν ἕκτον διὰ τὴν ἐργασίαν των, ἐκαλοῦντο δὲ πελάται καὶ ἐκτημόροι. Ἀλλ' ἂν δὲν ἐπλήρωνον τὰς μισθώσεις, ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν πλουσίων αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν. Ὡσαύτως ἐγίνοντο δοῦλοι καὶ ὅσοι δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη των εἰς τοὺς δανειστάς, διότι οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματίων. Ἐν γένει δὲ ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀθλιωτάτη καὶ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τῶν πλουσίων μέγιστον.

Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ὠφελῆθῃ πλούσιός τις Ὀλυμπιονίκης Ἀθηναῖος, ὀνόματι Κύλων, γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεαγένους. Βοηθούμενος οὗτος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὀπαδῶν του καὶ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 620 πιθανῶς ἢ κατ' ἄλλους τῷ 612 ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ γίνῃ τύραννος. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπέτυχεν. Ὁ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἀρχὼν Μεγακλῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος, ἐπολιοῦρκε στενῶς τὴν Ἀκρόπολιν. Καὶ ὁ μὲν

Κύλων κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ σωθῆ καταφυγὸν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν πενθερὸν του, οἱ δὲ ὄπαδοι αὐτοῦ κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ποιήσαντες δὲ σπονδὰς πρὸς τὸν Μεγακλέα, ὅπως δικασθῶσιν, ἐνῶ κατήρχοντο τῆς Ἀκροπόλεως ἐσφάγησαν οἱ περισσότεροι παρασπόνδως πρὸ τοῦ βωμοῦ τῶν Εὐμενίδων, παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον.

Ἡ πράξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβημα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὠνομάσθη *Κυλώνειον ἄγος*. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν πόλιν λοιμικὴ νόσος, ὁ δεισιδχίμων λαὸς ἀπέδωκε ταύτην εἰς τὴν ὄργην τῶν θεῶν. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι ὡς ἐναγεῖς, ἤτοι κατηραμένοι, εἴλκυσαν καθ' ἑαυτῶν τὸ κοινὸν μῖσος, δι' ὃ ὑπεβλήθησαν εἰς κρίσιν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου. Καὶ οἱ μὲν ζῶντες κατεδικάσθησαν εἰς ἀειφυγίαν, τὰ δὲ ὅσθα τῶν ἀποθανόντων ἐξεβλήθησαν ἐκ τῶν τάφων καὶ ἐρρίφθησαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὠφελούμενοι οἱ Μεγαρεῖς ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν Σαλαμῖνα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεισιδαιμονία κατεῖχεν ἀκόμη τὴν πόλιν, προσεκλήθη ἐκ Κρήτης ὁ σοφὸς γέρων Ἐπιμενίδης, ὅστις διὰ θυσιῶν ἐκαθάρισεν αὐτήν.

§ 25. Σόλων.

Ὁ Σόλων κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Κό-
Μάθημα 19ον. δρου. Νέος ὢν ἐπεχείρησε πολλὰ ταξίδια χάριν ἐμπορίου, ἴσως δὲ καὶ διὰ νὰ γνωρίσῃ ζέτους τόπους καὶ ἀποκτήσῃ μεγαλύτεραν πείραν, διότι ἦτο φιλομαθέστατος. Καὶ ὅτ' ἐγένετο πρεσβύτης ἔλεγε: «Γηράσκω αἰεὶ διδασκόμενος».

Ὁ Σόλων προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς πολιτικῆς του συνέσεως. Ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ μακρὸν καὶ δυσχερῆ πόλεμον κατὰ τῶν Μεγαρέων περὶ ἀνακτίσεως τῆς Σαλαμῖνος ἀπηύδησαν καὶ ἔθεσαν νόμον, καθ' ὃν ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε συμβουλεύσει τὴν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου, ὁ Σόλων ἐλυπεῖτο βλέπων τὴν ὠραίαν νῆσον κατεχομένην ὑπὸ τῶν Μεγαρέων. Ἴνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὴν ἐκ τοῦ νόμου τιμωρίαν, προσποιήθη ἡμέραν τινὰ τὸν

παράφρονα και προσελθὼν εἰς τὴν ἀγορὰν ἤρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ ἐνθουσιῶδες ποίημα, ἐπιγραφόμενον «Σαλαμίς». Ὁ λαὸς ἐνθουσιῶν λαμβάνει τὰ ὅπλα καὶ ἐκλέξας στρατηγὸν τὸν Σόλωνα ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Μεγαρέων, νικᾷ αὐτούς καὶ ἀνακτᾷ τὴν Σαλαμῖνα (600). Οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Σόλωνος διεφημίσθη.

Οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος κατ' οὐδὲν ἐβελτίωσαν τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ. Οἱ πολλοὶ ἐξηκολούθουν νὰ δουλεύουσιν εἰς τοὺς ὀλίγους. Οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματῶν καὶ ἡ γῆ ὅλη ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὀλίγους. Ὅθεν καὶ πάλιν ἐστάσιεν ὁ δῆμος κατὰ τῶν πλουσίων, αἱ δὲ δύο φατρίαὶ ἐπὶ πολὺ ἔσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων. Τότε ἀπὸ κοινοῦ ἐξέλεξαν διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα τὸν Σόλωνα τῷ 594 καὶ ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τρόπον συμβιβάζοντα τὰς δύο ἀντιμαχομένας φατρίας. Ὡς δὲ ἦτο γενναῖος στρατηγὸς καὶ ἐξοχος ποιητῆς ὁ Σόλων, οὕτω καὶ ὡς νομοθέτης ὑπῆρξε μέγας.

§ 26. Νομοθεσία τοῦ Σόλωνος.

Ὁ Σόλων ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ πρῶτον ἠλευθέρωσε τὸν δῆμον ἀπαγορεύσας τοῦ λοιποῦ νὰ δανεῖζωνται ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωματῶν· ὅσοι δὲ διὰ χρέη εἶχον γίνεαι δούλοι ἠλευθερώθησαν. Ἐπειτα ἐποίησεν ἀποκοπὰς ἀπάντων τῶν χρεῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων. Αἱ ἀποκοπαὶ αὗται ὠνομάσθησαν *σεισάχεια*, διότι δι' αὐτῶν ἀπεσεῖθη τὸ ἀφόρητον βᾶρος, ὅπερ ἐπίεζε τὸν λαόν. Ἀλλὰ συγχρόνως ὁ Σόλων, ἵνα διευκολύνῃ τὰς συναλλαγάς, μετέβαλε τὸ νομισματικὸν καὶ μετρικὸν σύστημα. Οὕτως ἡ μνᾶ ἀντὶ ἐβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν, ὡς ἐτιμᾶτο πρότερον, ἐτιμᾶτο νῦν ἑκατὸν δραχμῶν. Τὸ δὲ νέον μετρικὸν σύστημα ἦτο κατὰ πενήκοντα τοῖς ἑκατὸν ἕλαττον τοῦ προτέρου.

Τὰ τῆς πολιτείας ὁ Σόλων διέταξεν ὡς ἐξῆς. Διετήρησε τὴν προϋπάρχουσαν διαίρεσιν τῶν πολιτῶν εἰς πεντακοσιομέδιμους, ἱππεῖς, ζευγίτας καὶ θῆτας. Ὡς βᾶσις τῆς διαιρέσεως ταύτης ἐχρησίμευε τὸ τίμημα (ἡ κτηματικὴ περιουσία), ὅπερ ὁ Σόλων ἐξέτεινε καὶ εἰς τὰ ὑγρά προϊόντα. Οὕτω τὴν πρώτην τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἐτησίαν πρόσοδον πεντακοσίων μέτρων ξηρῶν

καὶ ὑγρῶν προϊόντων, τούτεστι πεντακοσίων μεδίμων σίτου καὶ κριθῆς ἢ πεντακοσίων μετρητῶν¹ οἴνου καὶ ἐλαίου ἢ συναμφοτέρων. Τὴν δευτέραν τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἑτησίαν πρόσδοτον τριακοσίων μέτρων καὶ δυναμένοι νὰ τρέψωσι πολεμικὸν ἵππον. Τὴν τρίτην τάξιν ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες ἑτησίαν πρόσδοτον διακοσίων μέτρων καὶ τρέφοντες ζευγὸς γεωργικῶν βοῶν. Τὴν δε τελευταίαν, τὴν τῶν θητῶν, ἀπετέλουν οἱ ἔχοντες πρόσδοτον μικροτέραν τῶν διακοσίων μέτρων καὶ οἱ ἄποροι (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 7).

Πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἐξελέγοντο ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων. Οἱ θῆτες οὐδεμιᾶς ἀρχῆς μετεῖχον καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι φόρων· ἐλάμβανον δ' ὅμως μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια.

Ὁ Σόλων διετήρησε καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Δράκοντος κατασφραγεῖσθαι βουλήν, ὥρισε δὲ τοὺς βουλευτὰς εἰς τετρακοσίους, ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Οἱ βουλευταὶ ἐξελέγοντο κατ' ἔτος διὰ κλήρου ἐκ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν τριάκοντα ἐτῶν. Ἡ βουλή ἦτο ἀρχὴ προβουλευτικὴ, ἥτοι συνεζήτει προηγουμένως πᾶν ζήτημα, ὅπερ ἔμελλε νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ ἐξέφερεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν γνώμην τῆς, ἐκαλεῖτο δὲ αὕτη προβούλευμα. Τὸ προβούλευμα τοῦτο ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἀπετελεῖτο ἐκ πάντων τῶν πολιτῶν, τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν εἴκοσιν ἐτῶν. Αὕτη ἐψήφισε τοὺς νόμους, ἐξέλεγε τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς δικαστάς, ἐζήτηει παρ' αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των, ὥριζε τοὺς φόρους, ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ὡς καὶ περὶ συμμαχιῶν. Ἡ ἀπόφασις ἐγένετο δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ ψευφορίας.

Ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή διετήρησε τὴν ἐποπτείαν τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας, ἣν εἶχε καὶ πρότερον. Ἄλλ' ὁ Σόλων ὅμως ἔδωκεν εἰς αὐτὴν εὐρυτέραν δικαιοδοσίαν. Ἐπετῆρει

¹ Ὁ ἀπτικὸς μεδίμνος ἦτο μέτρον ξηρῶν καρπῶν=36 ὀκάδων περίπου, ὁ δὲ μετρητὴς ἦτο μέτρον ὑγρῶν ἴσον πρὸς $\frac{3}{4}$ τοῦ μεδίμου.

αὐτὴ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, τὰ ἤθη τῶν πολιτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τιμωροῦσιν τοὺς ἀργούς, τοὺς ἀπώτους καὶ τοὺς ἀσεβεῖς. Ἐδίκαζε τὰς φονικὰς δίκας καὶ τὰς περὶ ἐμπρησμοῦ, ὡς καὶ τὰς περὶ ἀποπειράς καταλύσεως τοῦ δήμου.

Ὁ Σόλων κατέστησε μέγα δικαστήριον, ὠνομάζετο δὲ τοῦτο Ἑλιαία. Τὸ δικαστήριον τοῦτο περιελάμβανεν ἕξ χιλιάδας δικαστὰς (ἡλιαστὰς), οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἐκ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Διηρεῖτο δὲ εἰς δέκα τμήματα καὶ ἕκαστον αὐτῶν περιεῖχε πεντακοσίους δικαστὰς. Οἱ ὑπολειπόμενοι χίλιοι ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Πρὸ τοῦ Σόλωνος ἡ κρίσις τῶν ἀρχόντων ἦτο κυρία, ἦτοι ἀνέκκλητος· ἀπὸ δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐπετρέπετο ἔφεσις ἐνώπιον τῆς Ἑλιαίας.

Βλέπων ὁ Σόλων ὅτι πολλάκις ἡ πόλις ἐταράσσετο ὑπὸ στάσεων, τινὲς δὲ τῶν πολιτῶν ἕνεκα ῥαθυμίας ἔμενον ἀδιάφοροι, ἔθηκε νόμον, δι' οὗ ἐκηρύσσετο αἴμιμος, τοῦτ' ἔστιν ἐστρεφεῖτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐκεῖνος, ὅστις ἐν καιρῷ στάσεως ἔμενεν οὐδέτερος, ἦτοι δὲν ἐλάμβανε τὰ ὕπλα οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης φατρίας· καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἐγκαταλείπηται ἡ πολιτεία εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πονηρῶν.

Καὶ περὶ βιομηχανίας καὶ περὶ ἐμπορίας ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Σόλων· ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν ὑποχρέωσας τοὺς Ἀθηναίους νὰ διδάσκωσι τοὺς παῖδας τῶν τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν. Ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου οἱ παῖδες ἐγυμνάζοντο εἰς τὰς παλαιάστρας καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ἵνα καταστῶσι ῥωμαλέοι καὶ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς πατρίδος. Ὡς οἱ Σπαρτιαῖται, οὕτω καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον ὡς τὸν ἐνδοξότατον, τοὺς δ' ἐν πολέμῳ πεσόντας ἔθαπτεν ἡ πατρίς μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος γραφέντες ἐπὶ τετραγώνων ξυλίνων πυραμίδων (κύρβων) κατετέθησαν εἰς τὴν βασιλείον Στοάν, ὠρίσθησαν δὲ πάντες οἱ πολῖται νὰ τηρῶσιν αὐτούς. Ἄλλ' ἢ διάρκεια δὲν προεμνήετο μεγάλη. Ὁ μὲν δῆμος ἤλιπζεν ἀναδασμὸν

ἑλης τῆς γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τοῦτο· οἱ δ' εὐπατρίδαι ἐδυσφόρουν διὰ τὸν περιορισμὸν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων των καὶ διὰ τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεώς των. Ἐνεκα τούτου ὁ Σόλων καθ' ἑκάστην παρηνωχλεῖτο. Ἴνα λοιπὸν ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις καὶ ἵνα μὴ ἀναγκασθῆ νὰ μεταβάλλῃ τι τῶν κειμένων νόμων, ἀπεδήμησεν εἰς Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Αἴγυπτον, Κύπρον καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, ἣ δὲ ἀποδημία του αὕτη διήρκεσε δέκα ἕλα ἔτη.

§ 27. Παράλιοι, Πεδιακοί, Διάκριοι.

Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ **Μάθημα 20ον.** Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι διῆγον ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ κατόπιν αἱ στάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ κατὰ μικρὸν προσέλαβον τοπικὸν χαρακτῆρα. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι διηρέθησαν εἰς τρεῖς πολιτικὰς μερίδας, τὴν τῶν *Παραλίων*, τὴν τῶν *Πεδιακῶν* καὶ τὴν τῶν *Διακρίων*. Ὠνομάσθησαν δὲ αἱ τρεῖς αὗται πολιτικαὶ μερίδες ἐκ τῶν μερῶν, ἐν οἷς κατόικουν ἢ εἶχον τὰ κτήματά των. Καὶ οἱ μὲν Παράλιοι κατόικουν τὴν νοτιοανατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἔχοντες δ' ἀρχηγὸν τὸν Μεγακλέα ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Οἱ δὲ Πεδιακοὶ εἶχον τὰ κτήματά των εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, τὰ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὴν Μεγαρίδα. Εἰς τούτους ἀνῆκον οἱ πλούσιοι καὶ οἱ κτηματῖαι, οἵτινες ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Λυκοῦργον ἐζήτουν κυβέρνησιν ὀλιγαρχικὴν. Οἱ δὲ Διάκριοι κατόικουν τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, ἅτινα ἐκαλοῦντο *Διακρία*. Εἰς τούτους ἀνῆκον οἱ πενέστεροι, οἱ ὅποιοι ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Πεισίστρατον ἐζήτουν ἀναδασμὸν τῆς συμπάσης γῆς.

§ 28. Πεισίστρατος.

Ὁ Πεισίστρατος ἦτο συγγενὴς τοῦ Σόλωνος, εἶχε δὲ διαπρέψει εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον. Ἦτο εὐγλωττος, φιλόανθρωπος καὶ εὐπροσήγορος. Διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων ἐφείλκυσε τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐνθαρ-

ρυνθείς δ' ἐκ τούτου ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθη-
νῶν καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος. Ἡμέραν τινὰ
κατετραυμάτισεν ἑαυτὸν ἐλαφρῶς καὶ προσελθὼν καθηρημαγμένους
εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφώνησεν εἰς τὸ ἐκεῖ συρρεῦσαν πλῆθος ὅτι οἱ
ἐχθροὶ τοῦ ἠθέλησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν. Ὁ λαὸς πεισθεὶς
εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πεισιστράτου ἐψήφισε νὰ δοθῶσιν εἰς αὐ-
τὸν πεντήκοντα κορυνηφόροι ὡς σωματοφύλακες. Τούτους αὐξή-
σας ὁ Πεισίστρατος εἰς τετρακοσίους κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν
τῷ 560 καὶ ἐγένετο τύραννος. Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοὶ
τοῦ Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς ὁμοφρονήσαντες ἐξεδιώξαν αὐτόν.
Μετά τινα χρόνον ὁ Πεισίστρατος συμφιλιωθεὶς πρὸς τὸν Με-
γακλέα ἐπανῆλθε καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ἡ φι-
λία αὕτη πρὸς τὸν Μεγακλέα δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον καὶ ὁ
Πεισίστρατος ἐξεδιώχθη δευτέραν φορὰν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔμει-
νεν ἔνδεκα ἔτη μακρὰν τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος
βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων, τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ ἐκπτώ-
του τυράννου τῆς Νάξου Λυγδάμιος ἐπανῆλθε καὶ αὐθις εἰς Ἀ-
θῆνας καὶ κατέλαβεν ἐκ τρίτου τὴν ἀρχήν τῷ 537, διετήρησε
δ' αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεισιστράτου ὑπῆρξεν ἠπία, δίκαια καὶ
φιλόανθρωπος. Ἐκυβέρνησεν οὗτος συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους
καὶ οὐδεμίαν πλεονεξίαν δι' ἑαυτὸν ἐπεδιώξεν. Ἐνίσχυσε τὸ
ἐμπόριον. Ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων. Πρῶτος ἵδρυσεν ἐν Ἀ-
θῆναις δημοσίαν βιβλιοθήκην. Συνέλεξε καὶ κατέγραψε τὰ πρό-
τερον διεσπασμένα καὶ σποράδην ψαλλόμενα ἔπη τοῦ Ὀμήρου
καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλλωνται ὁλόκληρα κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν
Παναθηναίων. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν μὲ διάφορα κτίρια. Κατε-
σκεύασεν ἀγροτικὰς ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖα. Ἔθηκε τὰ θεμέλια
τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὃν μετὰ πολλοὺς
αἰῶνας (150 μ. Χ.) φιλοδόμησεν ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτωρ Ἀδρια-
νός. Ἐν γένει ὁ Πεισίστρατος ἀνύψωσε τὰς Ἀθῆνας καὶ κατέ-
στησεν αὐτὰς κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο δι-
καίως θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν.
Ἀπέθανε δὲ τῷ 527.

§ 29. Πεισιστραΐδαι.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου ἔλαβε **Μάθημα 21ον.** τὴν ἀρχὴν ὁ πρεσβύτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἴππίας ἔχων συνάρχοντα τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Ἴππαρχον. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἐκυβέρνων κατ' ἀρχὰς πολὺ καλῶς, ὅπως ὁ πατήρ των. Ἄλλ' ὁ Ἴππαρχος (Θουκ. σ. 54) ἐκδικούμενος προσωπικὸν πάθος κατὰ τινος εὐγενοῦς νέου, ὀνόματι Ἀρμόδιου, ἀπηγόρευσε εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νὰ *κανηφορήσῃ* μετ' ἄλλων παρθένων κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ὕβριν δὲν ἠνέχθη ὁ Ἀρμόδιος. Ὅθεν μετὰ τοῦ στενοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος καὶ ἄλλων παρεσκευάσε συνωμοσίαν ἐπὶ καταλύσει τῆς τυραννίδος· ἔμελλε δὲ ἡ κατάλυσις νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων.

Κατ' ἀρχὰς τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, ὁ μὲν Ἴππίας ἐν τῷ ἔσω Κεραμεικῷ διατάσσει τὰ τῆς πομπῆς, ὁ δὲ Ἴππαρχος ἐν τῇ Ἀγορᾷ. Οἱ δύο φίλοι μετ' ἄλλων συνωμοτῶν φέροντες ξίφη κερυμμένα ὑπὸ κλάδους μύρτων προσῆλθον εἰς τὸν Κεραμεικόν· Ἐκεῖ ἰδόντες τὸν Ἴππίαν συνδιαλεγόμενον οἰκειῶς μετὰ τινος τῶν συνωμοτῶν καὶ νομίσαντες ὅτι προὔδοθῃσαν, διηυθύνθησαν ἔσω τῶν πυλῶν καὶ συναντήσαντες τὸν Ἴππαρχον ἐφόνευσαν αὐτόν. Αἱματηρὰ συμπλοκὴ ἐπηκολούθησε. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη ἀμέσως ὑπὸ τῶν δορυφόρων τοῦ τυράννου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων συλληφθεὶς καὶ ἐπὶ πολὺ βασανισθεὶς ἐφρονεύθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἴππίου. Συνελήφθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀθῶοι καὶ ἔνοχοι καὶ βασανισθέντες ἐφρονεύθησαν.

Ἐκτοτε ὁ Ἴππίας κατέστη δύστιστος καὶ ὤμος. Πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐφόνευε καὶ ἄλλους ἐξώριζε καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ἐδήμευεν. Ὅθεν καὶ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατ' αὐτοῦ ἐκορυφώθη. Τότε οἱ φυγάδες Ἀλκμεωνίδαι, ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια πλουσιωτάτη, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους ἐπέηλθον κατὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις τυράννου καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτόν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ὁ Ἴππίας στενοχωρηθεὶς ἠναγκ-

κάσθη να συνθηκολογήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν. Μετέβη δὲ μετὰ τῆς οικογενείας του πρὸς τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Ἥγησίστρατον, τύραννον τοῦ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Σιγείου.

§ 30. *Μεταρρυθμίσεις τοῦ πολιτεύματος
ὑπὸ Κλεισθένους.*

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους ὁ Ἰσαγόρας, φίλος τῶν τυράννων, καὶ ὁ Κλεισθένης, υἱὸς τοῦ Μεγακλέους. Ὑπερισχύσας δὲ ὁ Κλεισθένης μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τοῦ δήμου, πρὸς βλάβην δὲ τῶν εὐπατριδῶν (508).

Καὶ πρῶτον διήρσεσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς δέκα φυλάς. Ἐκάστη δ' αὐτῶν περιελάμβανε πολίτας ὅλων ἀδιακρίτως τῶν τάξεων. Ἴνα δὲ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, ἐπολιτογράφησεν ὁ Κλεισθένης τοὺς ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντας ξένους καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. Ἐπειτα διήρσεσε τὴν χώραν εἰς δήμους. Ἐκαστος δῆμος ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, πρῶστατο δ' αὐτῆς εἷς δήμαρχος. Τὴν δὲ βουλὴν τῶν τετρακοσίων ἠύξησεν εἰς πεντακοσίους, ἐκλεγομένων πεντήκοντα βουλευτῶν ἐξ ἐκάστης φυλῆς.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Κλεισθένους ἔλαβε καὶ στρατιωτικὸν διοργανισμόν. Ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἐξελέγοντο κατ' ἔτος δέκα στρατηγοί, εἷς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Οὗτοι ἐν εἰρήνῃ μὲν ἐφρόντιζον νὰ παρασκευάζωσι τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας καὶ διηύθυναν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῆς, ἐν πολέμῳ δὲ εἶχον τὴν στρατηγίαν ἐναλλάσσοντες αὐτὴν καθ' ἐκάστην.

Ὁ Κλεισθένης ἔθηκε καὶ τὸν περὶ δοτρακισμοῦ νόμον, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος. Πᾶς πολίτης καθιστάμενος ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν εἴτε διὰ τὸν πλοῦτόν του εἴτε διὰ τὴν πολιτικὴν του δύναμιν ἐξωστρακίζετο ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλὰ βραδύτερον ὁ ἐξωστρακισμὸς ἀπέβη ἀπλῶς ὄργανον τοῦ φθόνου καὶ τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος, ἐξωστρακίζετο δὲ συνήθως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀσθενεστερας πολιτικῆς φατρίας διὰ νὰ δύναται ἢ ἑτέρα νὰ διαχειρίζηται

ἀνενοχλήτως τὰ κοινά. Ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν συνεπήγετο ἀτιμίαν οὔτε δήμευσιν τῆς περιουσίας. Ἴνα ἐξοστρακισθῆ τις, ἔπρεπε νὰ μετέχωσι τῆς ψηφοφορίας τὸ ὀλιγώτερον ἐξ ἑκαταχίλιαν ἀλλως δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὁ ἐξοστρακισμὸς.

Αἱ τολμηραὶ διατάξεις τοῦ Κλεισθένους ἠρέθισαν τὴν ἀριστοκρατικὴν φατοῖαν, ὁ δὲ προϋστάμενος αὐτῆς Ἰσαγόρας προσεκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἐκδιώξῃ ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς Ἀλκμεωνίδας ὡς ἐναγεῖς. Ὁ Κλεομένης δις ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην φορὰν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἠττημένος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔλαβεν ὡς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων πλὴν τῶν Πελοποννησίων, τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν ἕνεκα τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ ὁ Κλεομένης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπρακτος. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν τοῦ κινδύνου, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς παρὰ τὸν Εὐριπον. Διαβάντες δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐνίκησαν αὐθημερὸν καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς. ἡ δὲ Χαλκίς, ἡ περιφανὴς μητρόπολις τοσοῦτων ἀποικίων, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐγένετο ἀθηναϊκὴ ἀποικία, διὰ νεμηθείσης τῆς χώρας εἰς τετρακισχιλίους κληρούχους Ἀθηναίους.

§ 31. Δεύτερος ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων.

Οὐδὲν ἔθνος οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον ἐξέ-
Μάθημα 22ον. πεμφε τοσαύτας ἀποικίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅσας τὸ ἑλληνικόν. Πλὴν τῶν ἀποικίων, αἵτινες ἰδρύθησαν καθ' ἑλὴν τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (ἰδ. σ. 16), βραδύτερον ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ ἕκτου αἰῶνος π. Χ. οἱ Ἕλληνες ἴδρυσαν καὶ ἄλλας πολυ-ἀριθμούς ἀποικίας. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὁ Εὐξείνιος Πόντος μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀζοφικῆς, ἡ μεσημβρινὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ Κύπρος, πρὸς νότον ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Κυρηναϊκὴ, καὶ πρὸς δυσμὰς ἡ Σικελία καὶ ἡ κάτω Ἰταλία καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας περιεστρέφθησαν διὰ στεφάνης πόλεων

έλληνικῶν, αἵτινες ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὑπὸ τῶν Μιλησίων ἰδρύθησαν πολυάριθμα, περὶ τὰ ὀγδοήκοντα, ἐμπόρια. Τοιαῦτα ἦσαν ἐν Ἐλλησπόντῳ ἢ Ἀβυδῶς καὶ ἡ Λάμψακος· ἐν τῇ Προποντίδι ἢ Κυζικός· ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἢ Φάσις, ἢ Σινώπη, ἢ Ὀδησσός ἐν τῇ θέσει τῆς σημερινῆς Βάρνας, καὶ ἄλλαι. Ὑπὸ τῶν Σαρμίων ἐκτίσθη ἐν τῇ Προποντίδι ἢ Πέρινθος. Ὑπὸ τῶν Μεγαρέων ἐκτίσθησαν ἐν τῇ Προποντίδι ἢ Σηλυβρία καὶ ἐπὶ τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου ἐπὶ μὲν τῆς εὐρωπαϊκῆς ὀχθῆς τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσιατικῆς ἢ Χαλκηδῶν. Ἐν δὲ τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ ἡ Ἡράκλεια. Ἐν αὐτῷ ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν Σινοπέων δύο ἕτεραι ἀποικίαι, ἡ Κερασσοῦς καὶ ἡ Τραπεζοῦς.

Οἱ Χαλκιδεῖς ἐκάλυψαν διὰ πολυκρίθμων ἀποικιῶν τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας τρίγλωσσον χερσονήσον, ἣτις καὶ Χαλκιδικὴ ἀπ' αὐτῶν ὠνομάσθη. Ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἴδρυσαν ἀποικίας καὶ οἱ Ἐρετριεῖς καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἄνδριοι καὶ ἄλλοι.

• Τῶν πρὸς δυσμὰς ἀποικιῶν ἀξιολογώτεραι ἦσαν ἐπὶ τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἐπίδκρυμος. Ἐν Σικελίᾳ αἱ Συρακοῦσαι, ἡ Κατάνη, οἱ Λεοντῖνοι, ἡ Γέλα, ἡ Ἰμέρα ὁ Ἀκράγας καὶ ἄλλαι. Ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ἣτις διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν ὠνομάζετο *Μεγάλῃ Ἑλλάδι*, ἦσαν τὸ Ρήγιον, ὁ Τάρας, ὁ Κρότων, ἡ Σύβαρις, ἡ Κύμη, ἡ Ἐλέα καὶ ἄλλαι. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς παραλίας τῆς Γαλλίας ἦτο ἡ Μασσαλία. Ἐν ταῖς ἀνατολῇ τῆς Ἰσπανίας ἡ Ρόδη, ἡ Ἀγάθη καὶ ἄλλαι. Ἐν Κύπρῳ ἰδρύθησαν ἡ Πάφος, ἡ Σκλαμῖς καὶ ἄλλαι. Ἐπὶ τῶν βορείων παραλίῶν τῆς Ἀφρικῆς ἐκτίσθη ἡ Κυρήνη, ἣτις ταχέως προήχθη καὶ κατέστη κέντρον ἀμυαίου ἐμπορίου. Περὶ αὐτὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἐκτίσθησαν ἡ Ἀπολλωνία, ἡ Τεύχειρα καὶ ἡ Βερενίκη, οὕτω δὲ συνεκροτήθη ἡ *Κυρηναϊκὴ Πεντάπολις*. Ἐν Αἰγύπτῳ ἰδρύθη ἡ Ναύκρατις καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ πλείεσται.

Οὕτως ὁ Ἑλληνισμός, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἑλληνικὰ ἦθη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοὶ ἐξηπλώθησαν ἀπανταχοῦ ἀνὰ πάσας

τάς ἀκτάς, ὅπου τὸ εὐφορον τῆς γῆς, ὅπου καλὸς λιμὴν, ὅπου ἡ εὐκολία τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ κέρδους ἐδεδέλξαν τοὺς ἀποίκους.

Οἱ ἀποικοὶ ἀπῆρχοντο ἐκ τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνός, οἰκιστοῦ καλουμένου. Πολιτικῶς αἱ ἀποικίαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν μητροπόλεων. Ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο τὸ σέβας πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ ἡ λατρεία τῶν πατρῶων θεῶν.

Οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἴδρυσιν ἀποικιῶν, ἦσαν ποικίλοι, κυριώτατοι δ' ὅμως οἱ ἐξῆς: α') ἡ δυσκολία εἰς τὸ νὰ πορίζωνται ἐν τῇ πατρίδι των τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἕνεκα τῆς ὀσημέραι αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ· β') ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀκατάσχετος κλίσις αὐτῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας μὴ ἀνεχόμενοι τὴν ἐπιβαλλομένην εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐζήτουν νέαν πατρίδα· καὶ γ') τὸ φύσει ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Τελευταῖον δὲ καὶ αὐταὶ αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ ἕνεκεν ἐσωτερικῶν λόγων ἐξέπεμπον πολλάκις ἀποικίας.

Ἱστορικῶς λοιπὸν ἡ Ἑλλάς δὲν περιορίζεται εἰς τὴν καλουμένην ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἀλλ' ἐπεκτείνεται πανταχοῦ, ὅπου διεδύθη ὁ Ἑλληνισμὸς. Οἱ Ἕλληνες, ὡς προείπομεν, πανταχοῦ ἡμιλλῶντο ἐν τῷ σταδίῳ τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας καὶ πολλὰ παθήματα ἐπρώτευσαν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ ἀρετῆς, ἀνεδείχθησαν τὸ μεγαλοφύεστατον ἅμα καὶ μαχιμώτατον τῶν ἐπὶ γῆς ἔθνῶν, τὸ καλλιτεχνικώτατον καὶ ἐν πολλοῖς πρακτικώτατον. Σεμνυνόμενοι δὲ δικαίως διὰ τὴν ὁμολογουμένην ταύτην ἀρετὴν, ἀπέδωκαν κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. αἰῶνα εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ τελείου ἀνθρώπου, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους ὠνόμασαν βαρβάρους.

§ 32. Ἐμπόριον, ναυτιλία, νομίσματα, γραφή.

Εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας πρὸ πάντων τῆς **Μάθημα 23ον.** Μικρᾶς Ἀσίας ἔλαθε μεγίστην ἐπίδοσιν ἡ ἐμπορία, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε κατ' ἐξοχὴν, πλὴν τῆς φυσικῆς δραστηριότητος

τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ χρῆσις νομισμάτων, δι' ὧν ἤρθησαν τὰ κωλύματα τὰ δυσχεραίνοντα τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν.

Πολλοὺς αἰῶνας, πρὶν ἐφευρεθῆ τὸ νόμισμα, τὰ χρήσιμα εἰς τὸν βίον ἠγοράζοντο καὶ ἐπωλοῦντο δι' ἀπλῆς ἀντάλλαγῆς, αἱ δὲ ἀξίαι ἐξετιμῶντο συνήθως εἰς βους καὶ πρόβατα. Τὸ πρῶτον βῆμα ἐκ τῆς πρωτογόνου ταύτης μεθόδου τῆς συναλλαγῆς ἐγένετο διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν βοῶν καὶ τῶν προβάτων διὰ τινος μᾶλλον εὐδαστάκτου ὕλης, ἐχούσης πραγματικὴν ἀξίαν ἢ κατὰ συνθήκην περιβληθείσης τοιαύτην. Τοιαύτη εὐδάστακτος ὕλη ἦσαν τὰ μέταλλα, ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος καὶ μάλιστα ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος. Τὰ μέταλλα τὰ προωρισμένα διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον σχῆμα βραβδίων ἢ ὀβελίσκων ἄνευ ἐπισήμου ἐμβλήματος. Πρῶτοι οἱ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλώνος ἐφεύρον ὠρισμένον σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν. Ὁ βαβυλώνιος σταθμὸς εἶχε τρεῖς κυρίας μονάδας, τὸ **τάλαντον**, τὴν **μνᾶν** καὶ τὸν **σίκλον**. Ἐν τάλαντον ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἐξήκοντα μνᾶς καὶ μία μνᾶ πρὸς ἐξήκοντα σίκλους. Ἦτο λοιπὸν τὸ βαβυλωνιακὸν σύστημα ἐξηκονταδικόν.

Ὁ διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς χρυσοῦς καὶ ἄργυρος ἐκόπτετο συνήθως εἰς τεμάχια στρογγύλα ἢ τετράγωνα ὠρισμένης ὀκτῆς, κατὰ τὸ βαβυλώνιον σταθμικὸν σύστημα, καὶ περιήγοντο ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλώνος καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Λέγεται ὅτι πρῶτοι οἱ Λυδοὶ ἐφεύρον τὸ νόμισμα, ἦτοι ἐπὶ τοῦ ἐσταθμημένου τεμαχίου χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἐπεχάραξαν ἰδίαν σφραγίδα, ἣτις καθίστα περιττὴν τὴν στάθμησιν τοῦ τεμαχίου, οὕτω δ' ἕκαστον τεμάχιον μετεβλήθη εἰς νόμισμα. Ἐκ τῆς Λυδίας κατὰ γῆν καὶ ἐκ τῆς Φοινίκης κατὰ θάλασσαν τὸ βαβυλώνιον σύστημα εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἑλληνικὰς ἀποικίας. Πρώτη δὲ ἡ Φώκαια καὶ μετ' αὐτὴν καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις ἔκοψαν χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα κατὰ τὸν βαβυλώνιον σταθμόν. Γενομένης δὲ τῆς ἀρχῆς, μετ' οὐ πολὺ εἰσῆχθησαν εἰς κυκλοφορίαν καὶ πρακτικώτεραι ὑποδιαίρέσεις τῆς νομισματικῆς μονάδος. Αἱ ἰωνι-

καὶ πόλεις συνωμολόγησαν τὴν ἀμοιβαίαν ἀποδοχὴν τῶν ἰδίων νομισμάτων, οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰωνίας σύνδεσμος ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐν αἷς ἤκμασε τὸ ἐμπόριον ὅσον οὐδαμοῦ ἄλλαχοῦ. Ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία ἐπήνεγκε μεγάλας μεταβολὰς καὶ νεωτερισμούς. Ἐν Ἰωνίᾳ τὸ πρῶτον ἡ κίνησις τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου ἐδέσποσε τοῦ ὄλου βίου τοῦ λαοῦ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἀπέβη ἀντὶ τῆς γεωργίας ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἡ βάσις τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν.

Ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Φοινίκης μετεδόθη τὸ νόμισμα καὶ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὰς ἐν τῇ Δύσει ἀποικίας τῆς. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι ὁ βαβυλωνίος σταθμὸς ὑπέστη βαθμιαίαν ἔκπτωσιν, ἐκ τούτου δὲ προήλθεν ὁ αἰγιναῖος σταθμὸς, ὁ εὐβοϊκὸς καὶ ἐπὶ Σόλωνος ὁ ἀττικὸς. Ἐκτοτε ἡ μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ δὴ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία ἀπέβη ζωηροτάτη, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε εἰρηνικὴ.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων ἐμπορικῶν πόλεων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἦσαν ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Ἐρέτρια. Αὗται ὑπῆρξαν αἱ μέγιστα ἀντίπαλοι τῆς πέραν τῆς θαλάσσης Μιλήτου, ἀμφοτέρων δὲ αἱ ἀποικίαι ἦσαν πολυαριθμόταται. Τῶν δύο τούτων εὐβοϊκῶν πόλεων τὰ πλοῖα ἐκάλυπτον τὰ πελάγη καὶ ἐκόμιζον τὸν ἐγγύριον χαλκὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Θράκην, Ἰταλίαν, Σικελίαν, καὶ ἀνεκόμιζον τὰ προϊόντα ἐκάστης τῶν χωρῶν ἐκείνων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἐξερράγη μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας μέγας πόλεμος. Καὶ ἐφαίνετο μὲν ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος ἐγένετο διὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πόλεων κείμενον Δηλάντιον πεδῖον, ἐξ οὗ Δηλάντιος πόλεμος ἐκλήθη· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο πόλεμος περὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς. Ἀπόδειξις τούτου εἶνε ὁ καθολικὸς χαρακτῆρ, ὃν οὗτος προσέλαβε. Σύμπασα ἡ ναυτιλλομένη Ἑλλάς μετέσχε τοῦ πολέμου τούτου, καὶ ἄλλαι μὲν πόλεις συνεμάχησαν μετὰ τῆς Χαλκίδος, ὡς ἡ Σάμος καὶ ἡ Κόρινθος, ἄλλαι δὲ μετὰ τῆς Ἐρετρίας, ὡς ἡ Μίλητος καὶ ἡ Κέρκυρα. Ἡ διαίρεσις δὲ πάσης

τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα πάντως θὰ εἶχεν ἀφορμὴν τὴν σύγκρουσιν ἐμπορικῶν συμφερόντων.

Σὺν τῇ ὕλικῃ προσῶφ καὶ εὐημερίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἤρξατό πως καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ προσλήψει τοῦ ἀλφαβήτου, ἥτις ἐγένετο πιθανῶς κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, καθ' ὃν δηλαδὴ χροῖνον οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς στενωτέρας σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος κατάγεται ἐκ τοῦ σημιτικοῦ ἀλφαβήτου. Ἀλλ' ὡς ἐν παντί, ὅπερ οἱ Ἕλληνες παρέλαβον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ γραφῇ ἀπετύπωσαν τὴν σφραγιδα τῆς ἰδιοφυίας των. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ σημιτικοῦ πιθανῶς ἐν Ἰωνίᾳ, ἥτις εὕρισκετο εἰς στενωτάτας μετὰ τῆς Ἀνατολῆς σχέσεις καὶ ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς ὑπερέβη ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ ἑλληνικὸς ἀλφάβητος ἐξαπλωθεὶς καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ὑπέστη ἐν τῇ χρήσει τῆς γραφῆς μεταβολὰς τινὰς τοπικάς, ἀλλὰ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π. Χ. ἐπεκράτησεν ἐν ὅλῳ τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ ὁ ἰωνικὸς ἀλφάβητος· οὕτω δ' ἐτέθη ἡ βᾶσις, ἐφ' ἧς ἔμελλενὰ ἰδρυθῆ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν ἐν ἀρχῇ βεβαίως ἦτο περιορισμένη ἐν στενωῦ κύκλῳ. Κατὰ τὸν ὄγδον αἰῶνα δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς γραφῆς. Κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς γραφῆς. Κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα δὲν ἐγένετο χρῆσις τῆς γραφῆς. Ἐκτοτε ἤρχισε νὰ λαμβάνη ἐπίδοσιν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἔφθασεν αὕτη καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν.

§ 33. Πολιτειακαὶ μεταβολαὶ ἐν Ἑλλάδι. — Ὀλιγαρχία, τυραννίς, δημοκρατία.

Τὰ ἀρχαιότατα πολιτεύματα εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικάς πόλεις ἦσαν βασιλείαι κληρονομικαί· προϊόντος δ' ὅμως τοῦ χρόνου καὶ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους ἡ βασιλεία ἤρχισε νὰ καταρρέῃ· τούτων δ' ἠνθῆνεν ἡ ἰσχὺς καὶ ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, οἵτι-

νες περιστοίχιζον τούς θρόνους τῶν βασιλέων καὶ ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἡ βασιλεία ὑπεχώρησε πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη ὀλιγαρχία, ἥτοι ἀρχὴ ὀλίγων ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ πλουσιωτέρων. Μόνον ἐν Σπάρτῃ διετηρήθη ἡ βασιλεία μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ἀλλὰ τὰ δικαιώματά αὐτῆς, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, περιορίσθησαν κατὰ πολὺ. Ὡσαύτως ἡ βασιλεία διετηρήθη καὶ ἐν Ἠπειρῷ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὀλιγαρχία κατέστη μισητὴ εἰς τοὺς πολλούς. Οἱ εὐγενεῖς, οἱ κατέχοντες τὴν ἐξουσίαν, ὄχι μόνον ἀπέκλεισαν τὸν δῆμον ἀπὸ πάσης συμμετοχῆς εἰς τὰ κοινὰ, ἀλλὰ κατέθλιβον αὐτὸν δι' ἐπαχθῶν φόρων καὶ βραδείας ἐργασίας. Ἐν τούτοις ὁ δῆμος διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας προαχθεὶς εἰς εὐπορίαν ἀπέκτησε συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του· δι' ὃ ἐξηγέρθη κατὰ τῶν εὐγενῶν ζητῶν καὶ αὐτὸς συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινὰ. Ἐντεῦθεν προεκαλοῦντο συχναὶ στάσεις. Καὶ εἰς τινὰς μὲν πόλεις οἱ εὐγενεῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἀνετέθη ἡ διαρρύθμισις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἰς αἰουμένης, ἥτοι δικαιοκρατίας, ἢ εἰς νομοθέτας. Τοιοῦτοι ἄνδρες ὑπὸ πάντων τιμώμενοι διὰ τὴν ἀρετὴν των καὶ τὴν σοφίαν ὑπῆρξαν ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις, ὁ Πιπτακὸς ἐν Μυτιλήνῃ, ὁ Φιλολάος ἐν Θήβαις, ὁ Χαρώνδας ἐν Κατάνῃ τῆς Σικελίας, ὁ Ζάλευκος ἐν τοῖς Ἐπιζεφυρίοις Λοκροῖς τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἄλλαχοῦ δ' ὅμως οἱ κρατοῦντες εὐγενεῖς ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀπαίτησιν τοῦ δήμου καὶ ἐξηκολούθουν καταπιέζοντες καὶ καταθλίβοντες αὐτόν. Δι' ὃ προεκάλεσαν βιαιοτέρους καὶ αἱματηροτέρους ἀγῶνας. Κατὰ τούτους τοὺς ἀγῶνας δυνατοὶ τινες καὶ φιλόδοξοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ λαοῦ κατέλυσαν εἰς τινὰς πόλεις τὴν ὀλιγαρχίαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ τύραννοι συγκεντρώσαντες εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὑπερτάτην τῆς πολιτείας ἀρχήν. Ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννίδος συμπίπτει ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἕκτου.

Πολλοὶ τῶν τυράννων ἀνεδείχθησαν ἀξιοὶ τῆς ὑψηλῆς θέ-

σεως, ἦν αὐτογνώμωνως κατέλκρον, καὶ ἐκυβέρνησαν λαμπρῶς, ὡς ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις, ὁ Κύψελος καὶ ὁ Περίανδρος ἐν Κορίνθῳ, καὶ ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι. Οἱ διάδοχοι δ' ὅμως αὐτῶν ἐξώκειλαν εἰς κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας τῶν καὶ ἀπέβησαν δεσπότης βίαιοι. Ἐπὶ τῶν μηδικῶν χρόνων κατελύθη σχεδὸν πανταχοῦ ἡ τυραννίς καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος οἱ Σπικριᾶται· ἀντὶ δὲ τῆς τυραννίδος εἰς μὲν τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἰδρύθησαν δημοκρατίαι, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς ὀλιγαρχίαι.

§ 34. Διαίρεσις καὶ ἐνότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ὡς καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν (σ. 14) εἶπομεν, **Μάθημα 25ον.** κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ. τὸ ὄνομα Ἑλληνες κατέστη γενικὸν εἰς πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν λεγομένην ἑλληνικὴν χερσόνησον. Οἱ Ἑλληνες δὲν ἀπετέλεσαν ποτε ἐν κράτος, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι εἰς ἀπειραχίμους αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἄλλ' αἱ διάφοροι αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι αὐταὶ πολιτεῖαι συνεδέοντο πρὸς ἀλλήλας διὰ δεσμῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν τοσοῦτον ἰσχυρῶς, ὥστε ἄπικντες οἱ Ἑλληνες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Οἱ κυριώτεροι δὲ τῶν δεσμῶν ἦσαν ἡ κοινὴ καταγωγὴ, ἡ αὐτὴ γλῶσσα, ἡ αὐτὴ θρησκεία· ἔτι δὲ τὰ μαντεῖα, αἱ ἀμφικτυοναίαι καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

§ 34. Μαντεῖα.

Οἱ Ἑλληνες πρωϊμώτατα ἤρχισαν νὰ δίδωσι προσοχὴν εἰς τινὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, τὰς ἀστραπάς, τὰς βροντάς, τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, καὶ ἐνόμιζον ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα, ἅτινα ἐκαλοῦντο διοσημεῖαι, ἦσαν προμηνύματα τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν. Ὡσαύτως ἐνόμιζον ὅτι καὶ ἡ πτῆσις τῶν οἰωνῶν, ἧτοι σαρκοφάγων πτηνῶν, καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν σφαγίων καὶ ποικίλα ἄλλα σημεῖα ἐφανέρωνον τὴν εὐμέ-

νειαν ἢ τὴν δυσμένειαν τῶν θεῶν ὡς πρὸς τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν.

Αἱ προλήψεις αὗται ἐκ πρώτης ἀφειτηρίας παρήγαγον καὶ ἄλλην τινὰ δοξασίαν, ὅτι δηλαδὴ οἱ θεοὶ ἐπέτρεπον εἰς τινὰς τῶν θνητῶν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος ἐκ τῶν τοιούτων σημείων καὶ οἱ τοιοῦτοι θνητοὶ ἐκαλοῦντο μάντις.

Ἄλλὰ κυρίως καὶ πρὸ πάντων τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλάς τῶν θεῶν ἐμάνθανον οἱ Ἕλληνες εἰς ἱεροῦς τινὰς τόπους, ὅπου ἐπίστευον ὅτι παρίσταντο ἀοράτως αὐτοὶ οἱ θεοί. Οἱ ἱεροὶ οὗτοι τόποι ὠνομάζοντο *μαντεῖα* ἢ *χρηστήρια*, συνέρρεον δ' εἰς αὐτὰ πανταχόθεν οἱ ἄνθρωποι ζητοῦντες χρησμόν.

Μαντεῖα ὑπῆρχον πολλὰ ἐν Ἑλλάδι, οἷον τὸ ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἠπείρου, τὸ ἀρχαιότατον πάντων, τὸ τοῦ Ἀμφιαράου ἐν Ὠρωπῷ, τὸ τοῦ Τροφωνίου παρὰ τὴν Λεβάδειαν. Ἄλλὰ τὸ ὀνομαστότατον πάντων τῶν μαντείων καὶ κατὰ πολὺ συντεῖνον εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐνότητα ἦτο τὸ ἐν Δελφοῖς τῆς Φωκίδος, ὅπου ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς Πυθίας, ἱερείας, διηρμήνευε τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλάς τοῦ Διός.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὑπερείας τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ χῶρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ ἱερόν, ὠνομάζετο Πυθῶ, ἐξ οὗ καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐκαλεῖτο Πύθιος καὶ ἡ ἱερεία Πυθία καὶ οἱ παρ' αὐτὸ τελούμενοι ἀγῶνες Πύθια. Ὅτε ἡ Πυθία ἔμελλε νὰ χρησιμοδοτήσῃ, ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος, κάτῳθεν δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε χάσμα καὶ ἐξήρχοντο ἐξ αὐτοῦ ἀναθυμιάσεις. Ἡ Πυθία ζαλιζομένη ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων ἤρχιζε νὰ λέγῃ ἀκαταλήπτους λέξεις, οἱ δὲ ἱερεῖς, οἵτινες διεκρίνοντο ἐπὶ μεγάλη εὐφυΐᾳ καὶ σοφίᾳ, ἐσχημάτιζον ἐκ τῶν λέξεων τῆς Πυθίας χρημούς, συνήθως ἐμμέτρους, εὐφρεῖς, συντόμους καὶ δυσκόλως ἐννοουμένους, πολλάκις δὲ καὶ διαφορουμένους, ἤτοι ἐπιδεχομένους διπλῆν ἐξήγησιν. Ἐκ τούτου δὲ ὁ Ἀπόλλων ὠνομάζετο *Δοξίας*. Διὰ πᾶσαν σπουδαίαν ὑπόθεσιν οἱ Ἕλληνες συνεβουλεύοντο τὸν Ἀπόλλωνα, μάλιστα δέ, ὅτ' ἐπρόκειτο περὶ πολέμου.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε φήμην παγκόσμιον, τὸ δὲ

ἠθικὸν κράτος αὐτοῦ ἐν σύμπαντι τῷ ἑλληνικῷ ὑπῆρξε μέγα-
 "Οχι μόνον Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ διαφόρων μερῶν ἤρ-
 χοντο καὶ ἐλάμβανον χρησμόν, ἐκόμιζον δὲ καὶ πλουσιώτατα
 δῶρα. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ μαντεῖον ἦτο πλουσιώτατον.

§ 35. Ἀμφικτυονία.

Αἱ ἀμφικτυοναίαι ἦσαν θρησκευτικοὶ μᾶλλον ἢ πολιτικοὶ σύν-
 δεσμοί, οἵτινες συνέδεδον τὰς γειτονικὰς πόλεις. Ἀντιπρόσωποι
 δὲ τῶν πόλεων τούτων συνήρχοντο κατ' ἔτος εἰς τι κοινὸν ἱερόν,
 ἐτέλουν ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ συγχρόνως συνεσκέπτοντο καὶ
 περὶ τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων. Ἀμφικτυοναίαι ὑπῆρχον πολλαὶ
 ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ ἐπισημοτέρα ὄλων ἦτο ἡ λεγομένη Ἀμφι-
 κτυονικὸν συνέδριον. Τοῦ συνεδρίου τούτου μετεῖχον δώδεκα λαοί,
 Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἴωνες, Φωκεῖς, Θεσσαλοί, Λοκροὶ καὶ ἄλλοι.
 Ἐκάστη τῶν πολιτειῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὸ συνέδριον τοῦτο,
 ἔπεμπε κατ' ἔτος δύο ἀντιπροσώπους, ὧν ὁ εἷς ἐλέγετο *πυλα-
 γόρας* διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις, ὁ δὲ ἄλλος *ἱερομνήμων* διὰ
 τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις. Τὸ συνέδριον τοῦτο συνήρχετο δις
 τοῦ ἔτους, τὸ μὲν ἕαρ εἰς τοὺς Δελφοὺς, τὸ δὲ φθινόπωρον εἰς τὴν
 παρὰ τὰς Θερμοπύλας κωμόπολιν Ἀνθήλην ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Δή-
 μητρος. Οἱ Ἀμφικτύονες εἶχον τὴν ἄμεσον ἐφορείαν τοῦ ἐν
 Δελφοῖς ἱεροῦ, διηύθυνον τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφρόντιζον
 νὰ λύσῃ πᾶσαν διαφορὰν ἀναφουομένην μεταξὺ τῶν λαῶν, τῶν
 ἀποτελούντων τὸ συνέδριον.

§ 36. Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὑπῆρχε συνή-
Μάθημα 26ον. θεια νὰ τελῶνται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς
 τὰς διαφόρους πόλεις θρησκευτικαὶ πανηγύ-
 ρεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἐλάμβανον μέρος οἱ κάτοικοι τῆς πανηγυρι-
 ζούσης πόλεως καὶ οἱ πέριξ αὐτῆς κατοικοῦντες. Τὰς πανηγύ-
 ρεις ταύτας ἐλάμπρυνον δι' ἀγῶνων μουσικῶν, ποιητικῶν, φιλο-
 λογικῶν καὶ πρὸ πάντων γυμναστικῶν. Ἀλλὰ τέσσαρες τῶν παν-

ηγύρεων τούτων σὺν τῷ χρόνῳ ἔγιναν πανελλήνιοι καὶ συνέρ-
ρειν εἰς αὐτὰς πανταχόθεν θεαταί. Αἱ πανηγύρεις αὗται, αἵτι-
νες ἦσαν ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐθνικῶν δεσμῶν, ἦσαν τὰ Πύθια, τὰ
Ἰσθμια, τὰ Νέμεια καὶ τὰ Ὀλύμπια.

α') Τὰ Πύθια ἐτελοῦντο ἐν τῷ παρὰ τοὺς Δελφοὺς Κρισαίῳ
πεδίῳ πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καθ' ἕκαστον τέταρ-
τον ἔτος διὰ μουσικῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγῶνων καὶ δι' ἀρμα-
τοδρομιῶν. Ἀγωνοθέται, ἧτοι ἐπιμεληταί τῶν ἀγῶνων, ἦσαν οἱ
Ἀμφικτύονες, εἰς δὲ τοὺς νικητὰς ἐδίδετο ὡς βραβεῖον κλάδος
δάφνης.

β') Τὰ Ἰσθμια ἐτελοῦντο ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου πρὸς
τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμ-
βανον κλάδον πίτυος. Ἀγωνοθέται ἦσαν Κορίνθιοι.

γ') Τὰ Νέμεια ἐτελοῦντο κατὰ διετίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς
ἐν τῷ ἄλσει τῆς Νεμέας μεταξὺ Κλεωνῶν καὶ Φλιοῦντος, οἱ δὲ
νικηταὶ ἐλάμβανον θαλλὸν σελίνου.

δ') Τὰ Ὀλύμπια ἦσαν ἡ μεγίστη τῶν πανηγύρεων. Ταῦτα
ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος ἐν Ὀ-
λυμπίᾳ παρὰ τὸ ἱερὸν ἄλσος, ὕπερ ὠνομάζετο Ἄλτις, τὸν μῆνα
Ἰούλιον, καὶ διήρουν μέχρι μὲν τοῦ 472 π. Χ. μίαν ἡμέραν,
μετὰ δὲ ταῦτα πέντε ἡμέρας. Ἀπασα ἡ Ἑλλάς συνέρρειν εἰς
τὴν μεγίστην ταύτην ἑορτήν· προσέτι δὲ καὶ βάρβαροι πολλοὶ
προσῆρχοντο ὡς θεαταί. Καθ' ὅλον τὸν μῆνα, καθ' ὃν ἐτελοῦντο
οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἐκηρύσσετο ἐκεχειρία, δῆλα δὲ διακοπὴ
τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐμφυλίων στάσεων, τὸ δὲ διάστημα
τοῦτο ὠνομάζετο ἱερομηνία.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας μόνον γνήσιοι Ἕλληνες ἐδικαιοῦντο νὰ
λάβωσι μέρος. Αἱ γυναῖκες ἀπεκλείοντο τοῦ νὰ παρίστανται με-
ταξὺ τῶν θεατῶν. Τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀγῶνων εἶχον Ἥλειοι,
δέκα δ' ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο, ἵνα κρίνωσι τοὺς διαγωνιζομέ-
νους, καὶ ὠνομάζοντο Ἑλλανοδίκαι.

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀγῶνες περιωρίζοντο εἰς τὸν ἀπλοῦν δρόμον,
βραδύτερον δὲ εἰσῆχθησαν καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα, ἡ πάλη, τὸ
ἄλμα, τὸ ἀκόντισμα καὶ ἡ δισκοβολία· ἔτι δὲ ἡ πυγμὴ καὶ τὸ

παγκράτιον, ὅπερ ἦτο ἀγὼν πυγμαγίας καὶ πάλης συγχρόνως. Πάντα ταῦτα τὰ ἀγωνίσματα ἐτελοῦντο ἐν τῷ σταδίῳ, ὅπερ ἔκειτο ἔξω τοῦ περιβόλου τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου ὄρους. Τέλος εἰσῆχθησαν καὶ αἱ ἵπποδρομίαι καὶ αἱ ἀρματοδρομίαι, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ. Ἄλλ' εἰς αὐτὰς ἕνεκα τῆς μεγάλης δαπάνης ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ εὐπατρίδαι.

Εἰς τοὺς νικητὰς ἐδίδετο παρὰ τῶν ἑλλανοδικῶν στέφανος ἐκ κοτίνου, ἦτοι ἀγριελαίας, εὐρισκομένης ἐν τῷ ἄλλει τῆς Ἑλλάδος. Οἱ νικηταὶ ὠνομαζόντο ὀλυμπιονίκαί καὶ ὁ κήρυξ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους, τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐξεφώνει τὸ ὄνομα τοῦ ὀλυμπιονίκου, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς πατρίδος. Ἄλλὰ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀγώνισμα ἦτο ὁ ἀπλοῦς δρόμος καὶ ὁ νικήσας εἰς τοῦτον ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ κυρίως νικητής.

Οἱ ὀλυμπιονίκαί ἐλάμβανον εἰς τὰς πατρίδας των πλείστας τιμὰς. Πολλὰ πόλεις κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ὀλυμπιονικῶν ἐκρήμιζον μέρος τοῦ τείχους, ἵνα εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς ὁ νικητής. Τοῦτο δὲ ἦτο δεῖγμα ὅτι ἡ πόλις, ἣτις εἶχε τοιοῦτούτους ἀθλητὰς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τείχους.

Ἡ δὲ ὀλυμπιονικία μετὰ τρεῖς νίκας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ στήσῃ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ἄλλους τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ ἄλλει τούτῳ ὑπῆρχον ἄπειρα καλλιτεχνήματα, οἷον βωμοὶ καὶ ἀγάλματα, μετὰ δὲ αὐτῶν διέπρεπον ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, ἡ νίκη τοῦ Παιωνίου καὶ ἄλλα. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους ἀνευρέθη τῷ 1877 μετὰ Χριστὸν μετὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Ὀλυμπίας καὶ εὐρίσκεται νῦν εἰς τὸ αὐτῆς μουσεῖον κινῶν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ὀλυμπίαν. Ἐν τῷ ἄλλει ὑψούτο καὶ ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἴστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἀγχλημα τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἀριστοτέχνημα τοῦ δαιμονίου καλλιτέχνου Φειδίου.

Ἡ ἐξ ὧν τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας συνάθροισις ἀγωνιστῶν καὶ θεατῶν ἐθεω-

ρεῖτο καλλίστη εὐκαιρία πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πνευματικῶν ἔργων. Ὅθεν πολλοὶ ἱστορικοί, ρήτορες καὶ φιλόσοφοι ἔσπευδον εἰς τὴν φαιδρὰν ταύτην πανήγυριν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπεδείκνυον τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου. Ὡσαύτως καὶ καλλιτέχνη ἐπεδείκνυον τὰ ἔργα των. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πνευματικῶν ἔργων καὶ ἡ ἐπίδειξις τῶν καλλιτεχνημάτων δὲν ἀπετέλουν μέρος τῆς ἐορτῆς.

Ἡ ὀλυμπιακὴ τετραετία ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς. Ταύτην οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ 300 π. Χ. μετεχειρίζοντο πρὸς χρονολογίαν τάξαντες ὡς ἀφετηρίαν, ἥτοι ἀρχήν, τὸ ἔτος 776 π.Χ., ὅτε ἤρχισαν νὰ καταγράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν ὀλυμπιονικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΘΝΩΝ

§ 37. Αἰγύπτιοι.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχουσα τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Νεῖλου διαρρεομένη, διηρεῖτο εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας, καὶ εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Πολίτευμα ἐν Αἰγύπτῳ ἦτο ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, οἱ δὲ βασιλεῖς ἐθεωροῦντο ὡς υἱοὶ τοῦ ὑπερτάτου θεοῦ Ῥά, ἔχοντος ἀνθρωπίνην μορφήν. Σημαντικὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ δύναμις τῶν ἱερέων, οἵτινες ἐμερίμων συνάμα καὶ περὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἀστρονομίας, ἰατρικῆς, νομικῆς.

Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο φυσιολατρεία. Ἐλάτρευον οἱ Αἰγύπτιοι τὰς φυσικὰς δυνάμεις μετὰ συμβολικῆς ζωφολατρείας. Ἀνώτατος θεὸς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ ἡλίου Ῥά, εἰς ὃν ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὄβελισκοί. Ἰδιαιτέρως ἐλάτρευετο ὁ Φθὰ ἐν Μέμφιδι καὶ ὁ Ἄμμων ἐν Θήβαις. Οἱ νεκροὶ ἐτύγγανον ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας ταριχεύομενοι ὡς μομμία.

Γραφὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ καλουμένη ἱερογλυφικὴ.

Αὕτη συνίστατο ἐξ εἰκόνων παριστανουσῶν τὰς λέξεις. Διηυθύνετο δὲ ἡ γραφὴ αὕτη πρὸς τὰ ἀριστερά. Κατὰ τὴν πρώτην χιλιοτηρίδα π. Χ. ἐγένετο χρῆσις τῆς δημοτικῆς γραφῆς.

Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μνημονεύεται ὁ Μηνᾶς, 4000 ἢ 3000 ἔτη π. Χ., ὅστις ἤνωσεν εἰς ἓν κράτος τὴν ἄνω καὶ κάτω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Ἀπὸ τοῦ Μηνᾶ λαμβάνουσιν ἀρχὴν αἱ διάφοροι ἐν Αἰγύπτῳ δυναστεῖαι. Οἱ τῆς 4ης δυναστείας βασιλεῖς Χέοψ, Χεφρὴν καὶ Μυκερῖνος ἔκτισαν τὰς θαυμαστάς πυραμίδας, ὧν μεγίστη ἦτο ἡ τοῦ Χέοπος, ὕψους τετρακοσίων ποδῶν. Περὶ τὰ 2000 π. Χ. οἱ Ὑκσως, ἦτοι βασιλεῖς ποιμένες, αἰθιοπικῆς καταγωγῆς, ἐξορμήσαντες ἐκ τῆς Συρίας καὶ τῆς βορείου Ἀραβίας, εἰσέβαλον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Σουεῒ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καὶ κατέστησαν τὴν Αἴγυπτον φόρου ὑποτελῆ. Ἀλλὰ μετὰ πεντακοσίων ἐτῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τυραννικὴν ἀρχὴν, οἱ Ὑκσως ἐξεδιώχθησαν καὶ τὸ βασίλειον τῶν Φαραῶ ἀνιδρύθη μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας. Τότε ἤρξατο ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τοῦ αἰγυπτιακοῦ κράτους, ὅπερ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ ἥρωος βασιλέως Ῥαμεσσῆ Β' (1388—1322), ὃν οἱ Ἕλληνες ἀναμύζουσι Σέσωστριν. Ὁ Ῥαμεσσῆς Β' κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπέταξε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἰθιοπίαν καὶ τὴν Λιβύην, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Συρίαν καὶ μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμεσσῆ Β' τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακμᾷ. Περὶ τὰ τέλη τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος οἱ Αἰθίοπες κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον καὶ ἤρξαν ἐν αὐτῇ ἐπὶ πενήκοντα ἔτη. Ἐπειτα ἐξεδιώχθησαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν βραδύτερον ἢ κάτω Αἴγυπτος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλ' ὁ ἐκ Σάϊος τῆς κάτω Αἰγύπτου Ψαμμίτιχος βοηθούμενος ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Καρῶν μισθοφόρων ἠλευθέρωσε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ἐγένετο αὐτὸς βασιλεὺς (660), ἀνέδειξε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Σάιν. Ὁ Ψαμμίτιχος ἤνοιξε τὰς πύλας τοῦ ἐμπορίου εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Φοίνικας, προσέτι δὲ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας γῆν, ὅπου ἔκτισαν οὗτοι τὴν Ναύκρατιν. Ἐπὶ τοῦ Ψαμμινίτου ἡ Αἴγυπτος ὑπε-

τάχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Καμβύσου καὶ ἐγένετο περσικὴ ἐπαρχία (525).

§ 38. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι.

Ἡ εὐφορὸς πεδιάς, ἡ κειμένη μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος, κατὰ τὸν κατώτατον αὐτῶν ῥοῦν, ἐκαλεῖτο Βαβυλωνία ἐκ τῆς πρωτεύουσας Βαβυλῶνος. Ταύτην ἀρχαίότατα κατόκησαν οἱ Σουμέριοι, λαὸς τουρανικῆς καταγωγῆς, εἰς οὓς ἀναφέρεται ἡ ἐπιπένησις τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Οἱ Σουμέριοι εἶχον ἀναπτύξει ἴδιον πολιτισμὸν (4000 π. Χ.). Περὶ δὲ τὸ διςχιλιοστὸν ἔτος π. Χ. εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ σημιτικὰ φύλα, οἱ καλούμενοι Χαλδαῖοι, οἵτινες παρέλαβον τὸν πολιτισμὸν τῶν ὑπ' αὐτῶν ὑποταχθέντων Σουμερίων καὶ ἀνέπτυξαν αὐτὸν ἀκόμη περισσύτερον.

Παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ὑπῆρχεν ἀκριβὲς σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν, ὅπερ ἐξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὀρίων τῆς Βαβυλωνίας, σημαντικὴ βιομηχανία, ἐξηπλωμένον ἐμπόριον καὶ πολὺ ἀνεπτυγμένον δίκαιον. Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἀστρολατρεία. Ἀνώτερος θεὸς ἦτο ὁ Βῆλος (ἡλιος). Ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θρησκείματος οἱ Βαβυλώνιοι ἠσχολήθησαν πολὺ εἰς τὴν ἀστρονομίαν, περὶ ἣν ἔκαμον μεγάλας προόδους· ἀλλ' αὕτη μετ' ὀλίγον ἐξέπεσεν εἰς δεισιδαίμονα ἀστρολογίαν.

Μετὰ τῆς Βαβυλωνίας κατ' ἀρχὰς ἦτο ἠνωμένη καὶ ἡ βορειότερον αὐτῆς κειμένη Ἀσσυρία. Ταύτης οἱ κάτοικοι ἦσαν συγγενέστατοι πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους ἔχοντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μὲ τινὰς διαλεκτικὰς διαφοράς, τὴν αὐτὴν γραφὴν καὶ τὸν αὐτὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ κατόπιν, ἄγνωστον πότε, οἱ Ἀσσύριοι ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος μὲ πρωτεύουσαν κατὰ πρῶτον τὴν Ἀσσοῦρ καὶ ἔπειτα τὴν Νινευί, μεθ' ἧς συνδέονται αἱ μυθικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς Σεμιράμιδος. Μεγάλοι βασιλεῖς, οἷοι ὁ Ἀσσουρνασιρπάλ, ὁ Σκλμανάσαρ Β', Θελγαθφαλασάρ, ὁ Σαργῶν καὶ ἄλλοι ἀνήγγχον τὸ ἀσσυριακὸν κράτος εἰς μεγίστην ἀκμὴν ὑποτάξαντες τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ κατόπιν παρήκμασε

τὸ ἄσσυριακὸν κράτος καὶ τῷ 606 κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλεως τῶν Μήδων Κυαζάρου, μεθ' οὗ συνεμάχει καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνίων Ναβοπολάσσαρος. Οἱ δύο σύμμαχοι νικηταὶ διένειμον πρὸς ἀλλήλους τὸ ἄσσυρικὸν κράτος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀσσυρίων ἄρχεται ἀκμαῖον τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος, μετ' αὐτοῦ δὲ ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ Συρία. Ὁ ἐπιφανέστερος τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσορ (604—561), ὅστις ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Νεκὼ παρὰ τὸν Εὐφράτην, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ δεκατριετῆ πολιτορκίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν ἐβδομηκονταετῆ βαβυλώνιον αἰχμαλωσίαν ἢ μετοικεσίαν. Ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος ἡ Βαβυλὼν ἦτο ἡ λαμπροτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος κατελύθη τῷ 538 ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου.

§ 39. Φοίνικες.

Μάθημα 28ον Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, κατόικον δὲ τὴν στενὴν πλησίον τῆς θαλάσσης λωρίδα πρὸς δυσμὰς τοῦ Λιβάνου, ἣτις ἦτο πλουσία εἰς λιμένας. Ἡ θρησκεία τῶν Φοινίκων ἦτο παρεμφερὴς πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ παραμεμρφωμένη διὰ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς ὠμότητος. Κυριώτατοι θεοὶ ἦσαν ὁ Βάαλ, ἡ Ἀστάρτη καὶ ὁ Μολόχ. Ἐν Τύρῳ ἐτιμᾶτο καὶ ὁ Μελκάρθ. Σπουδαιότεραι πόλεις ἐν Φοινίᾳ ἦσαν ἡ Ἄραδος, ἡ Βηρυτός, ἡ Βύβλος, ἡ Σιδὼν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς ναυτικώτατος καὶ ἐμπορικώτατος ἐπεκτείναντες τὸ ἐμπόριόν των πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, πρὸς νότον δὲ μέχρι τοῦ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ ποταμοῦ Σινεγάλη. Ἰδρυσαν διαφόρους ἀποικίας, ὡς τὴν Καρχηδόνα ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ, τὸν Πάνορμον ἐν Σικελίᾳ, καὶ τὰ Γάδειρα ἐν Ἰσπανίᾳ. Διὰ δὲ τῶν πλοίων των μετέφερον εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαβυλωνίᾳ πολιτισμόν.

Οἱ Φοίνικες θεωροῦνται ὡς ἐφευρεταὶ τῶν γραμμάτων, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ὑάλου, τῆς ἐριουργίας καὶ τῆς διὰ τῆς πορφύρας βαφῆς. Ἐν Φοινίῃ ἤκμαζον πολλαὶ βιομηχανίαι, οἷον ἡ ναυπηγική, ἡ ὑφαντουργία, ἡ χαλκουργία, ἡ ὑαλουργία, ἡ βαφικὴ. Ἐκ τῆς φοινικικῆς γραφῆς κατάγονται οἱ εὐρωπαϊκοὶ καὶ οἱ νεοασιατικοὶ ἀλφάβητοι.

§ 40. *Μῆδοι.—Λυδοί.—Πέρσαι.*

α') Οἱ Μῆδοι ἦσαν Ἄριοι τὴν καταγωγὴν. Περί τὰ 800 ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους· ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Δηϊόκην ἐπανεστάτησαν καὶ ἀπετίναξαν τὸν ξενικὸν ζυγόν. Ὁ Δηϊόκης προσέλαβε τὸν τίτλον βασιλέως, κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ μηδικοῦ κράτους τὰ Ἐκβάτανα καὶ ὠχύρωσεν αὐτά. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραόρτης ὑπέταξε τοὺς Πέρσας καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρου ὑποτελεῖς. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φραόρτου Κυαξάρης (635—595) συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων Νοβοπαλασσάρου κατέστρεψε τὴν Νυνεὺ καὶ κατέλυσε τὸ ἀσσυριακὸν κράτος (606). Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγου, υἱοῦ τοῦ Κυαξάρου, τὸ μηδικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου (558) καὶ ἡ Μηδία ἐγένετο περσικὴ ἐπαρχία.

β') Ἡ Λυδία, χώρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς τρίτης, τῆς ἱστορικῆς, δυναστείας τῶν Μερμναδῶν (712—542). Ταύτης ἐπισημότεροι βασιλεῖς ἦσαν ὁ Γύγης, ὁ Ἀλυάττης καὶ ὁ Κροῖσος. Οἱ Λυδοὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς λαὸς φιλοπόλεμος. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ἐπιδράσεως τοῦ φυσικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας περιέπεσον εἰς μαλθακότητα καὶ φιληδονίαν. Ὁ Κροῖσος ἐκυρίευσεν ἅπασαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἄλυος· ἀλλὰ διαβὰς τοῦτον καὶ προσβαλὼν τὸ περσικὸν κράτος ἐνίκηθη ὑπὸ Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἀπώλεσε τὸν θρόνον του, ἡ δὲ Λυδία προσηρτήθη εἰς τὸ περσικὸν κράτος (548).

γ') Οἱ Πέρσαι κατέκρουσαν τὴν πρὸς βορρᾶν τοῦ Περσικοῦ κόλπου ὄρεινὴν χώραν, διηροῦντο δ' εἰς φυλάς, μεταξὺ δὲ τούτων

κατ' ἐξοχήν διέπρεπεν ἡ φυλὴ τῶν Πασσαργαδῶν. Οἱ Πέρσαι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἡγεμόνων ἀνηκόντων εἰς τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρόν ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Πασσαργαδῶν οἶκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ὁ ὅποιος ἤρξεν ἐν Περσίᾳ μέχρι τοῦ 330 π. Χ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηθίδας Φραόρτης, ὡς προείπομεν, υπέταξε τοὺς Πέρσας. Ἄλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Καμβύσου Κύρος (558—529) νικήσας τὸν πάππον του Ἀστυάγην κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Μήδων καὶ ἐγένετο ἰδρυτῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, τὸ ὅποιον κατέστησε τὸ πρῶτον ἐν Ἀσίᾳ, ἀφ' οὗ ὑπήγαγεν εἰς αὐτὸ τὴν Λυδίαν καὶ πάσας τὰς ἐν Μικροῖ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, ἔτι δὲ τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Κύρου Καμβύσης (529—522), βασιλεὺς ἀλαζῶν καὶ τυραννικός, ἐκυρίευσεν τὴν Τύρον, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω τὰ ἀνατολικά κράτη τῶν Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Φοινίκων, Μήδων καὶ Λυδῶν συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ περσικὸν κράτος.

Ὁ Καμβύσης ἐδολοφόνησε πολλούς, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀδελφόν του Σμέρδιν. Ἄλλ' ὅτ' εὕρισκετο ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπατεῶν τις μάχος, πολὺ ὁμοιάζων πρὸς τὸν Σμέρδιν, κατώρθωσεν ἄναγορευθῆ βασιλεὺς τῆς Περσίας. Ὁ Καμβύσης μαθὼν τοῦτο σπεύδει εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀποθνήσκει διατρυπηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου ξίφους. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ψευδοσμέρδης μετὰ ἐπτάμηνον ἀρχὴν ἐξεδιώχθη ὑπὸ ἐπτὰ μεγιστάνων Περσῶν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους· τὸ δὲ βασιλικὸν ἀξίωμα ἀνετέθη εἰς τὸν Δαρεῖον. Ὁ Δαρεῖος ὑπῆρξε μετὰ τὸν Κύρον ὁ μέγιστος βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Οὗτος, ἀφ' οὗ κατέστειλε τὰς ἐκραγεῖσας ἐσωτερικὰς στάσεις καὶ διωργάνωσε πρῶτος τὸ ἀχανές περσικὸν κράτος διαιρέσας αὐτὸ εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἐτρόπη ἔπειτα εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, περὶ ὧν ὁ λόγος κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

§ 41. Αίτια καὶ ἀφορμαὶ τῶν Περσικῶν πολέμων.

Στρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν.

Ἐπανάστασις τῶν Ἴωνων.

Ἡ περίοδος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, εἰς τὴν **Μάθημα 29ον.** ὁποῖαν νῦν μεταβαίνομεν, εἶνε ἡ λαμπροτάτη πασῶν, διότι τὰ κατ' αὐτὴν γεγονότα ἀνήκουσι πλέον εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὑπὲρ ἑκυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ἠγωνίσθη τοὺς ἐνδοξοτέρους ἀγῶνας κατὰ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος. Κατ' αὐτὴν ἡ ἐλευθερία ἐθριάμβευσε κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ μετὰ τῆς ἐλευθερίας προήχθησαν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, τὰ ἀληθῆ ταῦτα κοσμήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἡ ἀληθὴς αἰτία, ἡ προκαλέσασα τὴν γιγαντώδη πάλην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἦτο ἡ ἀπληστία τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας. Οὗτοι, ἀφ' οὗ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των ἐφ' ὅλην τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπὶ τὴν Θράκην, ἠθέλησαν νὰ ὑποτάξωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα· παρέσχε δ' εὐλογον ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἡ Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.

Αἱ κατὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἑλληνικαὶ ἀποικίαι λίαν ἐνωρὶς προήχθησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχον πολιτικόν τινα δεσμόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν Κροῖσον, ἔπειτα δὲ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κύρον. Ὁ Κύρος καταστήσας αὐτὰς φόρου ὑποτελεῖς ἀντὶ ὀλιγαρχικοῦ ἢ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλεν εἰς αὐτὰς τυράννους ἐκ τῶν ἐγγχωρίων ἀριστοκρατικῶν.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὅτε ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους, δραστήριος μὲν καὶ ἱκανώτατος, ἀλλ' εἰς ἄκρον φιλόδοξος, ἐπεχεί-

ρησε μεγάλην έκστρατείαν· κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Σκυθῶν τῷ 513. Μετὰ ἐπτακοσίων χιλιάδων στρατοῦ διαβάς τὸν Ἴστρον (νῦν Δούναβιν) εἰσέβηλεν εἰς τὴν Σκυθίαν, σημερινὴν μεσημβρινὴν Ῥωσίαν, πρὸς φύλαξιν δὲ τῆς γεφύρας τοῦ ποταμοῦ ἀφῆκε τοὺς τυράννους τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, οἵτινες εἶχον ἀκολουθήσει αὐτὸν εἰς τὴν έκστρατείαν. Εἰς τὴν έκστρατείαν ταύτην ὁ Δαρεῖος ἔπαθε πολλὰς ζημίας ὑπὸ τῶν Σκυθῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τότε μία ἴλη ἰππικῶν τῶν Σκυθῶν ἔσπευσεν εἰς τὴν γέφυραν καὶ προέτεινεν εἰς τοὺς φυλάττοντας αὐτὴν Ἕλληνας νὰ τὴν διαλύσωσιν, ἵνα οὕτω καταστραφῇ ὀλοσχερῶς ὁ Δαρεῖος.

Τὴν πρότασιν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Ἀθηναῖος Μιλτιάδης, τύραννος τῆς θρακικῆς χερσονήσου, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ στρατηγικός· ἀλλ' ἀντέκρουσεν αὐτὴν ὁ Ἰστιαῖος, τύραννος τῆς Μιλήτου. Ἡ γνώμη τοῦ Ἰστιαίου ὑπερίσχυσε καὶ ὁ Δαρεῖος ἐσώθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Μεγάβαζος μείνας ἐν Εὐρώπῃ μετὰ ἐνενήκοντα χιλιάδων στρατοῦ ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν Θράκην καὶ προχωρήσας μέχρι Μακεδονίας κατέστησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀμύνταν φόρου ὑποτελῆ.

Ὁ Δαρεῖος ἀνταμείβων τὸν Ἰστιαῖον ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πλουσίαν χώραν παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν, ἐν ᾗ ὁ Ἰστιαῖος ἔκτισε τὴν πόλιν Μύρκινον καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Μεγάβαζος παρέστησεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὅτι ἤτο επικίνδυνον νὰ κατέχη Ἕλλην τὴν πλουσιωτάτην ἐκείνην χώραν. Τότε ὁ Δαρεῖος προσέκαλεσε τὸν Ἰστιαῖον εἰς τὰ Σούσα καὶ τὸν ἐκράτει πλησίον του ὡς σύμβουλον, τύραννον δὲ τῆς Μιλήτου κατέστησε τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόραν.

Ἡ νέα θέσις τοῦ Ἰστιαίου, ὅσον τιμητικὴ καὶ ἀνῆτο, ὠμοιάζε πρὸς ὀχληρὰν αἰχμαλωσίαν. Ἔνεκα τούτου ὁ Ἰστιαῖος ἐζήτην ἄπαλλαγὴν αὐτῆς. Ὅθεν ἔγραψε πρὸς τὸν γαμβρὸν τοῦ Ἀρισταγόραν νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἴωνας ἐλπίζων ὅτι ὁ Δαρεῖος ἤθελε πέμψει αὐτὸν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ πενθεροῦ του. Εὐθὺς λοιπὸν πρᾶσκειάζει τὰ πάντα πρὸς ἐπανάστασιν καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσῃ ἐπικουρίας.

Κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς Σπάρτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἐπειτα μετέβη εἰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀφ' ἐνός μὲν κινδυνεύοντες ἐκ τῶν ῥαχδιουργιῶν τοῦ Ἰππίου, ὅστις καταφυγὼν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Περσῶν ἐνήργει δι' αὐτῶν ν' ἀνακτίσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα. ἀφ' ἐτέρου δὲ συμπαθοῦντες πρὸς τοὺς ἀποίκους τῶν Ἴωνας, ἀπέστειλαν πρὸς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν εἴκοσι τριήρεις μετ' ἀναλόγου στρατοῦ, εἰς ταύτας δὲ προσέθηκαν οἱ Ἐρετριεῖς ἑτέρας πέντε. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐλθόντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐβόησαν κατὰ τῶν Σάρδεων, πρωτεύουσης τῆς Λυδίας, ἐκυρίευσαν δ' αὐτάς εὐκόλως καὶ ἐπυρπολήσαν. Ἄλλ' ἐπελθὼν πολυάριθμος περσικὸς στρατὸς ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετὰ ταῦτα, γενομένης μάχης παρὰ τὴν Ἐφεσον, οἱ Ἕλληνες ἐνίκηθησαν, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐπέστρεψαν οἴκαδε, οἱ δὲ Ἴωνες ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα.

Ὅ,τι προέβλεπεν ὁ Ἰστιάος, αὐτὸ καὶ συνέβη. Ὁ Δαρεῖος ἔπεμψεν αὐτόν, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν· ἀλλ' οὗτος ἠνώθη μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Οἱ Πέρσαι δ' ἔμως πανταχοῦ ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ διεσκόρπισαν αὐτούς. Οἱ πρωταῖτιοι τῆς ἐπανάστασεως Ἀρισταγόρας καὶ Ἰστιάος ἐγκατέλιπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην τῶν καὶ ὁ μὲν Ἀρισταγόρας καταφυγὼν εἰς τοὺς Θρᾶκας ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ὁ δὲ Ἰστιάος μετὰ πολλὰς περιπετείας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεσκολοπίσθη.

Μόνοι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Λέσβιοι ἀνθίσταντο ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλος κατεβλήθησαν ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Λάδην πρὸ τῆς Μιλήτου. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι πολιορκήσαντες τὴν Μίλητον, ἣ ὁποία τελευταία ἀντέστη, ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου τῷ 594· καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν τοὺς πλείστους κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ ἐξηνδραπόδισαν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐκ νέου ὑπετάχθησαν, ἐτιμώρησαν σκληρῶς. Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῶν Περσικῶν πολέμων.

4/2/1917 § 42. *Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.*

Νέαι παρασκευαὶ τοῦ Δαρείου.

Μάθημα 30ον. Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων τοσοῦτον ὠργίσθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτούς. Καὶ τῷ ὄντι, εὐθὺς ὡς κατέβαλε τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε τὸν γαμβρόν του Μαρδόνιον μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, τῷ 493.

Ἄλλ' ὁ μὲν στόλος, ἐν ᾧ παρέπλεε τὸν Ἄθω, κατελήφθη ὑπὸ τρικυμίας σφοδρᾶς καὶ κατεστράφη. Ὁ δὲ στρατός, τοῦ ὁποίου ἠγεῖτο αὐτός ὁ Μαρδόνιος, ἐν ᾧ διήρχετο τὴν Μακεδονίαν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν αὐτόθι κατοικούντων Βρύγων, οἵτινες ἦσαν θρακικὸν φύλον, καὶ ἔπαθε μεγάλην φθοράν. Ὡστε ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος.

Ὁ Δαρεῖος ἔτι μᾶλλον ἠρεθίσθη ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ ἐπέμεινε εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετριεῖς καὶ νὰ ὑποτάξῃ προσέτι καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἔδωκε λοιπὸν διαταγὰς νὰ παρασκευασθῇ νέος στρατός καὶ στόλος. Συγχρόνως δ' ἔπεμψε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλαὶ πόλεις τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ νῆσοι, ἐν αἷς καὶ ἡ κραταιὰ Αἴγινα, ἔδωκαν τὰ σημεῖα τῆς ὑποταγῆς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἔρριψαν τοὺς κήρυκας ἐντὸς βαράθρου ὀπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὡσαύτως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν αὐτούς ἐντὸς φρέκτος, εἰπόντες εἰρωνικῶς νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὰ εἰς τὸν βασιλέα των.

4/2/1917 § 43. *Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.*

Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη.

Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Δαρεῖος παρεσκεύασε στρατὸν ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων πεζῶν καὶ δέκα χιλιάδων ἵππέων καὶ στόλον ἐξ ἑκατοσίων πολεμικῶν πλοίων καὶ πολλῶν φορτηγῶν ἀρχηγούς δὲ τῆς

ἐλασπρατείας ταύτης διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην, ἀνεψιὸν τοῦ. Ὅλος ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος συνεκεντρώθη ἐν Σάμῳ τὸ ἔαρ τοῦ 490. Ἐκεῖθεν ὁ Δᾶτις καὶ Ἀρταφέρνης ἔπλευσαν καὶ διηυθύνθησαν πρῶτον κατὰ τῆς Ἐρετρίας. Μετὰ ἐξαήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν Ἐρέτριαν διὰ προδοσίας καὶ τὴν μὲν πόλιν καὶ τὰ ἱερὰ κατέκαυσαν, τοὺς δὲ κατοίκους ἀπέστειλαν δεσμίους εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ ταῦτα κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἰππίου, ὅστις παρηκολούθει αὐτοὺς ὡς ὀδηγός, ἀπέβησαν εἰς Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν αὐτῷ.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀπόβασιν τῶν Περσῶν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἠτοιμάσθησαν ν' ἀποκρούσωσι τὸν κίνδυνον· συγχρόνως δ' ἔπεμψαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ταχὺν πεζοπόρον Φειδιππίδην, ἵνα ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Οἱ Σπαρτιατὰι ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ βοηθήσωσι τοῖς Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἕνεκα θρησκευτικοῦ ἐθίμου δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσωσι, πρὶν ἢ γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ἡμερῶν. Ὁ Φειδιππίδης ἐπιστρέφει καὶ φέρει τὴν ἀπόκρισιν τῶν Σπαρτιατῶν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο οἱ δέκα στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων συνῆλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐτέθη τὸ ζήτημα, ἂν ἔπρεπε ν' ἀφήσωσι τοὺς Πέρσας νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ περιμένωσιν αὐτοὺς ἐν Ἀθήναις κλειόμενοι ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ περιορίζοντες τὸν ἀγῶνα εἰς ἄμυναν ἢ ἔπρεπε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐχθρὸν ἔξω τῶν Ἀθηνῶν. Ἄν ἔπραττον τὸ πρῶτον, θὰ παρείχετο εἰς τὸν Ἰππίαν εὐκαιρία νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἐν Διακρίᾳ φίλων τοῦ. Ὁ Μιλτιάδης, εἷς τῶν δέκα στρατηγῶν, κατὰ τὸν κίνδυνον τοῦτον προέτεινε τὴν ἔξοδον. Ἄλλ' αἱ ψῆφοι τῶν στρατηγῶν διηρέθησαν. Τέσσαρες τῶν στρατηγῶν ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου, πέντε δὲ κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης πείθει ἰδιαιτέρως τὸν πολέμαρχον Καλλιμάχον, ὅστις εἶχε ψῆφον ἐν τῷ συμβουλίῳ, καὶ οὕτως ἀποφασίζεται ἡ τολμηρὰ ἔξοδος.

Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τοῦ 490 ἐννέα χιλιάδες Ἀθηναῖοι, ὧν ἕκαστος ἠκολούθειτο ὑφ' ἐνὸς δούλου (Παιυσ. Χ. 20), ἔσπευσαν εἰς

τὸν Μακράθωνα καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ Ἡράκλειον. Μετὰ δύο ἡμέρας προσῆλθον καὶ χίλιοι Πλαταιεῖς, οἵτινες ἀπρόσκλητοι ἔσπευσαν, ἵνα συμπολεμήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐκαστος τῶν δέκα στρατηγῶν εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀνὰ μίαν ἡμέραν· ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης, ἀναγνωρίζων τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιλτιάδου, παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἀρχιστρατηγίας του. Τὸν Ἀριστείδην ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οὕτως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων ἀρχιστράτηγος ὁ Μιλτιάδης.

Ὁ Μιλτιάδης κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας. Εἶχε διακριθῆ ὡς τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ἠκολούθησεν, ὡς προεῖπομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν καὶ ὑπεστήριξε τὴν πρότασιν τῶν Σκυθῶν περὶ διαλύσεως τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστρου. Ἀλλὰ φοβούμενος ἔπειτα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Δαρεῖου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ὁ Μιλτιάδης παρέταξε τὸν στρατὸν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Πεντελικοῦ, ἀνωθεν τοῦ Ἡρακλείου, καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας ἔδωκεν εἰς τὸν φολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸ δὲ ἀριστερὸν χάριν τιμῆς ἔδωκεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς. Εἰς τὸ μέσον παρέταξε τὰς ἄλλας φυλάς.

Ὅτε ὁ Μιλτιάδης ἔδωκε τὸ σημεῖον, ἀμέσως ἀντήχησεν ὁ παιῶν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν μετὰ κραυγῶν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι ἐν τῇ πεδιάδι παρὰ τὴν θάλασσαν. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Δὲν παρῆλθον πολλαὶ ὄραι καὶ οἱ Πέρσαι τρέπονται εἰς αἰσχροὴν φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι καταδιώκουσιν αὐτοὺς πανταχόθεν· πλησιάσαντες δ' εἰς τὴν θάλασσαν ζητοῦσι μετὰ κραυγῶν πῦρ διὰ νὰ καύσωσι τὰ πλοῖα. Ἐκεῖ, πλησίον τῶν πλοίων, συνήφθη νέος ἀγὼν πεισματωδέστατος. Οἱ Πέρσαι ἔντρομοι ῥίπτονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ φεύγουσιν. Οἱ Ἀθηναῖοι συνέλαβον ἑπτὰ πλοῖα. Ἐκεῖ παρὰ τὴν θάλασσαν ἐφρονεύθησαν ὁ πολέμαρχος Καλλίμαχος, ὁ στρατηγὸς Στησίλοχος καὶ ἄλλοι. Ὁ δὲ ἀτρόμητος Κυνέγειρος, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, εὗρεν ἠρωϊκώτατον θάνατον θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ πλοῖον περσικὸν ἑτοιμον ν' ἀπο-

πλεύση. Τῶν Περσῶν ἐφρονεύθησαν ἑξ̄ χιλιάδες τετρακόσιοι, τῶν δ' Ἑλλήνων ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο Ἀθηναῖοι· πλὴν δὲ τούτων ἐφρονεύθησαν καὶ δούλοι καὶ Πλαταιεῖς· πλούσια δὲ λάφυρ περιήλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Οἱ Πέρσαι φεύγοντες ἔκαμψαν τὸ Σούνιον ἀκρωτήριο καὶ διηρθύθησαν εἰς Φάληρον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας, ἃς ὑπελόγιζον ὅτι θὰ εὕρωσιν ἐρήμους στρατιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐννοήσας τὸν κίνδυνον ἀφῆκεν ἐν Μαραθῶνι τὸν Ἀριστείδην μὲ τὴν φυλὴν του πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων, αὐτὸς δὲ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὸ Κυνόσαργες, πλησίον τοῦ Ἴλισοῦ. Οἱ Πέρσαι φθάσαντες εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἰδόντες τοὺς Ἀθηναίους ἐστρατοπεδευμένους ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεχώρησαν οἱ Πέρσαι, ἦλθον μὲ ἐσπευσμένην πορείαν δισχιλίοι Σπαρτιάται, οἵτινες μεταβάντες εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἰδόντες τοὺς νεκροὺς τῶν βαρβάρων συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην των.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς, τὰ δὲ λοιπὰ διεμοίρασαν μεταξύ των. Ἐξαιρετικῶς δ' ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, διότι εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφείλετο ἡ ἔνδοξος ἐκείνη νίκη.

Τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς, ἔθαψαν εἰς αὐτὸ τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Εἰς ἓνα τάφον ἔθαψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου ἔστησαν δέκα στήλαι, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἐχάραξαν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρωικῶς πεσόντων κατὰ φυλάς. Ἐν ἰδιαιτέρῳ δὲ τάφῳ ἔθαψαν τοὺς δούλους καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ τοὺς Πλαταιεῖς.

Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.— Ὁ Μιλτιάδης μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι κατόρθωμα δικαίως ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ ἐν Ἀθήναις· ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπῆρξε θλιβερόν. Ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἑβδομήκοντα τριήρεις, στρατὸν καὶ χρήματα, ἔχων σκοπὸν νὰ πλεύσῃ κατὰ τῶν Κυκλάδων καὶ ἐξαναγκάσῃ αὐτάς εἰς πληρωμὴν χρημάτων ἕνεκα τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Πέρσας. Κατὰ πρῶτον ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Πάρου· ἐν ᾧ δ' ἐπολιόρκει τὴν πόλιν, ἐπληρώθη εἰς τὸν μηρὸν

καὶ ἀναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐχθροὶ του τότε τὸν κατηγόρησαν εἰς τὸν δῆμον ὅτι δῆθεν ἔνεκα προσωπικοῦ πάθους κατὰ τινος Παρίου, ὀνόματι Λυσαγόρου, ἐξηπάτησε τὴν πόλιν· ὁ δῆμος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸσον μέγα χρηματικὸν ποσὸν καὶ κατὰ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν νόμων ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐκνήρυχθη **ἔπιμος**, ἔμελλε δὲ νὰ φυλακισθῇ. Ἄλλ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς.

§ 44. Ἄριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἔξοχοι ἄνδρες ἐκ περιτροπῆς διευθύνουσι τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἄριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Μάθημα 31ον. Ὁ Ἄριστείδης, υἱὸς τοῦ Λυσιμάχου, ἦτο ἀνὴρ πρᾶος, σοβαρὸς, φιλαλήθης καὶ δίκαιος. Ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα του μετὰ προθυμίας, χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς δόξαν ἢ εἰς χρήματα. Παροικιστὴς κατέστη ἢ δικαιοσύνη του ἔθνος καὶ δίκαιος ἐπωνομάσθη. Καίτοι δ' ἔσχε μυρίας ἀφορμὰς, ὅπως πλουτίσῃ, ἐν τούτοις μέχρι τέλους τοῦ βίου του παρέμεινε πτωχότατος.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἄριστείδην κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, υἱὸς τοῦ Νεοκλέους, εἰς τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἄριστείδην ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο εἰς ἄκρον φιλαρχος καὶ φιλοδοξος. Ἐπεζήτηε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς μέσου, ὅπως δι' αὐτῆς μεγαλοουργήσῃ. Ἰδίως δ' ἐξήφθη ἢ φιλοδοξία αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρώπαιον τοῦ Μιλτιάδου, περὶ οὗ ἀναφέρεται ὅτι ἐκάστοτε ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του: **«Οὐκ εἶμὲν καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρώπαιον»**. Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε μέγα προορατικόν. Ἐν ᾧ πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνουν ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι πάθημά των δὲν θὰ τολμήσωσι πλέον νὰ ἔλθωσιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγεν ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη ἦτο πρόδρομος πολὺ μεγαλύτερων ἀγῶ-

νων, δι' πόλις ἔπρεπε νὰ προπαρασκευασθῆ. Φρονῶν δὲ ὅτι μόνον θαλάσσης θὰ ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες ν' ἀποκρούσωσι τὸν ὄν Περσῶν κίνδυνον, εἰργάσθη πάση δυνάμει, ὅπως καταστήσῃ Ἀθήνας πόλιν ναυτικὴν.

Ἄλλ' πρόγραμμα τοῦ τολμηροῦ νεωτεριστοῦ δὲν ἦτο μόνον σωτικόν, ὡς ἐφαίνετο ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἡ εἰς τὸν ναυτικὸν βίον ὀλοσχερῆς τροπὴ τὴν πόλεως ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰς ἕξεις καὶ διαθέσεις τῶν Ἀθηναίων μεταβολὴν ὅπως ἀλλοτρίαν τριτοῦ βίου αὐτῶν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ἡ περὶ αὐτὴν πολλὴ μερὶς ἀντίστατο πεισματωδῶς εἰς τὰ νεωτεριστικὰ σα τοῦ μεγαλοφυοῦς Θεμιστοκλέους. Ἐγίνωσκον ὅτι ἡ ναυτιβίος καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὄχι μόνον τολμητῆν καὶ κίνδυν, ἀλλὰ καὶ φίλον πάσης καινοτομίας. Ὁ Ἀριστείδης, φίλον τοῦ κλεισθενείου πολιτεύματος, ἦτοι τῆς βαθμιαίας ἐπιτροπῆς τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουε καὶ ἐλέγε μὲν τινὲς μιᾶς ἀνατροπῆς ὅλου τοῦ πατροπαράδοτου βίου τῆς πόλεως. Οὐκ ἐκείνου δὲ περὶ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ὑπεροχίζεν ὅτι τὸ πλοῦτος αὐτοῦ ἤθελον ἀρκέσει οἱ πρὸ μικροῦ ποικροῦσαντὲν Μαραθῶνι τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Περσῶν. Ἐνταῦθεν ὁ πολιτικὸς ἀγὼν μεταξὺ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου κατέστη ἀδιάσπαστος. Ἐν τούτοις ἡ ναυτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους περιέσχυσε ἐπὶ τέλους. Οἱ νεωτερισταὶ ἐνίκησαν τοὺς παλαιότερους συντηρητικούς.

Ἄλλ' τὸ ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἦτο εὐχερές. Δὲν ἦτο δυνατόν ἰβαίως διὰ μιᾶς νὰ ναυπηγηθῶσι τὰ πλοῖα, ὅσα ἀπαιτοῦντο, ὡς ἀποτελεσθῆ στόλος ἐκ διακοσίων τριήρων, ὅσον ἤθελεν ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἐκτός δὲ τούτου διὰ τοσοῦτον στόλον δὲν ἐπῆρκει εἰς πᾶσαν προσβολὴν ἀναπεπταμένος παλαιὸς λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ σημερινὸν παλαιὸν Φάληρον. Ἦτο ἀνάγκη ἀσφαλῶν λιμένων, εὐρυχώρων νεωρίων, ἐκτεταμένων ναυστάθμων, ὅπως ἀναπτυχθῆ καὶ διατηρηθῆ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸ δικυγές του ὄμμα διέκρινεν ἀμέσως τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς, οὗτινος οἱ τρεῖς αὐ-

τοφουεῖς λιμένες, ὁ ὁμώνυμος, ἡ Ζέξ καὶ ἡ Μοῦ, ἐφρίνοντο οἰονεῖ ἐκ φύσεως πεπλασμένοι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἑως. Ἄλλοι διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν τριήρων, τὴν οἰκοδομὴν νεωρίων, τὴν ὀχύρωσιν τῶν Πειραϊκῶν λιμένων, τὴν κτίσιν νέας πόλεως ἐγγὺς τῶν λιμένων, ἀπηγοῦντο καὶ χρόνος χρημάτων καὶ ἐργατικά χεῖρες. Καὶ τὸ μὲν ζήτημα τοῦ χρυσοῦ σκοπίμως, ψηφισθείσης τῆς βαθμιαίας, ἀλλὰ τακτικῆς οὐδὲ τῶν ἔργων, αἱ δὲ ἐλλείπουσαι χεῖρες εὐρέθησαν κληθέντων ξένων ἐργατῶν. Ὡσαύτως καὶ οἱ χρηματικοὶ πόροι εὐρέθησαν ἐγγὺς τοῦ Λαυρείου ἐφανερώθησαν τὰ ἀργυροφόρα μεταλλεῖα Μαροῦνείας· ἐκ δὲ τῆς ἐξορύξεως αὐτῶν, μετὰ τὴν ἀφαίρσιν πάσης δαπάνης, ἐπερίσσευσαν ἑκατὸν τάλαντα, ἅτινα τῇ τάσει τοῦ Θεμιστοκλέους προωρίσθησαν πρὸς κατασκευὴν ἑκατῶν τριήρων (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 52. 7.)

Οὕτω λοιπὸν ἡ πόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελεῖ τὸ μεγαλὸν πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἐτῶν ἔλεγε νὰ ἔχη τὸν μέγιστον καὶ κραταιότατον τῶν στόλων, ὃν ἔλαβε νὰ παρασκευάσῃ πόλις ἑλληνική. Ὅπως δ' ἐκλίπη πᾶσα εὐδριστεῖς εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεμιστοκλέους, πεδῶξεν οὗτος καὶ ἐπέτυχε τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Ἀπτείου κατὰ τὸ ἔτος 483. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε ἐλεύθερος, ὅπως φέρῃ εἰς πέρας τὸ μεγαλοῦργον ἔργον του, ὅπερ τασοῖον ἀνιψωσε καὶ ἐδόξασε τὰς Ἀθήνας.

§ 45. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος—
Γνώμαι καὶ βουλευματα τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτι προέβλεπεν ὁ Θεμιστοκλῆς, τίτω καὶ **Μάθημα 32ον.** συνέβη. Ὁ Δαρεῖος μαθὼν τὴν ἤϊταν τὸ στρατοῦ του ἐν Μακρθῶνι ὠρίσθη σφόδρα καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτάξῃ αὐτήν. Ἄλλ' ἐνῶ παρεσκευάζετο, ἀπέθανεν, ἡ δὲ βρασιλεία πρὶν ἔλθαι εἰς τὸν κοῦφον καὶ ἀλαζόνα υἱὸν του Ξέρξου.

Ὁ Ξέρξης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἣν ἐμελέτα ὁ πατήρ του. Ὅθεν διέταξε

γενικὴν στρατολογίαν καθ' ὅλον τὸ ἀχανές κράτος του καὶ προ-
ετοιμασίαν ὄλων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν μακρινὴν ταύτην
ἐκστρατείαν. Συγχρόνως δὲ διέταξε νὰ ζεύξωσι τὰ στενὰ τοῦ Ἑλ-
λησπόντου μεταξύ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ πρὸς διάβασιν τῶν στρα-
τευμάτων του ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Μετὰ τέσσαρα ἔτη
τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα, ἐν ἑκατομμύριον ἑπτακόσιοι χιλιάδες πε-
ζικός στρατός, ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἵππεις, χίλια διακόσια ἑπτὰ
πολεμικὰ πλοῖα καὶ τρεῖς χιλιάδες φορτηγὰ (Ἡρόδ. Ζ. 60).

Ἀπασαι αἱ πεζικαὶ καὶ ἵππικαὶ δυνάμεις συνηθοῖσθησαν εἰς
τὰ Κρίταλλα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἐκεῖθεν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν
τοῦ Εἰρξίου ἦλθον καὶ διεχείμασαν εἰς τὰς Σάρδεϊς. Ἐκ Σάρ-
δεων ὁ Εἰρξίης ἐξαπέστειλε κήρυκας εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς
Ἑλλάδος πλὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἵνα ζητήσωσι τὰ
σημεῖα τῆς ὑποταγῆς, γῆν καὶ ὕδωρ.

Φοίνικες καὶ Αἰγύπτιοι μηχανικοὶ εἶχον ζεύξει τὸν Ἑλλήσ-
ποντον μεταξύ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ διὰ διπλῆς γεφύρας· ἀλλὰ
σφοδρὰ τρικυμία κατέστρεψεν ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν τὰς γεφύρας.
Ὁ Εἰρξίης μαθὼν τοῦτο ἐγένετο ἔξω φρενῶν καὶ διέταξε νὰ
φονεύσωσι τοὺς μηχανικοὺς. Λέγεται δὲ ὅτι διέταξε νὰ μαστι-
γώσωσι καὶ τὸν Ἑλλήσποντον. Καὶ φαίνεται μὲν τοῦτο ἀπί-
θανον, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν παιδαριώδη ἀλα-
ζονείαν τοῦ Εἰρξίου. Νεαὶ λοιπὸν γέφυραι κατασκευάσθησαν καὶ
τὸ ἔαρ τοῦ 480 ἐξεκίνησεν ὁ Εἰρξίης ἐκ Σάρδεων μεθ' ὅλου τοῦ
στρατοῦ του διευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εἶχε
συγκεντρωθῆ καὶ ὁ στόλος. Ἡ διάβασις τοῦ στρατοῦ διήρκεσεν
ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἀφ' οὗ διεπεραιώθη εἰς τὴν
Εὐρώπην, ὁ Εἰρξίης ἐβάδιζε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς
Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ στόλος παρη-
κολούθει παραπλέων. Ὅτ' ἔφθασεν εἰς Θέρμην, πλησίον τῆς
σημερινῆς Θεσσαλονίκης, ἦλθον καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐπι-
στρέφοντες κήρυκες, ἄλλοι μὲν κομίζοντες γῆν καὶ ὕδωρ, ἄλλοι
δὲ μὲ τὰς χεῖρας κενάς. Τῶν Ἑλλήνων ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς
Πέρσας οἱ Θεσσαλοὶ, οἱ Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι Βοιωτοί, πλὴν τῶν
Θεττιῶν, Πλαταιῶν καὶ Φωκέων.

Ἐν Ἑλλάδι πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς ὡς ἔμαθον ὅτι ὁ Εἰρξῆς παρεσκευάζετο νὰ ἐπέλθῃ μετὰ μεγάλης στρατιᾶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσωσι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ Πυθία ἐχρησιμοδότησεν ὅτι τὰ ξύλινα τείχη θὰ σώσωσιν αὐτούς. Ὁ χρησμὸς οὗτος προεκάλεσε πολλὰς συζητήσεις ἐν Ἀθήναις. Ἄλλ' ὀρθῶς ἠρμήνευσεν αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς εἰπὼν ὅτι ξύλινα τείχη ἢ Πυθία ἐνόει τὰ πλοῖα. Δι' ὁ ἀπεφασίσθη πάντες οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἀντιμετωπίσωσι τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον.

Ταυτοχρόνως καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνας συνῆλθον, τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, εἰς κοινὴν σύνοδον ἐν τῷ Ἴσθμῳ τῆς Κορίνθου (Φθινόπωρον 481), ἵνα σκεφθῶσι πῶς θὰ ἀποκρούσωσι τὸν ἐπικρεμώμενον κίνδυνον. Ἐκεῖ πρῶτον μὲν ἐφρόντισαν νὰ καταπαύσωσι τὰς μεταξὺ τῶν ὑφισταμένων ἔριδας· ἔπειτα ἀπεφάσισαν νὰ καταληφθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν διὰ στρατοῦ, ὅπως ἐμποδισθῇ ἢ πρὸς τὰ πρόσω πορεῖα τοῦ Εἰρξου, ὅλος δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸ Ἄρτεμίσιον, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας, ἐν ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου.

§ 46. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (Ἰούλιος 480).

Ἡ κατάληψις τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν **Μάθημα 33ον.** ἀνετέθη κυρίως εἰς τὴν Σπάρτην. Αὕτη ἀπέστειλε τὸν βασιλέα αὐτῆς Λεωνίδα μετὰ τριακοσίων μόνον Σπαρτιατῶν καὶ περιοίκων ἄγνωστον πόσων. Μετὰ τοῦ Λεωνίδου συνεξεστράτευσαν καὶ ἄλλοι τινὲς Ἕλληνας· ὁ ὅλος δ' ἑλληνικὸς στρατὸς ὁ καταλαβὼν τὰς Θερμοπύλας συνεποσοῦτο εἰς ἕξ χιλιάδας ἑπτακοσίους ὀπλίτας.

Ὁ Εἰρξῆς, φθάσας εἰς Θερμοπύλας ἔμαθεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετ' ὀλίγων Ἑλλήνων κατεῖχε τὸ στενὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν πάροδος μεταξὺ τῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου τόσον στενὴ, ὥστε εἶς τινὰ μέρη μόνον μία ἄμαξα ἠδύνατο νὰ περάσῃ. Περὶ δὲ τὸ μέσον τῆς παρόδου ταύτης ὑπῆρχον θερμαῖ

πηγαί, ἔθεν καὶ τὸ ὄνομα *Θερμοπούλαι*. Ἦσαν δὲ αἱ *Θερμοπούλαι* ἡ μόνη δίοδος ἢ ἄγουσα ἐκ *Θεσσαλίας* εἰς τὴν *Στερεάν Ἑλλάδα*.

Ὁ *Ξέρξης* ἠλπίζεν ὅτι καὶ μόνη ἡ θέα τῶν ἀναριθμητῶν στρατευμάτων του ἤθελε τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Ἑλληνας. Ἄλλ' ἠπατάτο. Περιέμενε τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ιδέαν ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθῶσι καλύτερον καὶ θ' ἀπέλθωσιν. Ἀλλὰ μάτην. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις των. Ἐν τῷ μεταξύ ἄγγελος ἐξ Ἀληνῶν, πόλεως παρὰ τὰς *Θερμοπούλας*, ἐλθὼν πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἶπεν ὅτι τὰ στρατεύματα τοῦ *Ξέρξου* εἶνε τόσον πολλά, ὥστε τὰ δόρατα αὐτῶν ριπτόμενα θ' ἀποκρύπτωσι τὸν ἥλιον. Τόσον τὸ καλλίτερον, ἀπήντησεν ὁ γενναῖος *Σπαρτιάτης Διηνέκης*, θὰ πολεμῶμεν ὑπὸ σιάν.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ὁ *Ξέρξης* ἔπεμψε καὶ ἐζήτησεν ἀγερώχως παρὰ τοῦ *Λεωνίδου* νὰ τῷ παραδώσῃ τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ὁ *Λεωνίδας* ὑπερηφάνως καὶ λακωνικῶς ἀπήντησε: *Μολὼν λαβέ*. Ὁ μέγας βασιλεὺς ὀργισθεὶς ἐκ τῆς ὑπερηφάνου ταύτης ἀπαντήσεως, ἔπεμψε τοὺς ἀνδρείους *Μήδους*, ὅπως συλλάβωσι ζῶντας τοὺς αὐθάδεις Ἕλληνας καὶ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του. Ἄλλ' οἱ *Μῆδοι*, καίτοι ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἀπεκρούσθησαν ὑποστάντες μεγάλην φθοράν. Ὁ *Ξέρξης* καταληφθεὶς ὑπὸ λύσσης ἔπεμψε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι.

Τότε πλέον ὁ ὑπερήφανος *Ξέρξης* κατελήφθη ὑπὸ τράμου. Ἦρξισε νὰ θεωρῇ τοὺς Ἕλληνας ἀηττήτους καὶ ἡ ἀμηχανία του ἔφθασεν εἰς τὸ κατακρύφον. Ἄλλ' ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἔσωσεν αὐτὸν ἡ προδοσία. Ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του προδότης τις ὀνόματι *Ἐφιάλτης*, ἐκ τῆς πλησίον πόλεως *Τραχίνος* καὶ ὑπεσχέθη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ περσικὰ στρατεύματα διὰ τινος ἀτραποῦ τοῦ ὄρους *Οἶτης* εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλάβωσι τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ *Ξέρξης* ἐχάρη χαρὰν μεγάλην καὶ ἀντήμειψε τὸν προδότην μὲ πλούσια δῶρα.

Ὅτ' ἐπῆλθε νύξ, ἐξεκίνησεν ὁ στρατηγὸς *Ἰθάρνης* μὲ τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ *Ἐφιάλτου*. Ὁ *Λεω-*

νίδας μαθὼν τὴν προδοσίαν καὶ θεωρῶν τὸν θάνατον ἀναπόδραστον ἐσκέφθη ὅτι ἀνωφελῶς θὰ ἐχύνετο τόσον ἑλληνικὸν αἷμα. Προσεκάλεσε λοιπὸν τοὺς Ἕλληνας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ἀλλαχοῦ· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν εἶπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀπέλθῃ, διότι ἐστάλη ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάξῃ τὸ στενὸν (Ἡρ. Ζ, 112). Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἀπῆλθον· ἔμεινε δὲ ὁ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ μὲ ἑπτακοσίους Θεσπιεῖς, οἵτινες δὲν ἐπέισθησαν κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀπέλθωσι.

Τὴν πρωτὰν ὁ Λεωνίδας προσεκάλεσε τοὺς συμπολεμιστάς του, ἵνα γευματίσωσιν, εἰπὼν εἰς αὐτοὺς, ὅτι τὴν ἐσπέραν θὰ δειπνήσωσιν εἰς τὸν Ἄδην. Ἐπειτα δὲ βλέπων ὅτι δὲν μένει εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του ἄλλο παρὰ ν' ἀποθάνωσι, δὲν περιωρίσθη εἰς ἀπλὴν ἄμυναν, ἀλλ' ἐξώρμησε μὲ τοὺς στρατιώτας του καὶ ἐπέπεσε μὲ ἀκράτητον ὄρμην ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξέρξου. Μάχη γιγαντώδης συνάπτεται. Οἱ Ἕλληνες ὄρμων ὡς λέοντες ἐνσπείροντες τὸν θάνατον εἰς τὰ ἀπειράριθμα πλήθη τῶν Περσῶν. Ὁ χῶρος ἐπληρώθη περσικῶν πτωμάτων. Ἀλλὰ τὰ βαρβαρικά στίφη ἦσαν ἀνεξάντλητα. Τὰ δόρατα τῶν Ἑλλήνων ἐθραύσθησαν ἐπὶ τέλους. Τότε δ' ἔσυραν τὰ ξίφη, ὄρμησαν λυσσαλέοι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατέκοπτον αὐτοὺς. Ἀλλ' εἰς τὴν γιγαντώδη ἐκείνην πάλην πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ. Ἐνῶ δ' ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν, ἐφάνη ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ὁ Ὑδάρνης μὲ τὸν στρατὸν του. Οἱ ὀλίγοι ἐπιζῶντες Σπαρτιάται καὶ Θεσπιεῖς ἀποσύρονται ἐντὸς τῶν πυλῶν ἐπὶ μικροῦ τινος λόφου καὶ ἐκεῖ περικυκλωθέντες πίπτουσι πάντες ἐν μέσῳ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφονεύθησαν εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου ἑτεροθαλεῖς. Βραδύτερον, ὅτε οἱ βάρβαροι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνες ἀνήγειραν μνημεῖον εἰς τοὺς ἐν Θερμοπύλαις πεσόντας ἥρωας καὶ ἐλάξουσιν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

αἴΩ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι·

§ 47. *Ναυτικά συγκρούσεις παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον.
Πυρπόλῃσις τῶν Ἀθηναίων.*

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Μάθημα 34ον.** Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου συνηντήθη παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον μετὰ τοῦ περσικοῦ στόλου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυμαχίαι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τριάκοντα τριήρεις περσικὰς καὶ ἄλλας ζημίαις προξένησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτόν, δὲν ἠδύναντο νὰ καταφέρωσι καίριον κτύπημα κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἤλθε καὶ ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ Λεωνίδας ἐφρονεύθη καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης διέβη τὰς Θερμοπύλας, οἱ Ἕλληνες ἔπλευσαν περὶ τὸν Εὐρίππον καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον. Ὁ Ξέρξης διαβὰς τὰς Θερμοπύλας διηθύνθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν τῷ μεταξῷ οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου φροντίζοντες ἐτείχιζον τὸν Ἴσθμόν. Ἄλλ' οὕτως ἡ Ἀττικὴ ἔμμενεν ἀνυπεράσπιστος, ἀφοῦ καὶ οἱ μάχιμοι τῶν Ἀθηναίων ἄνδρες εὗρισκοντο εἰς τὰ πλοῖα. Ἡ διαγωγὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν δὲν ὑπῆρξε χρηστή.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Εὐρυβιάδην διαβὰς τὸν Εὐρίππον διηθύνετο εἰς Τροιζῆνα· μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ὁ Εὐρυβιάδης, τῇ θερμῇ παρακλήσει τῶν Ἀθηναίων, συγκατετέθη νὰ παραμείνῃ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ἐν Σαλαμῖνι, ἵνα οὕτω λάβωσι καιρὸν οἱ δυστυχεῖς καὶ μεριμνήσωσι περὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χαμένη. Μία διέξοδος ὑπῆρχε, σπαρακτικὴ μὲν, ἀλλ' ἀναγκαία, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πόλεως. Ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἣτις εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν, ἐνέκρινε τὴν πρότασιν. Τότε τῇ προτάσει τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνεκλήθησαν διὰ ψήφισματος τοῦ δήμου ἅπαντες οἱ ἐξόριστοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Καὶ ἤρχισε λοιπὸν ἡ τραγικὴ ἐκείνη ἀποδημία τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν γερόντων, ἣτις τοςάκις ἐπέπρωτο νὰ ἐπαναληφθῇ κατὰ τὴν τελευταίαν μεγάλην ἡμῶν ἐπανάστασιν καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐπαναστάσεις τῆς ἠρωϊκῆς Κρήτης.

N. Βραχνοῦ — *Ἱστορία Ἑλληνική*

6

Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων, παρκαθόντα τὰς οἰκογενεῖας, μετέφερον αὐτάς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἴγιον καὶ εἰς τὴν Τροιζήνα. Ἀφ’ οὗ δὲ μετεκομίσθησαν ἕκαστοι αἱ οἰκογένεαι τῶν Ἀθηναίων, ὁ στόλος αὐτῶν ἔπλευσε καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἄλλου ἑλληνικοῦ στόλου ἐν Σαλαμῖνι. Ἀνήρχετο δὲ ὁ ὄλος ἑλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἰς τριακοσίας ἐβδομήκοντα ὀκτὼ τριήρεις, ὧν αἱ διακόσιαι ἦσαν ἀθηναϊκαὶ καὶ μόνον δέκα ἐξ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ Ξέρξης φθάσας εἰς Ἀθήνας εὔρεν αὐτὰς ἐρήμους. Μόνον ὀλίγοι γέροντες, κατὰ γράμμα ἐξηγοῦντες τὰ τοῦ χρησμοῦ ξύλινα τεῖχη, περιέβαλον διὰ ξυλίνου τεύχους τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν Ἀκρόπολιν ἐρόνευσαν τοὺς αὐτῆ ὀλίγους γέροντας· ἔπειτα δέ, ἀφ’ οὗ ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ ἠρήμωσαν τὴν Ἀττικὴν. Τότε καὶ ὁ στόλος ὁ περσικὸς εἶχε καταπλεῦσει εἰς Φάληρον.

§ 48. Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι.

Ἐν Σαλαμῖνι οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον διὰ νὰ σκεφθῶσι ποῦ ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν. Ἐν τῷ συμβούλιῳ οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ περσικὸς στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένωσι τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ’ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντέτεινεν εἰς τοῦτο, ὑποστηρίζων τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσωσιν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος, διότι ἐκεῖ δὲν θὰ ἠδύναντο πάντα τὰ πλοῖα τῶν Περσῶν νὰ λάβωσι συγχρόνως μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν, καὶ ὅσα θὰ ἐλάμβανον, ἐπειδὴ ἦσαν βαρέα, δυσκόλως θὰ ἐκινεῖντο εἰς τὸν στενὸν ἐκεῖνον χώρον.

Ἡ συζήτησις ἐγένετο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος, ὥστε ὁ δξύθυμος Εὐρυβιάδης ὕψωσε τὴν ράβδον του, ἵνα κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα, ἀλλ’ ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ μεγάλης ἀταραξίας τῷ εἶπε: « Πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ », καὶ ἐξηκολούθησεν ὑποστηρίζων ἐνθέρμως τὴν γνώμην του. Βλέπων δ’ ὅμως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν διατεθειμένοι ν’ ἀναχωρήσωσιν, ὅτ’ ἐπῆλθεν ἡ νύξ, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς στρατήγημα.

Εἶχε πιστόν τινα δοῦλον, ὀνόματι Σίικιννον, παιδαγωγὸν τῶν τέκνων του, ὅστις ἐγίνωσκε τὴν περσικὴν γλῶσσαν. Τοῦτον ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεμψε κρυφίως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν, ἵνα εἴπῃ εἰς τὸν Εὐέρξην ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς εἶνε μυστικός φίλος του, ἀγγέλλει δ' εἰς αὐτὸν ἐμπιστευτικῶς ὅτι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται εἰς διχονοίας μετὰ τῶν καὶ ὅτι ἐτοιμάζονται νὰ φύγῃσι ταύτην τὴν νύκτα. Εἶνε λοιπὸν καλλίστη εὐκαιρία νὰ σπεύσῃ καὶ κλείσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ στενοῦ τῆς Σαλαμίνας, ὅπου διὰ μιᾶς δύναται νὰ τοὺς ἐξολοθρεύσῃ.

Ὁ Εὐέρξης ἐνέπεσεν εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Τὴν ἰδίαν νύκτα διέταξε μίαν μοῖραν τοῦ στόλου νὰ περιπλεύσῃ τὴν Σαλαμίνα καὶ νὰ κλείσῃ τὸ πρὸς τὴν Μεγαρίδα στενόν· ὁ δὲ ἄλλος στόλος ἀναχθεὶς περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐν πάσῃ σιγῇ εἰσέπλευσεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ στενοῦ. Ἀπόσπασμα δὲ περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, νησιδα κειμένην μετὰ τὸ Πειραιῶς καὶ τῆς Σαλαμίνας.

Ὁ Ἀριστείδης ἐκ τῆς Αἰγίνης, ὅπου εὕρισκετο ἐξόριστος, ὡς εἶδε τὰς κινήσεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐπιβὰς λέμβου καὶ διασχίσας μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του τὴν γραμμὴν τῶν περσικῶν πλοίων ἔφθασεν εἰς τὴν Σαλαμίνα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐν ᾧ ἀκόμη τὸ συμβούλιον τῶν ναυάρχων, συκληθὲν καὶ αὖθις, συνεζήτηι θορυβῶδως περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀγγέλλεται εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὅτι ζητεῖ τις αὐτὸν ἔξω. Ἐξέρχεται ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ βλέπει ἔκπληκτος ἐνώπιόν του τὸν Ἀριστείδην, ὅστις λέγει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐξῆς θαυμάσιους λόγους. «ὦ Θεμιστόκλεις, ἄς ἀφήσωμεν τὰς ἔχθρας καὶ ἄς φροντίσωμεν νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, σὺ μὲν ἄρχων καὶ στρατηγῶν, ἐγὼ δὲ ὑπακούων καὶ συμβουλευών»· καθιστᾷ δ' εἰς αὐτὸν γνωστὸν ὅτι ὁ περσικὸς στόλος τοὺς περιεκύκλωσεν. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξηγεῖ δι' ὀλίγων τὸ στρατήγημά του εἰς τὸν Ἀριστείδην καὶ παρακαλεῖ αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ συμβούλιον καὶ ἀναγγεῖλῃ τὴν κύκλωσιν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκόντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

§ 49. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (20 Σεπτεμβρίου 480).

Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐν τῷ στενῷ τῆς Σαλαμῖνος ἔμελλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ δύο στόλοι ἦσαν παρατεταγμένοι ἀπέναντι ἀλλήλων, ὁ μὲν ἑλληνικὸς παρὰ τὴν νῆσον πρὸς τὰ σημερινὰ Ἀμπελάκια, ὁ δὲ περσικὸς δεξιᾷ τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸ στενόν, παρὰ τὴν ἀττικὴν παραλίαν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμῖνος κειμένου ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν συμβούλων καὶ γραμματέων καὶ ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἀγῶνα.

Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινα χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι. Οἱ Πέρσαι περιέμενον τοὺς Ἕλληνας νὰ κάμωσιν ἀρχὴν πρῶτοι, ἵνα οὕτω προελάσωσιν εἰς τὸν ὀπωσδήποτε εὐρύτερον χῶρον. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οἵτινες πρότερον ἤθελον ν' ἀναχωρήσωσι, νῦν ἐδείκνυον μεγάλην ἀνυπομονησίαν ν' ἀρχίσωσι τὴν ναυμαχίαν. Ἄλλ' ὁ Θερμιστοκλῆς ἀνεχαίτιζεν αὐτοὺς περιμένων τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔπνεε συνήθως ἄνεμος λίαν εὐνοϊκὸς εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἑλληνικῶν πλοίων. Ἦλθε τέλος ἡ ὥρα. Ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὐρυβιάδου ἔδωκε τὸ σημεῖον καὶ οἱ Ἕλληνες ψάλλοντες τὸν πολεμικὸν παιᾶνα ὤρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Οἱ Πέρσαι περιέπιπτον εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Δὲν ἠδύναντο νὰ τηρήσωσιν οὐδεμίαν τάξιν, διότι καὶ ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ πλοῖα τῶν πολλὰ καὶ δυσκίνητα. Τοῦναντίον οἱ Ἕλληνες ἐπολέμουν μὲ μεγάλην δεξιότητα καὶ τέχνην καὶ μὲ ἀνδρείαν ἀπαράμιλλον, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται.

Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἔδειξαν ἐν ἀρχῇ ἥρωϊσμόν, μάλιστα δὲ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἴωνες. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου Ἀριαβίγνης, ναύαρχος τῶν Ἴωνων καὶ τῶν Καρῶν, μάχεται ἥρωϊκῶς· ἀλλὰ πίπτει καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε τὴν μεγαλύτεραν σύγχυσιν εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν.

Εἰς τὴν ναυμαχίαν ἔλαβε μέρος προσωπικῶς δεῖξιμα μεγά-

λην γενναϊότητα ἢ βασιλίτσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Ἀρτεμισία, ἣτις ἠκολούθητε τὸν Ξέρξην εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ὅτε οἱ βάρβαροι ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν, ἡ Ἀρτεμισία καταδιωκομένη ὑπὸ ἀθηναϊκῆς τριήρους καὶ κινδυνεύουσα νὰ συλληφθῆ ἔφορμα κατὰ τινος πρὸ αὐτῆς περσικοῦ πλοίου καὶ βυθίζει αὐτό. Ὁ Ἀθηναῖος τριήραρχος ἐλαβὼν τὸ πλοῖον τῆς Ἀρτεμισίας ὡς ἑλληνικὸν ἢ ὡς αὐτομολῆσαν ἀπὸ τῶν βαρβάρων, ἔπαυσε νὰ καταδιώκῃ αὐτὸ καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Ἀρτεμισία.

Ἐν διαστήματι ὀλίγων ὥρῶν ὅλον τὸ στενὸν τῆς Σαλαμί-νος ἐπληρώθη περσικῶν ναυαγίων. Ὁ περσικὸς στόλος φύρδην μίγδην ἔφευγε καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰγινήτων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φυγῆς καὶ τοῦ θορύβου ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν Ἀθηναίους ὀπλίτας καὶ ἀποβὰς εἰς τὴν Ψυττάλειαν κατέσφαξε τοὺς ἐν αὐτῇ εὗρισκομένους Πέρσας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περιβόητος ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, καθ' ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν τεσσαράκοντα τριήρεις, τῶν δὲ περσικῶν πλοίων διακόσια κατεστράφησαν, πάμπολλα δὲ συνελήφθησαν αἰχμάλωτα.

§ 50. *Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος. — Ἀπονομή τῶν ἀριστειῶν. — Τιμαὶ ἀπονεμηθεῖσαι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα.*

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Ἕλληνες συλλέξαντες τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ στήσαντες τρόπαιον ἐν Ψυττάλειᾳ παρεσκευάζοντο πρὸς νέαν ναυμαχίαν, διότι ὁ περσικὸς στόλος παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν, ἦν ὑπέστη, ἦτο ὑπέρτερος τοῦ ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ περσικὸς στρατὸς ἴστατο ἀξέριος ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλ' ἡ δειλία τοῦ Ξέρξου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων. Κατελήφθη οὗτος ὑπὸ φόβου περὶ τῆς ἰδίας του ἀσφαλείας. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ. Εἰς τοῦτο δὲ προέτρεψεν αὐτὸν καὶ ὁ Μακρόνιος, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τρικλοσίων μόνον χιλιάδων ἐπιλέκτου στρατοῦ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα ἐπιταχύνη τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πάλιν τὸν Σίκινον καὶ τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι δῆθεν οἱ Ἕλληνες διενουοῦντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσπον-

τον καὶ διαλύσῃ τὰς γεφύρας, ἀλλ' αὐτὸς ὡς φίλος τοῦ ἄριστος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ὁ Ξέρξης, ὡς ἤκουσε ταῦτα, διέταξε τὸν ἐν Φαλήρῳ εὐρισκόμενον στόλον τοῦ νὰ πλεύσῃ διὰ νυκτὸς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς φύλαξιν τῶν γεφυρῶν· αὐτὸς δὲ ἀφήσας εἰς τὸν Μαρδόνιον τὰς ζητηθείσας τριακοσίας χιλιάδας στρατοῦ, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εὗρε τὰς γεφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τρικυμίας· διὸ ἠναγκάσθη τεταπεινωμένος πλέον νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ πλοιαρίου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου διεμοίρασαν πρὸς ἀλλήλους τὰ πλούσια λάφυρα· ἔπειτα δ' ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐκεῖ ἀπένειμκν τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας. Προκειμένου δὲ νὰ δοθῇ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ δεξιότητος, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἔκρινεν ἄξιον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἑαυτὸν, δεύτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ὅπερ ἐσήμαινεν ὅτι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἀνήκε πράγματι τὸ βραβεῖον τοῦτο.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους διεφημίσθη καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὅτε μετ' ὀλίγον μετέβη οὗτος εἰς τὴν Σπάρτην, ἔτυχεν ἐκτάκτου ὑποδοχῆς. Οἱ Σπαρτιαῖται ἔδωκαν εἰς αὐτὸν στέφανον ἐλαίας καὶ τῷ ἐδώρησαν τὸ ὠραιότερον τῶν ἀρμάτων. Ὅτε δ' ἀνεχώρησε, τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Σπαρτιαῖται τὸν συνώδυσαν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς.

Ἄλλ' ἢ μεγαλύτερα πασῶν τῶν τιμῶν ἀπενεμήθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ὑπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, τοὺς τελεσθέντας πρώτην φορὰν καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὅτε ὁ Θεμιστοκλῆς εἰσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον, ὅλοι οἱ θεᾶται ἀφῆκαν τοὺς διαγωνιζομένους καὶ ἔθεῶντο τὸν Θεμιστοκλέα δεικνύοντα αὐτὸν πρὸς ἀλλήλους. Ὁ Θεμιστοκλῆς εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν ἐξάριστον ταύτην τιμὴν ἔλεγεν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπήλασε τοὺς καρποὺς τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος κόπων του.

§ 51. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Μαρδόνιος διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ· τὸ δὲ **Μάθημα 36ον.** ἔαρ τοῦ 479, πρὶν ἢ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, προσεπάθησε

νά προσελκύση τοὺς Ἀθηναίους διὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον Α΄ καὶ τοῖς προέτεινε συμμαχίαν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ὑπισχεῖτο ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν τῶν καὶ τοὺς ναοὺς, νά ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν χώραν τῶν καὶ νά τοῖς δώσῃ καὶ ἄλλην χώραν, ὅταν αὐτοὶ ἤθελον ἐκλέξει.

Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ γινώσκοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἕνεκα τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τῆς χώρας τῶν εὐρίσκοντο ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ ἐφοβήθησαν μήπως δεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ὅτε ἀναμφιβόλως ἅπασα ἡ Ἑλλάς εὐκόλως ἠδύνατο νά ὑποδουλωθῇ. Ἐπεμψαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν προτεινομένην συμμαχίαν.

Γενομένης ἐκκλησίας, οἱ Ἀθηναῖοι τῇ προτάσει τοῦ Ἀριστείδου ἔδωκαν καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην, ἣτις θά μείνῃ ἐς αἰεὶ ἀξιωματημόνευτος. Εἰς μὲν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἶπον ὅτι ἐν ὅσῳ ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, οὐδέποτε αὐτοὶ θά συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Περσῶν· ἀλλὰ πεποιθότες εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, ὧν τὰ ἱερὰ αὐτοὶ ἐβεβήλωσαν, θέλουσιν ἐπιμείνει ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς δὲ τοὺς πρέσβεις τῆς Σπάρτης εἶπον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς τόσος χρυσὸς οὔτε χώρα τόσον ὠραία. τῶν ὁποίων ἡ προσφορά ἠδύνατο νά πείσῃ αὐτοὺς νά συνεργασθῶσι μετὰ τῶν Περσῶν πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Παρεκάλεσαν δὲ τοὺς Σπαρτιᾶτας νά σπεύσωσι ν' ἀποστείλωσι βοήθειαν, διότι ὁ Μαρδόνιος ταχέως θέλει ἐπέλθει κατ' αὐτῶν (Ἡροδ. Η΄. 143—144).

§ 52. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (479).

Ὁ Μαρδόνιος, εὐθύς ὡς ἔμαθε τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε νά λεηλατῇ αὐτήν. Προῦχώρησε δὲ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' εὗρεν αὐτὰς ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν εἶχον ἐγκαταλίπει τὴν πόλιν καὶ εἶχον μεταφέρει τὰ γυναῖκας, τὰ

παιδιά καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ὁ Μαρδόνιος ἀπειράθη καὶ πάλιν νὰ προσελύσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Σαλαμίνι εὐρισκομένους νέας προτάσεις περὶ φιλίας· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν αὐτάς, τὸν δὲ βουλευτὴν Λυκίδην, ὅστις συνεβούλευσε τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων, ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ. Ὁ Μαρδόνιος τότε, ἀφοῦ ἐδήλωσεν ἐντελῶς τὴν Ἀττικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ.

Οἱ Ἕλληνες, ἐν ὄλῳ ἑκατὸν δέκα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Πausανίου ἦλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρώνος. Ὁ Μαρδόνιος πέμπει κατ' αὐτῶν τὸ ἵππικόν του. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες νικῶσι τὸ ἵππικὸν τῶν βαρβάρων καὶ φονεύουσι τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Μασίστιον. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ἕλληνες λαβόντες θάρρος κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ὄχθης (μεσημβρινῆς) τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς Γαργαφίας κρήνης.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἔμενον ἀκίνητοι ἀπέναντι ἀλλήλων, διότι οἱ μάντιες ἀμφοτέρων τῶν μερῶν εἶπον ὅτι ἐκεῖνος ὁ στρατὸς θὰ νικηθῆ, ὅστις θὰ ἐπιτεθῆ πρῶτος. Ἄλλ' ὁ Μαρδόνιος καταστρέψας ὅλας τὰς πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον ὕδωρ οἱ Ἕλληνες, καὶ αὐτὴν τὴν Γαργαφίαν κρήνην, ἔφερον αὐτοὺς εἰς μεγάλην στενοχωρίαν διὰ τῆς λειψυδρίας. Ἔνεκα τούτου ἠναγκάσθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ μεταστρατοπεδεύσωσιν ὀλίγον κατωτέρω πρὸς τὰς Πλαταιάς, ὅπου τὸ σημερινὸν χωρίον Κόκλα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναχωρήσαντες διὰ νυκτὸς ἐγκατέλιπον τὸ στρατόπεδον μεῖ ἀταξίαν μεγάλην, ὁ Μαρδόνιος, θεωρήσας τὴν μεταστρατοπέδευσιν ὡς φυγὴν, διέβη ἀμέσως τὸν ποταμὸν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρῶτοι προσεβλήθησαν οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔδωκαν θαυμαστὸν καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα πειθαρχίας καὶ καρτερίας. Διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νὰ περιμένωσιν, ἕως ὅτου αἰθυσίαι φανῶσιν αἴθιαι, καίτοι πολλοὶ ἐπληγόνοντο καὶ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτοις ὑπέμενον. Τέλος τὰ ἱερὰ ἀπέβησαν αἴθια. Ὁ Πausανίας δίδει τὸ σημεῖον καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐπι-

τίθενται ἀνάθετοι κατὰ τῶν Πέρσων. Ἡ μάχη καθίσταται μα-
νωδῆς. Αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος καθήμενος ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς λευ-
κοῦ ἵππου καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ χιλίων ἐπιλέκτων μάχεται
γενναίως μεταξὺ τῶν πρώτων. Ἄλλ' ὁ Μαρδόνιος πίπτει ἐκ τοῦ
ἵππου φρονεθεὶς καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπιφέρει σύγχυσιν καὶ τα-
ραχὴν εἰς τοὺς Πέρσας. Πάντες τρέπονται εἰς φυγὴν καταδιω-
κόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ κρύπτονται ἐντὸς τοῦ ξυλίνου
τείχους, ὅπερ εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρα-
τοπέδου του. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἔμπειροι τειχομάχοι, προσβάλλουσι καὶ
κυριεύουσιν αὐτό. Σφαγὴ ἀνηλεὴς ἐπηκολούθησε. Περί τὰς ἑκα-
τὸν χιλιάδας Πέρσαι ἐφρονεύθησαν· τῶν δ' Ἑλλήνων ἔπεσον περὶ
τὰς δέκα χιλιάδας. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλα-
ταιᾶς ὑπῆρξεν ἀληθῶς λαμπροτάτη.

Ἄπειρα ἦσαν τὰ λάφυρα τῶν νικητῶν. Τὸ καλῦτερον μέ-
ρος αὐτῶν προσήνεγκον εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀρ-
χιστράτηγον Πausανίαν ἔδωκαν μέγα μέρος. Τὰ δὲ λοιπὰ διέ-
νευον μεταξὺ τῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς τῶν παρὰ τὰς πύλας τῶν
Πλαταιῶν εἰς χωριστοὺς καθ' ἑκάστην ἑλληνικὴν πόλιν τάφους.
Εἰς τοὺς Πλαταιεῖς ἐδόθησαν ἐξαίρετικαί τιμῆ. Κατὰ πρότα-
σιν τοῦ Ἀριστείδου ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ
ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελῶνται κατὰ πενταετίαν ἀ-
γῶνες, καλούμενοι Ἐλευθέρια, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣτις ἠλευ-
θέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς στυγεραῆς δουλείας.

§ 53. Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη.

Περί τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες
Μάθημα 37ον. ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον ἐν Πλαταιαῖς, ὁ ἑλ-
ληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας παρὰ
τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Ἰωνίας.

Μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατώρθωμα ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐναυ-
λόχει ἐν Δῆλῳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεω-
τυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ἐκινθίππου. Ἐνταῦθα ἤλθον πρέσβεις
ἐκ Σάμου καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοή-

θειαν τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πόλεων καὶ νήσων, ὅπως ἀποτινάξωσι τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξάνθιππος ἔπλευσαν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου εὕρισκετο ὁ περσικὸς στόλος. Οἱ Πέρσαι μὴ τολμῶντες νὰ ναυμαχήσωσιν ἔπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο μεροποπεδευμένος πεζικὸς αὐτῶν στρατὸς ἐξ ἐξήκοντα χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιγράνου, ἐκεῖ δ' ἀνεγκύσαντες τὰς ναῦς ἀνήγειραν περιτείχισμα ἐκ λίθων καὶ ξύλων. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Οἱ Ἕλληνες περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας ἀποθιβάσθέντες προσέβαλον τοὺς Πέρσας, ἀνερχομένους εἰς πλείονας τῶν ἑκατὸν χιλιάδων, καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς, συγχρόνως δὲ κατέκαυσαν καὶ τὸν στόλον αὐτῶν.

Ἡ σχεδὸν σύγχρονος διπλῆ νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἐν Μυκάλῃ ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείας τῶν Περσῶν.

§ 53. *Ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν μάχη.*

Καθ' ὃν χρόνον οἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι Ἕλληνες ἀπέχρουν τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου ἢ, ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καθ' ἣν ἡμέραν συνέτριβον ἐν Σαλαμῖνι τὴν κολοσσιαίαν δύναμιν, ἕτερος μέγας βαρβαρικὸς στρατὸς κατεστρέφετο ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ Ἑλλήνων.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ Καρχηδόνιοι, συνεννοηθέντες ἴσως προηγουμένως μετὰ τοῦ Ξέρξου, ἐπεζήτησαν ταυτοχρόνως τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὄθεν μεγάλη στρατιὰ αὐτῶν ἐκ τριῶν χιλιάδων πολεμικῶν πλοίων καὶ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀμίλκα προσέβαλε τὰς ἐν Σικελίᾳ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ ὁ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων μετὰ πεντήκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ πέντε χιλιάδων ἵππέων προσβαλόντες τοὺς Καρχηδόνιους παρὰ τὴν Ἰμέραν κατετρόπωσαν αὐτούς ὀλοσχερῶς· ἐπυρπόλησαν δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτῶν, ὥστε μία μόνη ναῦς, ὡς λέγεται, διεσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

§ 54. *Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν.—Τελεῖσις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.*

Τὸ ἐνδοξον τέλος τῶν μεγάλων καὶ φοβερῶν ἀγώνων κατὰ

τῶν Περσῶν κατέστητε, καὶ πολὺ δικίως, τοὺς Ἕλληνας ὑπερηφάνους. Ἄλλ' εὐθύς μετὰ ταῦτα ἤρχισαν οὗτοι νὰ διχονοῶσι τὰ πρῶτα δ' ἐπικίνδυνα συμπτώματα τῆς διχονοίας ἀνεφάνησαν μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἀνωκοδόμησαν τὴν πόλιν των, ἡ ὁποία εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐρείπια ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους ἤρχισαν νὰ περιβάλωσιν αὐτὴν μὲ ὄχυρόν τεῖχος. Οἱ Σπαρτιαταὶ μαθόντες τοῦτο ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τεύχους, προφασιζόμενοι ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τοῦ Ἴσθμοῦ πόλεις ὠχυρωμέναι, διότι οἱ Πέρσαι ἐπανερχόμενοι ἠδύναντο νὰ καταλάβωσιν αὐτάς καὶ μεταχειρισθῶσιν ὡς ὄρημητήρια. Ἄλλ' ἡ ἀληθῆς αἰτία ἦτο ὅτι οἱ Σπαρτιαταὶ ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον τότε μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, γίνωσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνόησε τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν Σπαρτιατῶν. Μεταβὰς δὲ ὁ ἴδιος εἰς Σπάρτην ὡς πρέσβυς, ἐξηπάτησεν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐφυίας του καὶ οὕτως ἔδωκε καιρὸν, ὥστε νὰ συντελεσθῇ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλ' ἡ ὄχύρωσις τῶς Ἀθηναίων ἦτο ἀτελής, ἂν δὲν συνεπληροῦτο διὰ τῆς ὄχυρώσεως τοῦ Πειραιῶς. Καὶ εἶχε μὲν ἀρχίσει, ὡς εἶδομεν, ἡ ὄχύρωσις τῆς πειραικῆς χερσονήσου τῷ 482 ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ μεταξύ ἐπελθόντα πολιτικὰ γεγονότα καὶ ἡ διπλῆ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηναίων εἶχον καταστρέψει τὰς γενομένας ἐργασίας. Νῦν ὁ Θεμιστοκλῆς περιέβαλε τὸν Πειραιᾶ διὰ τεύχους, ἔχοντος περίμετρον δύο περίπου ὠρῶν καὶ ἐξασφαλίζοντος καὶ τοὺς τρεῖς λιμένας. Μετέφερεν εἰς αὐτὸν τὰ νεώρια καὶ τὰ ναυπηγεῖα καὶ οὕτω κατέστησε τὰς Ἀθήνας τὴν πρώτην ναυτικὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος. (Θουκ. Α' 93).

§ 55. *Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πανσανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.*

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην (478)

Μάθημα 38ον. ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πανσανίου ἔπλευσε κατὰ τῆς Κύπρου καὶ ἐξεδίω-

ξεν ἐξ αὐτῆς τοὺς Πέρσας· ἔπειτα οἱ Ἕλληνας ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό, ἤχμαλώτισαν δὲ καὶ πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους.

Ὁ ἦρωσ τῶν Πλαταιῶν Παυσανίας τόσον πολὺ ἐθαμβώθη ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτελείας τῶν Περσῶν, ὥστε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ προδώσῃ τὴν πατρίδα του. Ἀπέλυσε λοιπὸν κρυφίως τινὰς τῶν ἐπισήμων Περσῶν αἰχμαλώτων ἰσχυρισθεῖς ὅτι ἐδραπέτευσαν καὶ δι' αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ξέρξην, δι' ἧς ὑπισχνεῖτο εἰς αὐτὸν νὰ τῷ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἂν ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ καὶ νὰ τὸν διορίσῃ σατράπην ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ξέρξης ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν καὶ ἤρχισε τὰς συνεννοήσεις μετ' αὐτοῦ. Ἦν δὲ συνεννοῆται εὐκολώτερον, ἀπέστειλε σατράπην εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου Βιθυνίαν τὸν Ἀρτάβαζον. Ὁ Παυσανίας νομίσας ὅτι τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχεν, ἤρχισε νὰ ἐνδύηται πολυτελεῆ ἐνδύματα περσικὰ, νὰ ζῆ βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, νὰ ἐξέρχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ δορυφόρων καὶ νὰ φέρηται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἀλλὰ κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ προδοσίᾳ ἀνεκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἀπολογίαν (476). Καὶ ἠθώθη μὲν τότε, διότι δὲν ὑπῆρχον ἱκαναὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς προδοσίας του, ἀλλ' ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ στρατηγία.

Μένων ἐν Σπάρτῃ ὁ Παυσανίας δὲν ἔπαυσεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προδοτικῶν του σχεδίων· καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν προσεπάθει νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Εἰλώτας εἰς ἐπανάστασιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀνατρέψῃ τοὺς ἐφόρους καὶ νὰ γίνῃ τύραννος· ἀφ' ἑτέρου δ' εἶχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ σατράπου Ἀρτάβαζου. Οἱ ἔφοροι μαθόντες τὰς ἐνεργείας τοῦ Παυσανίου πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Εἰλώτων ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠθώθη, διότι κατὰ τοὺς σπαρτιατικοὺς νόμους ἡ μαρτυρία τῶν Εἰλώτων δὲν ἐθεωρεῖτο ἀξιόπιστος. Μία δ' ἕμως τῶν πρὸς τὸν Ἀρτάβαζον ἐπιστολῶν τοῦ Παυσανίου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῶν ἐφόρων καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπεδεικνύετο ἡ προδοσία αὐτοῦ. Ὁ Παυσανίας κινδυνεύων τότε νὰ συλληφθῆ κατέφυγεν ὡς ἰκέτης εἰς τὸν

ναὸν τῆς χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο ἐπιτετραμ-
μένον νὰ τὸν ἐξαγάγῃσι διὰ τῆς βίας. Τότε οἱ ἔφοροι ἀφῆρσαν
τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ ἔκτισαν τὰς θύρας αὐτοῦ. Τόσῃ δὲ ἦτο
ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις, ὥστε αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Παυσανίου Θεανὸν
ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον. Ὅτε δ' ἐπλησίαζε ν' ἀποθάνῃ, ἔσυραν
αὐτὸν ἔξω, ἵνα μὴ μολύνη τὸν ναὸν (Θουκ. Α. 128-134).

§ 56. Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. — Ὁ φόρος τῶν συμμάχων.

Ὅτε ὁ Παυσανίας ἐν Βυζαντίῳ ἤρχισε νὰ φέρηται σατραπικῶς
πρὸς τοὺς συμμάχους, οἱ μὲν Αἰγινῆται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀπῆλ-
θον οἴκαδε, οἱ δὲ νησιῶται καὶ οἱ ἐξ Ἰωνίας σύμμαχοι, πρὸ πάν-
των δὲ οἱ Σάμιοι, οἱ Χίοι καὶ οἱ Λέσβιοι, παρεκάλεσαν τοὺς τότε
ἐν Βυζαντίῳ στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα
ν' ἀναλάβωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων
διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς μετριοπαθείας τῶν κατώρθωσαν νὰ
ἐφελύσωσι τὴν ἀγάπην τῶν συμμάχων. Οὕτως ἡ κατὰ θάλασ-
σαν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν ἀπεφα-
σίσθη ὅλαι αἱ σύμμαχοι πόλεις νὰ εἰσφέρωσι κατ' ἔτος εἰς τοὺς
Ἀθηναίους αἱ μὲν πλεῖσται χρήματα, τινὲς δὲ ναῦς καὶ ἄνδρας.
Ὁ προσδιορισμὸς τῆς εἰσφορᾶς ταύτης, ἧτις ὠνομάσθη φόρος,
ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀριστείδην· οὗτος δὲ μετὰ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης
προσδιώρισε αὐτόν, ὥστε δὲν ἠκούσθη οὐδὲν παράπονον παρ' οὐδε-
νὸς συμμάχου. Ἀνῆρχετο δὲ κατ' ἔτος ὁ φόρος οὗτος τῶν συμμάχων
τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τετρακόςια ἐξήκοντα τάλαντα (Θουκ. Α. 96).
Τὸ ταμεῖον τῶν συμμαχικῶν χρημάτων ἦτο τότε εἰς τὴν Δῆλον·
ἔπειτα δ' ἐπὶ Περικλέους μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας. Οἱ δὲ διευθύνοντες
τὸ ταμεῖον τοῦτο ἦσαν Ἀθηναῖοι καὶ ὠνομάζοντο ἑλληνοταμίαι.

§ 57. Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους. — Θάνατος
τοῦ Ἀριστείδου. *Καραχάμης*

Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης.
Μάθημα 39ον. ἔτους τὰ ἔχνη τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ
Θεμιστοκλέους χάνονται. Εἶχεν οὗτος ἐκ φύ-
σεως τοιοῦτον χαρακτῆρα, ὥστε ἄλλοτε μὲν ἦτο ἀπαραιτήτως

ἀναγκαῖος, ἄλλοτε δὲ ἄχρηστος. Ἐνῶ ἦτο ἀπαράμιλλος εἰς τὸ σῶζειν τὴν πατρίδα ἐν καιρῷ μεγίστων κινδύνων, ἐξ ἄλλου μέρους ἦτο ἀδέξιος εἰς τὸ διοικεῖν τὰ τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ, ἣ δὲ ἀδεξιότης αὕτη προήρχετο ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ ἀποτόμου χαρακτῆρός του. Δὲν ἐσέβετο τὰ ἀλλότρια δικαιώματα καὶ ἦτο ἀντίθετος πρὸς συμβιβασμούς καὶ ὑποχωρήσεις. Ἦθελε νὰ ἴδῃ ἄνευ βραδύτητος ἰδρυομένην τὴν κατὰ θάλασσαν παντοδυναμίαν τῶν Ἀθηναίων ἀδιαφορῶν, ἂν ἦσαν δίκαια ἢ ἄδικα τὰ μέσα, ὧν θὰ ἔκαμνε χρῆσιν πρὸς τὸν σκοπὸν του.

Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς πολιτείας του ταύτης εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς οὐ μόνον ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Οἱ Σπαρτιᾶται μισοῦντες τὸν Θεμιστοκλέα, διότι εἶχε καταστρατηγήσει αὐτοὺς κατὰ τὴν τείχισιν τῶν Ἀθηναίων, ἀδιαλείπτως εἰργάζοντο, ὅπως ὑπονομεύσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατώρθωσαν ἔνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς τιμῆς, ἧς ἤξιούτο παρὰ τῶν Ἀθηναίων ὁ ἀρχαῖος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους Ἀριστείδης. Εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὅστις καὶ ἐν Σπάρτῃ μεγάλως ἐτιμᾶτο, ἀνέθηκαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, οὗτινος ἡ πολιτεία ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πρόωρον ῥῆξιν πρὸς τὴν Σπάρτην. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς κατὰ μικρὸν ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀπραξίαν ὁ δαιμονιώτερος τῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκέκτηντο αἱ Ἀθῆναι.

Ἐν τούτοις ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἀκόμη ἐν Ἀθήναις πολιτικὴν φατρίαν, δι' ἧς ἀντέδρα ὄχι ἀνεπιτυχῶς εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀριστείδου. Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἐχθροὶ του, ἐν οἷς ἐπρωτοστάτει ὁ νεωστὶ ἐν τῇ πολιτικῇ ἀναφανείς Κίμων, ἠνώθησαν καὶ, συνεργούσης καὶ τῆς Σπάρτης, ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους (470). Ἐνῶ δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν ἐξόριστος ἐν Ἄργει, οἱ Σπαρτιᾶται κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι δῆθεν μετεῖχεν εἰς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ Πausανίου· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πειθέντες εἰς τὴν κατηγορίαν ἐδέχθησαν, ἵνα ὁ Θεμιστοκλῆς προσέλθῃ ἐνώπιον ἑλληνικοῦ δικαστηρίου ἐν Σπάρτῃ καὶ δικασθῇ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς κοινῆς πατρίδος.

Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν προσῆλθε, δι' ὃ καὶ κατεδικάσθη ὡς προδότης. ἡ δὲ καταδίωξις αὐτοῦ ἀνετέθη ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ τὰς Ἀθήνας ὡς ὑπόθεσις ἐνδιαφέρουσα πάντας τοὺς Ἕλληνας. Τότε δ' ἡ Ἑλλάς παρέστη εἰς ἐπονείδιστον θέαμα. Ὁ σωτὴρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν, ὁ μεγκλοφύεστερος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων κατεδιώκετο δίκην κακούργου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς λαβὼν ἐγκλίρως γνῶσιν τοῦ πράγματος ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀργους, μετὰ πολλὰς δὲ περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Μακρόχειρα ἀξιοπρεπῆ ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὰ ἐξῆς. «Ἐρχομαι πρὸς σέ ἐγὼ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων πλεῖστα κακὰ ἔπραξα εἰς τὸν πατέρα σου· ἀλλ' ἔπραξα καὶ πολὺ περισσότερα ἀγαθὰ, διότι, ὅτ' εὐρίσκετο ἐν κινδύνῳ, τὸν εἰδοποίησα ὅτι οἱ Ἕλληνες διενοοῦντο νὰ πλεύσωσιν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαλύσωσι τὰς γεφύρας. Οὕτω δ' ἔσωσα αὐτόν. Ἀλλὰ τώρα καταδιωκόμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων καταφεύγω πρὸς σέ ζητῶν τὴν προστασίαν σου. Ἐχω πολλὰ ἀγαθὰ νὰ πράξω πρὸς σέ. Ταῦτα θέλω ἐξηγήσει εἰς σέ ὁ ἴδιος, ἐάν πρὸς τοῦτο μοὶ χορηγήσῃς ἐνός ἔτους προθεσμίαν (Θουκ. Α. 137).

Ὁ βασιλεὺς θαυμάσας καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην τοῦ ἀνδρὸς προθύμως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ κατὰ τὴν αἴτησίν του. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν διαστήματι ἐνός ἔτους καὶ τὴν περσικὴν γλῶσσαν ἔμαθεν ἱκανῶς καὶ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς χώρας. Μετὰ ταῦτα παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ὑπέδεχθη αὐτὸν φιλοφρονέστατα. Λέγεται δ' ὅτι ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀρταξέρξην τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Τοσαύτην χαρὰν ὁ Ἀρταξέρξης ἡσθάνετο ἐπὶ τῇ παρ' αὐτῷ μεταβάσει τοῦ Θεμιστοκλέους, ὥστε πολλάκις καθ' ὕπνον λέγεται ὅτι ἀνεβόησεν: «Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον». Εἰς ἐνδειξιν δὲ τιμῆς ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν Μαγνησίαν, τὴν Λάμψακον καὶ τὸν Μυοῦντα. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐγκατεστάθη ἐν Μαγνησίᾳ ὡς ἄρχων αὐτῆς. Καὶ κατὰ μὲν Θουκυ-

δίδην (Α'. 138) ὁ Θεμιστοκλῆς νοσήσας ἀπέθανε τῷ 459 ἐν ἡλικίᾳ 64 ἐτῶν. Κατ' ἄλλους δὲ μαθὼν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσκόπει νὰ καλέσῃ αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὰς περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ὑποσχέσεις του, ἐπὶ δηλητήριον καὶ ἀπέθανε. Βραδύτερον, ὡς πιστεύεται, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰδίου μετεκόμισαν τὰ ὄστα του εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν κρυφίως εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος.

Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ὁ μέγας πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Ἀριστείδης τιμώμενος καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων τῶν συμπολιτῶν του. Ἀπέθανε δὲ πενέστατος (466). Ἡ πατρίς ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας τοῦ Ἀριστείδου ἔθαψεν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐπροίκισε τὰς δύο ἀγάμους θυγατέρας του.

§ 58. Ὁ Κίμων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν **Μάθημα 40ον.** θάνατον τοῦ Ἀριστείδου διέπρεπεν ἐν Ἀθήναις ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγὸς ὁ Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του ὁ Κίμων διήλθεν ἐν τρυφῇ καὶ ἀσχολούμενος εἰς ἵππικὰς ἀσκήσεις καὶ ζῶν βίον ἄτακτον καὶ φιλήδονον. Ἄλλ' ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του κατακρημνισθεὶς ἐκ τοῦ κολοφῶνος τῆς εὐτυχίας εὐρέθη ἐν ἀπορίᾳ καὶ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποτίσῃ τὴν χρηματικὴν ζημίαν, εἰς ἣν εἶχε καταδικασθῆ ὁ πατήρ του, κατὰ δὲ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν περὶ χρεῶν ἀττικῶν νόμων ἐστερηθῆ ὄλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ' ἀνὴρ πλουσιώτατος, ὁ Καλλίας, λαβὼν σύζυγον τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν τοῦ Κίμωνος Ἑλπινίην, ἐπλήρωσε τὰ πεντήκοντα τάλαντα, εἰς ἃ εἶχε καταδικασθῆ ὁ Μιλτιάδης. Οὕτως ὁ Κίμων ἀνέκτησε τὰ πολιτικὰ δικιώματα καὶ ἀφωσιώθη ἔκτοτε. τῇ συστάσει τοῦ Ἀριστείδου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του προαχθεὶς εἰς τὰ ὑψίστα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

Νέος ὢν ὁ Κίμων ἐπολέμησε γενναίως ἐν Σαλαμῖνι. Ἐν Βουζαντίῳ δὲ ἦτο μετὰ τοῦ Ἀριστείδου στρατηγὸς τοῦ Ἀθηναί-

κοῦ στόλου. Ὅτε ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Κίμων πλεύσας μετὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου προσέβαλε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ὀχυρὰν Ἡϊόνα, ἣν κατεῖχον οἱ Πέρται, καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν (470). Ἡ ἄλωσις δὲ τῆς Ἡϊόνας ἐπήνεγκε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὄλων τῶν πόλεων τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἵτινες προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κίμων ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, τὴν ὁποίαν κατέχοντες οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, παρηνώχλουν τοὺς πλείοντας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ὁ Κίμων κυριεύσας τὴν Σκύρον (469), τοὺς μὲν κατοίκους αὐτῆς ἐξηνδραπόδισεν, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἔφερε καὶ κατόκισεν Ἀθηναίους κληρούχους. Εὐρῶν δ' ἐν Σκύρῳ, ὡς πιστεύεται, τὰ ὄρατ' αὐτοῦ Θησεῶς ἐκόμισεν αὐτὰ πανηγυρικῶς εἰς Ἀθήνας.

Τῷ 466 ὁ Κίμων λαβὼν δικησίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἐκ πολλῶν πόλεων τῆς Κιαρίας καὶ τῆς Λυκίας. Εἰς τὴν Παμφυλίαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ, συναντήσας τὸν περσικὸν στόλον ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα πλοίων, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέστρεψεν. Ἀμέσως ἔπειτα, ἄνευ ἀναβολῆς, ἀποβιβάσας τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν ξηρὰν ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο παρατεταγμένος ἐν τῇ παραλίᾳ ὡς ἐπίκουρος τοῦ στόλου, καὶ τὸν δισκορπίσε. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ ταχύτητος ἐπῆλθε καὶ κατὰ ὀγδοήκοντα φοινικικῶν τριήρων, αἵτινες ἀγνοῦσαι τὴν ἦτταν τῶν Περσῶν ἤρχοντο εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Κίμων συναντήσας αὐτὰς παρὰ τὴν Κύπρον κατέστρεψεν ὀλοσχερῶς.

Ἡ τριπλῆ αὕτη νίκη τοῦ Κίμωνος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ θεωρεῖται ὡς τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τοσοῦτον κατέπληξαν τοὺς Πέρσας, ὥστ' ἔκτοτε οὐδὲν περσικὸν πλοῖον ἔπλεεν εἰς τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τῶν *Κυανέων Πετρῶν*, κειμένων κατὰ τὸν βόρειον εἰσπλουν τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν *Χελιδονίων νήσων* τῆς Λυκίας. Ἐπιστεύθη δὲ κακῶς ὅτι

συνωμολογήθη πρὸς τοῦτο εἰρήνη μεταξὺ Κίμωνος καὶ μεγάλου βασιλέως, **Κιμώνειος εἰρήνη** κλυομένη.

Ἄφου ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ὁ Κίμων ἔτρεχεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην δοξάζων ἑαυτὸν καὶ μεγαλύνων τὴν πατρίδα, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἄθηνas νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος κομίζων ἄπειρα λάφυρα. Ὡς στρατηγὸς λαμβάνων τὸ δέκατον τῶν λαφύρων ἐγένετο πλουσιώτατος. Ἄλλὰ τὸν πλουτόν του μετεχειρίσθη μετὰ μεγάλης ἐλευθεριότητος πρὸς αὐξήσιν τῆς πολιτικῆς του δυνάμεως. Ἄφῆρσε τοὺς φράκτας ἀπὸ τῶν λαμπροτάτων κήπων του, ὥστε νὰ δύνανται πάντες οἱ πολῖται νὰ εἰσέρχωνται καὶ λαμβάνωσιν ἐλευθέρως ὀπώρας. Ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ του ὑπῆρχε πάντοτε ἐστρωμένη τράπεζα πλήρης λιτῶν φαγητῶν καὶ οἱ πτωχοὶ μεταβαίνοντες ἐτρωγον.

Ἄλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων κατέστη πλουσιώτατος ἐκ τῶν λαφύρων, τὰ ὁποῖα ὁ Κίμων ἐκόμισεν ἐκ τῶν ἐνδόξων ἐλσπρατειῶν του. Ἐκ τούτων δαπανῶν ὁ Κίμων ἔκτισε τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὀνομασθὲν **Κιμώνειον**. Ἐδενδροφύτευσε τὴν **Ἀκαδήμειαν** καὶ μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἄλλος κατάρρυτον μὲ συσκίους περιπάτους. Συμπληρῶν δὲ ὁ Κίμων τὸ μέγα ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους ἠκοδόμησε τὰ **μακρὰ τεῖχη** (βόρειον καὶ νότιον σκέλος), ἅτινα συνέδεον τὰς τετειχισμένας Ἄθηνas μετὰ τοῦ ἐπίσης τετειχισμένου Πειραιῶς καὶ μετὰ τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου.

§ 54. **Ἀνταγωνισμὸς ἀριστοκρατικῆς
καὶ δημοκρατικῆς μερίδος.**

— 51
Μάθημα 41ον. Ὁ Κίμων, ἂν καὶ ἦτο ἐχθρὸς τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ αὐτὸς κυρίως προσεκάλεσε τὸν ἐξοστρακισμὸν ἐκείνου, ἐν τούτοις προσεχώρησε κατόπιν ἄνευ προκαταλήψεως εἰς τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ δαιμονίου ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ συνετέλεσεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἰδρυθείσης θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηναίων. Ἐνήργει δ' ὅμως κατὰ διάφορον τρόπον. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπεδίωκε τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων

διὰ παντός μέσου θεμιτοῦ καὶ ανεμίτου ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων πόλεων. Ἄλλ' ὁ Κίμων ἀπέκρουεν ἐντόνως πᾶν πολιτικὸν πρόγραμμα τείνον εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων συμμάχων καὶ διὰ ταπεινώσεως τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐγνώριζον καλῶς ποίαν ἀξίαν εἶχε δι' αὐτοὺς ἡ φιλία ἀνδρός, οἷος ὁ Κίμων. Δι' ὃ καὶ εἰργάσθησαν δραστηρίως ἐν Ἀθήναις, ὅπως ἐνισχύσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐδεικνύοντο συνδιαλλακτικοὶ εἰς πάσας τὰς διαπραγματεύσεις, ὧν συμμετεῖχε καὶ ὁ Κίμων. Οὕτω λοιπὸν εἶχε κατορθώσει ὁ Κίμων νὰ ἐξουδετερώτῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ μετὰ τὴν ἐξορίαν ἐκείνου ἐπὶ τέσσαρα ἀκόμη ἔτη συνέπραττεν ἐν οἰκειότητι μετὰ τοῦ Ἀριστείδου. Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου ἡ θέσις αὐτοῦ κατέστη δυσχερεστέρα καὶ πολυμοχθοτέρα. Ἐμεινε μόνος ἡγέτης τῆς πολιτικῆς ἐκείνης φατρίας, ἥτις πρόγραμμα εἶχε α') τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ (τῶν Περσῶν) ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν· β') τὴν διατήρησιν τῆς φιλίας πρὸς τὴν Σπάρτην· καὶ γ') τὴν σθεναρὰν διεύθυνσιν τῆς Δηλιακῆς ἀμφικτυονίας μετὰ πρᾶου συμπεριφορᾶς πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις.

Ἄλλὰ διὰ τῆς ἐξορίας τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἐξέλιπε καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ. Αἱ ιδέαι του ἐξηκολούθουν ζῶσαι καὶ ἀνεράνησαν μετὰ νέας δυνάμεις ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ. Κατὰ τοῦ ὁπαδοῦς τῶν ιδεῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν, ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε νὰ λαμβάνῃ πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν Σπάρτην, δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ εἰλικρινῆς φίλος τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πεποιθήσιν εἰς τὴν χρηστότητα καὶ εἰλικρινῆ φιλίαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νὰ χωρήσωσι μετὰ τόλμης πρὸς τὰ πρόσω, ν' ἀναδείξωσιν ἐξωτερικῶς τὴν πόλιν των ὅσον τὸ δυνατόν ἰσχυρὰν καὶ νὰ ἐπιβάλωσι τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς των ἐν εὐρυτάτῳ κύκλῳ.

Ἡ δημοκρατικὴ φατρία ἦτο φατρία προοδευτικῆ. Ταύτης κατ' ἀρχὰς πρόϊστατο ὁ Ἐφιάλτης ὁ Σοφωνίδου, ἐπιφανῆς δημομαγωγός. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη μερὶς ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην

περιωπὴν, ὅτ' ἐγένετο ἀρχηγὸς αὐτῆς ὁ Περικλῆς. Ὁ Περικλῆς κατενόησε τὸν προορισμὸν τῶν Ἀθηναίων. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ σύγχρονος γενεὰ δὲν εἶχεν ἐντολὴν μόνον νὰ νικᾷ, ἀλλὰ καὶ νὰ συγκομίσῃ μονίμως τοὺς καρποὺς τῆς νίκης καὶ νὰ παράσχη εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτάς θέσιν κατόπιν τοιούτων κατορθωμάτων καὶ τοσοῦτων θυσιῶν. Ὅσον ὠραῖον καὶ ἀνὲν ἐφαίνετο τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος, ὑπερ ἐπηγγέλλετο εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς ὀμοφύλους, πόλεμον δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, τὸ τοιοῦτον πρόγραμμα κατὰ τὸν Περικλῆ δὲν ἠδύνατο ν' ἀναδείξῃ μεγάλην τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Περικλῆς ἐπανέλαβε τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους. Διεγίνωσκεν ὅτι αἱ Ἀθηναίαι ἔπρεπε ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ μεγαλείου των ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Σπάρτην. Αἱ ἰδέαι δὲ αὗται περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηναίων ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῶσι, μόνον ἀν κατελύετο ἡ δύναμις τοῦ Κίμωνος. Ἡρῆχισε λοιπὸν ὁ ἀγὼν. Ὁ Κίμων, βλέπων ὅτι ἡ ἀντίπαλος φατρία ἐχώρει μετὰ συστήματος, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα μετὰ μείζονος ὀρμῆς καὶ οὐζύτητος. Νῦν ἀνεπιφυλάκτως ἐπήνει τὸ φιλόνομον τῆς Σπάρτης καὶ ἀντεστρατεύετο μετὰ βιαιότητος εἰς πᾶσαν τάσιν τῶν Ἀθηναίων ἀντικειμένην εἰς τὰ πατροπαράδοτα, ὅσημέραι δ' ἐξέφραζε ῥητότερον τὴν ἀρχὴν του, ὅτι αἱ Ἀθηναίαι καὶ ἡ Σπάρτη ἦσαν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὅλου.

§ 55. Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (464-455).—

Ἐξορία τοῦ Κίμωνος (461).

Ἐνῶ αἱ δύο φατρίαὶ ἴσταντο ἀντιμέτωποι **Μάθημα 42ον.** ἀλλήλων, ἐπῆλθεν ἐν ἔτει 464 τρομερὸς σεισμός ἐν Σπάρτῃ. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι καὶ οἱ ναοὶ κατέπεσον καὶ εἴκοσι περίπου χιλιάδες κάτοικοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἔρείπια. Ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ὠφελούμενοι οἱ Εἰλωτες ὠπλίσθησαν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν Μεσσηνίων κατέλαβον τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης καὶ ἤρχισαν πόλεμον ἐπιχειροῦντες τολμηρὰς ἐξόδους. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη **τρίτος Μεσσηνιακός.**

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἐθεωροῦντο δεινοὶ τειχομάχοι. Τότε ἤρχισαν πάλιν αἱ δύο φατρίαι τὸν ἐναντίον ἀλλήλων πόλεμον. Ὁ Ἐφιάλτης διὰ τῆς ὀρητικῆς εὐγλωττίας του παρίστανε πόσον μωρὰ ἦτο ἡ ἀποστολὴ βοηθείας εἰς τοὺς Σπαρτιᾶτας, ἦτις ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δεσποτείας αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς μεγάλην τιμὴν των δὲν ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Ἐφιάλτου, λόγους ὑποκινούντας ὅλα τὰ πάθη, ἀλλ' ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Κίμωνος, ὅστις συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ φανῶσιν ἀνώτεροι πάσης ἀπρεποῦς χαιρεκακίας, καί, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωσιν ἴδια κέρδη, νὰ ἐκτελέσωσι κατὰ καθήκον συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἐπεβλήθησαν εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς νίκης τῶν Πλαταιῶν.

Ὁ Κίμων ἐνίκησε καὶ τετρακισχίλιοι ὀπλίται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Φθάσας ὁ Κίμων εἰς Ἰθάμην προσέβαλε τὸ φρούριον, ἀλλ' ἡ ἔσφοδος ἀπέτυχε. Τότε προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πολιορκία παρετείνετο, οἱ Σπαρτιᾶται ἤρχισαν νὰ φοβῶνται, μήπως ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεσσηνίων. Ὅθεν ἀπέπεμψαν τοὺς Ἀθηναίους προφασισθέντες ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον ἀνάγκην τῆς βοηθείας των.

Ὁ Κίμων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται ἠσθάνθησαν ἐαυτοὺς βαθύτατα ὑβρισθέντας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ δὲ δημοκρατικὴ φατρία ἔσπευσε νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῆς διαθέσεως ταύτης τῶν πνευμάτων, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ Κίμων ὡς ὁ κυρίως αἴτιος τῆς ἐκ μέρους τῶν Σπαρτιατῶν ὕβρεως.

Οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Εἰλωτες μετὰ δεκαετῆ πόλεμον ἠναγκάσθησαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα (455). οἱ δὲ Μεσσηνιοὶ ἐξήλθον ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν. Εἰς τούτους καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν πρὸς κατοικίαν τὴν Ναύπακτον.

§ 61. *Ἔριδες τῶν Ἑλλήνων καὶ μάχαι πρὸς ἀλλήλους.*

— *Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ θάνατος αὐτοῦ*

Μετά τινα χρόνον τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα περιῆλθον εἰς μεγάλην ταραχὴν καὶ ἀνωμαλίαν. Οἱ Μεγαρεῖς ἐρίσαντες πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν Κορινθίους περὶ ὀρίων ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας καὶ προσετέθησαν εἰς τὴν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Κορινθιοὶ μισοῦντες τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν αὐξανομένην δύναμιν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν μετὰ τῶν Μεγαρέων συμμαχίαν ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ἔχοντες συμμάχους καὶ τοὺς ἀσπόνδους ἐχθροὺς τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας (458). Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀθηναῖος στρατηγὸς Λεωκράτης κατεναυμάχησε τοὺς Αἰγινήτας καὶ ἔπειτα ἀποβίβασθεις εἰς τὴν νῆσον ἐπολιόρησε τὴν πόλιν. Ὁ δ' ἕτερος στρατηγὸς Μυρωνίδης ἐνίκησε τοὺς εἰς τὴν Μεγαρίδα εἰσβαλόντας Κορινθίους, Ἐπιδουρίους καὶ ἄλλους Πελοποννησίους. Οἱ Αἰγινῆται πιεζόμενοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (456). Τὰ τεῖχη τῆς ὑπερηφάνου πόλεως κατηδαφίσθησαν, αἱ τριῆρεις αὐτῆς παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ Αἰγινῆται ὑπεχρέωθησαν νὰ πληρώνωσιν ἑτησίως φόρον. Οὕτω κατελύθη ἡ δύναμις καὶ ἡ αὐτονομία τῆς νήσου, ἣν ὁ Περικλῆς ἐκάλει *λήμνη* τοῦ Πειραιῶς.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐπῆλθε καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιαταὶ μετ' ἄλλων Πελοποννησίων συμμάχων ἐστράτευσαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὅπως βοηθήσωσι τοὺς ὁμοφύλους τῶν Δωριεῖς, εὐρισκομένους εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους ἐστράτευσαν κατὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ εὐρισκομένων Σπαρτιατῶν, αἵτινες συνεννοηθέντες μετὰ τῆς ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικῆς μερίδος ἐπεχείρησαν νὰ καταλύσωσι τὴν δημοκρατίαν. Ἐνῶ δὲ οἱ δύο στρατοὶ ἦσαν ἀντιπαρτεταγμένοι ἐν Τανάγρα (457) ἔτοιμοι πρὸς μάχην, ὁ ἐξάρχιστος Κίμων προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νὰ πολεμήσῃ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ δυσπιστοῦντες δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν

τουτο. Τότε ο Κίμων ἀναχωρῶν ἀφῆκε τὴν πανοπλίαν του εἰς ἑκατὸν φίλους του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσι γενναίως. Γενομένης μάχης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος μαχόμενοι ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ περὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐφρονεύθησαν πάντες. Οἱ Ἀθηναῖοι θαυμάσαντες τὴν φιλοπατορίαν τοῦ Κίμωνος ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους.

Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρῶτον συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Περικλέους· ἔπειτα δὲ ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς πολιτικὴν συνεννόησιν καὶ συνωμολόγησαν κοινὸν πρόγραμμα, καθ' ὃ ὁ μὲν Κίμων δὲν θὰ ἀντεπολιτεύετο τὸν Περικλέα ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασιν, ὁ δὲ Περικλῆς θὰ ὑπεστήριζε τοὺς πόθους τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ καὶ θὰ ἐχορήγει εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν στρατηγίαν τοῦ στόλου κατὰ τῶν Περσῶν. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο ὁ Κίμων ἀνέλαβε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπιτυχῶν πενταετῇ ἀνακωχῇ. Ἐπειτα δὲ κατέγινε μετὰ μεγάλου ζήλου εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 449 λαβὼν διακοσίας τριήρεις ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου πρὸς τελείαν κατάκτησιν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολιοῦρει τὴν πόλιν αὐτῆς Κίτιον, πληγωθεὶς βαρέως ἀπέθανε. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του συνεβούλευσε τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀποπλεύσωσιν οἷκαδε τηροῦντες μυστικὸν τὸν θάνατόν του· οἱ δ' Ἀθηναῖοι συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν συμβουλὴν τοῦ Κίμωνος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των συνήντησαν παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου περσικὸν στόλον, μεθ' οὗ ἐναυμάχησαν. Οἱ πολέμιοι νομίζοντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Κίμωνος περιέπεσον ἀμέσως εἰς σύγχυσιν καὶ ὑπέστησαν δεινὴν ἤτταν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν ἔπειτα τοὺς εἰς τὴν νῆσον καταφυγόντας καὶ πεζομαχήσαντες ἐνίκησαν καὶ πάλιν περιφανῶς. Ἡ διπλῆ αὕτη νίκη ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος. Μετὰ ταῦτα ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν τὸν Κίμωνα μετὰ μεγάλης πομπῆς.

Ἄκμῃ τῶν Ἀθηνῶν. — Αἰῶν τοῦ Περικλέους.

§ 62. Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ κυβέρνησις αὐτοῦ.

Ὁ Περικλῆς κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Πατέρα εἶχε τὸν Ξάνθιππον, τὸν ἐν Μυκάλῃ νικητὴν τῶν Περσῶν, μητέρα δὲ τὴν Ἀγαρίστην, ἀδελφὴν τοῦ Μεγακλέους καὶ ἀνεψιὰν τοῦ Κλεισθέους. Ὁ Περικλῆς ἦτο πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ τὰ κάλλιστα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Ἦτο μεγαλοφυΐης, μεγαλόφρων, μεγαλόψυχος, εὐγενής, ἀτάραχος, εὐγλωττος καὶ γενναῖος. Πλὴν τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων ἔλαβε καὶ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν σπανίαν.

Νέος ὢν ὁ Περικλῆς μετέσχε πολλῶν ἐκστρατειῶν. ἐν αἷς διεκρίθη διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον· ἀπὸ δὲ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἤρχισε νὰ πολιτευῆται. Μέγας πολιτικὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦτο ὁ Κίμων, ὅστις προίστατο τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ ὁ Περικλῆς ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἐφιάλτου.

Ὁ Περικλῆς σπανίως ἐνεφάνιζετο εἰς τὸ πλῆθος. Συνήθως διέτριβεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του δεχόμενος τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνας, μεθ' ὧν συνεζήτει περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ζητημάτων. Τὰς συναναστροφὰς δὲ ταύτας τῶν σοφῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐκόσμηε καὶ ἡ περίφημος διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ ἔξοχον πνεῦμά της Ἀσπασία ἢ Μιλησία, σύζυγος τοῦ Περικλέους. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ δήμου σπανίως ἠγόρευεν ὁ Περικλῆς καὶ μόνον ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Καὶ δὲν ἦτο μόνον πολιτικὸς μεγαλοφύεστατος, ἀλλὰ καὶ ῥήτωρ δεινότατος. Ὅτε ἠγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἤστραπτεν, ἐβρόντια, συνεκίκα τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι παρωμοιάζον αὐτὸν πρὸς τὸν Δία, δι' ὃ καὶ ἐπωνομάζετο Ὀλύμπιος Περικλῆς.

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔζη ὁ Κίμων, τὰ πολεμικὰ ἐκείνου κατορθώματα ἐπεσκιάζον πῶς τὴν πολιτικὴν δόξαν τοῦ Περικλέους. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος, ἅπασα ἡ διεύθυνσις τῶν

πολιτικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηνῶν περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Περικλέους καὶ κατὰ ταύτην ἀνεδείχθη οὗτος ὁ μέγιστος τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Περικλῆς διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρὸς του ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη τὸν ἀσταθῆ, δύστροπον καὶ δυσδιοίκητον ἀθηναϊκὸν λαόν, χειραγωγῶν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ μὴ χειραγωγούμενος ὑπ' αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ αὐστηρὸς πρὸς αὐτὸ δεικνύμενος. Ὡστε κατὰ τὸν Θουκυδίδην (B, 65) λόγῳ μόνον ὑπῆρχε δημοκρατία, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.

Ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία τοῦ Περικλέους ἐν δημοκρατικῷ πολιτεύματι δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἀλλ' ἀπέρρεεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀξιομάτων, εἰς ἃ ἀνεβίβαζεν αὐτὸν ἡ εὐνοια τοῦ πλῆθους. Ἐκλεγόμενος οὗτος ὑπὸ τοῦ δήμου κατ' ἔτος στρατηγὸς ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσαετίαν καὶ περιβαλλόμενος μάλιστα δι' ἐξουσίας ἐκτάκτου, ἧς ἔνεκεν ἡ ἀρχὴ τῶν λοιπῶν ἐννέα στρατηγῶν ὑπεβιβάζετο εἰς ἀπλοῦν τιμητικὸν ἀξίωμα, εἶχεν εἰς χεῖράς του ὄχι μόνον τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγκλήσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οὕτω δὲ νοεῖται ἡ κατὰ Θουκυδίδην τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή.

Ἀφ' οὗτου τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐπεξετάθη, αἱ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν κατέστησαν βαρύτεραι. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία κατέστη ἐπαχθεστέρα, αἱ συνεδρίαί τῆς βουλῆς καὶ τῆς ἐκκλησίας πολὺ συχνότεραι, αἱ ἐργασίαι τῶν δικαστηρίων πολυπληθέστεραι. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς, ἔν' ἀνακουφίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῶν ὑποχρεώσεων τούτων, εἰσήγαγε τοὺς μισθοὺς, πρῶτον τὸν δικαστικὸν καὶ ἔπειτα τὸν βουλευτικόν(1).

Ἐπὶ Περικλέους ἐστάλησαν πολλαὶ κληρουχίαι. Πόλεις δῆλα

(1) Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Κλεοφῶντος εἰσήχθη καὶ ὁ θεατρικὸς μισθός, παρείχοντο δῆλα δὴ κατὰ τὰς ἑορτάς εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου δύο ὄβολοι εἰς ἕκαστον, ἵνα πάντες ἑορτάζωσι καὶ μηδεὶς δι' ἔνδειαν ἀπολείπηται τῆς θεᾶς ἐν τῷ θεάτρῳ. Μετὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀγυρρίου καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς μισθός (Ἄριστ. Ἀθ. Πολ. 24,3—27,3—28,3).

δὴ ἡ χῶραι καταλαμβανόμεναι διὰ πολέμου διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς Ἀθηναίους ζευγίτας καὶ θήτας, οἵτινες οὕτω ὠνομάζοντο κληροῦχοι. Οἱ κληροῦχοι καὶ ἐν τῇ ξένη ἐξηκολούθουν νὰ θεωρῶνται πολῖται Ἀθηναῖοι, μόνον δ' ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντός φόρου. Διὰ τῶν κληρουχιῶν ἀφ' ἐνός μὲν παρείχετο πόρος ζωῆς εἰς τοὺς ἀπόρους, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀνεκουφίζετο ἀπὸ ὄχλου ἀργοῦ. Ἐχρησίμευσαν δὲ αἱ κληρουχίαι καὶ ὡς φρουραὶ πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀποστασίας τῶν συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ ὡς φορεῖς καὶ πράκτορες τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου. Ὁ Περικλῆς χάριν ἐμπορικῶν λόγων ἔπεμψε καὶ ἀποίκους Ἀθηναίους εἰς Σινώπην καὶ Ἀμισόν. Ἐπλευσε καὶ ὁ ἴδιος εἰς Πόντον τῷ 444 μετὰ μεγάλου στόλου καὶ ἐπιδείξας κατὰ τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βαρβαρικοῦ κόσμου τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως ὑπεστήριξε τοὺς Ἕλληνας τῶν μακρινῶν ἐκείνων ἀκτῶν κατὰ τῶν περιοικούντων βαρβάρων. Ἀνέφξε δὲ νέας ὁδοὺς διὰ τὸ ἀθηναϊκὸν ἐμπόριον, τὸ ὅποσον εἶχεν ἀνάγκην καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῆς ἀττικῆς βιομηχανίας καὶ εἰσαγωγῆς ἀφθόνου σίτου ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Πόντου. Ἐπέμψε προσέτι ὁ Περικλῆς καὶ νέαν ἀποικίαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τοὺς Θουρίους.

Πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ὁ Περικλῆς ἔπεμπε κατ' ἔτος ἐξήκοντα τριήρεις, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον πολλοὶ τῶν πολιτῶν καὶ ἐπὶ ὁκτὼ μῆνας ἐξησκοῦντο εἰς τὰ πολεμικά. Αἱ τριήρεις αὗται περιέπλεον τὰ παράλια τῶν συμμάχων πόλεων καὶ εἰσέπραττον τοὺς φόρους, ἐτιμῶρουν δὲ σκληρότατα πᾶσαν πόλιν δυστροποῦσαν εἰς τὴν πληρωμὴν. Ἀνήρχοντο δ' ἐπὶ Περικλέους αἱ ἐκ τῶν συμμάχων πρόσοδοι εἰς ἐξακσίσια τάλαντα καὶ ὀλίγον βραδύτερον εἰς χίλια.

Ὁ Περικλῆς φρονῶν ὅτι τὰ μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ ῥακλικόν, τὰ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος οἰκοδομηθέντα, δὲν ἠδύναντο ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως νὰ ὑπερασπίσωσιν ἀρκούντως τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, ἐκοδόμησε τὸ διὰ μέσου τεῖχος. Τοῦτο ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέληγεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Πειραιῶς.

§ 63. *Καλλιτεχνικός και πνευματικός βίος ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Περικλέους.*

Ὁ Περικλῆς, ἀφοῦ κατέστησε τὰς Ἀθήνας ἰσχυράς, ἐπεχείρησε νὰ καλλωπίσῃ αὐτὰς διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων, ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας τὴν λαμπροτάτην τῶν ἐλληνίδων πόλεων. Χρήματα ὑπῆρχον ἄφθονα, τὰ τῶν συμμάχων. Διὰ τῶν ἔργων δὲ τούτων καὶ πόρος ζωῆς παρείχετο εἰς τὴν πενεστέραν τάξιν καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ βιομηχανία προήγετο. Τὴν γενικὴν δ' ἐποπτεῖαν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἔργων ἀνέθηκεν ὁ Περικλῆς εἰς τὸν δαιμόνιον καλλιτέχνην Φειδίαν.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων τῶν κατασκευασθέντων ἐπὶ Περικλέους ἦσαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει α') ὁ Παρθενῶν, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, ἐκ πεντελικῆς μαρμάρου, ἀμίμητον ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς, διὰ τὸ ὅποιον ἐδαπανήθησαν ὑπὲρ τὰ χίλια τάλαντα, ἧτοι ἐξ ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν. Ὁ ναὸς οὗτος ἐξωτερικῶς ἐκοσμεῖτο δι' ἀπαραμίλλων ἀναγλύφων, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἴστατο τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτέχνου Φειδίου β') τὰ Προπύλαια, τὰ ὅποια ἦσαν μεγαλοπρεπῆς εἴσοδος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐφάμιλλα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ κάλλος καὶ στοιχίσαντα δύο χιλιάδες τάλαντα, ἧτοι δώδεκα ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν γ') τὸ Ἐρέχθειον, χαριέστατον οἰκοδόμημα, περατωθὲν βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου δ') χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ἐστημένον μεταξὺ Παρθενῶνος, Προπυλαίων καὶ Ἐρεχθείου. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἦτο κολοσσιαῖον ἔχον ὕψος πεντήκοντα ποδῶν. Ἐπὶ Περικλέους ὡσαύτως ἰδρύθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ὁ κομφότατος ναῖσκος τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης, τῆς ἐπονομαζομένης Ἀπτέρου.

Καὶ ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως κατασκευάσθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα, οἷον τὸ Ὠδεῖον, πλησίον τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, κυκλοτερές οἰκοδόμημα διὰ μουσικοῦς ἀγῶνας.

Ἐπὶ Περικλέους ᾠκοδομήθη ἐν Σουνίῳ ὁ ναὸς τοῦ Ποσει-

θῶνος, ὅστις ἐξελαμβάνετο μέχρι πρό τινων ἐτῶν ὡς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὁ μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι.

Προσέτι δὲ καὶ τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηναίων, ὁ Πειραιεῖς, ἐρρυμοτομήθη ὑπὸ τοῦ Μιλησίου ἀρχιτέκτονος Ἴπποδάμου καὶ ἐκοσμήθη διὰ πλατειῶν, διὰ στοῶν, δι' ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν, καὶ δι' ἀγορᾶς ἐν τῷ κέντρῳ, ἣτις ἐκαλεῖτο Ἴπποδάμεια.

Ἄλλὰ διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἐδαπνήθησαν πολλὰ ἑκατομμύρια, οἱ δὲ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους κατηγορήσαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον ὡς σπαταλῶντα τὰ συμμαχικὰ χρήματα εἰς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, ἐνῶ ταῦτα ἦσαν προωρισμένα δι' ἄλλους σκοπούς. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς ἀντικρούων τοὺς κατηγοροὺς ἔλεγεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δίδωσι λόγον εἰς τοὺς συμμάχους περὶ τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων, ἀφοῦ εἰς πᾶσαν περίστασιν σπεύδουσι καὶ ὑπερασπίζουσι τοὺς συμμάχους κατὰ παντὸς ἐχθροῦ.

Καὶ ὄχι μόνον αἱ τέχναι προήχθησαν ἐπὶ Περικλέους καὶ ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπιστήμαι καὶ ἡ φιλοσοφία. Τότε ἐζήσαν οἱ μεγαλύτεροι ἄνδρες, οἵτινες ἐλάμπρυναν καὶ ἐδόξασαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, οἷοι οἱ φιλόσοφοι Ἀναξαγόρας καὶ Σωκράτης, οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος, ὁ μέγιστος τῶν ἱστορικῶν Θουκυδίδης, ὁ ἀστρονόμος Μέτων, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἰκτῖνος, Καλλικράτης καὶ Μνησικλῆς καὶ ὁ δαιμόνιος Φειδίας. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ὁ θεῖος φιλόσοφος Πλάτων, ὁ ἔξοχος κωμικὸς Ἀριστοφάνης, ὁ ἱστορικὸς Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους ὠνομάσθη «Χρυσοῦς αἶὼν τοῦ Περικλέους», αἱ δὲ Ἀθηναῖοι «Μητροπόλις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ παιδείους τῆς Ἑλλάδος».

§ 64. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους.—

Προοίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους τὸ ἥμισυ σχεδὸν **Μάθημα 45ον.** τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχεν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθηναῖοι ἐκυριάρχουν μυ-

ριάδων Ἑλλήνων, ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς νοτίου Ἰταλίας μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Πόντου καὶ ἀπὸ τῶν ἀρκτῶν τῆς Θράκης μέχρι τῆς Παμφυλίας. Ἐκπληξίς τῷ ὄντι καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ἀναλογισθῇ ὅτι ἐδέσπαζε τοσοῦτων χωρῶν ἢ μικρὰ καὶ λεπτόγεως Ἀττική, ἧς οἱ κάτοικοι κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἀνῆρχοντο ἐν ὅλῳ εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας, καὶ τούτων πάλιν μόνον ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδες ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν δοῦλοι καὶ μέτοικοι.

Αἱ ἐκ τῶν συμμαχῶν πρόσοδοι ἀνῆρχοντο ἐπὶ Περικλέους, ὡς προείπομεν, εἰς ἑξακόσια τάλαντα. Πλὴν τούτων ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων εἰσέπραττε καὶ ἕτερα τετρακόσια τάλαντα ἐκ τῶν λιμενικῶν καὶ ἄλλων φόρων καὶ ἐκ τῆς μισθώσεως τῶν δημοσίων κτημάτων, ἧτοι οἰκοδομῶν, ἀγρῶν, δασῶν, λιβαδίων, ἀλατωρυχείων καὶ μεταλλείων. Ἐναυλόχουν ἐν τοῖς νεωσοίοις ἢ ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἐκινουῦντο τριακόσιαι πολεμικαὶ τριήρεις, καὶ περὶ πλεόν ὑπῆρχε πλῆθος ἐμπορικῶν πλοίων. Οἱ λιμένες τοῦ Πειραιῶς ἦσαν τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ τότε παγκοσμίου ἐμπορίου. Τὰ ταμεῖα τῆς πόλεως ἦσαν ὑπερπλήρη χρημάτων. Ἐδαπανήθησαν ἑκατομμύρια ὀλόκληρα διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὰς παρουσιασθείσας κατόπιν ἀνάγκας. Καὶ ὅμως τῷ 431 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ταμείοις ἑξακισχίλια τάλαντα ἀποθεματικὸν κεφάλαιον, ἧτοι τριακόσια περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν, τοῦθ' ὑπερ μαρτυρεῖ εὐγλώττως τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κράτους.

Ὁ Περικλῆς διενεόθη νὰ συγκαλέσῃ εἰς Ἀθήνας πανελλήνιον συνέδριον, προπαρασκευάζων οὕτω τὴν συμμαχίαν σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπεμψε λοιπὸν εἴκοσιν ἐπιστήμους ἄνδρας, ἵνα καλέσωσι τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, οὗ σκοπὸς ἔμελλε νὰ εἶνε ἡ σύσκεψις τῶν ἑλληνικῶν πόλεων περὶ τῶν ἱερῶν, ὅσα κατέκαυσαν οἱ βάρβαροι, περὶ τῆς πληρώσεως τῶν εὐχῶν, ἃς ἔταξαν πρὸς τοὺς θεοὺς οἱ Ἕλληνες, ὅτ' ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ περὶ τοῦ πῶς δύνανται οἱ Ἕλληνες νὰ πλέωσι ἀσφαλῶς τὰς θαλάσσας καὶ νὰ ζῶσιν ἐν εἰρήνῃ (Πλούτ. ἐν βίῳ Περικλ. 17). Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦτο σχέδιον τοῦ ἀν-

δρὸς ἐμκταιώθη ἕνεκ τῆς ἀντιδράτῃς τῶν Λακεδαιμονίων καὶ λοιπῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους τὸ μέγα κράτος τῶν Ἀθηναίων ἤρ-
χισε νὰ καταρρέῃ.

Ἐν ἔτει 451 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κίμωνος εἶχον συνομολογηθῆ πενταετεῖς σπονδαὶ μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης. Ἄλλ' ὅτ' ἔληξαν αἱ σπονδαὶ αὗται, ἀπεστάτησεν ἡ Εὐβοία. Ἐνθ' δὲ ὁ Περικλῆς μετὰ στρατοῦ ἐπῆλθεν ἐναντίον αὐτῆς, εὐθὺς ἀνηγγέλη ὅτι ἀπεστάτησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ὅτι στρατὸς πελοποννησιακὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἀποβλέψας εἰς τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον, ἐπανάηλθεν ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ διὰ δωροδοκίας ἔπεισε τὸν Πλειστοάνακτα ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ ταῦτα ἐπανέλαβε τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Εὐβοίας καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ὀλοσχερῶς. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν εἶχε πκρέλθει. Οἱ Σπαρτιῆται ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τοῦ Πλειστοάνακτος ἤθελον νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐπονειδίστως παραμεληθέντα. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς, φρονῶν ὅτι αἱ Ἀθηναὶ εἶχον ἀνάγκην ἡσυχίας, ἔστω καὶ διὰ βαρειῶν θυσιῶν, κατέβλεπε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ κατάρθρωσε νὰ συνομολογηθῶσι τῶ 445 τριακονταετεῖς σπονδαί, καθ' ἃς οἱ Ἀθηναῖοι κατέλιπον τὰς ἐν Πελοποννήτῳ κτήσεις καὶ συνήνεσαν, ἵνα οἱ Μεγαρεῖς προσέλθωσιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Περικλῆς θέλων νὰ τιμωρήτῃ τοὺς Μεγαρεῖς, ὧν ἡ ἀποστασία μεγάλως ἔβλαψε τὰς Ἀθήνας, εἰσήγαγε ψήφισμα, δι' οὗ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπεκλείοντο οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ πάντων τῶν λιμένων τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦτο καταστρεπτικώτατον διὰ τοὺς Μεγαρεῖς, διότι κατεδίκαζεν αὐτοὺς εἰς ἐντελῆ ἐμπορικὴν ἀπραξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων
πολέμων.—Πελοποννησιακὸς πόλεμος.

§ 65. Αἷτια καὶ ἀφορμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ τριακονταετῆς σπονδαί, αἵτινες συνω-
Μάθημα 46ον. μολογήθησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτια-
τῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσωσιν ἐπὶ
πολύ. Οἱ Σπαρτιῆται ἔβλεπον μετὰ ζηλοτυπίας καὶ φθόνου τὴν
αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐζήτουν κατάλληλον
στιγμὴν νὰ περιορίσωσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου μέρους καὶ οἱ Ἀθη-
ναῖοι δὲν ἐφέροντο πρὸς τοὺς συμμάχους των ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους,
ἀλλὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἡγεμονίαν μετέβαλον εἰς αὐθαιρετον δε-
σποτείαν. Ἐντεῦθεν πικρὰ παράπονα ἠκούοντο κατὰ τῶν Ἀθη-
ναίων ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνῶ τοιαύτη ἦτο ἡ κα-
τάστασις τῶν πραγμάτων, μικρὸς σπινθήρ ἤρκει ν' ἀνάψῃ τὴν
φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ τοῦτο. Μετ' ὀ-
λίγον ἐξερράγη ὁ μέγας Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις διαρκέ-
σας εἴκοσι καὶ ἐπτὰ ἔτη (401—404) διήρσεσε πάντας τοὺς Ἑλ-
ληνας εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, παρῶζυνε ὅλα τὰ πάθη καὶ
διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἡθικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑλικῶν πό-
ρων ὠδήγησε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν.

Ἐφορμαὶ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξεν α')
ἡ μεταξὺ Κορίνθου καὶ Κερκύρας ἔρις ἕνεκα τῆς Ἐπιδάμου καὶ
β') ἡ ἀποστασία τῆς Ποτειδίας ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων.

α') Εἰς τὴν Ἐπίδαμον, νῦν Δυρράχιον, ἦτις ἦτο ἀποικία
τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐξερράγη στάσις
μεταξὺ ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ ὑ-
περισχύσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς ἀριστοκρατικούς, οὗτοι δ' ἐνωθέν-
τες μετὰ τῶν βαρβάρων γειτόνων ἐλήστευον τοὺς μείναντας ἐν
τῇ πόλει. Οἱ δημοκρατικοὶ πιεζόμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοή-
θειαν τῆς Κερκύρας. Ταύτης δ' ἀρνηθείσης νὰ παράσχῃ βοήθειαν,
κατέφυγον εἰς τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς ἦτο ὁ οἰκιστὴς τῆς Ἐπιδά-

μνου. Οἱ Κορίνθιοι προθύμως ἔπεμψαν βοήθειαν εἰς τοὺς Ἐπιδαμνίους. Ἄλλ' ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Κορινθίων εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐπιδάμνου παρώργισε τοὺς Κερκυραίους. Ἐκ τούτων δὲ προέκυψε πόλεμος μεταξύ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβον μέρος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων κατὰ παράβασιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Οἱ Κορίνθιοι ἐνικήθησαν καὶ ἡ Ἐπίδαμνος πολιορκηθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Κερκυραίους τῷ 434.

β') Οἱ Κορίνθιοι ἐκδικοῦμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἥτις ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν ἀποστασίαν τῆς Ποτειδαίας ἔπεμψαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν.

Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.—Τότε οἱ Κορίνθιοι πέμψαντες πρέσβεις κατηγόρουν τοὺς Ἀθηναίους ὡς λύσαντας τὰς τριακονταετῆς σπονδὰς. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Κορινθίων, συνεκλήθη ἐν Σπάρτῃ συνέδριον ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς δωρικῆς συμμαχίας, ἡ δὲ πλειοψηφία αὐτοῦ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιαῖται, ἵνα κερδίσωσι χρόνον εἰς προετοιμασίας, ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας τρεῖς πρεσβεῖας. Διὰ τῆς πρώτης ἐζήτησαν, ἵνα ἐκδιώξωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὸ *Κυλώνειαν ἄγος*, ἦτοι πάντας τοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καταγομένους, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Περικλῆς. Διὰ τῆς δευτέρας ἐζήτησαν τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ποτειδαίας καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος. Διὰ τῆς τρίτης ἐζήτησαν ν' ἀφήσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτονόμους πάσας τὰς συμάχους αὐτῶν πόλεις. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας ἀπέριψαν κατὰ προτροπὴν τοῦ Περικλέους. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν εἰμὴ ἡ ἔναρξις τοῦ πολέμου, ἣν ἐπέσπευσαν οἱ Θηβαῖοι.

Τὸ ἔαρ τοῦ 431 τριακόσιοι Θηβαῖοι εἰσέβαλον ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς, πόλιν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' οἱ Πλαταιεῖς ἐπιπεσόντες κατ' αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ συνέλαβον ζῶντας καὶ κατόπιν κατέσφαξαν αὐτούς.

• Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου. — Δεκαετής ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421).

§ 66. Πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου. — Δοί-
μὸς ἐν Ἀθήναις. — Θάνατος τοῦ Περικλέους,

Μάθημα 47ον. Οἱ Σπαρτιάται καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐν ὄλῳ ἐξή-
κοντα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασι-
λέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου εἰσέβαλον εἰς
τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισαν νὰ δενδροτομῶσι καὶ νὰ ἐρημώωσιν
αὐτήν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους
εἰσεκόμισαν πάντα τὰ κινήτὰ αὐτῶν πράγματα εἰς τὴν πόλιν καὶ
ἤλθον καὶ κατόκησαν ἐντὸς τῶν μακρῶν τειγῶν. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀρ-
χίδαμος κατέστρεφε τὴν Ἀττικὴν, ὁ Περικλῆς ἔειρε στόλον
εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέστρεφεν αὐτά. Τοῦτου
ἕνεκα καὶ ἐπειδὴ ἐξέλιπον καὶ αἱ τροφαί, οἱ Πελοποννήσιοι ἀνε-
χώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (430) ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς
τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐδήου αὐτήν, ὁ δὲ Περικλῆς ἔπλευσε μὲ στό-
λον καὶ ἐλεηλάτει τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοπον-
νήσου. Ἀλλὰ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερός λοιμὸς,
ἕνεκα δ' αὐτοῦ ὁ Ἀρχίδαμος ἔσπευσε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀττι-
κῆς μείνας ἐν αὐτῇ τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας. Ὁ λοιμὸς οὗτος
ἐλέγετο ὅτι ἤλθεν ἐξ Αἰθιοπίας, τῆς πέραν τῆς Αἰγύπτου. Τὴν
φθυροποιὸν ταύτην νόσον ἐπηρέησεν ὁ ὑπερβολικὸς καύσων, αἱ ἐκ
τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαὶ καὶ ἡ συσσώρευσις πολλοῦ πλήθους
ἀνθρώπων, διαιτωμένων ἐν στενῶ χώρῳ καὶ ἐν πνιγηραῖς καλύ-
ψαις. Διήρκεσε δὲ ὁ λοιμὸς ἐπὶ τρία ἔτη καὶ προξένησε μεγά-
λην φθοράν.

Ἐπειδὴ ὁ λοιμὸς ἐνέσκηψε καὶ εἰς τὰ πλοῖα, ὁ Περικλῆς
ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι δυσφο-
ροῦντες ἐκάκιζον τὸν Περικλέα ὡς αἴτιον τῶν συμφορῶν. Ἐπαυ-
σαν αὐτὸν τῆς στρατηγίας καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς δέκα πέντε
ταλάντων πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ
πληρώτῃ τὸ πρόστιμον, ὡς ὀφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐστερήθη τῶν

N. Βραχνοῦ — Ἱστορία Ἑλληνικῆ

8

πολιτικῶν δικαιοκρίτων καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπέστη πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἀλλὰ καὶ ἰδιωτεύοντα ἐπληξεν αὐτὸν μεγάλη συμφορά. Ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε τοὺς πλείστους τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν πιστῶν φίλων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δεινῇ αὐτῇ συμφορᾷ ἔμεινεν ἥρεμος καὶ ἀπαθὴς καὶ διετήρησεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς του. Μόνον δὲ ὅτε ὁ λοιμὸς ἀφῆρπασε καὶ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν του Πάραλον, πρώτην φορὰν ὁ μέγας ἀνὴρ κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ὄγκου τοῦ ἄλγους καὶ ἀνελύθη εἰς δάκρυα, καθ' ἣν στιγμὴν περιέβαλε τοὺς κροτάφους τοῦ νεκροῦ διὰ τοῦ ἐπιταφίου στεφάνου.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους ἐπεχείρησαν νὰ διοικήσωσι τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀμέσως κατεδείχθη ἡ ἀνικανότης αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκατέστησαν μετ' ὀλίγον τὸν Περικλέα εἰς τὰ πολιτικά του δικαιώματα, ἐξέλεξαν αὐτὸν στρατηγὸν καὶ τῷ ἀνέθηκαν πᾶσαν τὴν κυβερνητικὴν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἡ κυβερνήσις τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο οἷα καὶ πρότερον. Ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐσταλεύθη καὶ τὰ νεῦρα τοῦ βίου του προσεβλήθησαν. Τέλος προσεβλήθεις καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παρεδόθη εἰς χεῖρας φαύλων καὶ ἀσυνειδήτων δημαγωγῶν, οἷος ἦτο ὁ Κλέων, οἵτινες ἐξῆπτον ἔτι μᾶλλον τὰ πάθη τοῦ λαοῦ καὶ ἐξώθουν αὐτὸν εἰς ἀπονενοημένα διαβήματα.

(§) 67. Ἀλωσις τῶν Πλαταιῶν. — Ἀποστασία τῆς Λέσβου.

Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι φοβούμενοι τὸν λοιμὸν δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Ἀρχιδάμον ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν καὶ μετὰ μακρὰν πολιρκίαν ἐκυρίευσαν αὐτάς (427).

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἤτοι τῷ 428, ἀπεστάτησεν ἡ Λέσβος, ἣτις εἶχε ναυτικὸν καὶ δύναμιν ἀξιόλογον. Πάραυτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμφαν τεσσαράκοντα τριήρεις ὑπὸ τὸν Πάχητα, ἐπολιορκήσαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἠνάγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Οἱ πρωταίτιοι τῆς ἀποστασίας ἀνερχόμενοι εἰς

χιλίους ἐφονεύθησαν, τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκρημνίσθησαν, αἱ νῆες παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ ἄγροί τῶν Λεσβίων ἐδόθησαν εἰς τρεῖς χιλιάδας κληρούχους Ἀθηναίους.)

§ 68. Κατάληψις τῆς Πύλου.

Ἐν ἔτει 425 ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα ἔπλεεν εἰς Σικελίαν. Ἐνῶ δὲ παρέπλεε τὴν Μεσσηνίαν, ὁ ἔξοχος στρατηγὸς Δημοσθένης, ὅστις τότε ἐπέβαινε τοῦ στόλου ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης, κατέλαβε μετὰ πέντε πλοίων τὴν Πύλον καὶ εἰτείχισεν αὐτήν. Οἱ Σπαρτιᾶται, μαθόντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι καλῶς τὸν κίνδυνον, ἔπεμψαν στόλον καὶ προσέβηλον τὸν Δημοσθένην ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, συγχρόνως δ' ἀπεβίβασαν τετρακοσίους εἴκοσιν ὀπίτιας ἐκ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος κειμένης νήσου Σφακτηρίας.

Ἡ μικρὰ φρουρὰ τοῦ Δημοσθένους ἀντέταξε κραταιὰν ἀμυναν, ὅτε πλεύσασαι ἐγκαίρως πεντήκοντα ἀθηναϊκαὶ τριήρεις ἐκ Ζακύνθου ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἐχθρικῶν νεῶν καὶ ἄλλας μὲν αὐτῶν ἐκυρίευσαν, ἄλλας δ' ἐξώθησαν εἰς τὴν ξηράν. Ἐπειτα δ' ἐπολιορκήσαν καὶ τοὺς ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ τετρακοσίους εἴκοσι Σπαρτιᾶτας. Βλέποντες τότε οἱ Σπαρτιᾶται ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπῆρχε διὰ τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἀποκεκλεισμένους, ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας προτείνοντες εἰρήνην. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι κατ' εἰσήγησιν τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν.

Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ παρετεινετο καὶ καθίστατο ἐπίπνοος εἰς τοὺς ἐν Πύλῳ Ἀθηναίους ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Ἀθήναις ὠργίζοντο κατὰ τοῦ Κλέωνος ὡς αἰτίου τῆς ἀπορριφθῆς ἢ πρότασις τῶν Σπαρτιᾶτῶν περὶ εἰρήνης. Ὁ Κλέων κατηγορήσε τοὺς ἐν Ἀθήναις στρατηγούς ὡς δειλοὺς καὶ ἀνικάνους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Κλέωνα. Καὶ προσεπάθησε μὲν οὗτος κατ' ἀρχὰς νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἐπέμενε, ἤναγκάσθη νὰ τὴν ἀποδεχθῆ καὶ ἐκαυχῆθη μάλιστα ὅτι ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν θὰ φονεύσῃ ἢ θὰ φέρῃ ζῶντας τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ.

Ἡ τύχη ἠνένησε τὸν Κλέωνα, ὥστε νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀλαζονικὴν ὑπόσχεσίν του· διότι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πυρκαϊὰ ἀναφθεῖσα κατέκαυσε μέγα μέρος τοῦ δάσους τῆς Σφακτηρίας, ὃ δὲ Δημοσθένης εἶχε παρασκευάσει πάντα τὰ παιτούμενα διὰ τὴν ἔφοδον. Ὅτ' ἔφθασεν εἰς Πύλον ὁ Κλέων, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Δημοσθένους, ἐπέβη ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Οἱ Σπαρτιαῖται, οἵτινες ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἐν αὐτῇ, προσβλήθηντες πανταχόθεν ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἐκ τῶν τετρακοσίων εἴκοσιν ἑκατὸν εἴκοσιν ὀκτὼ ἐφονεύθησαν καὶ διακρίσσιοι ἐνενήκοντα δύο ἀπήχθησαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκρατήθησαν ὡς ὄμηροι.

§ 69. Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος.—

Νικησιος εἰρήνη.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας ὁ γενναῖος **Μάθημα 48ον.** καὶ μεγαλεπήβολος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδης, θέλων ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἀπεφάσισε τῇ συναινέσει τῶν ἐφόρων νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσονήσον, ὅπου ὑπῆρχον, πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Οὕτως ἐν ἔτει 424 μετὰ χιλίων ἑπτακοσίων ὀπλιτῶν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου Β' ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων πλείστας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου. Τελευταῖον δ' ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Ἀμφίπολιν, κειμένην παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν. Ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις ἤτο ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοῖρας πλησίον τῆς Θάσου, μὴ δυνηθεὶς νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὴν Ἀμφίπολιν κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς ἐξορίαν (Θουκ. Ε' 26). Ἐν ἐξορίᾳ δ' εὗρισκόμενος συνέλεξε τὴν ὕλην καὶ συνέγραψε τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ ἱστορίαν τοῦ προκειμένου πολέμου.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ Κλέων, ὅστις παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐνίκηθη καὶ αἰσχροῶς φεύγων ἐφονεύθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βρασίδης ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ γενναίως μαχόμενος.

εστάφη δὲ μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἄφου ἀπέθανον οἱ δύο οὔτοι φιλοπόλεμοι ἄνδρες, Βρασίδης καὶ Κλέων, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιαῖται ἐξαντληθέντες ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου συνωμολόγησαν τῷ 421 πεντηκονταετῇ εἰρήνην διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Νικίου, ἧτις διὰ τοῦτο καὶ *Νικίειος εἰρήνη* ὠνομάσθη· ὥριζε δὲ αὕτη ν' ἀποδοθῶσιν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις.

Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 70. Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.

Ἡ Νικίειος εἰρήνη ὀλίγον χρόνον διήρκεσεν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε φιλοπόλεμος φατρία, ἧτις ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεζήτηι τὸν πόλεμον. Τῆς φατρίας δὲ ταύτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης, υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκέκτητο σπάνια φυσικὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἐλαττώματα μέγιστα. Ἦτο κῆμα ἀρετῆς καὶ κακίας ἢ μᾶλλον ἦτο πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε, καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἔζη. Ὁ Ἀλκιβιάδης τὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, ὅπως ἐπιφέρῃ σύγχυσιν εἰς τὴν Νικίειον εἰρήνην. Ἀλλὰ τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς Νικίειου εἰρήνης ἐπήνεγκεν ἢ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἧτις εἶνε τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ὄλων τῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔδωκαν ἀφορμὴν οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἑγεσταῖοι. Οὔτοι πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Σελινουντίων, τοὺς ὁποίους ἐβοήθουν οἱ Συρακούσιοι, ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Οἱ Ἀθηναῖοι παρκαίνουμένοι ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου καὶ ἀνησύχου Ἀλκιβιάδου ἀπεφάσισαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἑγεσταίους, τοσοῦτ' ἄλλο, καθόσον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διανοοῦντο καὶ ἐπόθουν νὰ κατακτήσωσι τὴν μεγάλην καὶ ὠραίαν νῆσον Σικελίαν.

Μετὰ μεγίστης λοιπὸν σπουδῆς ἐξώπλισαν στόλον ἐξ ἑκατὸν τριάκοντα τεσσάρων τριήρων, ὧν τὰ πληρώματα ἀνήρχοντο εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας τετρακοσίους ἐξήκοντα, καὶ στρατὸν πέντε χιλιάδων ἑκατὸν ὀπλιτῶν καὶ χιλίων τριακοσίων ψιλῶν, ἧτοι

ἐλαφρῶ; ὤπλιτμένων. Στρατηγοὺς δὲ διώρισαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαχον. Ἄλλ' ἐνῶ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, πρῶταν τινὰ εὐρέθησαν κεκομμένοι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικροὶ τετράγωνοι κίονες, οἷτινες ἔφερον εἰς τὸ ἄνω ἄκρον κεφαλὴν θεοῦ ἢ ἥρωος καὶ ἦσαν τοποθετημένοι εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἀσεβὴς αὕτη πράξις ἐτάραξε τοὺς Ἀθηναίους θεωρηθεῖσα ὡς κακὸς οἰωνός, καὶ ἀνεζητήθησαν ἀμέσως οἱ δρᾶσται αὐτῆς. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἤρχισαν νὰ διαδίδωσιν ὅτι οὗτος καὶ ἄλλοι φίλοι του ἐν κραιπάλῃ διατελοῦντες περιήρχοντο τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν πόλιν καὶ ἔθραυσαν τὰς κεφαλὰς τῶν Ἑρμῶν· προσέτι δὲ ὅτι ἐν συμποσίῳ ἠσέβησαν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀκούσας τὰς κατηγορίας ταύτας ἐζήτησε νὰ δικασθῆ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ του φοβούμενοι μήπως ὁ δῆμος ἀπαλλάξῃ αὐτὸν πάσης κατηγορίας, διότι ὁ στρατὸς διέκειτο εὐνοικῶς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐνήργησαν ὥστε νὰ μὴ ἀναβληθῆ ὁ ἔκπλους τοῦ στόλου, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἡ δίκη βραδύτερον (Θουκ. σ' 26—27).

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 415 ἐγένετο ἡ ἔξοδος τοῦ στόλου ἐκ Πειραιῶς μετὰ μεγάλης λαμπρότητος. Ἄπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐν αὐταῖς εὐρισκόμενοι ξένοι κατέβησαν εἰς Πειραιᾶ ἄθροοι καὶ προέπεμψαν τοὺς ἀπερχομένους ἐν μέσῳ συγκινήσεων καὶ δακρύων. Ὁ στόλος ἐκπλεύσας διηυθύνθη εἰς Κέρκυραν, ὅπου συνθηροῖσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Ἐκ Κερκύρας διηυθύνθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ἐνῶ δ' ἔπλεον πρὸς τὴν Κατάνην τῆς Σικελίας, αἴφνης κατέφθασεν ἡ ἱερὰ ναὺς Σαλαμινία, ἵνα παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ φέρῃ αὐτὸν εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀπολογηθῆ εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῆς ἀκρωτηριασέως τῶν Ἑρμῶν καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Ὁ Ἀλκιβιάδης κατ' ἀρχὰς ὑπήκουσε προθύμως καὶ ἐπιβὰς εἰς τὴν ἰδικὴν του τριήρη ἠκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν. Ἄλλ' ὅτε ἔφθασαν εἰς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐδραπέτευσεν. Ἡ Σαλαμινία ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀθήνας ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα, οἱ δὲ

Ἄθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν Ἀλκιβιάδην ἐρήμην εἰς θάνατον. Μετ' ὀλίγον φθάσας ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς Ἄργος καὶ μαθὼν τὴν καταδί- κην του εἶπε μετὰ πικρίας « Ἐγὼ θά δεῖξω εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ζῶ ἀκόμη », καὶ ἀμέσως μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην.

§ 71. Ἡ ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοί, Νικίας καὶ Λάμαχος, **Μάθημα 49ον.** ἐξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασαν εἰς Συρακούσας, νικήσαντες δ' ἐκ παρατάξεως τοὺς Συρακουσίους προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Κατὰ τινα ἔφοδον ὁ Λάμαχος ἐφρονεύθη γενναίως μαχόμενος. Οἱ Συρακούσιοι στενοχωρηθέντες ἐκ τῆς πολιορκίας ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Ὅτε οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ πέμψωσιν εἰς Συρακούσας βοήθειαν, προσέτι δὲ νὰ ὀχυρώσωσι καὶ τὴν Δεκέλειαν, νῦν Τατοῖι, ὅπῃθεν ὀρμώμενοι νὰ δηῶσι τὴν Ἀττικὴν.

Οἱ Σπαρτιάται ἐπέμψαν τότε τὸν ἐμπειροπόλεμον Γυλίππον μετὰ τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Οὗτος ἔφθασεν εἰς Συρακούσας, καθ' ὃν χρόνον οἱ Συρακούσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν Νικίαν. Ἄλλ' ἡ ἔγκαιρος ἀφίξις τοῦ Γυλίππου μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Νικίας νικηθεὶς ἐπανειλημμένως καὶ περιελθὼν εἰς στενοχωρίαν ἐζήτησεν ἐξ Ἀθηνῶν ἐπικουρίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμψαν ἀμέσως τὸν Εὐρυμέδοντα μετὰ δέκα τριήρων, μετ' ὀλίγον δὲ τὸν Δημοσθένη μετὰ ἑβδομήκοντα τριῶν τριήρων, πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλοῦ πλήθους ψιλῶν (Θουκ. Ζ. 42). Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπικουρία αὕτη οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἔφερεν. Ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἦτο ἐναντίος εἰς τὴν ἐστρατείαν ταύτην, ὅτ' ἔφθασεν εἰς Συρακούσας καὶ εἶδε πῶς εἶχον τὰ πράγματα, προέτεινε νὰ ἐπιχειρήτωσιν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐὰν μὲν ἐπιτύχη αὕτη, καλῶς· ἄλλως νὰ ἐπανέλθωσι τάχιστα εἰς Ἀθήνας, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὴν χώραν των, ἣτις κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ Νικίας ἤρνεϊτο ἀνευ ψηφίσματος τοῦ δήμου ν' ἀπέλθῃ, φοβούμενος τὸ εὐμετάβολον τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Τέλος δ' ὅμως ἰδὼν καὶ αὐτὸς τὸ δυσχερὲς τῆς θέσεώς των, συγκατετέθη. Ἄλλ' ἐνῶ πάντα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, αἴφνης γίνεται ἔκλειψις σελήνης, ἣτις ἐφόβισε τὸ πλῆθος καὶ τὸν δεισιδαίμονα Νικίαν. Κατὰ συμβουλήν τῶν μάντεων ὁ ἀπόπλους ἀναβάλλεται ἐπὶ εἴκοσιν ἑπτὰ ἡμέρας.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι μαθόντες τοῦτο ἀπέφραξαν τοὺς λιμένας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειρήσαντες κατόπιν νὰ διασπάσωσι τὸν ἀποκλεισμὸν ἐνικήθησαν καὶ καταδιωκόμενοι ἐρρίφθησαν ἔξω εἰς τὸν στρατόπεδον. Μάτην ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας προσπαθοῦσι νὰ εἰσδιβάσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ πλοῖα καὶ ναυμαχήσωσιν ἐκ νέου. Οἱ στρατιῶται, ἀποβαλόντες καθ' ὀλοκληρίαν τὸ θάρρος, ἀρνοῦνται. Τότε ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι διὰ τῆς μεσογείου χώρας πρὸς τὰς συμμαχικὰς πόλεις (Σεπτ. 413).

Σπαρτατικώτατον καὶ δραματικώτατον θέαμα παρίστανε ἡ ἀναχώρησις. Οἱ νεκροὶ ἔμειναν ἀταφοί. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ πληγωμένοι ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν παρωργισμένων Συρακούσιων. Μάτην ὠδύροντο οὗτοι καὶ ἰκέτευον τοὺς ἀναχωροῦντας φίλους καὶ συγγενεῖς νὰ συμπαραλάβωσι καὶ αὐτούς. Οἱ φεύγοντες μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσι τοῦτο, ἐθρήνουν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐδάκρυον (Θουκ. Ζ. 75).

Οἱ φεύγοντες, ἀνερχόμενοι εἰς τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας, διηρέθησαν εἰς δύο τμήματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὠδήγει ὁ Νικίας, τὸ δὲ δεύτερον ὁ Δημοσθένης. Ἡ πορεία ἐγίνετο βαρεῖα καὶ ἐπίπονος, διότι οἱ Συρακούσιοι ἀδιακόπως ἐπιτιθέμενοι πρηνώχλουν αὐτοὺς καὶ μάλιστα τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ Δημοσθένους, ἣτις ἔνεκα τούτου ἔμεινε πολὺ ὀπίσω. Τέλος ὁ Δημοσθένης περικυκλωθεὶς ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ ὑπὸ τὸν ἕρον νὰ μὴ φονευθῇ κανεὶς μῆτε ἄλλο τι κακὸν νὰ πάθῃ. (Θουκ. Ζ. 82).

Ὁ Νικίας ἀπομακρυνθεὶς ἔσπευσε νὰ φθάσῃ καὶ νὰ διαβῇ τὸν Ἀσίναρον ποταμὸν, ἐλπίζων οὕτω νὰ διαφύγῃ πάντα κίνδυνον. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ στρατιῶται πιεζόμενοι ὑπὸ δεινῆς δίψης ἐρρίφθησαν ἀήροοι καὶ ἀτάκτως εἰς τὸν ποταμὸν, φθάσαντες ἐν τῷ

μεταξύ οἱ Συρακούσιοι καὶ καταλαβόντες τὴν ἀπέναντι κρημνῶδη ὄχθην ἐφόνεον τοὺς ἐν τῷ ποταμῷ, ὥστε τὰ ὕδατα ἐθολώθησαν ἐκ τοῦ βορβόρου καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν πτωμάτων. Τότε ὁ Νικίας μὴ βλέπων καμμίαν ἐλπίδα σωτηρίας παρεδόθη εἰς τὸν Γύλιππον ἄνευ ὄρων τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 413 (Θουκ. Ζ. 84—85).

Ἄπαντες οἱ αἰχμάλωτοι ἀνερχόμενοι εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ἀπήχθησαν εἰς Συρακούσας. Ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Γυλίππου ἐφρονεύθησαν, οἱ δ' ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς λατομίας. Ἐκεῖ ἄστεγοι καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὸ ψῦχος τῶν φθινοπωρινῶν νυκτῶν προσεβλήθησαν ὑπὸ διαφόρων ἀσθeneϊῶν. Αἱ δὲ ἀσθένειαὶ αὗται, ἡ ἀφόρητος δυσωδία, προσερχομένη ἐκ τῶν πτωμάτων τῶν ἀποθνησκόντων, καὶ τὰ διάφορα ἄλλα δεινὰ, τὰ ὅποια ἔπασχον, ἐπέφερον πολὺν θάνατον εἰς αὐτούς. Εἰς τὰς λατομίας ἔμειναν ἐξ ὀδομήκοντα ἡμέρας. Τέλος πάντες οἱ ἐπιζῶντες, πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σικελιωτῶν, ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

Τοιοῦτον τραγικὸν τέλος ἔλαβεν ἡ μετὰ τοσοῦτων ἐλπίδων ἐπιχειρηθεῖσα κατὰ τῆς Σικελίας ἄφρων ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων.

Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου.

§ 72. Δεκελεικὸς πόλεμος. — Ἀποστασία τῶν συμμάχων.

Πρὶν ἐπέλθῃ τὸ τέλος τοῦ ἐν Σικελίᾳ δράμα-
Μάθημα 50ον. τος, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις, τῇ συμβουλῇ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἤδη ἀπὸ τοῦ 415 ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν καὶ ἀφῆκεν ἐν αὐτῇ φρουράν. Αὕτη ἐπὶ ἐννεὰ ἔτη παραμείνασα ἐλεηλάτει τὴν Ἀττικὴν ἀδικαλείπτως καὶ εἶχεν ἀποκεκλεισμένας τὰς Ἀθήνας διὰ ξηρᾶς. Ἐπῆλθε κατόπιν καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ καταστροφή. Ὅτε ἡ περὶ ταύτης ἀγγελία ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐβεβαιώθη, οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν κατὰ-πληκτοὶ, συλλογιζόμενοι ὅποια ἀπώλεσαν καὶ εἰς ποῖαν δεινὴν θέσιν περιῆλθεν ἡ πατρίς των, ἥτις ἔμεινεν ἄνευ χρημάτων, ἄνευ πλοίων, ἄνευ ἀνδρῶν.

Καὶ ὅμως καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ στιγμῇ ὁ ἀθηναϊκὸς λαὸς δὲν ἀπώλεσε τὸ θάρρος του. Ἐκ τῶν ἐνόνητων ἐπορίσθη χρήματα,

κατεσκευάσατο πλοῖα, συνέλεξε στρατὸν καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἀποστασίαν τῶν συμμάχων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ εἶδησις ὅτι οἱ Χίτοι ἀπεστάτησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ταρασσονται ἔτι μᾶλλον θεωροῦντες ἐπικειμένην καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων τὴν ἀποστασίαν.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου, τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους, εἶχε ψηφισθῆ νόμος, δι' οὗ ἐφυλάσσοντο ἐν τῇ Ἀκροπόλει χίλια τάλαντα ἄθικτα, προωρισμένα διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην τῆς πόλεως, ἂν ποτε ὀέχθρὸς ἤθελεν ἐμφανισθῆ πρὸ τοῦ Πειραιῶς. Νῦν οἱ Ἀθηναῖοι καταλύουσι τὸν ἐν λόγῳ νόμον καὶ διὰ τῶν ταλάντων τούτων κατασκευάζουσι στόλον. Ἀλλὰ κατὰ σειράν ἀποστατοῦσιν ἡ Εὐβοία, ἡ Λέσβος, αἱ ἐν Ἰωνίᾳ Ἐρυθραί, αἱ Κλαζομεναὶ καὶ αὐτὴ ἡ Μίλητος. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Σπαρτιάται, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ σατράπου Τισσαφέρους, συνεμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν ὄρον οἱ μὲν Σπαρτιάται ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν περσικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων, ὁ δὲ Τισσαφέρνης νὰ τροφοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου (Θουκ. Η. 18).

§ 73. *Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος ἐν Ἀθήναις.*—

Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τετρακοσίων.— Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου.

Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἔφαροι τῆς Σπάρτης ἀπέστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα κινήτῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἰωνικὰς πόλεις. Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εὕρισκετο ἐν Ἰωνίᾳ, ἐπειδὴ ἔγιγεν ὑποπτος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέρην καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰς ὀλεθριωτάτας διὰ τὴν Ἑλλάδα συμβουλὰς. Παρέστητε δὴλα δὴ εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν συμφέρει ἡ ἐντελής ταπεινώσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ τοῦναντίον ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ τοὺς Λακεδαιμόνιους καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατατρίβωνται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τοὺς ἐν Σάμῳ στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων ἐμήνυσε κρυφίως ὅτι δύναται ν' ἀποσπάσῃ τὸν Τισσαφέρην ἀπὸ τῆς συμ-

μαχίας τῶν Λακεδαιμονίων καὶ καταστήσῃ αὐτὸν φίλον τῶν Ἀθηναίων, εἰὰν οἱ στρατηγοὶ κατορθώσωσι τὴν κάθοδον αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο παρέστησεν ὅτι ἦτο ἀναγκαία ἡ μεταβολὴ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχικόν.

Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου· μεταβὰς δὲ ὁ Πείσανδρος εἰς Ἀθήνας μετὰ πολλὰ κατώρθωσε νὰ μεταβληθῇ τὸ πολίτευμα (411), ἦτοι ἀντὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων ἐξελέχθησαν τετρακόσιοι, εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνετέθη ἀμισθὶ ἅπασα ἡ διοίκησις τῆς πόλεως, ἀντὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐξελέχθησαν πεντακισχίλιοι ἄνδρες ἐκ τῶν εὐπορωτέρων.

Ἄλλ' ἡ διοίκησις τῶν τετρακοσίων ἀπέβη μετ' ὀλίγον τυραννική. Οὐδέποτε οὗτοι συνεκάλεσαν τοὺς πεντακισχιλίους, πολλοὺς δὲ τῶν πολιτῶν ἐφόνευσαν, ἄλλους ἐξώρισαν καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰς φυλακάς. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἀγανακτήσας συνῆλθε μετὰ τέσσαρας μῆνας εἰς τὴν Πνύκα καὶ κατέλυσε τὴν ἀρχὴν τῶν τετρακοσίων, παρέδωκε δὲ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς πεντακισχιλίους, πάσας τὰς ἀρχὰς ἐκήρυξεν ἀμισθοὺς καὶ ἐψήφισε τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου.

§ 74. *Νίκαι καὶ κάθοδος τοῦ Ἀλκιβιάδου.—Καθαί-
ρεισις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς στρατηγίας.*

Ὁ Ἀλκιβιάδης καίπερ ἀνακληθεὶς δὲν ἐπανε-
Μάθημα 51ον. ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ἤθελε νὰ ἐπανεέλθῃ ἄπρακτος ἐμπιστευόμενος εἰς τὸν οἶκτον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τοῦδε ἡ νίκη τρέπεται καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι γινώσκοντες ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐβοίας ἡ ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου προσκομιδὴ σίτου ἔμελλε νὰ εἶνε διπλῶς ἀναγκαία εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπεφάσισαν τὴν μετάθεσιν τοῦ πολέμου εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἑλλησπόντον χώρας. Ὅθεν ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίδαρος ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Μιλήτου μετὰ ἐβδομήκοντα τριῶν τριήρων καὶ διηυθύνθη εἰς τὸν Ἑλλησπόντον. Τότε καὶ ἡ ἐν Σάμῳ ναυλοχοῦσα ναυτικὴ μοῖρα τῶν

Ἀθηναίων, ἐξ ἐξήκοντα ἐπτὰ τριήρων, ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον, συγκρουσθεῖσα δὲ πρὸς τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον *Κυνὸς σῆμα* ἐνίκησεν αὐτὸν (411). Ἡ νίκη αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφορὰς. Μετὰ τρεῖς μῆνας συνεκροτήθη δευτέρα ναυμαχία παρὰ τὴν Ἄβυδον· ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ναυμαχίας ἐπιφανεῖς ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ δέκα ὀκτὼ τριήρεις ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (410) αὐτὸς ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνίκησε περιφανῆ νίκην καταναυμαχήσας τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κύζικον, ὅπου ἐφρονεύθη καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκυρίευσεν τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις, τέλος δὲ τὴν Χαλκηδὸνα καὶ τὸ Βυζάντιον.

Μετὰ τοὺς θριάμβους τούτους ἐπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῷ 408 μετὰ ὀκτὼ ἐτῶν ἀπουσίαν κομίζων ἄπειρα λάφυρα καὶ σύρων ὀπισθὲν του πολλὰς ἐχθρικὰς ναῦς. Ἄπας ὁ λαὸς τῶν Ἀθηναίων κατέβη εἰς Πειραιᾶ καὶ ὑπεδέχθη τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν μεγάλῃ συνοδείᾳ ἀνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν Πνύκα. Ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ δήμου ἀπελογήθη εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν καὶ ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς φθονερὸν τινα δαίμονα. Πικραστῶν δὲ πλείστας ἐλπίδας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκέρδισε τὰς καρδίας ὄλων. Ὁ δῆμος ἐστεφάνωσεν αὐτὸν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ ἐξέλεξε στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Μετὰ τρεῖς μῆνας ὁ Ἀλκιβιάδης λαβὼν ἑκατὸν τριήρεις ἐπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ προσωρμίσθη εἰς τὸ Νότιον, ἐπινηϊον τῆς Κολοφῶνος. Ὀλίγον πρότερον ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Μινδάρου εἶχεν ἀποσταλῆ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ Λύσανδρος, ἀνὴρ πανοῦργος καὶ δόλιος. Προσέτι δὲ τὸν Τισσαφέρνη, ὃν ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε διαθέσει κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη ὁ Κῦρος ὁ νεώτερος, ὅστις ἐκηρύχθη ἀμέσως ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων. Οὗτος ὄχι μόνον ἠῤῥῆξε τὸν εἰς τοὺς ναύτας διδόμενον μισθόν, ὃν ὁ Τισσαφέρνης εἶχεν ἐλαττώσει, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθυστεροῦντας ἐπλήρωσεν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἔχων ἀνάγκην χρημάτων ἀπεμακρύνθη ἐπὶ

μικρὸν ἀπὸ τοῦ στόλου του, ἀνέθηκε δὲ τὴν προσωρινὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν κυβερνήτην του Ἀντίοχον καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, προεκάλεσεν εἰς ναυμαχίαν τὸν ἐν Ἐφέσῳ εὐρισκόμενον Λύσανδρον. Ὁ Λύσανδρος χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἐφορμᾷ καὶ νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὸ Νότιον, κυριεύει δὲ καὶ δέκα πέντε τριήρεις. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐφρονεύθη καὶ ὁ Ἀντίοχος.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μαθὼν τὴν ἥτταν ἐπιστρέφει ταχέως καὶ προκαλεῖ ἐπανελημμένως τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλ' ὁ Λύσανδρος νικητὴς ὢν δὲν ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατηγοροῦσαν αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς ἥττης, ὁ δὲ δῆμος πεισθεὶς καθήρесе τὸν Ἀλκιβιάδην ἀπὸ τῆς στρατηγίας καὶ ἐξέλεξε δέκα στρατηγούς. Μεταξὺ αὐτῶν τὰ πρωτεῖα εἶχεν ὁ Κόνων.

§ 75. Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας ναυμαχία (406).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (406), ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιαῖται ἀπέστειλαν ναύαρχον τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα ἔχοντα αἰσθήματα πανελληνία καὶ λυπούμενον, διότι ἔβλεπε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐξαντλῶνται πολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους, ἐνῶ ὁ κοινὸς ἐχθρὸς αὐτῶν ἦσαν οἱ Πέρσαι. Ὁ Καλλικρατίδας ἰδὼν τὸν Κόνωνα πλέοντα μὲ ἐβδομήκοντα τριήρεις πρὸς τὴν Σάμον κατεδίωξεν αὐτὸν μὲ ἑκατὸν ἐβδομήκοντα ναῦς καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης. Ἐκεῖ εἰσέπλευσε καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Γενομένης δὲ ναυμαχίας, ὁ Κόνων ἀπώλεσε τριάκοντα τριήρεις, τὰς δὲ λοιπὰς τεσσαράκοντα ἀνείλκυσε ὑπὸ τὸ τεῖχος. Τότε ὁ Καλλικρατίδας ἐπολιόρκησε τὸν Κόνωνα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὰ γενόμενα συνῆλθον ἀμέσως εἰς ἐκκλησίαν καὶ ἐψήφισαν νὰ ἐτοιμασθῶσιν ἑκατὸν δέκα τριήρεις καὶ νὰ ἐπιβιασθῶσιν εἰς αὐτάς πάντες οἱ ἔχοντες στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι. Μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ὁ στόλος οὐ-

τος ἔπλευσεν εἰς Σάμον, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ δέκα τριήρεις τῶν Σαμίων καὶ τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων.

Ὁ Καλλικρατίδας, μαθὼν ὅτι ἀθηναϊκὸς στόλος ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Κόνωνος εὐρίσκετο ἐν Σάμῳ, ἀφῆκε πεντήκοντα πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἐτεόνικον διὰ νὰ πολιορκῆ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μὲ τὰ λοιπὰ ἑκατὸν εἴκοσι ἐξέπλευσεν εἰς τὸ πέλαγος πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δύο στόλοι συνητηθήσαν παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας, νήσους ἀντικρὺ τῆς Λέσβου. Γενομένης ναυμαχίας (406), ἐνικήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ὁ γενναῖος ναύαρχος Καλλικρατίδας πεσὼν ἐκ τοῦ πλοίου ἐξηφανίσθη. Ὁ Ἐτεόνικος, ὅστις ἐπολιορκεῖ τὸν Κόνωνα ἐν Μυτιλήνῃ, μαθὼν τὴν ἤτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Χίον, ὃ δὲ Κόνων ἐλευθερωθεὶς ἠνώθη μετὰ τῶν νικητῶν ἐν Ἀργινοῦσαις καὶ ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἔπλευσεν εἰς Σάμον.

Ἀλλὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ἐκhlίδωσεν ὁ ἄφρων ἀθηναϊκὸς λαός. Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔνεκεν ἐπισυμβάσης σφοδρᾶς τρικυμίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασώσωσι τοὺς ναυαγούς, οἱ ἐν Ἀθήναις δημαγωγοὶ κατηγοροῦσαν αὐτούς ὡς παραμελήσαντας ἱερὸν καθήκον· ὃ δὲ δῆμος ὑπὸ μανίας κατεχόμενος κατεδίκασεν αὐτούς εἰς θάνατον, πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὅστις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

§ 76. Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφή τῶν Ἀθηναίων (405).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἔπεμψαν ἀπὸ κοινοῦ πρέσβεις εἰς Σπάρτην, ἵνα ζητήσωσι παρὰ τῶν ἐφόρων ναύαρχον τὸν Λύσανδρον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἀπηγόρευεν ἐν Σπάρτῃ νὰ ναυαρχήσῃ δις ὁ αὐτός, οἱ ἔφοροι ἀπέστειλαν ναύαρχον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τὸν Ἄρακον, ἐπιστολέα δέ, ἤτοι ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὸν στόλον.

Ὁ Λύσανδρος λαβὼν χρήματα παρὰ τοῦ Κύρου, σατράπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Ἐφέσου καὶ διηυθύνθη

πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον. Προσβάλων δὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν πόλιν Λάμψακον, σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων, ἐκυρίευσεν αὐτήν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες, εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἄλωσιν τῆς Λαμψάκου, ἔπλευσαν εἰς τὴν Σηστόν καὶ ἐκεῖθεν λαβόντες τροφὰς προσωμίσθησαν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου.

Ἐπὶ πέντε ἡμέρας οἱ Ἀθηναῖοι ἐξήρχοντο εἰς τὸ πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, καίτοι ἦτο κατ' ὄλα ἔτοιμος, ἀπέφευγεν. Οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν ἑσπέραν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ἐξήρχοντο ἐκ τῶν πλοίων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ξηράν. Τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐξέλθει τῶν πλοίων καὶ ἦσαν διεσκορπισμένοι, ὁ Λύσανδρος μεθ' ὄλου τοῦ στόλου ὤρμησε κατ' αὐτῶν. Πρῶτος ὁ Κόνων ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Μόνον ὀκτὼ τριήρεις διεσώθησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα, ὅστις ἀπέπλευσεν εἰς Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου πρὸς τὸν βασιλέα αὐτῆς Εὐαγόραν, καὶ ἡ Πάραλος, ἣτις ἔφερε τὴν θλιβεράν εἰδησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Πάσας τὰς λοιπὰς τριήρεις, ἑκατὸν ἐβδομήκοντα, συνέλαβεν ὁ Λύσανδρος, ὡς καὶ τρεῖς χιλιάδας αἰχμαλώτους καὶ ἀπέσφαξεν αὐτοὺς ἀνηλεῶς.

§ 77. Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηναίων. — Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (404).

Ὅτε ἡ Πάραλος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ **Μάθημα 53ον.** ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐβυθίσθησαν εἰς πένθος καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν ἀπὸ τῆς ἀναποφεύκτου πολιορκίας τῶν Ἀθηναίων. Μετὰ τινα χρόνον ὁ Λύσανδρος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ μὲ ἑκατὸν πενήκοντα πλοῖα καὶ ἐπολιορκήσεν τὰς Ἀθήνας ἀπὸ θαλάσσης. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Παυσανίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐκ Δακελείας κατελθόντος Ἄγγιδος, ἐπολιορκήσεν αὐτὰς ἀπὸ ξηρᾶς.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἀντεῖχον· ἀλλ', ὅτε ἤρχισαν νὰ

ἐκλείπωσιν αἱ τροφαί, ὑπέβαλον ἐντίμους προτάσεις περὶ εἰρήνης· «Νὰ ἐγκαταλείπωσιν ἀπάσας τὰς ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν κτήσεις καὶ νὰ διατηρήσωσι μόνον τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ τείχη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπήτουν νὰ κρημνίσωσιν ἕκτασιν δέκα σταδίων ἐξ ἑκατέρου τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ παραδεχθῶσι τὸν ὅρον τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν νὰ θανατώνηται, ὅστις ἤθελε συμβουλευεῖσι περὶ κρημνίσεως τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐκ τῆς ὁποίας πολλοὶ ἀπέθνησκον καθ' ἑκάστην, ἠναγκάσθησαν νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην ὑπὸ οἴουσιδήποτε ὅρους. Οἱ πρέσβεις μετὰ μακρὰν διατριβὴν ἐν Σπάρτῃ ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας. Γενομένης ἐκκλησίας, ὁ προϋστάμενος τῆς πρεσβείας Θηραμένης ἀνεκοίωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης α') νὰ κρημνίσωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς· β') νὰ παραδώσωσι τὸν στόλον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, πλὴν δώδεκα πλοίων γ') ν' ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους καὶ δ') νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθρούς, καὶ φίλους μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτούς, ὅπου καὶ ἂν ἐκστρατεύωσιν. Ὁ δὲ λαὸς ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθη καὶ ἐπεκύρωσε τὴν εἰρήνην.

Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος ἤρχισε νὰ κατασκάπτῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αἱ αὐλητρίδες ἔπαιζον τὸν αὐλόν, οἱ δὲ σύμμαχοι ἐστεφανωμένοι ἐπευφήμουν, νομίζοντες ὅτι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτο ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος (Ξενοφ. Ἑλλ. Β, 10—23).

Τοιοῦτο θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις κατέρριψε μὲν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ὕψωσε τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἐκλόνησεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασε τὸν ὄλεθρον αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ὁ Λύσανδρος, ἀφοῦ κατέλυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐν Ἀθήναις καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ἄνδρας, ἔπλευσεν εἰς Σάμον, τὴν μόνην πιστὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς εἰς ὀλιγαρχικόν, ἐπανῆλθον εἰς Σπάρτην κομίζων ἅπειρα λάφυρα.

§ 78. *Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου.*

Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Λυσάνδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ συγγράψωσι νόμους, καθ' οὓς ἡ πόλις ἔμελλε νὰ κυβερνᾶται. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου διώρισαν πεντακοσίους βουλευτὰς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν, ὅπως αὐτοὶ ἤθελον, καὶ ἐκυβέρνηων αὐτογνωμόνως καὶ αὐθαιρέτως διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῆς σφαγῆς. Ὁθεν καὶ τύραννοι ὠνομάσθησαν. Ἵνα δύνανται ἀκωλύτως νὰ πράττωσι πᾶν ὅ,τι ἤθελον, ἐνήργησαν διὰ τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας σπαρτιατικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν ἀρμοστήν *Καλιβίον*. Ὑπὸ τὴν προστασίαν λοιπὸν τούτου οἱ τριάκοντα ἤρχισαν ἀδιακρίτως νὰ καταδιώκωσι καὶ φονεύωσι πάντας τοὺς χρηστοὺς πολίτας καὶ τοὺς πλουσίους διὰ νὰ σφετερίζωνται τὰς περιουσίας αὐτῶν. Τοσαύτῃ δὲ ἦτο ἡ θηριωδία αὐτῶν, ὥστε καὶ τὸν συνάρχοντά των *Θηραμένην*, τολμήσαντα ν' ἀντισταθῆ εἰς τὰ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα αὐτῶν μέτρα, κατεδίκασαν εἰς θάνατον κατὰ πρότασιν τοῦ *Κριτίου*, ὅστις ἦτο ὁ φονικώτατος τῶν τριάκοντα.

Κατὰ τὸ ὀκτῆμηνον διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν χιλίους πεντακοσίους πολίτας καὶ πλείστους ἐξώρισαν. Διὰ δὲ τοῦ Λυσάνδρου ἐνήργησαν, ὥστε νὰ φονευθῆ ὑπὸ τοῦ σατράπου *Φαρναβάζου* ἐν *Φρυγίᾳ* καὶ ὁ Ἀλικιιάδης, διότι ἐφοβοῦντο τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐξορισθέντων καὶ καταφυγόντων εἰς *Θήβας* ἦτο καὶ ὁ *Θρασύβουλος*, ἀνὴρ γενναῖος καὶ φιλόπατρις. Οὗτος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα, διενόηθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν. Συναθροίσας λοιπὸν περὶ τοὺς ἑβδομήκοντα ἐκ τῶν φυγάδων, τοὺς ἀνδρειοτάτους, κατέλαβε τὴν *Φυλὴν*, φρούριον ὄχυρόν ἐπὶ τῆς *Πάρνηθος*. Τούτου γνωσθέντος, οἱ τριάκοντα ὤρμησαν μεθ' ἰκανῆς δυνάμεως κατὰ τῆς *Φυλῆς*: ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ *Θρασυβούλου* ἐπκνήθον εἰς Ἀθήνας. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ *Θρασυβούλου* μετὰ τῶν πανταχόθεν συρρευσάντων ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Μετὰ τούτων ὁ *Θρασύβουλος* διὰ νυκτὸς ἔρχεται εἰς *Πειραιᾶ* καὶ ὄχυροῦται ἐν *Μουνηγίᾳ*. Οἱ τριά-

κοντα ἐπέρχονται πάλιν κατ' αὐτοῦ· ἀλλὰ νικῶνται ἐν πεισμα-
τωδεστάτῃ μάχῃ καὶ φονεύονται ἐξ αὐτῶν ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἴππό-
μαχος. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις καθήρσαν τοὺς τριάκοντα καὶ συνεφι-
λιώθησαν μὲ τοὺς ἐν Πειραιεῖ. Μετὰ τοῦτο ὁ Θρασύβουλος ἀνήλθεν
ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας, ἀπένειμεν ἀμνηστίαν εἰς πάντας, πλὴν
τῶν τριάκοντα, καὶ ἀνίδρυσε πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403).

§ 79. Ἡγεμονία τῆς Σπάρτης.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἄνευ ἀντι-
πάλου ἐν Ἑλλάδι, ἐφέρετο δὲ πρὸς τὰς ὑποδεστέρας ἑλληνικὰς
πόλεις λίαν ἀγερώχως. Οἱ Σπαρτιῶται καταλύσαντες τὰ δημο-
κρατικὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, ὅσαι πρότερον ἦσαν ὑπὸ τὴν
ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, ἱδρυσαν ἐν αὐταῖς ὀλιγαρχικὰς κυβερ-
νήσεις καὶ ἔπεμφαν ἰδίους διοικητάς, οἵτινες ὠνομάζοντο ἄρμο-
σταί. Ἀλλ' ἡ διοίκησις τῶν ἄρμοστῶν ἦτο λίαν τυραννική. Δι' ὅ-
αί ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες τοσαύτας θυσίας εἶχον ὑποστῆ ὑπὲρ
τοῦ θριάμβου τῆς Σπάρτης, δὲν ἐβράδυναν νὰ αισθανθῶσιν ὅτι
εἶχον πολὺ περισσότερὰν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀ-
θηναίων παρὰ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Σπάρτης.

§ 80. Ὁ Σωκράτης.

Κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους ὄχι μόνον ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε συντριβῆ, ἀλλὰ
Μάθημα 54ον. καὶ τὰ ἔθνη τῶν πολιτῶν εἶχον διαφραρῆ ὑπὸ
τῶν καλουμένων σοφιστῶν. Ἦσαν δὲ οἱ σοφισταὶ ψευδοφιλόσο-
φοι, οἵτινες ἐπηγγέλλοντο τὸν διδάσκαλον καὶ ἐδίδασκον τοὺς
παῖδας τῶν Ἀθηναίων πλουσίων, λαμβάνοντες ἀδρότάτους μισ-
θοὺς. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτῶν ἦτο ὀλεθρία, διασαλεύουσα
τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Μὲ
τὰς λεπτολογίαις τῆς διαλεκτικῆς διέστρεφον τὴν ἀλήθειαν πα-
ριστάνοντες αὐτὴν ὡς ψεῦδος καὶ τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν.

Κατὰ τῶν λυμεῶνων τούτων τῆς κοινωνίας ἀντεπεξῆλθεν εἰς
μέγας ἀνὴρ, ὁ Σωκράτης, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ λιθοξόου Σωφρο-
νίσκου καὶ τῆς μαίας Φαιναρέτης. Ὁ Σωκράτης ὑπῆρξε μέγας
φιλόσοφος καὶ μέγας διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς. Ὡς κύριον σκοπὸν

τοῦ βίου του εἶχε νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ καθοδηγῇ αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Σχολεῖον δὲν εἶχεν ὁ Σωκράτης οὔτε χρόνον ὠρισμένον πρὸς διδασκαλίαν. Ἐδίδασκε δωρεὰν ἀπὸ πρωῒας μέχρι ἐσπέρας, εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὴν ἀγορὰν, εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαιστράς. Πλῆθος ἀνθρώπων συνέρρεε διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν Σωκράτη διδάσκοντα. Ἡ φήμη αὐτοῦ ἦτο μεγίστη. Ἡ Πυθία ὠνόμασεν αὐτὸν «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον». Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους περιστρέφετο εἰς τὸ τί εἶνε δίκαιον, τί ἄδικον, τί καλόν, τί αἰσχρόν, τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, καὶ ἐν γένει εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτὸν, πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁ Σωκράτης εἶχε προσωπικούς ἐχθροὺς τοὺς σοφιστὰς καὶ ἐπολέμει τὰς ὀλεθρίας αὐτῶν δοξασίας· εἶχε δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς ἐχθροὺς, διότι διδάσκων ἐξήλεγε μετὰ θάρρους τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν ἀμάθειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατέκρινε πᾶσαν κακίαν. Τρεῖς τῶν πολλῶν ἐχθρῶν του, ὁ Μέλιτος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Δύκων, ἀπήγγειλαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν α') ὅτι δὲν πιστεύει τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰσάγει νέους θεοὺς, β') ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους.

Ὁ Σωκράτης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπελογήθη σοβαρῶς, ἀπαθῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔκλαυσε καὶ δὲν ἐκέτευσεν, ὅπως συνήθιζον νὰ κάμνωσιν ἐνίοτε οἱ κατηγορούμενοι τότε, ἀλλὰ μετεχειρίσθη γλῶσσαν σοβαρὰν καὶ ἀξιοπρεπῆ, καὶ ἀπολογούμενος ἐφαίνετο μᾶλλον ὅτι ἐδίδασκε, διὰ τοῦτο οἱ δικασταὶ ὠργίσθησαν καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Ὁ Σωκράτης ἔπιε τὸ κώνειον ἀταράχως καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν ὁ μάρτυς οὗτος τῆς ἀληθείας τῷ 399.

§ 81. Κῦρον ἀνάβασις καὶ κἀνοδος τῶν μυθίων (401—400)

Διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐβασίλευεν ἐν Περσίᾳ ὁ Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξη, ὅστις διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, ὅστις ἦτο σατράπης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος, μελετῶν νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ βασιλεύσῃ αὐτός

ἀντ' ἐκείνου, ἠτοίμασεν ἑκατὸν χιλιάδας περσικὸν στρατὸν καὶ προσέλαβε καὶ δέκα τρεῖς χιλιάδας μισθοφόρους Ἑλληνας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λακεδαιμονίου Κλεάρχου καὶ ἄλλων. Περὶ δὲ τὰς ἀρχάς τοῦ 401 ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἀρταξέρξου, ὅστις μαθὼν παρὰ τοῦ Τισσαφέρου τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετ' ἑνεακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν.

Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας (401). Γενομένης μάχης, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένους Πέρσας καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων, οἱ δὲ περὶ τὸν Κύρον προσεκύουν αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ἄλλ' ὅτε ὁ Κύρος διέκρινε τὸν ἀδελφόν του, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ, ὅπως τὸν φονεύσῃ, ἐφρονεῦθη δ' ὅμως αὐτὸς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως. Τότε ὁ περσικὸς τοῦ Κύρου στρατὸς ἠτομόλησεν πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην.

Ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου θεωρῶν ἑαυτὸν νικητὴν ἔπεμψε καὶ ἀπήτησεν παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων. Ἄλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὄλων ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶνε ἴδιον τῶν νικῶντων νὰ παραδίδωσι τὰ ὅπλα. Ὁ πονηρὸς δ' ὅμως Τισσαφέρης ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας κατωρθῶναι καὶ δολοφονεῖ πάντας τοὺς στρατηγούς. Ἡ εἰδήσις περὶ τῆς δολοφονίας τῶν στρατηγῶν ἐθύθισεν εἰς μεγάλην λύπην τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Εὐρίσκοντο ἄνευ ἀρχηγοῦ ἐν μέσῳ χωρῶν ἀγνώστων, περιστοιχιζόμενοι πανταχόθεν ὑπ' ἐχθρῶν. Τότε ἐνεφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπηλπισμένων στρατιωτῶν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις ἠκολούθησεν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ὡς ἐθελοντής, καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φρονήματος ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς. Οἱ στρατιῶται ἐνθαρρυνθέντες ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς, ἐν αἷς καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Τότε ἤρχισεν ἡ ἀξιωμαθιμότερος ἐκείνη ἀνάθοδος τῶν μυρίων, ἡ γενομένη διὰ Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Ἀρμενίας καὶ Πόντου. Ταύτην ἀμιμῆτως περιγράφει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ σύγγραμμα, τὸ ἐπιγραφόμενον *Κύρου ἀνάβασις*.

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας οἱ Ἕλληνες ἐβάδιζον ἄνευ ὁδηγῶν διὰ μέσου χωρῶν ἀγνώστων. Διήρχοντο ἐρήμους καὶ διέελκινον ὄρη.

ὑπερύψηλα καὶ χιονοσκεπῆ ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ ψύχους δριμυτάτου προσβαλλόμενοι ὑπὸ ἀγρίων λαῶν, κακουχούμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι. Τέλος ἐφθασαν εἰς τὸ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ὄρος. Μόλις ἀντίκρυσαν τὸν Εὐξείνιον Πόντον ὑπὸ τσακῦτης ἀγαλλιᾶσεως κατελήφθησαν, ὥστ' ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας ὁ εἷς τοῦ ἄλλου καὶ χύνοντες δάκρυα χαρᾶς ἐφώναζον: *Θάλασσα! θάλασσα!* Ἐκεῖθεν ἀνερχόμενοι περίπου εἰς ὀκτῶ χιλιάδας ἑξακοσίους, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων ὑπὸ τοῦ ψύχους, ὑπὸ τῆς πείνης καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέβησαν εἰς τὴν πρώτην ἑλληνικὴν πόλιν, τὴν Τραπεζοῦντα. Μετὰ τινὰς δ' ἄλλας περιπετειᾶς ἑξακισχίλιοι ὠδηγήθησαν καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὸν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρωνα, ὅστις ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρους.

§ 82. *Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν.*—

Στρατεία τοῦ Ἀγησίλαου κατὰ τῆς Ἀσίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ἀνταμεΐβων
Μάθημα 55ον. ὁ Ἀρταξέρξης τὸν Τισσαφέρην διώρισεν αὐτὸν σατράπην ὅλων τῶν χωρῶν, ὧν πρότερον ἦρχεν ὁ Κύρος, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικὰς πόλεις, αἵτινες παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν ἀποστατήσαντα Κύρον. Ὁ Τισσαφέρνης ἀπήτησε παρὰ τῶν πόλεων τούτων τελείαν ὑποταγὴν, ἀλλ' αὐταὶ ἀντέστησαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης.

Ἡ Σπάρτη κατ' ἀρχὰς ἔπεμψε τὸν Θίβρωνα καὶ μετ' αὐτὸν τὸν Δερκυλλίδαν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξῷ, ἀποθανόντος τοῦ Ἁγίδος, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησίλαος. Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, χωλὸς τὸν ἕνα πόδα καὶ δύσμορφος. Ἄλλ' εἰς τὸ εὐτελὲς ἐκεῖνο σαρκίον ὑπῆρχε ψυχὴ μεγαλόφρων καὶ ἐμπορουμένη πανελληνίων αἰσθημάτων. Ἐν τοῖς πολέμοις ὁ Ἀγησίλαος ἀνεδείχθη στρατηγικώτατος, θεωρεῖται δὲ ὡς εἷς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ Σπάρτη ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον νὰ διεξαγάγῃ τὸν νέον κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον. Ὁ Ἀγησίλαος παραλαβὼν δύο

χιλιάδας νεοδαμόδεις, ἤτοι Εἰλωτας ἀνακτήσαντας τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ ἐξ χιλιάδας συμμάχους ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἔφεσον (396). Ὁ Τισσαφέρνης καταληφθεὶς ἀπαράσκευος ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου τρίμηνον ἀνακωχὴν, ἣν ὁ Ἀγησίλαος παρεχώρησε, καίτοι ἐγνώριζε τὴν περὶ τοὺς ὄρκους ἀπιστίαν τοῦ Τισσαφέρνους. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Τισσαφέρνης λαβὼν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως παρέβη τὸν ὄρκον του καὶ διέταξε τὸν Ἀγησίλαον ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἄλλ' ὁ Ἀγησίλαος μὲ τὸν ὀλιγάριθμον, ἀλλ' ἐξησηκημένον στρατὸν του, λεηλατεῖ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Λυδίαν, εἰς δὲ τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ γενομένην μεγάλην μάχην διαλύει καὶ διασκορπίζει τὸν στρατὸν τοῦ Τισσαφέρνους καὶ γίνεται κύριος τοῦ πλουσίου στρατοπέδου αὐτοῦ (Ἐν. Ἑλλ. Γ. 4, 22).

Ὁ μέγας βασιλεὺς μαθὼν τὰς ἤττας τοῦ Τισσαφέρνους καθήρσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ ἔπεμψε νέον σατράπην, τὸν Τιθραύστην, μὲ τὴν διαταγὴν ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τισσαφέρνους καὶ ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ταύτην. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Ὁ Τιθραύστης ἐδείχθη πολιτικώτερος τοῦ Τισσαφέρνους. Βλέπων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀγησιλάου συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Ὁ Ἀγησίλαος τότε εἰσβαλὼν εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, τὴν Φρυγίαν, ἠλευθέρωσεν ἐνταῦθα πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐμελέτα δὲ νὰ καταλύσῃ ὀλοσχερῶς τὴν περσικὴν ἀρχὴν ἐν ὅλῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ.

Ὁ Τιθραύστης, βλέπων ὅτι ὁ Ἀγησίλαος δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ῥόδιον Τιμοκράτην μετ' ἀφθόνου χρυσίου, ἵνα ἐξεγείρῃ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Τιμοκράτης δὲν ἀπῆντησε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του, ἐπειδὴ ἐν Ἑλλάδι τότε ἔπικράτει μεγάλη δυσἀρέσκεια κατὰ τῆς Σπάρτης ἕνεκα τῆς ἀγερώχου καὶ καταολιπτικῆς διαγωγῆς αὐτῆς. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἤρπασαν ἀμέσως τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, προσέτι δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβωσιν οὗτοι χρήματα.

§ 83. *Βοιωτικὸς καὶ Κορινθιακὸς πόλεμος.* —
Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (387).

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔδωκαν **Μάθημα 56ον.** οἱ Ὀπούντιοι Λοκροὶ λεηλατήσαντες κατὰ παρακίνησιν τῶν Θηβαίων μέρος τι, τὸ ὀπίσθον ἀνῆκεν εἰς τοὺς Φωκεῖς. Οἱ Φωκεῖς τότε εἰσέβαλον εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὗτοι μὲν ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης, τοὺς δὲ Λοκροὺς ἐβοήθησαν οἱ Θηβαῖοι. Ἡ Σπάρτη ἔπεμψε τὸν Λύσανδρον, ὅστις θελήσας νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλίαρτον, πόλιν τῆς Βοιωτίας, ἐφρονεύθη. Καὶ ἔφθασε μὲν ὁ βασιλεὺς Πausανίας εἰς βοήθειαν, ἀλλ' ἐνωθέντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Βοιωτίας. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων συνετέλεσεν ὥστε πολλαὶ πόλεις ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς νέας συμμαχίας τῶν Ἀθηναίων, Θηβαίων, Κορινθίων καὶ Ἀργείων, ἀπεσταλμένοι δὲ τῶν συμμάχων τούτων συνήλθον ἐν Κορίνθῳ καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κηρυχθῇ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἡ Σπάρτη βλέπουσα ὅτι εὐρίσκετο ἐν κινδύνῳ ἔσπευσε ν' ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἀγησίλαος ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον περὶ θοράκιαν. Ἐπιβήμελέτα νὰ πορευθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας (Ξεν. Ἑλλην. Δ' 1, 41), λαμβάνει τὴν εἴδησιν τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἀμέσως σπεύδει ἐκεῖ, ὅπου τὸν ἐκάλει ἡ φωνὴ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος του, ἐγκαταλιπὼν ἀνεκτέλεστα τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του. Διελθὼν δ' ἔσπευσμένως τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν φθάνει εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ συναντήσας τοὺς συνηνωμένους ἐχθροὺς παρὰ τὴν Κορώνειαν συνάπτει μάχην φονικωτάτην, καθ' ἣν ἐνίκησε μὲν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ δὲν κατέβαλεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς, ἔλαβε δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ τραύματα (394).

Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ συνεκεντρώθη περὶ τὴν Κόρινθον, ἐξ ἧς καὶ *Κορινθιακὸς* ὠνομάσθη. Καὶ οἱ μὲν σύμμαχοι κέντρον ἐνεργείας εἶχον τὴν Κόρινθον, οἱ δὲ Σπαρτιαῖται τὴν Σικυῶνα. Καὶ κατὰ ξηρὰν μὲν ἐνίκων οἱ Σπαρτιαῖται, ἀλλὰ κατὰ θάλασσαν ἐνικῶντο.

Ὁ Κόνων ὁ Ἀθηναῖος μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν μετέβη, ὡς εἶπομεν, εἰς Κύπρον, πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος Εὐαγόραν. Κατορθώσας δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περσικὴν ὑπηρεσίαν, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου ναύαρχος τοῦ περσικοῦ στόλου καὶ τῷ 394 κατετρόπωσε τοὺς Λακεδαιμονίους περὶ τὴν Κνίδον. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ἀφηρέθη ἀπὸ τῆς Σπάρτης ἡ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία. Ἐπειτα ὁ Κόνων, ἀφοῦ ἐξεδίωξεν ἐκ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων τοὺς ἀρμοστὰς, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐγκαταστήσει ὁ Λύσανδρος, ἔπλευσε μετὰ τοῦ στόλου καὶ ἐλεηλάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς. Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας ἀνήγειρεν ἐκ νέου διὰ τῶν περσικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ Σπαρτιαῖται, βλέποντες ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διεξάγωσι πόλεμον ἐναντίον τοσοῦτων συνησπισμένων ἐχθρῶν καὶ ὅτι ἡ ἡγεμονία αὐτῶν ἐκλονεῖτο, προσεπάθησαν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ προσελκύσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὅθεν ἔπεμψαν εἰς τὴν Περσίαν τὸν πονηρὸν καὶ πανοῦργον Ἀνταλκίδαν· οὗτος δὲ μετὰ πενταετῆ ἐκεῖ διαμονὴν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως τῷ 387 ἐπονείδιστον εἰρήνην, ἣτις ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Κατὰ ταύτην πᾶσαι αἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικαὶ πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Κύπρος καὶ αἱ Κλαζομεναὶ ἀφίνοντο εἰς τὸν βασιλέα· αἱ δὲ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι πλὴν τῆς Λήμνου, Ἰμβρου, καὶ Σκύρου, αἵτινες ἔμενον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡπέλει δ' ὁ βασιλεὺς ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τὰς πόλεις ἐκείνας, ὅσαι δὲν ᾔθελον ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην.

§ 84: *Τὰ μετὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην.*—*Ἡ ἐν Ἑλλάδι δεσποτεία τῶν Σπαρτιατῶν.*

Ἡ διαίρεσις τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων εἰς μικρὰς καὶ αὐτονόμους πολιτείας ἠϋξήσε μόνον τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης. Ἀναλαβοῦσα αὕτη παρὰ τῶν Περσῶν νὰ ἐπιβάλῃ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην ἐδείχθη λίαν τυραννικὴ πρὸς ἐκείνας τῶν συμμάχων τῆς, αἵτινες κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἐκλινον πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Καὶ πρῶτον ἐξεστράτευσαν οἱ Σπαρτιαῖται κατὰ τῆς Μαντινείας,

ἐκρήμνισαν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ ὑπεχρέωσαν τοὺς Μαντινεῖς νὰ κατοικήσωσιν εἰς τέσσαρας κώμας ἀτειχίστους. Ἐπειτα ἠνάγκασαν τοὺς Φλιασίους μετὰ δεινὴν πολιορκίαν νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς ὀλιγαρχικὸν καὶ νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς πλουσίας καὶ εὐδαίμονος Ὀλύνθου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἣτις μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἤμαρξε καὶ εἶχε συνδέσει εἰς συμμαχίαν πάσας τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, πλὴν τῆς Ἀκάνθης καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, καὶ πολλὰς τῆς Μακεδονίας. Μετὰ τὴν ἀγῶνα ἠνάγκασαν καὶ τὴν Ὀλυνθον νὰ διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν καὶ ν' ἀκολουθῇ ἐν πολέμῳ τοὺς Σπαρτιάτας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

§ 85. *Κατάληψις τῆς Καδμείας* (382).

Ἡ ἐστρατεία τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τῆς **Μάθημα 57ον.** Ὀλύνθου ἐπήνεγκε καὶ ἄλλο τι σπουδαῖον συμβάν, τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Ἐν ἔτει 382 ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας, πορευόμενος μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Ὀλύνθου καὶ διερχόμενος πλησίον τῶν Θηβῶν κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς Καδμείαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Λεοντιάδου, ἀρχηγοῦ τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἀφοῦ δ' ἐγκατέστησεν ἐν τῇ Καδμείᾳ σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν μὲν διοίκησιν τῆς πόλεως ἀπασαν παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην, τὸν δ' ἀρχηγὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Ἴσμηναίαν συλλαβὼν ἔρριψεν εἰς τὸ δεσμωτήριον. Τῶν δημοκρατικῶν τριακόσιοι περίπου κατέφυγον εἰς Ἀθήνας, ὅπου εὗρον τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ εἴκοσι δύο ἔτων οἱ Θηβαῖοι εἶχον παράσχει εἰς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας.

Ὅτε ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην τὸ πρᾶγμα, οἱ Σπαρτιάται ἐφάνησαν ὅτι ἠγανάκτησαν· καὶ τὸν μὲν Φοιβίδαν κατεδίκαν εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκαν τὴν Καδμείαν, ἣτοι ἐτιμώρησαν μὲν τὸν πράξαντα, ἀλλ' ἐνέκριναν τὴν πράξιν αὐτοῦ, ἐπὶ πλεόν δὲ διέταξαν νὰ θανατωθῇ καὶ ὁ Ἴσμηναίος.

§ 86. Ἀπελευθέρωσις τῶν Οἰκιστῶν.

Τέσσαρα ἔτη ἐστέναζον αἱ Θῆβαι ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Μεταξὺ τῶν καταφυγόντων εἰς Ἀθήνας ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, πλούσιος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὁ Πελοπίδας, μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα ὑπὸ ζυγόν, ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ Θρασυβούλου. Συνενοήθη λοιπὸν κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὁμοφρόνων. Ἐπειτα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 379 μετὰ ἔνδεκα ἄλλων φυγάδων ἐξῆλθον ἐκ τῶν διαφόρων πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐνδεδυμένοι ὡς κυνηγοὶ διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐννοήσωσι καί, ἀφοῦ συνηθοροίσθησαν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον, ἐβάδιζον ὅλοι ὁμοῦ. Φθάσαντες δὲ τὴν νύκτα εἰς Θήβας, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔνεκα τοῦ ψύχους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰς οἰκίας των, εἰσῆλθον ἀπαρατήρητοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος, ἐνὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ γραμματεὺς τῶν βουλευτῶν Φυλλίδας, μεμυημένος τὰ τῆς συνωμοσίας, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν εἶχε προσκαλέσει εἰς συμπύσιον τοὺς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος βουλευτὰς Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, εἰς οὓς ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ καὶ περικαλλῆ γυναῖκα ἐκ τῶν ἐν Θήβαις.

Ἀλλὰ παρ' ὕλην τὴν μυστικότητα τὸ πρᾶγμα παρ' ὀλίγον νὰ προδοθῆ. Καθ' ἣν ὥραν οἱ βουλευτᾶται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φυλλίδου κηθύνοντο, ἦλθεν ἀπεσταλμένος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἔφερεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχίαν λέγων εἰς αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνώσῃ ἀμέσως. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης καθίσταντο γνωστὰ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ἀλλ' ὁ Ἀρχίας βεβαρημένος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἔθεσε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ εἶπεν: «Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα». Μετ' ὀλίγον ἔκρουσαν τὴν θύραν. Ὅτε ἠνοιχθῆ αὕτη, εἰσῆλθον οἱ συνωμοταὶ ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα ἐνδύματα. Οἱ βουλευτᾶται ὑπεδέχθησαν τὰς ὑποτιθεμένας γυναῖκας κροτοῦντες τὰς χεῖρας· οἱ δὲ συνωμοταὶ, ἀφοῦ περισκόπησαν τὸ συμπόσιον καὶ τὰ θύματά των, ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς ἄνευ δυσκολίας.

Ἀλλὰ τὸ δυσχερέστερον ἔργον εἶχεν ἀναλάβει ὁ Πελοπίδας. Οὗτος μεθ' ἐνὸς ἄλλου συνωμοτοῦ μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, ὅστις κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀρχίου δὲν εἶχε προσ-

κληθῆ εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐκεῖ συνήφθη πάλη δυνατή. Ὁ σύντροφος τοῦ Πελοπίδα ἐφρονεύθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Πελοπίδας ἐφόνευσε τὸν Λεοντιάδην.

Κατόπιν ἤνοιξαν τὰς φυλακάς, ἠλευθέρωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς κρατούμενους καὶ διὰ κηρύκων ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἐλευθερίαν· πρῶτοί δ' ἔδραμον ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Γοργίδας ἔχοντες ἱκανοὺς νέους. Τὴν πρῶταν ὁ λαὸς συνήλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ὑπεδέχθη ὄρθιος τοὺς περὶ τὸν Πελοπίδαν, ὀνομάζων αὐτοὺς λυτρωτὰς καὶ σωτῆρας τῆς πατρίδος. Ἀμέσως δ' ἐξέλεξε βουλευτὰς τοὺς κορυφαίους τῶν συνωμοτῶν Πελοπίδαν, Μέλωνα καὶ Χάρωνα, οὗτοι δὲ πολιορκήσαντες τὴν Καδμείαν ἠνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἀπέλθῃ.

Οὕτως ἠλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι. Ἄλλ' ἦτο ἀνάγκη νὰ στηριχθῆ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία ἀπέναντι τῆς Σπάρτης, ἧτις ὑπερεῖχε κατὰ τὴν δύναμιν. Αἱ Θῆβαι λοιπὸν ὠχυρώθησαν καὶ ἡ φύλαξις αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰερὸν λόχον. Ὁ Ἰερὸς λόχος, ὅστις κατέστη πολυθρόλητος, συνεκροτήθη ὑπὸ τοῦ Γοργίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ τριακοσίων ἐπιλέκτων νέων, οἵτινες ἦσαν συνδεδεμένοι δι' ἀρρήκτων δεσμῶν φιλίας, συγγενείας καὶ ἀγάπης καὶ εἶχον ὀρκισθῆ νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ κανεὶς τὴν τάξιν, ἀλλὰ πάντες ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι. Ὁ δὲ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, οἵτινες ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας συνεδέοντο διὰ στενωπάτης φιλίας, ἀνέλαβον τὸ ἔργον ν' ἀνυψώσωσι τὰς Θῆβας.

§ 87. *Ανταγωνισμὸς Σπάρτης καὶ Θηβῶν. — Δευτέρα ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν. — Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.*

Οἱ Σπαρτιάται βαρέως φέροντες τὸ ῥάπισμα **Μάθημα 58ον.** τῶν Θηβαίων ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσιν αὐτούς. Ὅθεν ἔπεμψαν στρατιὰν εἰς Βοιωτίαν· πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον. Ἄλλ' ἀμφοτέρω οἱ βασιλεῖς οὐδὲν κατώρθωσαν. Οἱ Θηβαῖοι ἀποφεύγοντες τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας καὶ οὕτω τὸ φρόνημα αὐτῶν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξηγεῖρετο.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, υἱοῦ τοῦ Κόνωνος, κατώρθωσαν νὰ προσελκύσωσι πρὸς

έζυτούς πολλούς και σπουδαίους συμμάχους, και ούτως απέτέ-
λεσαν νέαν αθηναϊκήν συμμαχίαν ή όμοσπονδίαν εξ έβδομή-
κοντα πόλεων. Μεταξύ τούτων ήταν ή Χίος, τó Βυζάντιον, ή
Ψόδος, ή Λέσβος, ή Χαλκίς και άλλαι πόλεις. Βάσις δέ τής
όμοσπονδίας ήτο ή αύτονομία εκάστης πόλεως. Ούτω λοιπόν ή
κατά θάλασσαν ήγεμονία περιήλθε και πάλιν εις τούς 'Αθηναίους.

Έκ τών επιτυχιών τούτων ένθαρρυνόμεναι αι περισσότεραι
βοιωτικαι πόλεις συνετάχθησαν μετά τών Θηβαίων και ούτως
απέτέλεσαν τήν βοιωτικήν συμμαχίαν. 'Αλλά τούτο διήγειρε
τόν φθόνον τών 'Αθηναίων. Οί 'Αθηναίοι ειχον ήδη συγκροτήσει
τήν νέαν κατά θάλασσαν ήγεμονίαν. από μέρους δέ τών Λακε-
δαιμονίων δέν ειχον πλέον κανένα φόβον. Η παράτασις λοιπόν
τών έχθροπραξιών μόνον τούς Θηβαίους ωφέλει. "Οθεν ένήργη-
σαν να συγκληθῆ συνέδριον τών 'Ελλήνων έν Σπάρτη περι ειρήνης.

Έν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ αι δύο μεγάλαι πόλεις, Σπάρτη και
'Αθηναί, συνεφώνησαν, να είνε αύτόνομοι πάσαι αι πόλεις, οι
δέ 'Αθηναίοι και οι Σπαρτιαῖται ν' αναγνωρίζωνται αμοιβαίως
οί μὲν πρώτοι ως ήγεμόνες κατά θάλασσαν, οι δέ δεύτεροι ως
ήγεμόνες κατά ξηράν. 'Αλλά κατά τας αποφάσεις ταύτης άν-
τετάχθη ό αντιπρόσωπος τών Θηβαίων Έπαμεινώνδας, οστις
απήτησε να υπογράψῃ τήν ειρήνην ως αντιπρόσωπος τών βοιω-
τικῶν πόλεων, αφοῦ και ό 'Αγησίλαος υπέγραψεν αὐτήν ως άν-
τιπρόσωπος όχι μόνον τής Σπάρτης, αλλά και τών συμμάχων
αὐτῆς. Τότε ό 'Αγησίλαος ως πρόεδρος του συνεδρίου οργισθείς
διέγραψε τó όνομα τών Θηβαίων εκ τής συνθήκης.

§ 88. 'Η έν Δεύκτροις μάχη (371).

Εὐθύς μετά ταῦτα ό βασιλεύς τής Σπάρτης Κλεόμβροτος
άγων δέκα τέσσαρας χιλιάδας πεζούς και χιλίους εξακοσίους ίπ-
πεις ειτέβαλεν εις τήν Βοιωτίαν. Κατ' αὐτῶν επήλθον οι Θη-
βαίοι, έν όλῳ εξ χιλιάδες. 'Αρχιστράτηγος ήτο ό 'Επαμεινών-
δας, ό δέ Πελοπίδης ωδήγει τόν 'Ιερὸν λοχον. "Οτ' εξήρχετο
εκ τής πόλεως ό στρατός τών Θηβαίων, άπαίσι οι οίωνοι έτρό-
μαζαν αὐτόν. 'Αλλ' ό 'Επαμεινώνδας, οστις υπήρξεν όχι μό-
νον ό έξοχώτερος και μεγαλοφύεστερος τών στρατηγῶν τής άρ-

χαίας Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ φιλόσοφος, ἀπηλλαγμένος τοιούτων προλήψεων, ἀνεφώνησεν : «*Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*».

Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν εἰς τὰ Λευκτρά τῆς Βοιωτίας (371). Ἐκεῖ συνήφθη μάχη ἐκ παρατάξεως πεισματώδης καὶ φονικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἕως τότε ἐθεωροῦντο ἀήττητοι, πλήρεις δ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας κατεφρόνουν τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς λοξῆς φάλαγγος, ἣν αὐτὸς ἐπενόησεν, ἐπιπεσὼν ὀρμητικὸς προξενεῖ μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους. Οἱ Σπαρτιᾶται μάχονται ἀνδρείως· ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὸ βάρος τῶν πυκνῶν τάξεων τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ Ἱεροῦ λόγου ὑποχωροῦσιν ἐπὶ τέλους καὶ διαλυθέντες τρέπονται εἰς φυγὴν. Τέσσαρες χιλιάδες τετρακόσιοι Σπαρτιᾶται καὶ σύμμαχοι ἐφρονέυθησαν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος.

Ἡ ἐν Λευκτροῖς μάχη ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν τῶν μαχῶν τῶν γενομένων μεταξὺ Ἑλλήνων ὅχι τόσον διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πεσόντων, ὅσον διὰ τὸ ἠθικὸν ἀποτέλεσμα. Ἡ μάχη αὕτη κατέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν γοητείαν, ἣν οἱ Σπαρτιᾶται ἤσκουν ἐφ' ἕλης τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰ πολεμικά· καὶ ἀπέδειξεν ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἀήττητοι, ὡς ἐθεωροῦντο. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Θηβαίους.

§ 89. *Πρώτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον*

Μετὰ τὴν ἐν Λευκτροῖς μάχην πολλαὶ πόλεις ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τῆς Σπάρτης συνεμάχησαν μετὰ τῶν Θηβαίων. Πρῶτοι οἱ Μαντινεῖς συνελθόντες ἀνφοκοδόμεσαν τὴν Μαντίνειαν καὶ ὠχύρωσαν αὐτὴν καλῶς. Ἐπειτα τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἐπαμεινώνδου πᾶσαι αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις συνενωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς κοινὴν μητρόπολιν, ὀνομάσαντες αὐτὴν *Μεγάλην πόλιν*, εἰς αὐτὴν δὲ συνερχόμενοι συσκέπτοντο περὶ τῶν πραγμάτων τῆς χώρας τῶν. Τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Θηβαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὴν Πελοπόν-

νησον τῶ 370 καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνικὴν ἐδῆρου αὐτήν. Πορευόμενος δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα ἔφθασε πρὸ τῆς ἀτειγίστου Σπάρτης. Ἀπὸ ἐπτακοσίων ἐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτῆσεως, πούς ἐχθρικός δὲν εἶχε πατήσει τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιαῖται ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε γυνὴ Λάκαινα εἶδεν ἐχθρικὸν καπνόν. Ἄλλ' εἰς τὴν παροῦσαν περίσταν ἐπὶ τῇ ἐμφάνει τοῦ ἐχθροῦ αἱ Σπαρτιατίτιδες ἤρχισαν νὰ θρηνῶσιν ἰσχυρῶς καὶ νὰ κραυγάζωσιν. Ἄλλ' ὅμως ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος, ὁ καὶ ὑπάτιος ὄλων τῶν τελευταίων συμφορῶν τῆς πατρίδος του, ὑπερήσπισε τὴν πόλιν μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ ἀνδρείας καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Σπάρτη.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἄλλως δὲν ἐπέμεινε εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, ἐτράπη πρὸς μεσημβρίαν καὶ δρώσας τὴν χώραν ἔφθασε μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἐπαγίωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ὠχύρωσε τὴν Μεγάλην πόλιν. Ἐπειτα δ' ἀνακηρύξας τὴν ἐλευθερίαν ὄλων τῶν Εἰλώτων καὶ Περιοίκων τῆς Μεσσηνίας καὶ προσκαλέσας τοὺς τῆδε κείτοσε διεσκορπισμένους καὶ πλανωμένους Μεσσηνίους, ἴδρυσε τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τὸ ὄρος Ἰθώμην καὶ ἐξησφάλισε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης χώρας. Ἀφήσας δ' ἐν Μεσσήνῃ φρουρὰν ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκράτησε τὴν βοιωταρχίαν τέσσαρας μῆνας ἐπὶ πλεόν, εἰσήχθη εἰς δίκην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του αὐτὸς καὶ ὁ Πελοπίδας· ἀλλὰ μετὰ λαμπρὰν ἀπολογίαν ἠθωώθησαν ἀμφοτέροι πανηγυρικῶς.

§ 90. *Οἱ Θηβαῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ. — Δευτέρα καὶ τρίτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Θάνατος τοῦ Πελοπίδου.*

Οἱ Θεσσαλοὶ πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ὁ Πελοπίδας ἐλθὼν μετὰ στρατοῦ εἰς Θεσσαλίαν ὑπεχρέωσε τὸν τυράννον νὰ φέρηται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς, πολλὰς δὲ Θεσσαλικὰς πόλεις κατέστησεν αὐτονόμους. Ἐκ Θεσσαλίας μετέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ συνεβίβασε τοὺς ἐρίζοντας περὶ τοῦ θρόνου υἱοὺς τοῦ

Ἀμύντου Β'. Καταστήτας δὲ τὴν Μακεδονίαν σύμμαχον τῶν Θηβαίων καὶ πρὸς ἐγγύησιν λαβὼν τριάκοντα ἐγκρίτους ὁμήρους, ἐν οἷς καὶ τὸν νεαρὸν Φίλιππον, υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β', τὸν μετέπειτα βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας (369).

Οἱ Ἀθηναῖοι φθονοῦντες τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν Θηβαίων συνεμάχησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, μετὰ εἴκοσι δὲ χιλιάδων ἀνδρῶν ἀπὸ κοινοῦ κατέλαβον τὰς παράδους τοῦ Ἴσθμοῦ, ἀπὸ Κεγχρεῶν μέχρι Λεχαίου, ἵνα διακόψωσι τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Θηβαίων μετὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ συμμάχων. Τοῦτο ἠνάγκασε τοὺς Θηβαίους νὰ στρατεύσωσι καὶ πάλιν (369).

Ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ δυνάμειος ἀνερχομένης μόλις εἰς τὸ τρίτον τῶν ἐχθρῶν ἐπέρχεται καὶ ἐπιτίθεται μεθ' ὀρμῆς κατὰ τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν τεταγμένοι οἱ Λακεδαιμόνιοι, διασπᾷ τὰς τάξεις αὐτῶν καὶ εἰσβάλλει τὸ δεύτερον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν συμμάχων προσβάλλει τὴν Σικυῶνα καὶ ἀναγκάζει αὐτὴν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν Θηβαϊκὴν συμμαχίαν. Μετὰ τινος δ' ἄλλας ἐπιχειρήσεις ἐπανέρχεται οἴκαδε.

Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, αἵτινες ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, δὲν ὠμονόουν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὰς Θήβας. Οἱ Ἀρκάδες παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Λυκομήδους ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξωσιν αὐτοὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Προέβησαν λοιπὸν μεμονωμένως εἰς πολεμικὰς τινὰς ἐνεργείας ἢ μᾶλλον ἐπιδρομάς, ἐν αἷς ἐπέτυχον. Ἡ διάσπασις αὕτη, ἣ ἐπελθοῦσα εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων, ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, αἱ δὲ αὐθάδεις ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀρκάδων εἶχον προκαλέσει μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐν Σπάρτῃ. Ὅθεν ὁ νεαρὸς καὶ ὀρμητικὸς υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου Ἀρχίδαμος, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκ τῆς Πελοποννήσου, εἰτέβηκεν εἰς τὴν Ἀρκადίαν καὶ προσβαλὼν τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀργεῖους περὶ τοὺς λόφους τῆς Μιδέας κατετρόπωσεν αὐτούς (368). Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ μάχῃ λέγεται ὅτι ἐφρονεύθησαν δεκακισχίλιοι Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι, οὐδεὶς δὲ Λακεδαιμόνιος. Ὅθεν καὶ ἄδακρυς μάχη ἐκλήθη αὕτη.

Τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας διεταράχθησαν καὶ πάλιν. Ὁ

Πελοπίδας πεμφθείς, ἵνα συμβιβάσῃ αὐτά, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκρατήθη αἰχμάλωτος. Οἱ Θεβαῖοι ἔπεμψαν ἀμέσως στρατὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀγαπητοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Ἄλλ' ὁ στρατὸς διοικούμενος ὑπὸ ἀνικάνων στρατηγῶν παρ' ὀλίγον νὰ καταστραφῇ. Κατὰ καλὴν τύχην ὑπηρετεῖ ἐν τῷ στρατῷ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὁ Ἐπαμειώνδας. Οἱ στρατιῶται ἀγανακτήσαντες καθήρσαν τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀθλίους ἐκείνους βριωτάρχας καὶ παρέδωκαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Ἐπαμειώνδαν. Ὁ Ἐπαμειώνδας διὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ δεξιότητος ἐπανήγαγε σῶαν τὴν στρατιάν εἰς Θήβας. Μετὰ ταῦτα δ' ἐκστρατεύσας ἐκ νέου εἰς Θεσσαλίαν καὶ νικήσας τὸν τύραννον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἐλευθέρωσῃ τὸν Πελοπίδαν.

Ἐν ἔτει 367 ὁ Ἐπαμειώνδας ἐστράτευσεν ἐκ τρίτου εἰς τὴν Πελοπόννησον, μετὰ πλείστης δὲ συνέσεως ἐνεργήσας κατάρθρωσε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τοὺς Θεβαίους. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος, ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐξέτεινε καὶ αὖθις τὴν ἀρχὴν του εἰς πλείστα μέρη τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὰς Θήβας διεβιβάσθησαν καὶ πάλιν πλείστα παράπονα κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν αὐτοῦ. Τότε ὁ Πελοπίδας ἔχων ἄριστον σύμμαχον τὸ μῆσός του κατὰ τοῦ τυράννου ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ, ἵνα τιμωρήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν ἀπιστίαν του. Καὶ κατετρόπωσε μὲν τὸν τύραννον παρὰ τὰς Κυνὸς κεφαλὰς (364), ἀλλ' ἐν τῇ μεγάλῃ ὀρμῇ του ἐφρονεῦθη καὶ αὐτός. Ἐν τούτοις ὁ τύραννος ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν χώραν τῶν Φερῶν καὶ ἀναγνωρίσῃ τοὺς Θεβαίους ὡς ἡγεμόνας.

§ 91. Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη (362). Θάνατος τοῦ Ἐπαμειώνδου.

Τὰ ἐν Πελοποννήτῳ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θεβαίους. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἥλειοι, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Τεγεᾶται ἀποσπασθέντες ἀπὸ τῶν Θεβῶν συνεμάχισαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ὁ Ἐπαμειώνδας ἐθεώρησεν ἀπαράιτητον νὰ εἰσβάλῃ καὶ αὖθις εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπολειπομένους συμμάχους τῶν Θεβῶν, συγχρόνως

δὲ διασπάσῃ καὶ καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ὅθεν ἐν ἔτει 362 εἰσέβαλε τὸ τέταρτον ἤδη εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ πολυαριθμοῦ στρατεύματος. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τῶν Ἀργείων, Μεσσηνίων καὶ νοτίων Ἀρκάδων προὐχώρησε καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Τεγέας, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι Μαντινεῖς, Ἀχαιοὶ, βόρειοι Ἀρκάδες, Σπαρτιᾶται καὶ Ἀθηναῖοι συνεκεντρώθησαν ἐν Μαντινεΐᾳ.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐξορμήσας ἐκ Τεγέας δὲν ἐπετέθη κατὰ τῶν πολεμίων διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ, ἀλλὰ λοξοδρομήσας πρὸς τὰριστερὰ προὐχώρησε πρὸς τὰ ὄρη, ἅτινα περιστοιχίζουσι τὸ πεδῖον τῆς Μαντινεΐας βορειοδυτικῶς. Ἐκεῖ ἔστη καὶ διέταξε τὸν στρατὸν νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα, προσποιηθεὶς ὅτι ἤθελε νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ πολέμιοι, οἵτινες ἦσαν παρατεταγμένοι τελείως πρὸς μάχην, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς λοξοδρομίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ νομίσαντες ὅτι οὗτος ἤθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, ἔλυσαν τὰς τάξεις καὶ ἀπέβαλον τοὺς χαλινούς τῶν ἵππων. Ἄλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐκλέξει τὸ ἀπώτερον ἐκεῖνο μέρος διὰ ν' ἀπατήσῃ τοὺς πολεμίους καὶ παρασκευάσῃ ἀπαρτήρητος τὴν ἐπίθεσιν.

Ἀφοῦ λοιπὸν παρέταξε τὴν πεζὴν στρατιὰν εἰς λοξὴν φάλαγγα καὶ τὸ ἵππικὸν εἰς σχῆμα ἐμβόλου προήλασε πρὸς τὰ πρόσω διὰ νὰ καταπλήξῃ τοὺς ἐχθρούς. Οὗτοι ἐν μεγάλῃ βοῇ καὶ συγχύσει ἔσπευσαν ν' ἀναλάβωσι τὰ ὄπλα καὶ νὰ χαλινώσωσι τοὺς ἵππους. Πρῶτον ἐφορμᾷ τὸ ἵππικὸν τῶν Θηβαίων καὶ διασπάσας τὸ ἵππικὸν τῶν ἀντιπάλων ἀναγκάζει αὐτὸ νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπειτα δ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπιπίπτει μέσῳ τὸν ὄγκον τῆς λοξῆς φάλαγγος κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, ὅπερ ἀπετέλουν οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τὸ κέρασ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ. Διελύθη ὅλον καὶ συμπαρέστυρεν εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ μέσον τῆς παρατάξεως. Ἡ νίκη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀγωνιζόμενος ἐν τοῖς προμάχοις ἐνίκα ὀλοσχερῶς τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρί-

δος του, αἴφνης ἐδέχθη κίριον τραῦμα εἰς τὸ στήθος διὰ δόρυ-
τος, τὸ ὁποῖον θραυσθὲν ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ στήθους. Οἱ Θηβαῖοι
περιέρχονται ἀμέσως εἰς ἀμηχανίαν καὶ παύουσι τὴν διωξιν. Οὐ
μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτινες κατεῖχον τὸ ἀ-
ριστερὸν κέρασ τῶν πολεμίων, κατώρθωσαν ἐν τέλει ν' ἀποκρού-
σωσι τὴν ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένην θηβαϊκὴν μοῖραν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας μεταφέρεται ζῶν ἔξω τῆς μάχης εἰς τὸ
στρατόπεδον. Οἱ ἰατροὶ προσκληθέντες ἀποφαίνονται ὅτι ὁ θάνα-
τος θὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως, ἐὰν ἐξαχθῇ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ στήθους. Ὁ
Ἐπαμεινώνδας ἀκούει μὲ ἀταραξίαν τοὺς λόγους τῶν ἰατρῶν.
Ἐρωτᾷ πρῶτον, ἂν ἐσώθῃ ἡ ἀσπίς του, καὶ ὁ ὑπασπιστὴς δει-
κνύει εἰς αὐτὸν ταύτην. Ἐρωτᾷ κατόπιν τίνες ἐνίκησαν. Μα-
θὼν δὲ ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι εἶπε· «*Τώρα εἶνε καιρὸς ν' ἀπο-
θάνω*», καὶ διέταξε νὰ ἐξαγάγῃσι τὸ δόρυ. Τὴν στιγμὴν ἐκεί-
νην οἱ φίλοι του περιστοιχίσαν αὐτὸν κλαίοντες, εἰς δ' αὐτῶν
λέγει μετὰ δακρύων· «*Ἐπαμεινώνδα, ἀποθνήσκεις ἄτεκνος*».
«*Οὐχί!*» ἀπεκρίθη ὁ Ἐπαμεινώνδας. «*Ἀφήνω δύο ἀθανάτους θυ-
γατέρας, τὴν ἐν Δεύκτροις καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκηην*». Μετὰ τοῦ-
το ἐξήχθη τὸ δόρυ καὶ ἀπέθανεν ἀμέσως ὁ μέγιστος τῶν στρα-
τηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν ἡλικίᾳ πεντήκοντα ἐξ ἐτῶν,
ἔταφη δ' ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης (Διόδ. XV 87).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατέπεσε καὶ ἡ βρα-
χεῖα ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Ἡ Ἑλλάς ἔδειξε πλέον φανερὰ ση-
μεῖα γενικῆς καταπτώσεως. Φοβερὰ παραλυσία ἐπεκράτει ἐν
αὐτῇ. Ἐνῶ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν
Ἑλλάδι, ἀνεφάνη εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς μέρη νεαρὰ καὶ ἀκμαῖα δύ-
ναμις, ἡ Μακεδονία, ἣτις ἦτο προωρισμένη νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν
εἰς τὰ παραλελυμένα μέλη τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεγαλοουργήσῃ
ἐν τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

§ 92. Ἡ Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'.

Τὸ μακεδονικὸν βασίλειον ἰδρῶθη κατὰ τὸν ἔβδο-
Μάθημα 61ον. μὸν αἰῶνα π. Χ. Ἄλλ' ἡ πρώτη ἀρχὴ αὐτοῦ
ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐξ Ἀργους Κάρανον, ἀπό-

γονον Τημένου τοῦ Ἡρακλείδου. Ὅθεν καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ὠνομάζοντο Ἡρακλεῖδαι.

Ἡ Μακεδονία κατ' ἀρχὰς περιωρίζετο εἰς μικράν τινα χώραν, τὴν Ἡμκθίαν· ἀλλὰ βραδύτερον μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὴν τὰ περίξ μικρὰ ἔθνη. Ὅτε δὲ ἡ Ἑλλάς εὐρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ της, τὰ ἔθνη τῆς Μακεδονίας ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ ὄρους Σκάρδου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης. Καὶ ἦσαν μὲν οἱ Μακεδόνες ἐλεύθεροι. Ἀλλ' ὅτε ὁ Περσικὸς χεῖμαρρος ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α' ἐξεχύθη διὰ τῆς Θράκης καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀμύντας Α' ἐγένετο ὑποτελής εἰς τὸν μέγαν βασιλέα· ὁ δὲ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρος Α' ἠναγκάσθη νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκόμισεν, ὡς γνωρίζομεν, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις τοῦ Μακεδονίου περὶ συμμαχίας πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς πανωλεθρίαν τῶν Περσῶν ἀπετίναξε τὸν περσικὸν ζυγόν. Τὸν Ἀλέξανδρον Α' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Περδικκας Β' καὶ τοῦτον ὁ Ἀρχέλαος Β' (413—399).

Ὁ Ἀρχέλαος διεκρίνετο καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετὰς του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τέχνην, μετέφερε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Ἐδέσσης, ὅπου σήμερον κεῖνται τὰ Βοδενά, εἰς τὴν Πέλλαν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχελάου ἡ Μακεδονία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐταράσσετο ὑπὸ φοβερῶν στάσεων καὶ ἐρίδων περὶ τοῦ θρόνου· τέλος ὑπερίσχυσε καὶ ἐγένετο βασιλεὺς ὁ Ἀμύντας Β', ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Ἀρχελάου (390—379). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου νέαι πάλιν ἐριδες ἀνεφάνησαν περὶ διαδοχῆς. Τὰς ἐριδας ταύτας διέλυσε ὁ Θηβαῖος Πελοπίδας μεταβὰς εἰς Μακεδονίαν ὡς διαιτητής. Ὁ Πελοπίδας κατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β' Ἀλέξανδρον Β', ἐπαυελθῶν δ' εἰς Θήβας ἔφερε μετ' ἄλλων ὡς ὄμηρον καὶ τὸν τρίτότοκον υἱὸν τοῦ Ἀμύντα Β' Φίλιππον.

Τὸν Ἀλέξανδρον Β' ἐφόρευσε μετὰ ἓν ἔτος ὁ Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης, ὅστις ἤρπασε καὶ τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐδολοφόνησε μετὰ τρία ἔτη ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β' Περδίκκας Γ' (365). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου Γ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμύντας Γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἀμύντας ἦτο ἀκόμη παιδίον, οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης. Οἱ Ἰλλυριοὶ ἐκυρίευσαν μέρος τῆς Μακεδονίας. Οἱ Παίονες ἀδιακόπως ἐλεηλάτουν αὐτήν. Ἐπὶ πλέον δ' ἀνεφάνησαν καὶ δύο μνηστῆρες τοῦ θρόνου τῆς Μακεδονίας, Πausανίας τις, ὃν ὑπεστήριζον οἱ ἡγεμόνες τῆς Θράκης, καὶ ὁ Ἀργαῖος, ἕγγονος τοῦ Ἀρχελάου, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Μακεδονία διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων, ἐξ αὐτοῦ δ' ἔσωσεν αὐτήν ὁ Φίλιππος Β'.

§ 93. Φίλιππος Β' (359—336).

Ὁ Φίλιππος ἦτο τρίτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β'. Δεκαπενταετῆς περίπου τὴν ἡλικίαν ἤχθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου ὡς ὕμνηρος εἰς Θήβας, ὡς προείπομεν. Ἐν Θήβαις ἔμεινε τρία ἔτη, ἔζησε δ' ἐν τῷ αἴῳ τοῦ Παμμένους, ἐνὸς τῶν ἐγκριτωτέρων Θηβαίων. Τὰ τρία ταῦτα ἔτη, τὰ διανυθέντα ἐν Θήβαις, ὑπῆρξεν διὰ τὸν Φίλιππον σχολεῖον. Ἐλάβεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἰκανὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ῥητορικὴν παιδείαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὠφελήθη ἐκ τῆς οἰκειότητος πρὸς τοὺς δύο μεγάλους Θηβαίους πολιτάς Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν. Παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐμυήθη τὰ μυστήρια τῆς πολεμικῆς καὶ πολιτικῆς τέχνης. Ἀπέβη θαυμαστῆς αὐτοῦ καὶ κατόπιν τὸν ἐμιμήθη ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν μεγαλοφυχίαν καὶ τὴν πραότητα τοῦ μεγάλου ἐκείνου στρατηγοῦ οὔτε εἶχεν ἐκ φύσεως οὔτ' ἐμιμήθη.

Πότ' ἐπανῆλθεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται πιθανόν ὅτι ἐπανῆλθε, ζῶντος τοῦ Περδίκκου Γ', καὶ ὅτι ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ἢ διοικήσεις ἐπαρχίας τινὸς τῆς Μακεδονίας, ἐν αὐτῇ δ' ἐπεχεί-

ρῆσιν ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ μικρὰν μὲν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλ' ὀργανωμένην κατὰ τὰς ἀρχάς, ἃς ἐδιδάχθη ἐν Θήβαις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε κατ' ἀρχάς τὴν κυβέρνησιν τῆς Μακεδονίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ Ἀμύντου Γ'. Ἄλλ' οἱ περιστοιχιζόντες τὴν Μακεδονίαν κίνδυνοι ἦσαν μεγάλοι. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἐφελκύσας πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ μικροῦ ἀνεψιοῦ καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν ἐπ' ἰδίῳ ὀνόματι.

Ὁ Φίλιππος δὲν ἀπεδειλίασε πρὸ τῶν κινδύνων, οἵτινες ἠπέλουν πανταχόθεν τὸ κράτος του. Ἠσχολήθη μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετὴν. Καταστήσας τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑποχρεωτικὴν ἐδημιούργησεν ἔθνικόν στρατόν, ὅστις ἀδιαλείπτως αὐξάνομενος ἠρίθμει ἐπὶ τέλους περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν. Τὴν βᾶσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει ἡ φάλαγξ, ἣτις συνίστατο ἐκ πεζῶν ἐκρέως ὀπλισμένων καὶ φερόντων μακρὰ δόρατα ἢ σαρίσας καὶ ἣτις διὰ τὴν πυκνότητα καὶ τὴν εὐκινησίαν ἦτο σῶμα ἀκαταμάχητον. Ἀφοῦ δὲ ὁ Φίλιππος ὀργάνωσε τὰ τοῦ στρατοῦ, ἐπετέθη κατὰ πρῶτον κατὰ τῶν Παιόνων καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ὑποταχῶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐπειτα κατεπολέμησε τοὺς Ἰλλυριοὺς. Καὶ τέλος κατέελεξε τοὺς δύο ἀπαιτητὰς τοῦ θρόνου Παυσανίαν καὶ Ἀργαῖον, καὶ οὕτως ἐζητῆσεν τὴν ἀρχὴν του ἐν Μακεδονίᾳ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἐπιθυμῶν νὰ συνδέσῃ στενώτερον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης ἐστράφη πρὸς τὰ παράλια καὶ ἐκυρίευσεν τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ Ἀμφίπολιν καὶ τὰς πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, χερσονήσου Πύδναν καὶ Ποτεΐδαιαν. Ἐκυρίευσεν προσέτι τὰς Κρηνίδας καὶ μετωνόμασεν αὐτὰς Φιλίππους. Οὕτω δ' ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς μετὰ τὸν Στρυμόνον καὶ Νέστου χώρας, ἐν ᾗ ὑπῆρχον μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐπὶ τοῦ Παγαγίου ὄρους.

§ 94. *Ἀνάμειξι τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος.—
Πολιτεία τοῦ Δημοσθένους.*

Ὁ Φίλιππος στερεωθείς ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἰσχυρὸς γενόμενος ἐζήτει εὐκαιρίαν, ὅπως ἀναμιχθῆ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἦτο δὲ ὁ Φίλιππος ὄχι μόνον στρατηγὸς ἰκανώτατος, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος καὶ πολυμήχανος. Τὴν πολιτικὴν του διακρίνει πάντοτε ἡ πονηρία καὶ ἡ δολιότης. Λέγεται ὅτι μελετῶν ἐκστρατείαν τινὰ καὶ ζητήσας πρὸ ταύτης χρησμὸν ἔλαβε τὸν ἐξῆς·

« Ἀργυρέαις λόγχαισι μάχου καὶ πάντα νικήσεις ».

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸν χρησμὸν τοῦτον, ὅπου δὲν ἠδύνατο νὰ κατισχύσῃ διὰ τῶν ὅπλων, μετεχειρίζετο τὰς ἀργυρᾶς λόγχας, τουτέστι τὸν δι' ἀργυρίου δεκασμὸν. Ἐὰν δὲ δὲν εἶνε ὑπερβολικὰ ὅσα περὶ τοῦ Φιλίππου λέγει ὁ Δημοσθένης, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων διανοούμενος νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὴν Ἑλλάδα εἶχεν εἰς πάσας τὰς πόλεις κατασκοπούς καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἀδρότατα. Οἱ κατάσκοποι οὗτοι διὰ παντοίων μέσων ἐφρόντιζον νὰ ἐξυπηρετῶσι τοὺς κατακτητικὸς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ τὰ φιλόδοξα καὶ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου προεῖδε μετ' ὀξυδερκείας καὶ ἐπολέμησε δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του Δημοσθένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὅλων τῶν αἰώνων.

Ὁ Δημοσθένης, γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς φιλοπάτριδος ἐκείνης μερίδος, ἣτις ἔτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, διεξήγαγε καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας πατρίδος του καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος γιγάντειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ πολυμηχάνου βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐγίνωσκεν ὁ Δημοσθένης τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων του Ἀθηναίων καὶ ἔβλεπε τὴν μεγάλην παρακμὴν, ἐν ᾗ διετέλει ἅπασα ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ μεγάλη του ψυχὴ δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῆ τὴν ιδέαν τοῦ νὰ παραχωρήσῃ ἀνάνδρως τὴν ἡγεμονίαν ἢ πατρίς του, ἣτις ἄλλοτε ἐκυριάρχει τοῦ ἡμίσεος ἑλληνικοῦ κόσμου. Πεποιθὼς λοιπὸν εἰς τὰς μεγάλας ἐκυτοῦ ψυχικὰς δυνάμεις προσεπάθει ν' ἀνυψώσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ εὕρισκετο καὶ αὐτός, καὶ νὰ πείσῃ αὐτούς, ὅπως ἀσπασθῶσι τὸ πολιτικόν του πρόγραμμα καὶ

ἐπιδιώξωσι τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἦτο δὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Δημοσθένους ἡ ἀνάληψις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ περὶ αὐτὰς σύνταξις τῶν πόλεων.

Ἄλλ' ὁ κατὰ τοῦ Φιλίππου ἀγὼν τοῦ Δημοσθένους δὲν ἐτελεσφόρησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς στιγμὴν μόνον κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ῥήτορος, ὕστερον δὲ οὐδὲν γενναῖον ἢ σπουδαῖον ἔπραττον. Ἦσαν πάντες φίλοι τῶν ἀπολαύσεων καὶ πάντες ἀπέφευγον τοὺς κόπους τοῦ πολέμου. Πλὴν δὲ τούτου ὑπῆρχεν ἐν Ἀθήναις μακεδονικὴ φατρία λίαν ἰσχυρά, προέστησαν δ' αὐτῆς ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ ὁ Δημάδης, προσπαθοῦντες ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ματαιώσωσι πᾶν μέτρον λαμβανόμενον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

§ 95. Φωκικὸς πόλεμος (355 - 346). Ἀλωσις Μεθώνης καὶ Ὀλύνθου καὶ ἄλλαι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου.

Ὁ Φωκικὸς πόλεμος παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ποθουμένην εὐκαιρίαν νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Προεκλήθη δὲ ὁ Φωκικὸς πόλεμος ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας. Τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον καθ' ὑποκίνησιν τῶν Θηβαίων κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων τοὺς Φωκεῖς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐσφετερίσθησαν μέρος τῆς Κίρρας, ἱερᾶς γῆς τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Οἱ Φωκεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσωσι τὸ ὑπέρογκον πρόστιμον, ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθῶσι διὰ τῶν ὅπλων, διότι τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον ἠπέλκει ν' ἀφαιρέσῃ τὴν χώραν αὐτῶν καὶ νὰ τὴν καθοσιώσῃ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναόν. Ἐκλεξάντες λοιπὸν στρατηγὸν τὸν Φιλόμεηλον καὶ ἐφορμήσαντες ἐκυρίευσαν τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ διέγραψαν ἐκ τῶν λιθίνων ἐπιγραφῶν τὸ περὶ καταδίκης αὐτῶν ψήφισμα. Τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον συνελθὸν ἐκ δευτέρου ἐψήφισε πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων Φωκέων (355). Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ μαντείου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, Σπαρτιᾶται καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τῶν Φωκέων. Τότε ὁ Φιλόμεηλος ἤρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου καὶ δι' αὐτῶν συνεκρότησε στρατὸν ἐκ δέκα χιλιάδων μισθοφόρων. Ὁ πόλεμος οὗτος διήρκεσεν

έννέα ἔτη. Καί κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ὑπέρισχυσαν οἱ Φωκεῖς· ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐνίκηθησαν, ὁ δὲ στρατηγὸς Φιλομήλος, ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατεκρημνίσθη ἔκ τινος ὑψηλοῦ βράχου καὶ ἐφρονεύθη. Ἀντὶ τοῦ Φιλομήλου ἐξελέχθη στρατηγὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὀνομάρχος, ὅστις ἐθῆκε χεῖρας ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀναθημάτων τοῦ μαντείου.

Καθ' ὃν χρόνον ἐπολεμεῖτο ὁ Φωκικὸς πόλεμος, ὁ Φίλιππος κατεγίνετο ὑποτάσσειν ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἐπεκτείνων τὰ ὄρια τοῦ κράτους του πρὸς ἀνατολάς. Τότε ἐκυρίευσεν καὶ τὴν πλησίον τοῦ Θεσσαλικοῦ κόλπου Μεθώνην καὶ κατηδάφισεν αὐτήν.

Οἱ ἐν Λαρίσῃ τῆς Θεσσαλίας ἄρχοντες Ἀλευάδαι, πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρονος προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λυκόφρων ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Ὀνομάρχου, στρατηγοῦ τῶν Φωκίων. Ὁ Ὀνομάρχος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐνίκησε δις τὸν Φίλιππον· ἀλλ' ἔπειτα γικηθεὶς ἐφρονεύθη (352). Τότε ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσεν τὰς Παγασσάς καὶ τὴν Μαγνησίαν· εἰς δὲ τὰς Φεράς, ἀφοῦ ἐξεδιώχθησαν οἱ τύραννοι, ἀπέδωκε τὴν αὐτονομίαν. Οὕτως ὁ Φίλιππος βαθμηδὸν κατέστη κύριος τῆς Θεσσαλίας. Θελήσας δὲ τότε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Φωκίων ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὰς Θερμοπύλας. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι προκατέλαβον τὸ στενὸν καὶ οὕτως ἐματαίωσαν τοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ὅστις ἤναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μακεδονίαν.

Ὁ Φίλιππος μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν ἐν Μακεδονίᾳ ἐξέστρατεύσει καὶ πάλιν κατὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ πόλεων καὶ ὑπέταξε πολλὰς αὐτῶν. Τῷ δὲ 350 προσέβαλε καὶ ἐπολιόρησε τὴν μεγίστην καὶ ἰσχυροτάτην τῶ ἐκεῖ πόλεων Ὀlynθηον. Ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν φιλογερῶν αὐτοῦ ὀλυθιακῶν λόγων προσεπάθησε ν' ἀναφλέξῃ τὴν φιλοπερίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπέτυχεν νὰ πέμψωσιν οὗτοι στρατὸν καὶ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χάρητα καὶ τὸν Χαρίδημον. Ἀλλὰ μά ἢ διότι οἱ ἄρχοντες τῆς Ὀlynθηου δεκασθέντες παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τὸν Φίλιππον (348).

Τὸν Ὀνομάρχον διεδέχθη ἐν τῇ στρατηγίᾳ ὁ ἀδελφὸς του Φαῦλλος καὶ τοῦτον ἀποθανόντα ὁ υἱὸς τοῦ Ὀνομάρχου Φάλαι-

κος. Οἱ Θηβαῖοι ἀποκαμώντες ἐκ τοῦ πολέμου ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Οὗτος δ' ἄσμένως ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἄλλ' ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φωκεῖς καὶ πᾶν ἐν γένει κώλυμα ἐκ μέρους αὐτῶν, πρόετεινεν εἰρήνην πρὸς αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀπατηθέντες ἔπεμψαν εἰς Μακεδονίαν δέκα πρέσβεις, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦσαν καὶ ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης.

Ὁ Φίλιππος διαφθείρας διὰ χρημάτων πάντας τοὺς πρέσβεις πλὴν τοῦ Δημοσθένους παρέτεινε σκοπίμως τὰς περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις καὶ τέλος συνωμολόγησεν αὐτὴν ἐπὶ τῇ θάσει «ἐκάτεροι νὰ διατηρήσωσιν ὅσα εἶχον». Ἄλλ' ὅτε οἱ πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια, ὁ Φίλιππος ἐξέκίνησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του, μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας διαπερᾶ τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τῶν Φωκῶν ἐν ἔτει 346. Ὁ στρατηγὸς τῶν Φωκῶν Φάλαικος δεκαστῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνεχώρησε μετὰ ὀκτῶ χιλιάδων μισθοφόρων εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Φίλιππος καταλαβὼν ἀμαχητὶ τὴν χώραν τῶν Φωκῶν συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, τοῦτο δ' ἐξέδωκε τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις· α') αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος νὰ κατασκαφῶσι καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ κατοικήσωσιν εἰς κώμας, ἐκάστη δ' αὐτῶν νὰ μὴ ἔχῃ πλείονας τῶν πεντήκοντα οἰκιῶν· β') νὰ ἀποκλεισθῶσιν οἱ Φωκεῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου, αἱ δὲ δύο ψῆφοι αὐτῶν νὰ δοθῶσιν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, προσέτι δὲ νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ προεδρία τῶν Πυθίων.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ Φωκικὸς πόλεμος, ὅστις ἀπέβη ὀλεθριώτατος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὴν συμφορὰν τῶν φίλων τῶν Φωκῶν κατεπλάγησαν, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι ἐτήρησαν τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον συνωμολογηθεῖσαν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα ὁ Φίλιππος ἠσυχολήθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς Θεσσαλίας. Ἐπειτα δ' ἀνεμίχθη εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐβοίας καὶ ἐπαγίωσεν ἐν τῇ νήσῳ τὴν ἐπιρροήν του ἐγκαθιδρύσας τυράννους φίλους του ἐν Ὠρεῶ καὶ ἐν Ἐρετρῖα.

§ 96. Ὁ πρὸς τοὺς Ἀμφισσεῖς πόλεμος τοῦ Φιλίππου.

Ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338).

Νέα πάλιν ἐδόθη ἀφορμὴ εἰς τὸν Φίλιππον, **Μάθημα 64ον.** ἵνα ἐπεμβῆ εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἀφορμὴ πολὺ καταλληλοτέρα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Ὁ φιλιππίζων ῥήτωρ Αἰσχίνης, πεμφθεὶς τῷ 339 ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς πυλαγόρας εἰς τὸ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον, κατηγόρησεν ἐν αὐτῷ τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης ὅτι ἐκαλλιέργησαν γῆν ἱεράν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου· τὸ δὲ Ἀμφικτυονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμφισσεῖς ἤρουντο νὰ πληρώσωσι τὸ πρόστιμον, οἱ Ἀμφικτύονες ἀνέθηκάν εἰς τὸν Φίλιππον, ὡς πρόεδρον τοῦ συνεδρίου, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἱεροσούλους. Ὁ Φίλιππος εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἵππέων, καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης καὶ ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν αὐτήν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως κατέλαβε τὴν Ἐλλάτειαν.

Μόλις ἐγνώσθη ὅτι ὁ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Ἐλλάτειαν, πόλιν ὀχυρὰν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Θήβας, ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Δραχμάνι, τρόμος μέγας κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπευσμένως συνῆλθον εἰς ἐκκλησίαν. Ἄλλ' οὐδεὶς τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ῥητόρων ἐτόλμησεν ν' ἀναβῆ καὶ νὰ ὁμιλήσῃ. Τοσαύτη ἦτο ἡ κατάπληξις καὶ ὁ φόβος. Μόνος ὁ εὐγενῆς ῥήτωρ Δημοσθένης, ἐμπνεόμενος ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου καὶ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκείνου, μεθ' οὗ πάντοτε ἤλεγχε τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ Φιλίππου, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φιλοπατρίας ἐνεθάρρυνε τοὺς καταπεπληγμένους Ἀθηναίους καὶ συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ πέμψωσι πρέσβεις εἰς Θήβας, ἵνα προτείνωσι συμμαχίαν καὶ ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Θηβαίων τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν αὐτὸν τὸν Δημοσθένην. Οὗτος δ' ἐλθὼν αὐθημερὸν εἰς Θήβας διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Θη-

εκαίους ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔπεισεν αὐτούς, ἵν' ἀποκοινοῦ ἀναλάβωσι τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα.

Ἀμέσως λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνωθέντες μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ μετ' ἄλλων συμμάχων καὶ ἀποτελέσαντες στρατὸν ἐν ὄλῳ περὶ τὰς τεσσαράκοντα χιλιάδας, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ ἐστρατοπεδευμένου Φιλίππου, ἄγοντος τριάκοντα χιλιάδας πεζοῦς καὶ δισχιλίους ἵππεις. Ἐκεῖ ἐν Χαιρωνείᾳ τῷ 338 συνεκροτήθη μάχη φονικωτάτη, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἠγωνίσθησαν μὲν γενναίως, ἀλλ' ἠττήθησαν ὀλοσχερῶς. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ἱερὸν λόχον τῶν Θηβαίων ἔπεσον πάντες ὁ εἷς πλησίον τοῦ ἄλλου, χωρὶς κανεὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἐδείχθη λίαν ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπολύσας τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ἄνευ λύτρων. Τοῦναντίον δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξηνδραπόδισεν, ἐν δὲ τῇ Καδμείᾳ ἐγκατέστησε φρουρὰν μακεδονικὴν.

Διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ νίκης ὁ Φίλιππος κατέστη κύριος ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀλλὰ προσηνέχθη ἐπιεικῶς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, διότι ὁ σκοπὸς του δὲν ἦτο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ νὰ ἐνώσῃ πάσας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅθεν συνεκάλεσεν ἐν Κορίνθῳ κοινὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεκηρύχθη ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐν τῷ συνεδρίῳ ἐκείνῳ ἀντεπροσωπεύοντο πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις πλην τῆς Σπάρτης, ἧτις δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Φιλίππου ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φίλιππος ἐπανελθὼν εἰς Μακεδονίαν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἄλλ' αἴφνης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν σωματοφυλάκων του, ὀνόματι Παιουσάνου, ἐκδικουμένου προσωπικὴν ὕβριν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

§ 97. *Παιδική ηλικία και αγωγή του 'Αλεξάνδρου.*—

Καταστροφή των Θηβῶν.

Μάθημα 65ον. Τὸν Φίλιππον Β' διεδέχθη ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ 'Αλέξανδρος, εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν.

Ὁ 'Αλέξανδρος ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν καὶ δορικτητόρων καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἡ φύσις ἐπροίκισεν αὐτὸν ἀφθόνως μὲ τὰ λαμπρότερα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Τὰ προτερήματα δὲ ταῦτα ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε θυμασίως ὁ μέγας αὐτοῦ διδάσκαλος 'Αριστοτέλης ὁ φιλόσοφος ἐκ Σταγείρων τῆς Μακεδονίας. Ὁ 'Αριστοτέλης προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ δεκατριετοῦς 'Αλεξάνδρου. Διαμείνας δ' ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ μακεδονικῇ αὐλῇ διέπλασε καὶ διεμόρφωσε τὸ ἦθος τοῦ μαθητοῦ του ἑλληνοπρεπέστατον καὶ μεγαλόφρον καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἔρωτα πρὸς τὰς μεγάλας πράξεις. Τόσῃν δὲ ἀγάπῃν καὶ τόσον σέβας ἠσθάνετο ὁ 'Αλέξανδρος πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγεν· «*Εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν*».

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐδεικνύετο ἡ ὑπέροχος φύσις τοῦ 'Αλεξάνδρου. Ἠρώτησάν ποτε αὐτόν, ἂν ἤθελε ν' ἀγωνισθῆ εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. *Ναί.* ἀπεκρίθη· *ἐὰν ἔχω βασιλεῖς ἀνταγωνισίας.* Ὅσάκις ἤρχετο ἀγγελία τις ὅτι ὁ πατήρ του ἐκυρίευσε πόλιν τινα ἢ ἐνίκησε μάχην, ἐνῶ οἱ φίλοι του συνέχαιρον αὐτῷ, ὁ 'Αλέξανδρος περίλυπος ἔλεγεν· «*Ὁ πατήρ μου ἔχει σκοπὸν νὰ κατορθώσῃ πάντα καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ καὶ εἰς ἐμὲ νὰ πράξω μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔργον*».

Ὁ 'Αλέξανδρος μεираκίον ὦν δεκατεσσάρων ἐτῶν παρέσχε λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἐκτάκτου τόλμης του καὶ ἀφοβίας, δαμάσας τὸν ἄγριον θησαυλικὸν ἵππον *Βουκεφάλαν*, τὸν ὁποῖον οὔτε ὁ πατήρ του οὔτε ἄλλος τις τῶν αὐλικῶν του ἠδυνήθη νὰ ἱππεύσῃ. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Φίλιππος δακρύων ἐκ τῆς χαρᾶς

ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱὸν του καὶ ἀσπαζόμενος αὐτὸν τῷ εἶπε· «Ζή-
τει, νίέ μου, ἄλλο βασιλείον μεγαλύτερον, διότι ἡ Μακεδονία δὲν σὲ
χωρεῖ». Δεκαοκταετῆς δὲ τὴν ἡλικίαν διηύθυνεν ἐν Χαιρωνείᾳ τὸ
ἀριστερὸν κέρασ τῶν Μακεδόνων καὶ κατέκοψε τὸν Ἱερὸν λόχον,
συντελέσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην νίκην.

Ἀναβάς τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξανδρος εὐρέθη περιστοιχισμένος
ὑπὸ διαφορῶν κινδύνων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Καὶ πρῶτον
κατέστησεν ἐκποδῶν πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἠθέλησαν ν' ἀμφι-
σβητήσωσιν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον. Ἐπειτα δὲ μαθὼν ὅτι οἱ Ἑλ-
ληνες ἠτοιμάζοντο νὰ ἐπαναστατήσωσι, περιφρονοῦντες αὐτὸν διὰ
τὴν νεότητά του, εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλ-
λάδα καὶ προχωρήτας ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέπληξε
τοὺς Ἕλληνας, ἄνευ δ' ἀντιστάσεως ὑπέκυψαν εἰς αὐτόν. Μετὰ
ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ
συνεκάλεσεν ἐκεῖ κοινήν σύνοδον τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἀνεκήρυ-
ξεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.
Μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται καὶ πάλιν δὲν ἐπεμφαν ἀντιπροσώπους εἰς
τὴν σύνοδον ταύτην. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς
ἀναγκάσῃ νὰ ὑποκύψωσιν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέψας εἰς Μακεδονίαν, πρὶν ἐκστρα-
τεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς λαοὺς τοῦ
κατοικοῦντας περίξ τῆς Μακεδονίας, Τριβαλλοὺς, Παίονας καὶ
ἄλλους, καὶ οὕτως ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχήν του. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπο-
λέμει πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐναντίον τῶν Γετῶν, οὓς καὶ ὑπέ-
ταξε, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη ὅτι ἐφονεύθη.
Οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν ἀμέσως ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν
των, πρῶτοι δὲ οἱ Θηβαῖοι λαβόντες τὰ ὅπλα κατέκοψαν μέρος
τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς.

Ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων φθά-
νει ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατοπεδεύει ἔξωθεν τῶν
Θηβῶν. Προσκαλεῖ τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα ὑπι-
σχυνόμενος ἀμνηστίαν· ἀλλ' οὗτοι ἀρνοῦνται. Τότε ὁ Ἀλέξαν-
δρος ὀργισθεὶς διατάσσει ἔροδον. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φιλοβέρως. Οἱ

Θηβαῖοι ἐπολέμησαν μετ' ἀνδρείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ μεγίστου, ἀλλ' ὑπέκυψαν εἰς τὴν ὄρμην τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκατάσχετον τὸλμην τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη (335) καὶ κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Ἐξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν· οἱ δὲ λοιποὶ, περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας, ἤχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὴν μεγάλην ταύτην σκληρότητα ἔδειξεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς Θηβαίους, θέλων νὰ καταπλήξῃ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον εἰς τὸ μέλλον πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς τοσοῦτον ἐτρόμαξαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ τελευταῖοι ἔσπευσαν καὶ διὰ πρεσβείας νὰ ὁμολογήσωσιν ὑπακοὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

§ 98. *Ἐπιστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας.*

Ἡ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ μάχη (334).

Ἐπιστρέψας ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακε-
Μάθημα 66ον. δονίαν παρεσκευάσθη, καὶ τὸ ἔαρ τοῦ 334, ἀφήσας ἐν Μακεδονίᾳ ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον, ἐξεστράτευσεν μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ τεσσάρων χιλιάδων ἵππέων ἐναντίον τῆς Ἀσίας, τὴν ὁποίαν διανοεῖτο νὰ κατακτήσῃ ὅλην. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς περὶ φήμους στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Περδίκκων, Φιλώταν, Κράτερον, Κλεῖτον καὶ ἄλλους.

Διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὅποιον ἐξ ὄλων τῶν ἡρώων κατ' ἐξοχὴν ἐθαύμαζεν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ὁ Κοδομανὸς μαθὼν τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διέταξε τοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ σατράπας καὶ στρατηγοὺς νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Μακεδόνων. Εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ εἴκοσι χιλιάδες Ἕλληνες μισθοφόροι προετάχθησαν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν, ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι οἱ Πέρσαι τὸν ἀνέμενον παρὰ τὸν Γρανικόν, ἀμέσως διηυθύνθη κατ' αὐτῶν. Ὁ

ἔμπειρος στρατηγὸς Παρμενίων συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μὴ διαβῇ αὐθημερὸν τὸν ποταμὸν, διότι ὁ στρατὸς τοῦ ἦτο καταπεποιημένος ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας, τὰ δὲ ἀπέναντι τοῦ ποταμοῦ παρατεταγμένα ἐχθρικά στρατεύματα ἦσαν ἀκμαῖα πρὸς μάχην (Ἄρρ. Α. 13). Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤκουσε τὴν συμβουλὴν ταύτην καὶ ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς διαβάσεως. Πρώτη ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν ἡ ἔλῃ τῶν ἐταίρων (βαρὺ ἱππικόν), μετ' αὐτὴν δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἔριππος ἐπὶ τοῦ Βουκεράλα ἄγων τὸ δεξιὸν κέρας καὶ συγχρόνως ὁ Παρμενίων μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος. Οἱ Πέρσαι ἀφ' ὑψηλοῦ ἤρχισαν ν' ἀκοντίζωσι τοὺς Μακεδόνας, οἵτινες κατ' ἀρχὰς ἔνεκα τοῦ ὀλισθηροῦ πηλοῦ ἐκωλύοντο καὶ ἐκακοπάθουν. Τέλος ἐξῆλθον καὶ ἐπέπεσον ἀκράτητοι. Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς λέων μάχεται μετὰ τῶν προμάχων, ἀλλὰ παρ' ὀλίγον νὰ φονευθῇ. Ὁ σατράπης τῆς Ἰωνίας Σπιθριδάτης ὑψωσε τὴν χεῖρα, ἵνα καταφέρῃ διὰ τοῦ ξίφους κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἄλλ' ὁ Μακεδὼν στρατηγὸς Κλεῖτος προλαβὼν ἀπέκοψε τὴν χεῖρα τοῦ Σπιθριδάτου καὶ οὕτως ἐσώθη ὁ Ἀλέξανδρος. Τέλος μετὰ φονικώτατον ἀγῶνα οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ στρατηγοὶ αὐτῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισε περὶ τῶν τραυματιῶν. Τὴν ἐπιούσαν ἔθαψε μετὰ πομπῆς τοὺς πεσόντας, καθῶς καὶ τοὺς φονευθέντας στρατηγοὺς τῶν Περσῶν. Ἀποδίδων δὲ μέρος τοῦ θριάμβου τοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἔπεμψε τριακοσίας ἀσπίδας, ἵν' ἀναρτηθῶσιν εἰς τὸν Παρθενῶνα μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς. «Ἀλέξανδρος καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων βαρβάρων».

§ 99. Καθυπόταξις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.—Γόρδιος δεσμός.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ νίκη κατέστησε τὸν Ἀλέξανδρον κύριον ἀπάσης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Δασκύλιον, ἡ καθέδρα τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς Λυδίας, παρεδόθησαν ἀμυχητὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄπασαι αἱ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικαὶ πόλεις μετ' ἀγαλλιᾶσεως ὑπεδέχοντο

τούς ὁμοφύλους τῶν. Εἰς ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος κατήργησε τὰς ὀλιγαρχίας καὶ εἰσήγαγε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ τοὺς πατρίους νόμους. Μόνον δύο πόλεις ἰσχυρόταται, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα. Ἀλλὰ καὶ ταύτας ὁ Ἀλέξανδρος πολιορκήσας ἐκυρίευσεν.

Ἀκολουθῶς ὁ μὲν Παρμενίων ἐξηκολούθησεν ὑποτάσσειν τὴν Φρυγίαν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἠσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Λυκίας, Παμφυλίας καὶ Πισιδίας. Στραφεὶς δ' ἔπειτα πρὸς βορρᾶν ἔφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, πόλιν τῆς Φρυγίας, ὅπου συνηνητήθη μετὰ τοῦ Παρμενίωνος. Ἐκεῖ διὰ τοῦ ξίφους ἔκοψε τὸν Γόρδιον δεσμὸν, περὶ οὗ ἀρχαῖος χρῆσμός ἔλεγεν ὅτι, ὅστις λύσῃ αὐτόν, θὰ ἄρξῃ ὅλης τῆς Ἀσίας.

Ἐκ Γορδίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ ὑπέταξεν αὐτάς. Ἐπειτα διέβη τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῆς Ταρσόν. Ἐκεῖ θελήσας νὰ λουσθῇ εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου ποταμοῦ, κάθιδρως ὢν, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἔπεσε κλινῆρης. Ἄλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ὁ ἰατρός Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν.

§ 100. Ἡ ἐν Ἰσοῦ μάχη (Νοέμβριος 333).

Ὁ Δαρεῖος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσ-
Μάθημα 67ον. ὡπως κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Συναθροίσας λοιπὸν τετρακοσίας χιλιάδας πεζῶν καὶ ἑκατόν χιλιάδας ἵππέων κατέβαιναν ἐκ τῆς Βαβυλώνος. Θεωρῶν δ' ἑαυτὸν ἀκαταμάχητον καὶ σπεύδων πρὸς τὴν μάχην, δὲν ἐπερίμενε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας, ἀλλ' ἀπερισκέπτως προὔχωρει πρὸς τὰς στενάς διόδους τῆς Κιλικίας. Εἶχε δὲ μεθυσθῆ ἐκ τῶν κολακειῶν τῶν μεγιστάνων του, οὔτινες βλέποντες τὸν Ἀλέξανδρον ὅπως δῆποτε χρονοτριβήσαντα ἐν Ταρσῶ, καὶ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας του καὶ χάριν καθυποτάξεως τῶν ὄρεινῶν φυλῶν τῆς Κιλικίας, ἔλεγον ὅτι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἔχει καταληφθῆ ὑπὸ φόβου καὶ δὲν θὰ τολμήσῃ ν' ἀντικρύσῃ τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἔφθασεν εἰς τὴν στενὴν παράλιον πεδιάδα τῆς Ἰσοῦ, τὴν διαρρομένην ὑπὸ τοῦ Πινάρου ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσε.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὕρισκετο εἰς τὴν πόλιν Μυριάνδρον, ἑκατὸν στάδια μακρὰν. Μαθὼν δὲ τὴν προσέγγισιν τοῦ Δαρείου, παρέταξεν ἀμέσως τὸν στρατὸν του καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅτ' ἐπλησίασε μέχρι τοξεύματος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀλλαγμοῦ τῶν στρατιωτῶν μετ' ἀκαταμέτου ὀρμῆς ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν. Μὲ γυμνὸν δὲ τὸ ξίφος ἐπήδησεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του· ἐπιπεσὼν δ' ὡς κερκυνὸς διέρρηξε τὰς τάξεις τῶν Περσῶν. Ὁ Δαρεῖος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ τρέπεται εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος καταδιώκει αὐτὸν· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἠναγκάσθη τὰ καταπαύσῃ τὴν καταδίωξιν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Δαρείου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἦτο πρόδηλον. Ἄπας ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη καὶ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν, καταδιωκόμενος καὶ κατακοπτόμενος πανταχόθεν. Ἄπαν τὸ στρατόπεδον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἄρμα, ἡ ἀσπίς καὶ τὸ τόξον τοῦ Δαρείου περιῆλθον εἰς τὸν νικητὴν.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ μήτηρ του, ἡ σύζυγός του, δύο θυγατέρες του, καὶ ὁ μικρὸς υἱὸς του. Ὁ Ἀλέξανδρος μόνον ἅπαξ ἐπεσκέφθη τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν παρηγόρησεν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Λεοννάτου ἀνήγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ. Διέταξε δὲ ν' ἀποδίδωνται εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Δαρείου βασιλικὰ τιμὰ.

§ 101. Καθυπόταξις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσοῦ μάχην ὁ μὲν Παρμενίων ἐβάδισε κατὰ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ κατέλαβεν ἄνευ δυσκολίας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Δαμασκόν. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως διηυθύνθη κατὰ τῆς Φοινίκης, ἧτις ἅπασα ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀμαχητὶ μετὰ τῆς μητροπόλεως Σιδῶνος. Μόνη ἡ Τύρος, ἡ καλουμένη βασιλεὺς τῆς θαλάσσης, ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Αὕτη κειμένη ἐπὶ βραχώδους νήσου, ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπεχούσης ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἦτο ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης τοσοῦτον ὄχυρά, ὥστ' ἐφαίνετο ἀπόρητος. Ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐκυρίευσεν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν καὶ παραδειγματικῶς ἐτιμώρησεν. Ἡ πόλις κατεσκάφη, τῶν δὲ κατοίκων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ὁ Δαρεῖος ἔπεμψε πρέσβεις εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μετ' ἐπιστολῆς καὶ προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν δεκακισχίλια τάλαντα ὡς λύτρα διὰ τὴν οἰ-

κογένειάν του, προσέτι δὲ μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον καὶ πᾶσαν τὴν χώραν τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμοχος (Ἄρρ. Β. 25).

Ὁ Παρμενίων ἀκούσας τὰς προτάσεις ταύτας εἶπεν ὅτι, ἂν ἦτο Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδέχετο. Καὶ ἐγὼ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ἤμην Παρμενίων. Εἶπε δὲ εἰς τοὺς πρέσβεις ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν χρημάτων οὔτε συναίνει νὰ λάβῃ ἐν μέρος τῆς χώρας, ἀφοῦ ἤδη ἔχει ὅλην εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Ἐὰν δὲ ὁ Δαρεῖος θέλῃ τὴν οἰκογένειάν του, δύναται νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος νὰ παραλάβῃ αὐτήν, χωρὶς νὰ φοβηθῇ νὰ πάθῃ τι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ἀμαχητὶ καὶ τὴν Παλαιστίνην. Μόνον ἐν Γάζῃ ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγάλην, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐκυριευσε μετὰ δίμηνον πολιορκίαν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τῆς Συρίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης, ἐπορεύθη πλέον ἀκωλύτως κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ἀμαχητὶ. Εἰς μνημεῖον δὲ ἀθάνατον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου του ἔκτισε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν ἐφώνυμον αὐτοῦ Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ πόλις αὕτη ἐν βραχεῖ χρόνῳ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της ἐγένετο κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου, ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἑλληνικοῦ βίου.

Ἐκεῖθεν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος. Ἐκεῖτο δὲ τοῦτο εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Λιβύης, δώδεκα ἡμέρας μακρὰν τῆς Μέμφιδος, πρωτεύουσος τῆς Αἰγύπτου, ἣτις ἔκειτο πλησίον τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Πορευόμενος λοιπὸν διὰ μέσου ἀνύδρων καὶ ἀμμωδῶν ἐρήμων, ἔφθασεν εἰς τὴν χαρῖσσαν καὶ θελκτικὴν ὄασιν Σιβά, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἦτο ὁ ναός. Εἰσαχθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν ναὸν ἔστη πρὸ τοῦ βωμοῦ, ὁ δὲ ἱερεὺς ὠνόμασε αὐτὸν παῖδα τοῦ Διὸς. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαντάζετο ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Διὸς ἢ μάλλον ἤθελε νὰ τὸν φαντάζωνται οἱ ἄλλοι πρὸς εὐκολωτέραν καθυπόταξιν τῶν δεισιδαιμόνων λαῶν τῆς Ἀσίας.

Ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε πέντε μῆνας. Ἐπειτα δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἐπανῆλθεν εἰς Φοινίκην καὶ ἡσυχολήθη εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Φοινίκης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

§ 102. *Ἡ παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχη (Ὀκτώβριος 331).—*

Κατάληψις Βαβυλώνος, Σούσων καὶ Περσεπόλεως.

Μάθημα 68ον. Ὁ Δαρεῖος, πεισθεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος εἰς οὐδένα συμβιβασμὸν ἤρχετο, ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Συνήθροισε λοιπὸν ἐν ἑκατομμύριον πεζῶν καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππέων καὶ διακόσια δρεπανηφόρα ἄρματα (Ἀρρ. Γ. 8) καὶ ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διαβάς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα προὐχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου, ἄγων τεσσαράκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ ἑπτὰ χιλιάδας ἵππέων. Ἡ συνάντησις ἐγένετο παρὰ τὰ Γαυγάμηλα, ὅχι μακρὰν τῶν Ἀρβήλων, πόλεως τῆς Ἀσσυρίας. Πρῶτος ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἀκατάσχετον ὄρμην. Ὁ ἄγων ὑπῆρξε πεισματώδης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτιθέμενος εἰς πάντα κίνδυνον ἐπλήγωσε τὸν ἡνίοχον τοῦ Δαρείου. ὤρμησε δὲ νὰ φονεύσῃ αὐτὸν τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' οὗτος προλαβὼν ῥίπτεται ἔξω τοῦ ἄρματος, ἀναβαίνει ἐπὶ ἵππου καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ κωνιορτοῦ καὶ τοῦ σκότους σώζεται. Καὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν. Οὐδεὶς πλέον μέγας περσικὸς στρατὸς συνεκροτήθη οὔτε μάχη ἐγένετο.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Γαυγάμηλα μάχην τὸ κράτος τοῦ Δαρείου κατελύθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐγένετο πλέον κύριος ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ Βαβυλὼν καὶ τὰ Σούσα ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ἐν Σούσοις εὑρεν ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρείου, ἀνερχομένους εἰς πεντήκοντα χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ πλεῖστα ἄλλα πράγματα ἀμυθῆτου πλοῦτου καὶ πολυτελείας. Ἐκ Σούσων ἐπορεύθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Περσέπολιν, ὅπου ὡσαύτως εὑρε παμπληθεῖς θησαυροὺς.

§ 103. *Θάνατος τοῦ Δαρείου.—Συμπλήρωσις τῆς κατακτίσεως τοῦ περσικοῦ κράτους.*

Ἐκ Περσεπόλεως ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη πρὸς τὴν Μηδίαν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου. Φθάσας εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἐκβάτανα ἔμαθεν ὅτι ὁ Δαρεῖος διηυθύνετο πρὸς βορρᾶν. Ἀμέσως ἀκολούθει αὐτὸν κατὰ πόδας. Καθ' ὁδὸν μαυθάνει ὅτι ὁ σατράπης τῆς Βακτριανῆς Βῆσσοσ συλλαβὼν τὸν Δαρεῖον ἔσυρεν αὐτὸν δέσμιον καὶ ὅτι ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα. Ὁ Ἀλέξανδρος πλήρη ὀργῆς σπεύδει πρὸς καταδίωξιν τοῦ Βῆσσοσ. Ὁ Βῆσσοσ, βλέπων ὅτι ἐκινδύ-

νευε νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπλήρωσε θανασίμως τὸν Δαρεῖον καὶ καταλιπὼν αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ἐπετάχυνε τὴν φυγὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος φθίσας καὶ ἰδὼν τὸν Δαρεῖον νεκρὸν ἐν τῇ βασιλικῇ ἀμάξῃ συνεινήθη καὶ ἔκλαυσε· καλύψας δὲ αὐτὸν διὰ τῆς χλαμύδος του διέταξε νὰ μετακομισθῆ εἰς Περσέπολιν καὶ ταφῆ μετὰ ἐκσιλικῶν τιμῶν ἐν τοῖς πατρῷοις τάφοις.

Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἀνέβαλεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν Ὑρκάνιας καὶ Περθίας. Κατέβαλε δὲ καὶ τοὺς Μάρδους, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἀήττητοι. Ὑπέταξεν ὡσαύτως τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀραχωσίαν, σημερινὸν Ἀφγανιστάν, ὅπου ἔκτισεν ἄλλην Ἀλεξανδρείαν. Διανύσας δ' ἐν Ἀραχωσίᾳ ὀλόκληρον τὸν χειμῶνα, τὸ ἔαρ τοῦ 327 διέβη μετὰ πολλὰς κακουχίας τὸν αἰωνίως χιονοσκεπῆ Παροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Κούκασον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἣτις ὑπετάχθη ἀμαχητὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὠξου.

Ὁ ἐν Βακτριανῇ εὐρισκόμενος Βῆσσος μαθὼν τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωξεν αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ συλλαβὼν παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἵτινες, ἀροῦ τὸν ἐβασιάνισαν σκληρότητα, ἔπειτα τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Βῆσσου ὑπετάχθη καὶ ἡ Σογδιανὴ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἡ Σογδιανὴ καὶ ἡ Βακτριανὴ ἦσαν αἱ βορειότεραι καὶ λίαν ὄρειναι ἐπαρχίαι τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐν αὐταῖς διέτριψεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος, τὸ μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν εἰς ἑαυτὸν ὑποταγὴν τῶν ὄρεινῶν καὶ μαγίμων ἐκείνων κατοίκων, τὸ δὲ ἵνα ἐξημερώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἔκτισεν εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας πολλὰς πόλεις. Λαβὼν δὲ βορειοανατολικὴν διεύθυνσιν ἀφίκετο εἰς τὸν μέγαν ποταμὸν Τάναϊν, ὅστις ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων ἐκαλεῖτο Ἰαξάρτης καὶ ὅστις ἀπετέλει τὰ ὕρια τοῦ βασιλείου τοῦ Μεγάλου Κύρου. Παρὰ τὸν Ἰαξάρτην καὶ ἐπὶ τῆς γωνίας, ὅπου νῦν ἐνοῦται τὸ Τουρκιστάν, ἡ Σινική/καὶ ἡ Ἀσιατικὴ Ῥωσία, ἔκτισε τὴν ἐσχάτην Ἀλεξανδρείαν.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Σογδιανῆς συμπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ περσικοῦ κράτους ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἐτῶν (334-327). Τὴν ἐπὶ τούτου κυριαρχίαν του ὁ Ἀλέξανδρος ἐξησφάλισε σεβόμενος τὴν θρησκείαν τῶν διαφόρων λαῶν καὶ τὰ ἤθη αὐτῶν καὶ τοὺς πατρίους νόμους καὶ καταλείπων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Ἐν τῇ Βακ-

τριανῆ δικατρίβων ὁ Ἀλέξανδρος ἐνυμφεύθη τὴν ὠραιοτάτην Ῥωξάνην, θυγατέρα τοῦ ἐπιφανοῦς Βακτρίου Ὁξυάρτου.

§ 104. *Θάνατος Φιλώτα, Παρμενίωνος καὶ Κλείτου.*

Ἀλλὰ τὸν λαμπρὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠμάκρυσαν κατὰ πολὺ ἄτοποι καὶ ἀξιοκατάκριτοι πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ἤρχιστε νὰ περιπίπτῃ θαμβωθείς ἐκ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ὑπερφανεῖας του. Ἀνακαλυφθεῖσης συνωμοσίας τινος κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέταξεν αὐτός νὰ φονεύσῃ τὸν γενναῖον στρατηγὸν Φιλώταν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι λαβὼν γινώσκων τῆς συνωμοσίας δὲν κατήγγειλεν εἰς αὐτὸν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα τοῦ Φιλώτα, τὸν γηραιὸν Παρμενίωνα, εὐρισκόμενον ἐν Ἐκβατάνοις τῆς Μηδίας ὡς διοικητὴν τῆς πόλεως, διέταξε νὰ φονεύσῃ. Μετὰ τινα χρόνον ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ ἐν συμποσίῳ τὸν στρατηγὸν Κλείτον. ὅστις ἄλλοτε, ὡς εἶδομεν, εἶχε σώσει τὴν ζωὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν. Καὶ μετεμελήθη μὲν ἀμέσως καὶ ἔκλαυσε πικρῶς, ἀλλ' οὔτε διὰ τῆς μετανοίας οὔτε διὰ τῶν δακρύων ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ ἐκ τοῦ ὀνόματός του τὴν κηλίδαν ταύτην.

§ 105. *Ἐπιστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς (327).*

Μάθημα 69ον.

Ἡ ἀκέραιος φιλοδοξία τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ ἡσυχάσῃ. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ τὰ ὄπλα του κατὰ τῆς Ἰνδικῆς, ἣν οὐδεὶς Εὐρωπαῖος στρατηγὸς εἶχε πατήσει. Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 327 ἄγων ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας πεζῶν καὶ δέκα πέντε χιλιάδας ἰππέων διέβη τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ γεφυρῶν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰς χώρας τοῦ βασιλέως Ταξίλου, αἵτινες ἤρχιζον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἔφθανον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑδάσπου. Ὁ Ταξίλος ὑπετάχθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα ἐλεφάντας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνταμείψας τὸν Ταξίλιν διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγὴν του ἐξεστράτευσεν ἔπειτα κατὰ τοῦ κραταίου βασιλέως Πῶρου. Τοῦτου τὸ βασίλειον ἔκειτο πέραν τοῦ Ὑδάσπου καὶ ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Ὑδραῶτου. Ὁ Πῶρος ἐθεώρησεν αἰσχρὸν νὰ παραδοθῇ ἀνευ πολέμου. Ὅθεν ἐκινήθη κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ πενήκοντα χιλιάδων Ἰνδῶν πεζῶν, τεσσάρων χιλιάδων ἰππέων, μεθ' ἀρμάτων καὶ μετὰ διακοσίων πυργοφόρων ἐλεφάντων. Ἀλλὰ νικηθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτὸν πῶς θέλει

νά τὸν μεταχειρισθῆ. Βασιλικῶς ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. Καὶ τοῦ μὲν θὰ γίνῃ, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος· ἄλλο δὲ τί ζητεῖς.— Εἰς βασιλικῶς πάντα περιέχονται, ἀπήντησεν ὁ Πῶρος. Ὁ Ἀλέξανδρος, θαυμάσας τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Πῶρου, ὄχι μόνον τὸ βασίλειόν του ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας χώρας τῷ προσέθηκε καὶ μεγίστην ἐμπιστοσύνην ἔκτοτε ἐδείκνυε πρὸς αὐτόν.

Ἄφου ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε δύο πόλεις παρὰ τὸν Ὑδάσπην, τὴν Νίκαιαν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἐνίκησε τῶν Πῶρον, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, καὶ τὴν Βουκεφάλειαν εἰς τὸ μέρος, ὅπου διέβη τὸν ποταμὸν, πρὸς τιμὴν τοῦ ἀχωρίστου συντρόφου του Βουκεφάλα, ὅστις ἀπέθανεν ἐκεῖ ἕνεκα γήρατος, προὐχώρησεν ἔπειτα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος. Ἐνῶ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ διαβῆ τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ εἰσβάλῃ εἰς τὰς θαυμασίας χώρας τοῦ Γάγγου, αἴφνης πρῶτην φοράν οἱ Μακεδόνες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀποκαμόντες ἐκ τῶν ἀδιακόπων ἀγῶνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἠρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος προσεπάθησε διὰ διαφόρων μέσων νὰ μεταπείσῃ αὐτούς, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον.

§ 106. *Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Περσίαν.—*
Ἐκπολιτιστικὸν ἔργον αὐτοῦ.

Τότε λοιπὸν ὁ πάντοτε ἀήττητος Ἀλέξανδρος ἔστερξε νὰ ἡττηθῆ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Πρὶν δ' ἐπιστρέψῃ, ἀνῆγειρεν ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὄχθης τοῦ Ὑφάσιος δώδεκα πυργοειδεῖς ἑωμούς πρὸς τιμὴν τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν καὶ ὡς ἔσχατον πρὸς ἀνατολὰς ὄριον τῶν δορικτησιῶν του. Ἐπειτα δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἐκεῖ ἐπιβίβασθεις μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ναυπηγηθέντα στόλον δύο χιλιάδων πλοίων, κατέπλευσε τὸν Ὑδάσπην, τὴν Ἀκασίνην καὶ τὸν Ἰνδόν, καθυποτάσσων πάντας τοὺς παραποταμίους λαοὺς καὶ κτίζων πόλεις καὶ ναυπηγία. Κατὰ τὸν κατάπλου αὐτὸν ὑπέταξε καὶ τοὺς Μαλλοὺς, ἔθνος τῆς Ἰνδικῆς πολεμικώτατον, ὅτε διέτρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Πάταλα, κειμένην εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὁ Ἰνδὸς σχίζεται εἰς δύο βραχίονας καὶ σχηματίζει τὸ Δέλτα. Τὴν πόλιν ταύτην ὠχύρωσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἔδρυσεν ἐν αὐτῇ νεώρια καὶ λιμένας καὶ κατέστησε κέντρον ἐμπορίας.

Ἐκ Πατάλων ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Νέαρχον, τὸν ὅποιον διώρισεν ἡγεμόνα τοῦ στόλου, διέταξε νὰ φέρῃ τὸν στόλον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκ-

βολὰς τοῦ Εὐφράτου, αὐτὸς δ' ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρὰς. Κατ' Αὐγούστον τοῦ 325 ἀναχωρήσας ἐκ Πατάλων μετὰ δυσχερῆ καὶ ἀγωνιώδη πορείαν διὰ τῆς ἀμμώδους καὶ ἀνύδρου Γεδρωσίας, τοῦ νῦν Βελουτχιστάν, καθ' ἣν πορείαν κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἔφθασε τέλος εἰς τὰ Ποῦρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρε πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐν ἀφθονίᾳ. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς εὐφόρου Καρμανίας ἔφθασεν εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ τέλος εἰς τὰ Σούσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου.

Ἐν Σούσοις ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε μῆνας τινὰς ἀσχοληθεὶς εἰς τὸ μέγα καὶ δύσκολον ἔργον τῆς ἐνώσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν στοιχείων. Προσεκάλεσε πάντας τοὺς μεγιστᾶνας τοῦ ἀπεράντου κράτους του μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θυγατέρων των, ἵνα παραστῶσιν εἰς μεγάλην ἐορτήν, ἣν παρεσκεύασεν ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν. Πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἐνώσεως ταύτης νυμφευθεὶς τὴν Στάτειραν, πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου. Μετ' αὐτὸν δὲ ὀγδοήκοντα τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν καὶ φίλων του ἐνυμφεύθησαν Περσίδας παρθένους ἐκ τῶν εὐγενεστάτων. Οἱ γάμοι ἐπανηγυρίσθησαν διὰ λαμπρῶν ἐορτῶν.

§ 107. Ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Ἐκ Σούσων ὁ Ἀλέξανδρος ἀπῆλθεν εἰς τὰ **Μάθημα 70ον.** Ἐκβάτινα, ὅπου ἐτέλεσε πάλιν μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ ἐπεδόθη εἰς εὐωχίας καὶ διασκεδάσεις. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν ὁ στρατηγὸς Ἡφαιστίων, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους κατ' ἐξοχὴν ἠγάπα. Ἡ θλίψις τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ὁ νεκρὸς μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου ἐτάφη μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Βαβυλῶνα, ἣν ἐμελέτα νὰ καταστήτῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του.

Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος εὐρίσκετο ἐν Βαβυλῶνι, προσῆλθον ἀλλεπαλλήλως πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἵνα συγχαρῶσιν αὐτῷ διὰ τὰ κατορθώματά του. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε πλέον μετεωρισθῆ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει τῆς Βαβυλῶνος κατεγίνετο δραστηρίως εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του.

Παρεσκευάζετο δὲ προσέτι νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας, σκοπῶν νὰ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ κράτους του. Ὡσαύτως διενεοῖτο κατόπιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν) καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλεπήβολώτατον τοῦτο σχέδιον δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ Ἀλεξάνδρου προσήγγιζε. Καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν πολλῶν κακοπαθειῶν, ἃς ὑπέστη ἐν ταῖς τεραστίαις αὐτοῦ ἐκστρατείαις, καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης, ἣν ἤσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλοῦς του Ἡφαιστίωνος, προσέτι δὲ βασανιζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν θλιβερῶν ἀναμνήσεων τοῦ θανάτου τοῦ Φιλώτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου, ἠσθένησε βαρέως. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα τριῶν ἐτῶν τῷ 323. Ὁ νεκρὸς του ταριχευθεὶς καὶ τεθεὶς ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος μετεκομίσθη μετὰ δύο ἔτη εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μετ' ἐκτάκτου λαμπρότητος ἐν τῷ τεμένει τῷ κατασκευασθέντι ὑπὸ τοῦ τότε σατραπόυ Πτολεμαίου.

Ἡ ἱστορία δὲν γινώσκει ἄλλο γεγονός τοσοῦτον καταπληκτικόν. Οὐδέποτε οὔτε πρότερον οὔτε μετέπειτα ἔθνος τόσον μικρόν, οἷον τὸ ἐλληνικόν, ἠδυνήθη τοσοῦτον βαρβαρίως καὶ ὀλοσχερῶς νὰ καταβάλλῃ τὴν δύναμιν κράτους τόσον πελωρίου, οἷον τὸ περσικόν. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστὴ πάλῃ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἣ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας διαρκέσασα, ἐπερατώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ περσικοῦ κράτους, διὰ τῆς κατακτίσεως τῶν μέχρι τῆς ἀφρικανικῆς ἡπείρου καὶ πέραν τοῦ Ἰαζάρτου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χωρῶν, διὰ τῆς ἐξάπλώσεως τῆς ἐλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τὰς χώρας ταύτας, καὶ τῆς διαδόσεως ἐν αὐταῖς τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀληθῶς ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλον ἄνδρα ἐφάμιλλον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος διέμεινε μέχρι τοῦδε ἡρώς, τὸν ὅποιον θαυμάζουσι πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς καὶ τὸν ὅποιον οἱ μεγάλοι στρατηλάται σπουδάζουσι νὰ μιμηθῶσι, διότι θεωροῦσιν αὐτόν, καὶ πολὺ ὀρθῶς, ὡς τὸ ἰδανικὸν ἄνδρὸς, ὅστις ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς στρατηγικῆς, τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου.

§ 108. Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπονήτικων οὐδένα ὤρισε διάδοχον. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς ποῖον ἀρῆναι τὴν βασιλείαν, εἶπεν.

Ἄλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του ἰδὼν ὅτι ἡ κατάστασίς του ἐχειροτέρευεν, ἐξήγαγε τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν Περδίκκην πρὸς σφράγισιν τῶν ἀναγκαιῶν διὰ τὰς ἐπομένους ἡμέρας βασιλικῶν διαταγμάτων. Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του, ὁ Περδίκκας, ὁ Λεοννάτος, ὁ Πτολεμαῖος καὶ ἄλλοι συνῆλθον ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν' ἀποφασίσει περὶ τῆς διαδοχῆς. Ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου οὐδεὶς ὑπῆρχε, τὸν ὅποιον οἱ Μακεδόνες ἠδύναντο ἀνευ ἀντιρρήσεως ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς διάδοχον. Ὁ ἐκ τῆς Βαρσίνης, χήρας τοῦ Ῥοδίου Μέμνονος, στρατηγοῦ τοῦ Δαρείου, υἱὸς τοῦ Ἡρακλῆς ἐθεωρεῖτο νόθος· ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Ἀρριδαῖος ἦτο βλάξ καὶ ἐπομένως ἀνίκανος νὰ ἄρξῃ· ἡ δὲ πρώτη σύζυγός του Ῥωξάνη ἦτο ἔγκυος. Μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους συζητήσεις κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ν' ἀναγνωρίσωσιν ὡς κληρονομικὸν βασιλέα τὸ ἐκ τῆς Ῥωξάνης τεχνησόμενον τέκνον, ἂν ἦτο ἄρρεν, νὰ ἐπιτραπείωσι δὲ αὐτὸ ἐν Ἀσίᾳ μὲν ὁ Περδίκκας καὶ ὁ Λεοννάτος, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ὁ Ἀντίπατρος. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀντετάχθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς φάλαγγος Μελέαγρος, ὅστις κατῴρθωσε ν' ἀναγνωρισθῇ βασιλεὺς ὁ Ἀρριδαῖος ὑπὸ τὸ προσφιλὲς εἰς τοὺς Μακεδόνας ὄνομα Φίλιππος. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε ῥῆξις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων. Ἄλλὰ δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων τὰ πράγματα συνεβιάσθησαν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρριδαῖος ἀνεκνήρυχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετάρχη τῆς βασιλείας καὶ τὸ τέκνον τῆς Ῥωξάνης, ἂν ἐγεννατο ἄρρεν, ὁ δὲ Περδίκκας διωρίσθη χιλιάρχος, οἰοεὶ πρωθυπουργός, καὶ ὁ Μελέαγρος ὑπαρχος τοῦ Περδίκκου. Μετὰ τινα χρόνον ἡ Ῥωξάνη ἔτεκεν ἄρρεν, ὅπερ ὠνομάσθη Ἀλέξανδρος.

Ὁ Περδίκκας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐφρόντισε πρῶτον ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του Μελεάγρου. Κατῴρθωσε λοιπὸν καὶ ἔπεισε τὸν ἀσθενῆ τὸν νοῦν Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν Μελέαγρον, αὐτὸς δὲ ὁ Περδίκκας ἐγένετο ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους. Ἴνα δὲ προσοικειωθῇ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν στρατηγῶν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ ἀπομακρύνῃ καὶ διασκορπίσῃ αὐτούς, διένειμεν εἰς αὐτοὺς τὰς σατραπείας τοῦ κράτους. Εἰς μὲν τὸν Πτολεμαῖον ἔδωκε τὴν σατραπείαν τῆς Αἰγύπτου· εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν σατραπείαν τῆς Παμφυλίας, Λυκίας καὶ μεγάλης Φρυγίας· εἰς τὸν Λεοννάτον τὴν σατραπείαν τῆς μικρᾶς Φρυγίας, τῆς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον· εἰς τὸν Εὐμένην τὴν σατραπείαν τῆς Παφλαγονίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πόντον πρὸς ἀνατολὰς μέ-

χει τῆς Τραπεζοῦντος χώρας· εἰς τὸν ταξίαρχον Φιλώταν τὴν σατραπείαν τῆς Κιλικίας, καὶ εἰς ἄλλους ἄλλας. Αὐτὸς δὲ ὁ Περδικκας παρέμεινεν ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους. Ὡς τοιοῦτος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα, ἅπασαι δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαί, παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανον διαταγὰς.

§ 109. *Ἐξέγερσις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.*—*Δαμιακὸς πόλεμος.*—*Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.*

Ἡ ἀγγελία περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου **Μάθημα 71ον.** Ἀλεξάνδρου συνετάραξεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Ὑπερείδου, Ἀθηναίου ῥήτορος, ἔλαβον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, συμμαχικὸς δὲ στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐκ τριάκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνδρείου καὶ ἐμπειροπολέμου Ἀθηναίου στρατηγοῦ Λεωσθένους κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος μετὰ δέκα τριῶν χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑξακοσίων ἰππέων ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ. Γενομένης μάχης, οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Λαμίαν. Ἐξ αὐτῆς καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη *Δαμιακός*. Ὁ Λεωσθένης ἐπολιορκήσασε στενωτάτα ἐν Λαμίᾳ τὸν Ἀντίπατρον, ἀλλὰ πληγωθεὶς καιρίως εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἡμέρας περὶ τὸ τέλος τοῦ 323.

Ὁ θάνατος τοῦ Λεωσθένους, ὅστις ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ πολέμου, ἐνέκρωσε τοὺς συμμάχους. Διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη ὁ Ἀντίφιλος, ὅστις ἦτο μὲν ἀνδρεῖος καὶ συνετὸς στρατηγός, ἀλλὰ πολὺ κατώτερος τοῦ Λεωσθένους. Ὁ Ἀντίφιλος, μαθὼν ὅτι στρατὸς εἴκοσι χιλιάδων πεζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἰππέων ὑπὸ τὸν σατράπην τῆς μικρᾶς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας Λεοννάτον ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ ν' ἀντιπαραταχθῆ κατὰ τοῦ νέου πολεμίου, πρὶν ἐνωθῶσιν οἱ δύο ἐχθροὶ στρατοί. Ἡ συνάντησις ἐγένετο ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ. Γενομένης ἰππομαχίας μεταξύ τοῦ ἰππικοῦ τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ ἰππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν, οἵτινες εἶχον ἐνωθῆ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐνίκηθησαν οἱ Μακεδόνες καὶ ὁ Λεοννάτος ἐφονεύθη. Ἄλλ' ἡ νίκη αὕτη δὲν ὠφέλησε πολὺ τοὺς συμμάχους, διότι ὁ Ἀντίπατρος ἐξεληθὼν ἐκ τῆς Λαμίας καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Λεοννάτου, λαβὼν δὲ καὶ ἐπι-

κουρίας δέκα χιλιάδων Μακεδόνων υπό τὸν Κράτερον, ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς ἐν Κραυνῶνι τῆς Θεσσαλίας (322).

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀφοῦ οἱ περισσότεροὶ τῶν Ἑλλήνων ἔμενον ἀπλοὶ θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον πρέσβεις περὶ εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ Ἀντίπατρος, θέλων νὰ διασπάσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰσέβαλε μετὰ τοῦ Κρατέρου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπεχρέωσεν ἐκάστην πόλιν νὰ συνθηκολογήσῃ χωριστὰ μετ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἐφάνη λίαν μετριοπαθῆς ὁ Ἀντίπατρος. Ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει πρωταιτίους τοῦ πολέμου, ἐδείχθη πολὺ αὐστηρὸς. Ἀπῆτησε παρ' αὐτῶν α') νὰ μεταβάλωσι τὸ πολίτευμα εἰς τιμακρατίαν, τοῦτ' ἔστι μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν ἄνω τῶν δύο χιλιάδων δραχμῶν νὰ θεωρῶνται πολῖται καὶ αὐτοὶ νὰ ψηφίζωσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· β') νὰ δεχθῶσι μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ· γ') νὰ παραιτήσωσι τὰς νήσους Ἰμβρον, Λήμνον καὶ Σκυρον, ὡς καὶ τὸν Ἰβρωπόν· δ') νὰ πληρώσωσι τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου· καὶ ε') νὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς ῥήτορας Δημοσθένη καὶ Ὑπερείδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τοὺς ὅρους τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἄλλ' ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερείδης προλαβόντες ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Τούτων ὁ μὲν Ὑπερείδης συλληφθεὶς ἐν Αἰγίνῃ καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐβασανίσθη καὶ ἐθανατώθη· ὁ δὲ Δημοσθένης κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρείᾳ, τῷ σημερινῷ Πόρῳ, νῆον τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτὸν ὁ ὑποκριτὴς Ἀρχίας, ὁ ἐπονομασθεὶς *φυγαδοθήρας*, κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀπειλούμενος δὲ ὁ Δημοσθένης ν' ἀποσπασθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ναοῦ, ἔλαβε δηλητήριον, ὅπερ εἶχεν ἐν τῇ γραφίδι, καὶ ἀπέθανε.

§ 110. Πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων.— Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη.

Ἀδύνατον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἀμοιβαία ἀντιζηλία αὐτῶν προεκάλεσε μετ' ὀλίγον μακροὺς καὶ αἱματηροὺς ἐμφυλίους πολέμους. Καὶ πρῶτον ἐφονεύθη ὁ Περδίκκας εἰς τινὰ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου, σατράπου τῆς Αἰγύπτου, ἐκστρατείαν, καὶ ἐγένετο νέα διαίρεσις τοῦ κράτους. Κατὰ ταύτην ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὴν Αἴγυπτον· ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀντίγονος διετήρησε τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχεν· ὁ Σέλευκος ἔλαβε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ

ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν ἐπιμελητῆς· δὲ τοῦ κράτους ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀντίπατρος. Ἀλλὰ καὶ ἡ νέκ αὕτη διαίρεσις δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξερράγησαν διακρίσαντες μέχρι τοῦ 301. Κατ' αὐτάς ἡ ἀλαζὼν καὶ ἐκδικητικὴ Ὀλυμπιάς, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διέταξε νὰ σφάζωσι τὸν Ἀρριδαῖον, ἵνα μείνῃ ἀδιαφιλονικῆτως ὁ θρόνος εἰς τὸν μικρὸν Ἀλέξανδρον. Τὴν Ὀλυμπιάδα κατόπιν ἐφόνευσε ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου Κάσσανδρος. Ὁ Κάσσανδρος βραδύτερον ἐφόνευσε καὶ τὴν Ῥωξάνην καὶ τὸν δωδεκαετῆ υἱὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον, οὕτω δ' ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον νῆμα, δι' οὗ συνεχρατεῖτο ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ὡσαύτως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κασσάνδρου ἐφρονεύθη καὶ ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου Ἡρακλῆς ἐκ τῆς χήρας τοῦ Μέμνονος Βαρσίνης, διὰ τοῦ θανάτου δὲ τούτου ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τέλος διὰ τῆς ἐν Ἴψω τῆς Φρυγίας μεγάλης μάχης (301) ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἠττήθη καὶ ἐφρονεύθη ὁ ἐκ τῶν διαδόχων ἰσχυρότατος Ἀντίγονος καὶ τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος αὐτοῦ κατελύθη, οἱ δὲ νικηταὶ τοῦ Ἀντιγόνου, Σέλευκος, Κάσσανδρος καὶ Λυσίμαχος μετὰ τοῦ Πτολεμαίου τῆς Αἰγύπτου προσέβησαν εἰς νέαν διαίρεσιν τοῦ κράτους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Διήρκεσαν δὲ τοῦτο εἰς τέσσαρα βασιλείαι ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων α') τὸ τῆς Αἰγύπτου, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Πτολεμαῖος. β') τὸ τῆς Συρίας, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Σέλευκος· γ') τὸ τῆς Θράκης, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Λυσίμαχος· καὶ δ') τὸ τῆς Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος, ὅπερ ἔλαβεν ὁ Κάσσανδρος, υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ κράτος τοῦ Λυσιμάχου κατελύθη, αἱ δὲ χῶραι αὐτοῦ προσηρτήθησαν εἰς τὸ συριακὸν βασιλεῖον.

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

<p>*Αποικισμὸς Αἰολέων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν π. Χ. 1054</p> <p>*Αποικισμὸς Ἰώνων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν 1044</p> <p>Χρονολογικὴ ἀφετηρία Ὀλυμπιάδων 776</p> <p>Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος 743-724</p> <p>Δεύτερος " " " 645-628</p> <p>Ὁ Ὀρθαγόρας τύραννος τῆς Σικυῶνος 673</p> <p>Ὁ Κύψελος τύραννος τῆς Κορίνθου 665</p> <p>Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος 621</p> <p>Σόλων ἐπώνυμος ἄρχων 594</p> <p>Πεισίστρατος 560-527</p> <p>*Ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν 513</p> <p>*Ἄλωσις τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν 494</p> <p>Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη 490</p> <p>Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη 480</p> <p>Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία 480</p> <p>Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη καὶ ἡ ἐν Μυκάλῃ 479</p> <p>Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου 466</p> <p>Νίκαί τοῦ Κίμωνος παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα 466</p> <p>Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος 464-455</p> <p>Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους .. 459</p> <p>Πελοποννησιακὸς πόλεμος · 431-404</p> <p>Θάνατος τοῦ Περικλέους 429</p>	<p>Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ Δημοσθένους 425</p> <p>Νικίειος εἰρήνη 421</p> <p>*Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν 415</p> <p>Παναθηναῖα τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ 413</p> <p>Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχία · 406</p> <p>Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφή τῶν Ἀθηναίων 405</p> <p>Θάνατος τοῦ Σωκράτους 399</p> <p>Κύρου ἀνάβασις καὶ κάθοδος τῶν μυρίων 401-400</p> <p>*Ἀνταλκίδειος εἰρήνη 387</p> <p>Κατάληψις τῆς Καρμείας ὑπὸ Φοιβίδου 362</p> <p>Ἡ ἐν Λεύκτροις μάχη 371</p> <p>Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη 362</p> <p>Φίλιππος Β'ος τῆς Μακεδονίας 359-336</p> <p>Συμμαχικὸς πόλεμος 358-356</p> <p>Φωκικὸς πόλεμος 355-346</p> <p>Ἡ ἐν Χαίρωνείᾳ μάχη 338</p> <p>Μέγας Ἀλέξανδρος 336-326</p> <p>Ἡ ἐν Γρανικῷ μάχη 334</p> <p>Ἡ ἐν Ἴσῳ μάχη 333</p> <p>Ἡ παρὰ τὰ Γευγάμηλα μάχη 331</p> <p>*Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς 327</p> <p>Λαμιακὸς πόλεμος 323-322</p> <p>Ἡ ἐν Ἴψῳ μάχη 301</p>
---	---

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

*Αγαρίστη σ. 36	*Αρχίδαμος σ. 113	Ζεύς σ. 21
*Αγησίλαος σ. 134, 136, 135, 140	*Άσπασία σ. 104	—
*Αδραστος σ. 9	*Αστάρτη σ. 64	*Ηρακλής σ. 89
*Ανδριανός σ. 46	*Αχιλλεύς σ. 158	*Ήρόδοτος σ. 18, 82
*Αθηνά	—	*Ήραιστίων σ. 167, 168
Άθλος σ. 14, 15	Βάαλ σ. 64	—
Άϊπυτος σ. 30	Βαρσίνη σ. 164, 172	Θαλής σ. 18
Άίσχινος σ. 151, 153, 154	Βήλος σ. 63	Θεαγένης σ. 40
*Άλέξανδρος σ. 156, 157, 158, 161, 163, 165, 168	Βρασιδάς σ. 116	Θεανώ σ. 93
*Άλκαίος σ. 18	—	Θεμιστοκλής σ. 74, 81, 83, 91, 93
*Άλκιβιάδης σ. 117, 118, 122, 123, 125	Γέλων σ. 90	Θηραμένης σ. 128
*Άλυάττης σ. 65	Γοργίδας σ. 139	Θησεύς σ. 9, 37
*Άμμων	Γύγης σ. 165	Θίβρων σ. 133
*Άμύντας σ. 147, 148	Γύλιππος σ. 119	Θουκυδίδης σ. 7, 105, 116
*Άμφιάραος σ. 57	—	Θρασύβουλος σ. 129
*Άναξαγόρας σ. 108	Δαναός σ. 6	—
*Άνταλκίδας σ. 136	Δαρείος σ. 66, 67, 70, 76, 160, 163	*Ίάσων σ. 9
*Άντίγονος σ. 169, 171	Δάτις σ. 71	*Ίκτινος σ. 108
*Άντίπατρος σ. 158, 170	Δερκυλλίδας σ. 133	*Ίππαρχος σ. 47
*Άντίφιλος σ. 170	Δευκαλίων σ. 14	*Ίππίας σ. 47, 69, 71
*Άνυτος σ. 131	Δηρόκης σ. 65	*Ίστιαίος σ. 68
*Άπόλλων σ. 5	Δημάδης σ. 151	*Ίων σ. 14, 15
*Άρακος σ. 126	Δημοσθένης σ. 115, 119, 121, 150, 153, 154, 171	—
*Άργαίος σ. 148	Διηρέκης σ. 79	Κάδμος σ. 6, 7
*Άριαβίγνης σ. 84	Δράκων σ. 37, 99, 64	Καλλίας σ. 96
*Άρισταγόρας σ. 68	Δῶρος σ. 14, 15	Καλλίβιος σ. 129
*Άριστειδής σ. 72, 74, 83, 87	—	Καλλικράτης σ. 108
*Άριστογείτων σ. 47	*Έλλην σ. 14, 15	Καλλικρατίδας σ. 125, 126
*Άριστόδημος σ. 12, 31	*Έλπινίκη σ. 96	Καλλίμαχος σ. 72
*Άριστομένης σ. 32, 33	*Έπαμεινώνδας σ. 139, 140, 141, 143, 146	Καμβύσης σ. 66
*Άριστοτέλης	Έυρυμέδων σ. 119	Κάρανος σ. 146
*Άρμόδιος σ. 47	*Έπεινικός σ. 126	Κάσσανδρος σ. 72
*Άρριδαίος σ. 169	Έυαγόρας σ. 127, 136	Κέκροψ σ. 6
*Άρταξέρξης σ. 95	Έυριπίδης σ. 108	Κίμων σ. 93, 96, 98, 101, 103
*Άρταφέρνης σ. 71	Έυρυβιάδης σ. 82	Κλέαρχος σ. 132
*Άρτεμισία σ. 85	Έυρυσθένης σ. 24	Κλεισθένης σ. 36, 37, 48
*Άρχέλαος σ. 147	*Έφιάλτης σ. 79, 101	Κλειτός σ. 158, 165
*Άρχίας σ. 138	—	Κλεόμβροτος σ.
	Ζάλευκος σ. 55	Κλεομένης σ. 49

Κλέων σ. 114, 115, 116	Ναβουχοδονόσορ σ. 64	Σεμίραμις σ. 63
Κόδρος σ. 38	Νέαρχος σ. 166, 167	Σικίννος σ. 85
Κόνων σ. 125, 127, 136	Νεοκλής σ. 74	Σιμάρδος σ. 66
Κράτερος σ. 158, 171	Νικίας σ. 118, 119, 126	Σολών σ. 41, 42, 43, 45
Κρεσφάντης σ. 12, 90	—	Σοφοκλής α. 108, 115
Κριτίας σ. 85, 67	Ξάνθιππος σ. 97	Σπιθριδάτης σ. 159
Κροίσος σ. "	Ξενοφών σ. 108	Στάτειρα σ. 167
Κυαξάρης σ. 65	Ξέρξης σ. 26, 78, 81	Στησίλαος σ. 130
Κύλων σ. 40	Ξούθος σ. 14	Σωκράτης σ. 130
Κυνέγειρος σ. 72	—	—
Κύρος σ. 66, 67, 124, 121	"Ομηρος σ. 18, 25	Ταξίλης σ. 165
Κύψελος σ. 35, 36, 56	"Οξυάρτης σ. 165	Τήμενος σ. 12
—	"Οξύλος σ. 12	Τιθραύστης σ. 139
Λάμαχος σ. 119	"Ονόμαρχος σ. 152	Τιμόθεος σ. 139
Λεοννάτος σ. 161, 169,	—	Τιμοκράτης σ. 134.
170	Πάραλος σ.	Τισσαφέρνης σ. 122, 133,
Λεοντιάδης σ. 137	Παρμενίων σ. 158, 159,	134
Λεωκράτης σ. 102	160, 162, 165	Τροφώνιος σ. 57
Λεωνίδαο σ. 78, 80	Παυσανίας σ. 88, 92	Τυρταίος σ. 32
Λεωσθένης σ. 170	Πάχης σ. 114	—
Λεωτυχίδης σ. 90	Πείσανδρος σ. 123	Υδάργης σ. 29, 80
Λύγδαμις σ. 46	Πεισίστρατος σ. 45	"Υκσωο σ. 62
Λυκούργος σ. 35, 26, 27,	Πελοπίδας σ. 138, 139,	Υπερείδης σ. 170, 171
46	141, 142, 147	—
Λύσανδρος σ. 124, 126,	Πέλοψ σ. 6	Φάλαικος σ. 153
128, 135	Περδίκκας σ. 147, 148	Φαιδίας σ. 107, 108
Λυσίμαχος σ. 172	158, 168, 170	Φαιδιππίδης σ. 71
—	Περίανδρος σ. 36, 56	Φείδων σ. 34, 35
Μαρόντιος σ. 70, 87, 88	Περικλής σ. 100, 103,	Φθά σ. 61
Μασίστιος σ. 88	104, 110, 113	Φίλιππος σ. 148, 149,
Μεγάβαζος σ. 68	Πίνδαρος σ.	150, 152, 155.
Μεγακλής σ. 60, 46	Πλάτων σ. 108	Φιλοκράτης σ. 151
Μέδων σ. 38	Πλειστονόαξ σ. 160	Φιλόμελος σ. 151
Μέλανθος σ. 12, 78	Πολυεΐκης σ. 9	Φιλώπτης 118, 165
Μελέαγρος σ. 169	Πραξιτέλης σ. 60	Φοιβίδας σ. 137
Μέλητος σ. 131	Προκλής σ. 24	Φραβόρτης σ. 65, 66
Μέλων σ. 139	Πτολεμαῖος σ. 169	Φυλλίδας σ. 138
Μερόπη σ. 12	Πῶρος σ. 165, 166	—
Μέτων σ. 148	—	Χάρης σ. 152
Μηγῆς σ. 62	Ρά σ. 61.	Χαρίδημος σ. 152
Μιλτιάδης σ. 68, 71, 72	Ραμεισσηῆς σ. 62	Χάρων σ. 138
Μίνδαρος σ. 123	Ρωξάνη σ. 165	Χερώνδας σ. 55
Μνησιχλῆς σ. 510	—	Χέοψ σ. 62
Μολύχ σ. 64	Σαπφώ σ. 18	Χεφρών σ.
Μυκερῖνος σ. 62	Σαργών σ. 63	Ψαμμίνιτος σ. 62
—	Σέλευκος σ. 171, 1, 2	Ψαμμίτιχος σ. 32, 63

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν σελ.	48	στίχῳ	20	ἀντί	ἡ πολιτική	γρ.	ἡ πολιτεία
»	105	»	29	»	θεατρικός	»	θεωρικός
»	111	»	29	»	πάλη	»	πύξι

~~Ηλ. Λαυρέντης~~
~~Ηλ. Λαυρέντης~~

~~Ηλ. Λαυρέντης~~

~~Σπυρίδων Λαυρέντης~~

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Ο ΑΡΙΣΤΟΜΕΚΟΥΣ

